

Эсэг ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БҮРЯАД

БҮГЭДЭ АРАДАЙ СОНИН

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

2009 оной
февралин
19
Четверг

№ 7
(21701)

Үбэлэй
хүүшын
хүхэгшэн үхэр
нарын
25
гарагай
5

Манай сонин Россин хэблэлэй алтан жасада оруулагданхай

Эсэг ороноо хамгаалагшын үдэрөөр!

ХҮНДЭТЭ НҮХЭДҮҮД!

Эсэг ороноо хамгаалагшын үдэрөөр Та бүгэдэниие хани халуунаар амаршална!

Алдар суугаар бадаран мандуулан энэ һайндэр бэхи түүхын үндэһэтэй. Олон зуун жэлнүүдэй үедэ манай гүрэнэй сэрэгшэ шэн зоригтой гэжэ алдар сууда гаралхай. Энэ үдэр хүсэ шадалтай, эрэлхэг зоригтой хүнүүдэй һайндэр. Эдэмнай гал гуламтаяа, Эсэг ороноо хамгаалха гэшыле нэрэ хүндийн хэрэг гэжэ тоолоно.

Эсэг ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ манай сэрэгшэдэй баатаршалга тухай дэлхэй дээрэ мэдэнэ. Илалта шэрээлсэнэн, шүхата дайн байлдаануудта хабаадаһан хүндэтэ дайнай ветерануудта доро дохиноб, баяр баясхалан хүргэхэ байнаб. Олон удаан жэлдэ ажаһууһыетнай хүсэнэб.

Мүнөө үедэ сэрэгэй алба хаагшад һайхан ёһо заншалнуудые үргэлжэлүүлэн, Эсэг ороноо хамгаалагшын хүндэтэй нэрэ зэргые нэрэтэй түрэтэйгөөр дээрэ үргэн ябана. Тэдэнэй дүүргэжэ байһан сэрэгэй албан онсо һуурида тоологдоно, тэдэ сэрэгшынгээ уялга үнэн сэхээр дүүргэнэ. Тэсэмтэй байлгын, шэн зоригтой жэшээ харуулна. Манай гүрэнэй үндэһэн хууляар бүтэн бүрэн байлгые хамгаална, Эхэ оронойнгоо өөрыгөө хамгаалха хүсэ шадалыень болон аюулгүй байдалыень бүри мүнэн сахина.

Энэ үдэр Та бүгэдэндэ энхэ амгалан байдал, хамаг юумые һайн тээшэн бодожо, ажана амгалан ажаһууһыетнай. Эхэ оронойнгоо хүгжэн һалбархын тула амжалтануудые хүсэнэб!

Буряад Республикын Президент –
Правительствын Түрүүлэгшэ
В.В.НАГОВИЦЫН

Эсэг ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй хүндэтэ ветеранууд, сэрэгшэ-интернационалистууд!

Хүндэтэ Эсэг ороноо хамгаалагшад! Буряад Республикын Арадай Хуралай зүгһөө Та бүгэдэниие Эсэг ороноо хамгаалагшын үдэрөөр амаршална!

Эсэг оронойнгоо ёһотойл патриотууд, эрэлхэг зоригтой, хүсэтэй, шадалтай хүнүүдэй һайндэр мүн.

Эсэг оронойнгоо аша туһада алба хэһэн, хэжэ байһан, мүн тэрээндэ бэлдэжэ байһан хүнүүдые хүндэлнэбди. Эдэ хүнүүднай манай гүрэнэй ажана тайбан байдалтай байхын тула шэн зориггоо харуулна, амгалан сагта ажал хэнэ, тингэжэ Росси гүрэнэй алдар солые, хүсэ шадалыень бэхжүүлнэ.

Мүнөө дороһоо ургаж ябаһан залуу үетэниие Эхэ орондоо дуратайгаар, патриот ёһоной мэдэрэлтэйгээр хүмүүжүүлхэ хэдэн зуун жэлнүүдһээ дамжан ерөөһэн ёһо заншалнуудые сахиха, республикын хүгжэхэ, тэрэнэй экономикаые бэхжүүлхэ эрхэ байдал байгуулха гэшнэ манай хамтаараа шийдэхэ зорилго мүн болоно.

Россин арминн сэрэгшүүдтэ уялгата алба дүүргэжэ байһан хүбүүдтэ, дайнай болон Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй ветерануудта хүнгэн бэшэ ажалдан амжалта, элүүр энхые, амгалан байдал үнэн зүрхэнһөө хүсэнэб! Эсэг орондоннай ходоодо эб найрамдал, ажана амгалан байдал мандажа байг лэ!

Буряад Республикын Арадай
Хуралай Түрүүлэгшэ М.М.ГЕРШЕВИЧ

Республикын дайнай, ажалай, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй болон хуули хамгаалгын зургаануудай ветерануудай Совет фронтовигуудые, дайнай ара талада хүдэлгшэдые, ажалай ветерануудые, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй ветерануудые, республикын бүхы ажаһууһадые Эсэг ороноо хамгаалагшын үдэрөөр амаршалаад, элүүр энхые, бүхы ажал хэрэгүүдтэй амжалтануудые болон Эсэг ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда совет арадай Илалта туйлаһаар 65 жэлэй ойи баярые тэмдэглэхэ бэлдэхэдэ эдэбхитэйгээр хабаадаһыетнай хүсэнэб.

Р.ГАРМАЕВ,
республикын Ветерануудай советэй түрүүлэгшэ.

Хүндэтэ хотын ажаһууһад! Хүндэтэ манай ветеранууд!
Россин арминн сэрэгшэд!

Эсэг ороноо хамгаалагшын үдэрөөр Та бүгэдэниие үнэн зүрхэнһөө амаршална!

Эхэ оронойнгоо урда уялгата дүүргэхэ гэжэ бэлдэжэ байһан, уялгата албана дүүргэһэн, тинхэдэ сэрэгэй албанда хүдэлһэн бүхы хүнүүдые энэ үдэр хүндэлдэг гэшнэбди. Гадна Эсэг орондоо алба хэжэ гэшыле наһанайнгаа хэрэг гэжэ тоолодог, нимэ мэргэжэлтэй хүнүүдые амаршалнабди. Эрэлхэг зориг харуулха, патриот ёһоной пангин мэдэрэлтэй манай гүрэнэй сэрэгшэдэй эрхим ёһо заншалнуудые сэрэгшэд, сахидаг хүнүүдэй һайндэр мүн. Энэ үдэр Эсэг ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай болон Россин Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй хүндэтэ ветерануудта баяр баясхалан хүргэнэбди. Тэрэнэлэн Афганистанда, Хойто Кавказда болон бусад гүрэнүүдээр сэрэгэй үйлэ хэрэгүүдтэ хабаадаһан сэрэгшэдтэ доро дохинобди. Улаан-Үдэ хотын захиргаан хэдэн жэлэй туршада Сосновый Бор һуурида оршодог сэрэгэй частине болон Хяагтын хилэ сахидаг отрядые харгалзалдаг, тупаламжа хүргэдэг, нэрлэгдэһэн сэрэгэй частыда, хилэ сахидагта саг үргэлжэ ошожо, сэрэгшэдэй байдалтай танилсадагбди. Һайндэрэй үдэрнүүдтэ хотыннай зохиохы коллективүүд сэрэгшэдэй урда концерт наада харуулдаг. Эсэг ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай болон Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй ветерануудтай хамта дээрэ нэрлэгдэһэн сэрэгэй частинн алба хаагшад залуушуулые патриот ёһоной мэдэрэлтэйгээр хүмүүжүүлхэ, тэдэниие сэрэгэй албанда бэлдэхэ хэрэгтэ манда ходо туһалжа байдаг. Кадедүүдэй классууд байгуулагдана, «Зарница» гэхэн сэрэгэй-спортивна наадан болон бусад хэмжээ ябууланууд үнэргэгдэнэ.

Манай обществодо, эгээл шухалан гэхэдэ, залуушуулай дунда сэрэгэй албанда хандаса хубилжа байнхай. Энэниие юун гэршэлнэб гэхэдэ, хоёрдохон жэлэй манай хотодо залуу хүбүүдые сэрэгэй албанда татаха тусэб дүүргэгдэнэ, уялгата албанһаа хулжагшадтай тоо нилээд үсөөрөө. Илангаяа дээдэ эрдэмтэй болоһон хүбүүд дуратайгаар албанда мордоно. Тэдэнэй олонхинини мэргэжэлтэ сэрэгэй алба хаагшад болохо хүсэлтэй байһаниинь һайшаамаар.

Хүндэтэ Эсэг ороноо хамгаалагшад! Үнэн зүрхэнһөө Та бүгэдэндэ зол жаргал, энхэ элүүрые, энхэ тайбан байдал хүсэнэб. Ород гүрэнэй сэрэгэй ёһо заншалнуудые сахижа, амжалтатыйгаар алба хэһыетнай, үнэн, найдамтай, дайшалхы нүхэдтэй ябахыетнай хүсэнэб!

Геннадий АЙДАЕВ,
Улаан-Үдэ хотын захиргаанай толгойлогшо.

Февралин 23 — Эсэг ороноо хамгаалагшын үдэр

«ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ»
Республиканского
агентства занятости
населения

19 февраля с 11.00 до 12.00 в Издательском доме «Буряад унэн» состоится «горячая линия» с руководителем Республиканского агентства занятости населения Светланой Кимовой ЗАЙЦЕВОЙ по вопросам занятости населения, первоочередных мер государства по поддержке безработных граждан. Вопросы можно задавать заранее по тел.: 21-50-96.

НАГАСЫМНИ ДАЙШАЛХЫ ЗАМ

Минин эжин бага дүү хүбүүн болохо Үлыто Галсанович Шагжиев В.И.Сталинай гар табилгатай юһэн баяр хүргэһэн бэшгүүдтэй, дайшалхы олон медальнуудтай дайнаа бусаһан юм. Ажалынгаа һүүлээр Үдэшндөө сүлөөтэй байхадаа, шагналнуудаа нэгэ нэгээр гартаа абажа, тэрэ холын дайнай саг тухай манда хоорэжэ үтэдэг һэн. Үнгэрһэн зуун жэлэй жараад онуудай тэнгээр 5-6 наһатай ябаһан бидэ ямар сэнгээр олдоһон шагналнууд бэ гэжэ ойлогохгүй, удаха шанарыншые мэдэхгүй, тэдэ эгээрнэ наадажа ябадаг байгаалди даа.

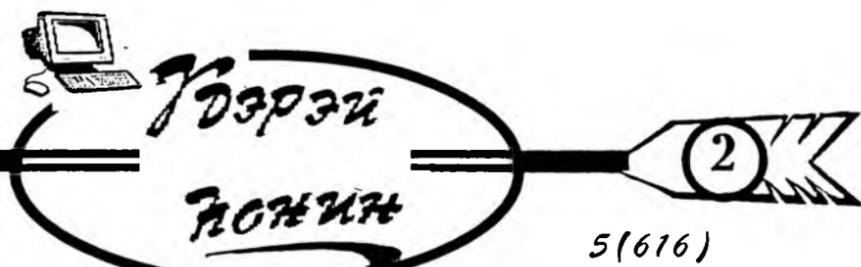
1940 ондо түрэлхиднай Үлыто нагасые сэрэгтэ үдэшөөд, Алас Дурна зүгтэ оршодог Сучаны хотоһоо бэшгүүдые абадаг болоо һэн. Уданшьегүй тэрэнэй алба хэдэг 148-дахин ябаган буудагшадтай сэрэг Находко эльгээгдэ. Дайнай эхилхын урда тээ Заполярье яаралтайгаар абаашагдаа. Тинн Мурманск областинн Комсомольск хото шадар энэ полк Полярный гэжэ нэрэтэй порт бэхжүүлжэ эхилээ.

1942 оной декабрь нарада хойто зүгһөө сэрэгшэд урагшалжа, ондоо фронтнуудта эльгээгдэдэг болоо. Ахалагша сержант Шагжиев Калычи город шадар тогтоһон Нэгэдэхин гвардейскэ танкова арминн бүридэлдэ ороһон 84-дэхин мэргэн буудагшадтай полкдо тулалдаа. Нэгэнтэ бэшэ бомбодолгодо ороһон саг үргэлжэ заһуулдаг ашаанай машинаар Үлыто Шагжиев буутай һомонуудһаа эхилээд, эдэе хоол, эм дом хүрэтэр шэрээдэг һэн. Үлыто Шагжиев танкда һуужа, дайсадтай тулалдахые эхэ хүсэжэ ябадаг байгаа. Энэ хүсэлынь бэелһэн юм. БТ түхэлэй хүнгэн танкда түрүүн һуугта, удаань Т-34 түхэлэй хүсэтэ танкда һуужа, Үлыто Галсанович хэдэн жэлдэ дайсадтай тэмсэһэн байна. Ленинэй ордендо 64-дэхин гвардейскэ танкова Улаан тугта бригада дайн байлдаануудһаа гарадаггүй байгаа. Черновцы хото шадар болоһон байлдаанда Шагжиевай танк дайсанай һомондо эхээр дайрагдажа, зэргэһээ гарашанан юм. Тинхэдэнь Үлыто Галсановиче олон бусад танкистуудтай хамта дайнай ара тала руу, Урал

тээшэ эльгээгээ. Нижептагий хотодо яаралтайгаар бэлдэхэл гаража, шэнэ танкпуудые унажа, түрэл частыа бусаһан түүхэтэй.

Үлыто Шагжиев Украина, Прибалтика болон Польшоор дайн байлдаагаар ябажа гараа. Дайсанай эшээн болохо Германи хүрэтэр танкист байһан тэрэ дайлагдажа ошоһон байна. Рейхстагта Илалтын туг үлгэгдэжэ, Берлин хотые абаһан ушар тэрэ тэмдэглэһэн юм. Илалта туйлагдажа, олон сэрэгшэдэй дайнаа табигдажа, гэртээ бусажа эхилхэдэнь, Үлыто Галсанович албана дүүргэһэн заңдаа байгаа. Сэрэгтэй танкһаа дахинаа ашаанай машинада һуужа, 1946 оной октябрь нара болотор Германнин газар дайдаар ажаһуушадта хэрэгтэй эдэе хоолой зүйлнүүдые зөөдэг байгаа. Галле хотоһоо Берлин хартаабха шэрээхэ, Берлинһээ Польшо дээгүүр гаража, Брест-Литовский хүрэтэр эд хэрэгсэлнүүдые зөөдэг һэн.

(Үргэлжэлэһын 2-дохи нюурта).

БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТ - ПРАВИТЕЛЬСТВИЙН ТҮРҮҮЛЭГШЭ В.НАГОВИЦЫНАЙ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨНЭЙ ДҮНГҮҮД

Февралин 23 - Эсэгэ ороноо хамгаалагшын үдэр

(Эхининь 1-дэхи нюурга).

НАГАСЫМНИ ДАЙШАЛХЫ ЗАМ

Буряадай Президентын пресс-секретарь Александр Дружинин мэдээсэлээр, февралин 16-да үнгэргэгдэһэн түсэблэлгын зүблөөндэ Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицын Сибириин Федеральна округой регионуудай болон Буряад Республикын социаль-экономическа хүгжэлтын дүнгүүдые согсолбо. Вячеслав Наговицын түсэблэлгын зүблөөндэ хабаадагшадта гүрэнэй засагай федеральна зургаануудта хэр хүдэлмэрилжэ ерэнэн тухайгаа мэдээсэбэ.

Буряад Республикын байгаалин нөөсөнүүдэй министр болон экономикын министр Москва албанай хэрэгээр ошожо ерэнэн дүнгүүд тухайгаа дуудгаба.

Экономикын министерство болон Хүн зоние ажаалаар хангалтын республиканска агентство квотын гуримаар хүдэлмэрийн нууринуудые олгоогоор мого нотагуудай дүй дүршэл шудалжа, хүдэлмэрийн нууринуудые квотын гуримаар олгохо тухай Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулалгаар дурадхалнуудые оруулха болоо. Прибайкалийн аймаг муниципальна байгуулгын толгойлогшо аймагай хүн зоний ажалгүйдэлгын ушар шалтаганууд тухай, тэрэниие доошолуула талаар абтажа байһан хэмжээнүүд тухай Президентдэ мэдээсэбэ. Аймаг дотор бага олзын хэрэг эрхилэлгые дэмжэхэ хэмжээнүүдые абаха даабари тэрэнэдэ үгтөө. Барилгын болон гэр байрын-коммунальна ажакые шэнжэлгын министр социальна байра байдал тухээрхэ ямар түсэбүүд баталан абтааб гэжэ республикын толгойлогшо мэдээсэбэ.

"Бэшүүрэй аймаг" муниципальна байгуулгын толгойлогшо хүдөө нотагуудай соёлой эмхи зургаануудай хүдэлмэрилгшэдэй ажаалай салин түлгөөр ушаруулагдаһан үри шэриие хүсэлдүүлэн түлэхэ ямар хэмжээнүүд абтанаб гэжэ энэ зүблөөндэ мэдээсэбэ. Буряадай Президент муниципальна байгуулгануудай толгойлогшонорто ажаалай салин саг соонь түлгэлгын хойноһоо хубин хиналта бэлэулхыень уялгалба.

Экономическа хүгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо болон хүдөө ажакын министрэ Свердловско областин Захиргаанай зохион хараалһан "Уральская деревня" гэнэн программые шэнжэлэн хараад, дурадхалнуудые оруулха даабари Вячеслав Наговицын үгтөө.

Гүйсэдэхэ засагай зургаануудай хүтэлбэрилгшэд болон муниципальна байгуулгануудай толгойлогшонор Россин Федерацийн Генеральна прокуратурын засагай зургаануудай бага болон дунда олзын хэрэг эрхилгшэдтэй хэр харилсан хүдэлнэб гэжэ шалгаһан дүнгүүдые зүбшэхэ болоо.

Рязанда һүлгй мал ажалые хүгжэлгын асуудалнуудай Бүхэроссийн хэмжээнэдэ үнгэргэгдэһэн зүблөөнэй материалнуудые шудалжа, хүдөө ажакын продукция үйлдэбэрилгшэдтэй, буйлуулгадтай, наймаалагшадтай удаан болзорой хэлсэлхүүдые баталаалгаар дурадхалнуудые оруулхыень хүдөө ажакын болон эдэе хоолой министрые Буряадай Президент уялгалба.

Экономическа хүгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо болон байгаалин нөөсөнүүдэй министрэ Россин Федерацийн Гүрэнэй Дүүмэдэ Ой модоной кодексод оруулагдаһан хубилалтануудые нарибшалан хаража үзэхэ даабари үгтөө.

Экономическа хүгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо болон Буряад Республикын транспортые, энергетикые болон харгын ажакые хүгжөөлгөөр министрэ Вячеслав Наговицын федеральна бюджетдэй мүнгэ зөөрөөр ой модон соогуур гараха харгынүүдые түхээрхэ арга боломжо хаража үзэхыень Вячеслав Наговицын даалгаба.

Буряад Республикын нуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствэдэ гэр бүлын хүмүүжүүлгын бүлэгүүдые байгуулаха талаар Вашингтон дүй дүршэл шудалхыень, Улаан-Үдэдэ 2009 оной нэгдэхэ кварталда 10 бүлэгүүдые байгуулхыень даалгагдаа.

Социальна хүгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо болон нуралсалай ба эрдэм ухаанай министрство Эрхүүгэй областин, Забайкалийн хизаарай оюутдай отряднуудай хүдэлмэриие эмхидхэлгээр дүй дүршэлхыень шудалжа, тэрэниие хэрэглэхэ дурадхалнуудые оруулха болобо.

Буряадай Президент бюджетдэй гаргашануудые доошолуулаха зорилготойгоор гүйсэдэхэ засагай зургаануудай хүтэлбэрилгшэдтэ республикын нийгын болон муниципальна байгуулгануудай хоорондо хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхын тула өөһэдын хүтэлбэрийн муниципальна байгуулгануудай түлөөлгшэдые Улаан-Үдэ дуудалгые үсөөрүүлхэ, видео болон аудио конференцийн арга боломжонуудые хэрэглэхыень уялгалба.

Экономикын министрэ Кемеровск областин захиргаанай хүн зоние ажаалаар хангалтын түбүүдэй хүдэлмэрийн үдэриё нунаалгаар дүй дүршэлхыень шудалжа, манай эндэ иимэрхүү хэмжээнүүдые абахаар гү гэнэн асуудал хаража үзэхыень республикын Президент даалгаба.

Барилгын болон гэр байрын-коммунальна комплексые шэнжэлгын министр болон Улаан-Үдэ хотын мэр "Водоканал", "Байкалэкоресурс" гэнэн предпрятинуудай байдалыень мүнгэнэй талаар найжаруулаха дурадхалнуудые оруулха болоо.

Буряад Республикын нуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствэдэ республикын багшанарай суглаанда бэлдэлгые эмхидхэхыень даалгагдаба.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

Дайн соогуур Улыто Галсанович оло дахин шархатаһан, жолоодожо байһан танкны дүрбэ дахин дүрэнэн, госпитальдошые ороһон байха. 1946 оной дүүрэхэ багаар Улыто Галсанович нотагаа бусажа, «Шэнэ ажал» колхозой ори ганса ашаанай машинын жолоошон болоһон юм. Улаань ГАЗ-51 түхэлэй машина жолоодоо, МТМ-дэ механигаар хүдэлөө. Гаражые даагшын тушаалһаа 1981 ондо наһанайнгаа амаралтада гараа, Хурбын совхозой хүтэлбэрилгшэдтэй гуылтаар олон жэлдэ уһа шэрэдэг машинын жолоошоноор хүдэлжэ, малшадые, барилгашадые уһаар хангадаг байгаа.

1985 оной хабар нагасымнай Агуу Илаатын туйлагдаһаар 40 жэлэй ойн баярта Берлин хото урихан бэшгэ ерээ лэн. Энэ бэшгэ абаад, олон тоото түрэхидын хүртээрэ хүлгэһэн Улыто Галсановиче Берлин ошохыень ехэ түхээрэлсэһэн байдаг. Энэ урилга абаад, нагасамнай аргагүй ехээр баярлаа бэлэй. Тиишэ ошожо, 40 жэлэй урда дайгаар ябаһан үйлсэнүүдээрэ ябажа хараа,

дайшалхы нүхэдөө алдаһан хүүлшын байлдаануудые һанан дурсаа һааб даа. Буряад ороной бүлэг аяншалагшадые хоёр гүрэнэй хани барисаанай бүлгэмдэ уряа.

Баяр ёһололой оршондо үнгэргэгдэһэн уулзалгын үедэ Свердловско областьһоо ерэнэн дайнай ветерануудай дунда таниһан нюур Улыто Галсанович өбөөроо. Тэрэн Волков гэжэ дайшалхы нүхэрнэй байшоо. Нүгөөдэнь урдаһаань «Монгол гүш?» гэжэ танияд, баярлан ойронь дүтлөө. Улыто Шагжиевые суг дайладалһан нүхэдын иигэжэ нэрлэдэг байгаа. Хоёр фронтовигууд тэбэрилдэһэн, уйладалһан, сэдхэлээ ханажа хөөрэлдэһэн байна. Һанан дурсаха зүйлнүүдынхыне юу барагдахаб даа. Тэндэ үнгэргэгдэһэн уулзалганууд тухай нотагаархидтаа тэрэ тодорхойгоор хөөржэ үгөө, нюдэцдөө галтай, урма зоригтой, залуу болоһон шэнги гэртээ бусажа ерээгшэ лэн гэжэ һандаагби.

Гвардин сержант, танкист-сэрэгшэ Улыто Галсанович Шагжиев наһа дүүрэнээр арбан жэл шахуу боложо байна.

Тэгшэ үндэр бэстэй, урихан мийэрэлтэй, һайхан харасатай нагасымни мүнөөшые һанаан соомни байдаг. Медальнуудын, гоё һайханаар һангадаг байһан баярай бэшгүүдынь үлэнхэй. Тэдэ хадаа Улыто Галсанович Шагжиевай дайшалхы бүхы замынь элишэлнэ. Вислэ мүрэниие дайладалан гаталһанай, Сандомирска плацдармые абаһанай, Черновцы хотые сүбөөлсэһэнэй болон бүсэд дайшалхы габьягай түлөө баяр хүргэһэн бэшгүүдэ лэ даа.

Сэргма ДОНДОКОВА.

ПРИГЛАШАЕМ НА ПРАЗДНИК БЕЛОГО МЕСЯЦА

Администрация г. Улан-Удэ, Управление культуры 25 февраля приглашают всех жителей и гостей столицы на площадь Советов в 13.00 на городской Сагаалан «Белого месяца торжество ...». Заряд положительной энергии вам будут обеспечены - театрализованное представление «Встреча духа Байкала» с участием ансамблей «Тоонто», «Магтаал», «Наран-Гоохан». Придут поздравить с Новым годом Белый Старец - Сагаан Убугун и Владыка Холода - Чысхаан. Праздничную программу продолжит концерт, в котором примут участие заживительный Ваико Гаспарян, талантливое трио группы «Лакитон» и оригинальный квартет «Зам», прозвучит песня «Улан-Удэ» в испол-

нении Якова Сычева и Ольги Дымпиловой. Вы сможете насладиться прекрасным пением Чингиса Хандажапова, а хореографические постановки ансамблей «Байкальские волны», «Амвистэй» и «Ликование» только добавят искры в праздничную атмосферу. Первый день великого праздника Белого месяца - это третий день Лакомки, поэтому после концерта под звуки дудок и свистелок придет в гости на праздник Масленица. И все желающие смогут полакомиться блинами и белой пиццей.

Но на этом празднование не заканчивается - Масленица и Сагаан-Убугун пригласят на народный праздник «Масленица» - скоморохи, участники и

зрители стройным шествием пройдут по Арбату, где будут работать точки развлекательных программ. Викторины, конкурсы, игры будут поджидать вас у ТЦ «Большой», «Дома книги», возле здания «Новый Арбат» и у Музея города Улан-Удэ. Кульминацией для жителей и гостей столицы станут развлекательная программа, которая начнется в 14.30 на площади Революции под названием «К теще на блины» и театрализованное представление «Весенняя сказка» по мотивам произведения Н.Островского «Снегурочка», которое начнется в 15.00.

Встретим весну в хорошем настроении с танцами, песнями, шутками, а наши сердца наполнятся счастьем. Бэлгма ОРБООЕВА.

БҮРЯАДАЙ ПРЕЗИДЕНТ ЖУРНАЛИСТНУУДЫЕ ШАГНАБА

Үсгэгдэр, февралин 18-да Буряадай Президент Вячеслав Наговицын журналистнуудай эрхим хүдэлмэринүүдэй сонсоһон конкурсно илагшадта шагналануудые барюулба. Энэ конкурс Президент өөрөө эмхидхэ гэжэ гэмдэглэлтэй. "Тивиком" телекомпаниин долоон хоног бүри сэнхир экранда гарадаг "Объектив" гэнэн программые хүтэлгшэ Юрий Атанов "Жэлэй эрхим политическэ шэнжэлэгшэ" гэжэ тодорбо.

"Бурятия" сониной корреспондент Светлана Ажанова (Намсараева) энэл номинацияр хэдэн толилолгонуудай түлөө урмашуулгын шанда хүртэбэ.

Экономикын темэдэ эрхим материалнуудые бэшэһэн "Бурятия" сониной корреспондент Валентина Гомбоева тусхай шангаар урмашуулагдаба.

Захааминай аймагай "Ажалай туг" сониной корреспондент Нина Дабалаева муниципальна байгуулгануудай олоно мэдээсэл тарадаг хэрэгсэлнүүдэй эрхим журналист гэжэ тодорбо.

"Хэжэнгын гол" сониной редакторы орлогшо Бато-Цырен Цымылович Дугаров буряад хэлэн дээрэ бэшгэгдэһэн бүлэг материалнуудай түлөө урмашуулгын дипломдо хүртөө.

Кабанскын аймагай "Байкальские огни" сониной редакцийн коллектив «Эрхим аймагай сонин» гэнэн номинацида шалгарба.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

ТЕАТР - ХУБИЛАЛТАНУУДАЙ ҮЕ САГ

Росси гүрэнэд "Театр - хубилалтануудай үе саг" гэнэн хуралдаан гурбадахая Новосибирск хотодо үнгэргэгдэжэ байна.

Иймэ хуралдаануудые федеральна долоон округуудаар үнгэргэхэ гэжэ энэ холбооной хүтэлбэри шидэхэһэн байна. 2008 оной сентябрь һарада Хабаровск хотодо, 2009 оной январь һарада Екатеринбург хотодо, харин эдэ үдэрнүүдтэ Новосибирск хотодо энэ хуралдаан үнгэргэгдэжэ байһахы.

Екатеринбург хотодо иймэ хуралдаанда театрай ажал ябуулагшадтай холбооной түрүүлэгшэ Александр Калыгин үгэ хэлэхэдэ, театруудта багаар мүнгэ һомолно, харин хожомын театруудые хороохо болохо гү гэжэ һанаата болоһон байна. Ураалай региондо 60 театрууд тоологдоно. Орон дотор мүнгэн сангай уналгын хэсүү байдалда иймэ олон театрууд хэрэгтэй

гү гэнэн асуудал табидог болоһон хүнүүдые олодо. Серов, Нижневартовск, Озерск шэнги городууд өөһэдын театргүй хайшан гээд байхаб? һайнаар хүдэлжэ байһан эдэ соёлой түбүүдые хаалгажа болохогүй, шадалаараа оролдохобди гэжэ Калыгин тэндэ хэлээ лэн.

Сибириин региондо 76 театрууд бии. Красноярск, Омск, Новосибирск, Томск, Эрхүү, Улаан-Үдэ, Шэтэ гээд олон ааб даа.

Мүнөө Новосибирск хотодо боложо байһан хуралдаанай урда тээхэнэ Александр Калыгинтай уулзажа хөөрэлдэһэн байнабди. Сибириин хуралдаанда ямар шухала асуудалнууд хэлсэгдэхэб гэжэ тэрэнһээ һураабди. Театрай мүнөөнэй байдалда хабаатай бүхы асуудалнууд хэлсэгдэхэ гэжэ тэрэ хэлэһэн байна. Зүжэг табилгада үггэдэг мүнгэн 50 процентээр хороогдонхой.

Актёрнуудай салынгынь 4-5 мянган түхэригөө дээшэ гаранай. Энэ асуудал эгээл түрүүн эндэ хэлсэгдэхэ. Тиихэдэ Буряад орондо зүжэг табилгада мүнгэн үгтэнэгүй, тиихэдэ буряад хэлэн дээрэ хүүгэдтэ бэшгэгдэһэн зүжэгтэй түлөө театр мүнгыень түлгээ шадхагай байна. Иимэрхүү байдал хаа хаанагүй ушарна хаш. Илангаяа хүүгэдтэй театрууд баһа хүшэр байдалтай болоһонхой.

Үндэһэн театрууд баһал хэсүү байдалтай. Сибириыт үндэһэн театрууд олон: Тыва, Хакасси, Буряад орон, Алтай. Эдэ республикануудай зарим театруудта зүжэг табихын, тиихэдэ найруулан табигшадань гонорар тулхын тула 80 мянган түхэриг хэрэгтэй болодог байна. Үндэһэн театруудай үгы болохо туйлдаа хүрээбэл, арадай хэлэи хохидолдо орохо байна ха юм.

Алена КАРАСЬ.

ЛВРЗ-гэй АЖАЛТАЙ ТАНИЛСАБА

Һургуулийн һурагшадтай мэргэжэл зүб шэлэжэ абахын тула Улаан-Үдын заводуудта экскурси хоодоо үнгэргэгдэжэ. Һаяхана иймэ хэмжээ ябуулга ЛВРЗ-дэ үнгэрөө.

Республикын эгээн мэдээжэ заводой ажал өөрингөө нүдөөр харахаяа Аэропорт тосхоной 37-дохи һургуулийн һурагшад ерээ. Заводой баян түүхэ эндэхи музейн хүтэлбэрилэгшэ В.Иванова үхибүүдтэ хөөржэ үгтэбэ.

«Иймэ хэмжээ ябуулганууд ехэ хэрэгтэй байна. һүүдэй үедэ заводто ажаллахада ехэ хүндэтэй болоо. Мүнөө манай заводто токарь, фрезеровщик, машинист, инженер-электрик гэнэн мэргэжэлтэд дуталдана. Харин иймэ экскурсиуудай һүүлээр эдэ хүбүүд, басагадай олонинь ерээдүйдээ эдэ мэргэжэлнүүдые шэлэн абаха бээ гэжэ найдагдана», гээд ЛВРЗ-гэй зонтой ажаладаг талаар захиргаанай түрүүлэгшэ А.В.Шкаев хэлэнэ.

Эржена БАТОРОВА. Авторай фото.

БГУ-тай ХЭЛСЭЭ БАТАЛБА

Хүршэ Монгол оронтой холбодог хилын дэргэдэ оршонон Хяагтын аймагай Захиргаантай Буряадай гүрэнэй университет холыс харахан хэлсээ баталба. Тэрэнэй ёһоор, дээдэ нургуулин багшанар аймагай муниципальна хүтэлбэринин халбарид мэрэгжэлтэдыс бэлдэхэ, гадна хүтэлбэринин хүнгэн бэшэ хэрэгтэ заһабари болон заабаринуудыс оруулаха болон бусадшыс таланууд хараалагдана.

«Бэшэ аймагуудтай зэргэсүүлжэ харахада, манай аймагай хүгжэлтэ хэсэгтэ, 8-дахн жэлээ республика дотор 9-дахн нууридабди, - гээд, «Хяагтын аймаг» гэхэн муниципальна байгуулгын гулваагай социальна асуудалнуудаар орлогшо Евгений Цыренов тэмдэглээд, ингэжэ дуралдаба: «Буряадай гүрэнэй университетэй оюутад практика гарахадаа, бээс тон һайнаар харуулдаг. Гэбэшэ практиккаа урдан тосхоной хэмжээнһээ эхилээд, аймагай, удаан республикын хэмжээнэй эмхн зургаануудта гарабал, зүйтэй һон ха».

Энэ һанамжыень БГУ-гай багшанар гансата дэмжэһэн байна.

Хилын дэргэдэхи тула, Хяагтада хилын харуулашадай олонхын мэрэгжэлтэй болохо дуратай байһанаа мэдүүлдэг. Эгээл тинмэһээ Зүүн Сибириин технологическа университетэй филиал Хяагтын аймагай түбтэ нээгдэһэн юм. Хяагтада мүн баһа Буряадай

Хяагтын аймагта

гүрэнэй университетэй филиал байгуулаха талаар ябуулга хэхэдэ болон гээд, хэлсээ баталалгын үедэ хэлэгдэб. Улаан-Үдэ ошоод түбхинэхэ гэр байра бэдэржэ, сагаа алданхаар, нютагтаа нуралсал гаража, мэрэгжэлтэй болохо дуратайшуул сэрэгшэдэйшыс, мүн үрэн албата зонойшыс дунда байха гээд, Хяагтын засаг түрын түлөөлэгшэд бодомжолно.

Буряадай гүрэнэй университетэ Экономика болон хүтэлбэринин факультет 1996 ондо байгуулагдаһан. Энэ факультетэй дэргэдэхи Гүрэнэй болон муниципальна управлениин кафедрэс даагша Владимир Прокопьев түрүүтэй университетэй түлөөлэгшэд Хяагтын аймагай Захиргаантай эб хамта ажалаа ябуулха тухай тусгаар хэлсээ бэлдэһэн байна. Тус хэлсээн дээрэ аймагай гулваа Валерий Цыремпилов гараа табижа баталба.

Экономика болон хүтэлбэринин факультетэй багшанар Ольга

Занданова, Гончик Найданов, Гарма-Ханда Гунжитова, Альбина Дугарова гэгшэд хэлсээнэй гол зорилго тухай ойлгуулахдаа, Хяагтын аймагай социально-экономическа байдал шэнжэлэгдэхэ, янза бүрин шэнэ проектүүд аймагта нэбтэрүүлэгдэхэ гэжэ тэмдэглэнэ. Хяагтада Бизнес-түбэй байбашыс, хубин хэрэг эрхилэгшэд бизнес-түсбүүдыс зохёохо талаар ядалдаг байна. Эгээл тинмэһээ Улаан-Үдэдэ захижа бэлдэдэг болонхой. Энэ ушарта Буряадай гүрэнэй университетэй багшанар бизнес-түсбүүдыс бэлдэхэдэнь тулалдабди гээд найдуулаа.

Социальна асуудалнуудаар аймагай гулваагай орлогшо Евгений Цыренов, Захиргаанай Соёлой таһагыс даагша Андрей Даутов, хүдөө ажыхын таһагыс даагша Геннадий Абросимов нютагайнгаа байдал бүхы талаһаан тайлбарилан хөөржэ үгэһэн байна.

Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн

ЭЛЬЭЭР ЭЛБЭГ ДАЙДАДА

Республика адуу мал үсхэбэрилдэг, орооно тарья ургуулдаг ажыхынууд хоморой болобошыс, тэдэн урданайхяараа ажалаа ябуулаар гээд, Хяагтын аймагай Захиргаанай Хүдөө ажыхын таһагыс даагша Г.Г.Абросимов тэмдэглэнэ. Элһэн губита Венеци гэжэ алдаршаһан Хяагтын аймагаар хаяхана ябахандаа, Геннадий Георгиевичтой нимэ хөөрэлдөө эмхидхэһэн байнабди:

- Аймагай хүдөө ажыхын халбари хүгжөөхын тулада ямар хэрэгүүд эрхилэгдэнэб?
 - Байгша ондо хүдөө ажыхыда хараалагдаһан түсбүүд тусгаар программа боложо бүрдэхэдэ. Тус программа мүнөөдэрэй экономикын бодото байдалтай тааруулан, хубилалтануудыс оруулжа байнабди. Онсолон хэлэбэл, урданайхяаа үргэн поли дээрэ орооно тарья ургуулха хүсэлтэйбди. Энэ ушарта үр-һэмнай хүрэхгүй - худалдажа абахабди.

Үнгэрһэн жэлэй дүнгүүдээр, Хяагтын аймагай 3 кооператив - хизаарлагдамал харюусалгатай «Үлзыгтэ» бүлгэм, Ц.Ранжуровай нэрэмжэтэ кооператив болоод гахай үсхэбэрилгын комплекс республикын хүдөө ажыхы дэмжэлгын программада хабараа болоо. Тингэжэ эдэ ажыхынуудта тарья хуряалга дээшлүүлгын шэнэ онһон техникэ нэбтэрүүлэгдэхэ. Мухар-Шэбэрэй болон Кабанскын аймагуудта нимэ

техникэ нэбтэрүүлэгдэхэ гэжэ мэдэнэбди. Үрһэн тараадаг болон хуряадаг шэнэ машинанууд тоһо түлшэ багаар хэрэглэхын хажуугаар, газар элдэхэдэ, хүнэй хүсэ эридэггүйн таатай юм. Гадна үржэлтэй ургаса абхуулдаг байна.

- Бэлдэгдэһэн үбһэ ногоон малдатнай хүрэнэ гүт?

- Пүүлэй жэлнүүдтэ үбһэ ногоомнай багаар абтана. Нэгэ толгойдо 15-20 центнер үбһэн хэрэгтэй болодог һаа, манай ажыхынууд 10-15 центнер абадаг болонхой. Мяханай үүлтэрэй үхэр үсхэбэрилжэ эхилээбди. Хальмаг болон казах үүлтэрэй 100 толгой эбэртэ бодо мал худалдажа абаабди. Байгша ондо үшөө 200 толгой абаха түсэбтэйбди. Эдэ малаа элдэгдэггүй, сүлөө талатай ажыхынуудта үсхэбэрилхэбди. Мүнөө хизааргүй үргэн газар юрэ хаягданхай байна бшуу.

- Хүдөө ажыхыда Үндэһэн

проект хэр зэргэ бэсүүлэгдэнэб?

- 2006-2008 онуудта хубин ажыхынуудта 97 миллионһоо үлүүтэй 160 урьһаламжа үгтэнхэй. Тингэжэ 3505 эбэртэ бодо мал, 95 гахай, 728 адуу, 84 трактор, ашаа зөөдэг 30 машина, хүдөө ажыхыда хэрэгтэй 62 техникэ худалдагдажа абтаа.

- Хяагтын гахай үсхэбэрилдэг комплексдо шэнэ онһон техникэ нэбтэрүүлэгдэхээр гүт?

- Акцинуудай гол пакедэй эзэн «Бурятмясопромои» үридөө унаһан ушараар бүтэн жэлэй туршада нэбтэрүүлгын хэмжээнүүд зогсоһон аад, байгша ондо дахинаа үргэлжүүлэгдэхээр хараалагдана.

- Хабарай тарилгын хаһада бэлдэхэл ябуулжа эхилээ гүт?

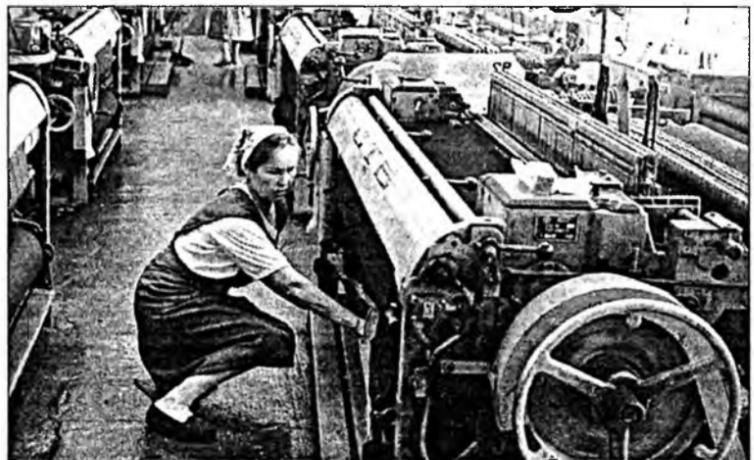
- Энэ асуудалаар ажыхынуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй зүблөө эмхидхэжэ, түсбүүдээ хараалаа һэмди. Хабарай тарилгын хаһада тоһо түлшын болон бусад хэрэгсэлнүүдтэ мүнгэ алтан гүйсэдөөр хүрэнэ гэхын аргагүй. Тинбэшэ шадал соогоо шармайн, арга хуряага оложо, хабарайнгаа тарилга эрхилхэбди. Газарнай элһээр элбэг тула, ургасын хэмжээн бага байхаяа һанадаг. Илангаяа үлүүтэй 8-9 жэлнүүдтэ үргэлжэ ургасагүй байгаабди. Тинмэһээ һайн газарнуудыс шэлэжэ тарихамнай ха.

Сарюна ЭРДЫНЕЕВА.
 Авторай фото-зурагууд.

Ажалаар хангалга ямар бэ?

ЭХЭНЭРНҮҮДТЭ ИЛАНГАЯА ХҮНДЭ

Бүхы Росси дотор абажа харахада, хүн зоной ажалгүйдэхэ ушар олошоржо байнхай. Манай гүрэнэй хүн зоние ажалда хабарадуулха талаар федеральна албанай мэдээгээр, социальна болон ажалай харилсаануудай асуудалнуудаар үнгэрһэн жэлдэ 12,5 миллион хүн хандаһан байна. Зургаан миллион хүн ажалгүй гэжэ тоологдоно. Тэрэ тоодо миллион үлүүтэй зонинь ажалгүй байһанайнгаа түлөө гүрэнһөө тэдхэмжын мүнгэ абана. Энэ мүнгэниинь мүнөө үедэ 850 түхэригһөө эхилээд, 4900 түхэригтэ хүрөө. Манай Буряад орондо 10 мянган хүн ажал хүдэлмэригүй гэжэ тоологдоно.

Мүнөө дээрээ экономикын бүхы халбаринуудта 476 мянган хүн хүдэлнэ, энэнь 2008 оной декабрь һарын үлүүтэй мэдээн болон. Тинхэдээ республикын ажаһуугшадай оройдоол 49,6 процентнь ажал хэнэ гэжэ Россиин Статистикын хорооной Буряад Республикадахи управлениин мэдээнүүд элһилэнэ.

Буряад ороной ажалшадай эхэнхининь томо болон дунда предприятинууд, эмхинүүдтэ хүдэлдэг байна. Үнгэрһэн жэлэй ноябрь һарада предприятинуудта 222 мянган хүн хүдэлжэ байгаа. Тэдэнэй дунда хэлсээнэй ёһоор хүдэлдэг хүнүүд яһала олон.

2008 ондо урзанда жэлэйхитэй сасуулхада, эдэ хоолой продуктуудыс үйлэдбэрилдэг эмхинүүдтэ, заһаа агнадаг нэгэдэлнүүдтэ, бүлгэмүүдтэ ажалшадай тоо хороогдоһон байна. Тинхэдэнь барилгада олон хүн хүдэлнэ.

Ажаһуугшадай дунда үнгэргэгдэһэн шэнжэлгэнүүдтэй дүнгүүдээр ажалладаг зоной эхэнхининь эршүүл гэжэ тоо баримтанууд харуулан. Тэршэлэн хүдөөгэй зондо орходоо хотын ажаһуугшадай эхэнхининь элдэб янзын ажалда хүдэлнэ. Тингээдыс хотодо ажаһуугшад хүдөөгэй зондо орходоо ажал бэдэржэ, бэлээр олохо аргатай.

Пүүлэй үедэ эхэнэр зоной ажалгүйдэжэ, тухашарха хэрэг түргэдэнхэй.

Манай үе сагта эгээл хамгаалагдаагүй хүнүүд хадаа эхэнэрнүүд болон. Гүрэнэй хэмжэндэ абажа харахада, тэдэниие бүлэг бүлгөөр ажалһаань сүлөөлхэ ушарнууд үсөөн бэшэ. Жэшээлхэдэ, Ураалай прибор бүтээлгын үйлэдбэринин нэгэдэлдэ электробритвэнүүдыс үйлэдбэрилдэг цех хаахадан, тэдэниие суглуулдаг ажалтай байһан 600 эхэнэрнүүд ажалгүй болшоо. Энэһнээ гадна Эрхүүгэй областин Байкальск хотын целлюлозо-картон үйлэдбэрилдэг комбинатта хүдэлдэг 1379 хүн хүдэлмэригүй болоо. Тэрэнэй эхэнхининь эхэнэрнүүд болон. Буряад орондо абажа харахада, дуралдагдадаг ажал хүдэлмэринүүдтэй 90 процентнь эрэ зоной дүүргэхэ ажал байна. Тинхэдэнь ажал бэдэрэгшэдтэй 70 процентнь шахуу эхэнэрнүүд лэ даа. Иимэ байдалда маршурдаар ябадаг автобусуудай, томо ашаанай машинануудай жолоошод, участково милиционернүүд, харуулашад гээд лэ эршүүлэй хүдэлхэ мэрэгжэлнүүдыс эхэнэрнүүд шудалха баатай болон. Ажалгүй байха бэшэ ха юм даа. Илангаяа эдирхэн һанаһанада ябаһан залуушуул нимэ мэрэгжэлнүүдтэ хураһаа зүрхэтэйгөөр ороно. Мүнгэн сангай уналгын хэсүү байдалда ажалшадай тоо хороогдожо байхадань, илангаяа ганса бэе, хүүгэдтэй эхэнэрнүүд сэхэ тулина. Мүнөөнэй байдалда абажа харахада, манай гүрэнэй эхэнэрнүүдтэй хахадын шахуу гансаараа хүүгэдэ хүмүүжүүлдэг болонхой. Гэр бүлэ болоһон залуушуулай эхэнхининь лэ һалана гэжэ тоо баримтанууд гэршэлнэ. Үхибүүгээ тэдхэжэ, мүнгөөр тулалха эршүүлшыс үсөөн, эхэнхининь лэ энэһнээ хулжадаг байна. Тинхэдэнь нарайлһанай түлөө гүрэнһөө нэгэ дахин үгэдэг түлбэри сэхэ бага байна. Үхибүүнэй пособишыс гэжэ ээлтэй гүб даа. Манай республикада үхибүүндэ һара бүри үгтэдэг пособи 180 түхэриг. Ажалһаа гаргуулаһан эхэнэр энэ мүнгөөр амидарха баатай болон. Энэнь юун мүнгэн гээшэб даа. Эхэнэр хүнэй һайн тушаал эзэлжэ хүдэлхэнь хоморшог лэ гээшэ. Ехэнхи эршүүл харюусалгатай тушаалнуудыс эзэлжэ хүдэлнэ. Гэр бүлынгөө байдал байгуулха, гал гуламтаа удхалхаһаа гадна, үйлэдбэринин шухала асуудалнуудыс эхэнэрнүүд шийдхэнэ ха юм. Юундэ эршүүлдэ орходоо эхэнэрнүүд ажалһаа түрүүн болихо ушаргай болоноб? Нэгэдэхээр, эмхи, предприятин шухала шийдхэбэри абалгада нүлөөлхэ аргагүй сэхэ тушаал заһаһаа эзэлдэг бэшэ. Энэһнээ гадна эхэнэр хүн гээшэ али нарайлха, багахан хүүгэдын үбдэжэ тухашаруулха, тингээд лэ гэдэргэнь татаха үйлэ ушарнууд олон ааб даа. Тингээдыс эхэнэр хүнине ажалһаа болуулхадаа, эрэн тэжээхэ гэжэ найдадаг ябадалнууд үсөөн бэшэ.

Иимэ ушарта ажалгүйдэһэн эхэнэрнүүд сэхэ хайратай. Илангаяа ганса бэе зон. Тээд нимэ байдал үргэлжэлһөөр, эхэнэрнүүд ажалгүйдэжэ тухашарһаар. Гүрэн түрын талаһаа хуулигтаар эхэнэрнүүдыс хамгаалха хэмжээнүүд абтахал юм бээ гэжэ найдагдана.

Эльвира ДАМБАЕВА,
 манай корп.

БУРЯАДЫН ПРАВИТЕЛЬСТВО:
ҮДЭР ҮДЭРЭЙ ҮЙЛЭ ХЭРЭГҮҮД

2009 оной февралын 9-14

Буряад Республикын Президент - Правитель-
ствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Владимирович
Наговицын Правительствын гэршүүдтэй, гүйсэдхэхи
засагай зургаануудай хүтэлбэрлэгшэдтэй тү-
сэблэлэйн зүблөө үнгэргөө.

Буряадын Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ
Вячеслав Наговицын Забайкалийн хүгжэлтын
комплексно проект дэбжүүлэх талаар хүдэлмэрийн
ябаса тухай экономикын хүгжэлтын талаар Пра-
вительствын Түрүүлэгшын орлогшын, ажалай
дэлгүүрэй байдал болон хүдэлмэрийн хууринууды
нэмжэ байгуулах тухай экономикын министрэй
орлогшын, аймагуудай тарифна сессийн дүнгүүд
тухай барилгын болон гэр байрын-коммунальна
комплексые шэнэлэгшын министрэй мэдээсэнүүды
шагнаба.

Федеральна антимонопольноу албанай Буряад
Республикадахи управлениин хүтэлбэрлэгшэ
акционернэ "СУЭК" гээн бүлгэмэй хангадаг шууу
нүүрэнэй сэнгүүды гуримшуулгаар абтажа байһан
хэмжээнүүд тухай мэдээсээ.

Буряадын Президент муниципальна байгуулануудай
тологойлошонорой ажал ябуулгын хэр ашагтай
байһыень сэглэлгээр Красноярска хизаарта зохёон
хараалагдаһан индикаторнуудай тоололгы шуудалжа,
хэрэгтэй болоо хаань, республикын муниципальна
байгуулануудай индикаторнуудта хубилалтанууды
оруулахыень Экономикын министрствэдэ даалгаба.
Пуралсалай болон эрдэм ухаанай министрство
республикын дээдэ хургуулинуудай хүтэлбэрлэг-
шэдтэй хамта оюугадай пуралсалай бүхы хугасаада
тогтоогдомол түдэрнэ нэбтэрүүлэх тухай асуудал
шиндэхэ болоо. Тийхэдэ түдэрлэгшээр аад, бэрхэ
хурадаг оюутыды сүүлэрэн боджетнэ хууринуудта
оруулаха хэрэг нэбтэрүүлэх асуудал тэдэ мүн лэ
шиндэхэ юм.

Социальна хүгжэлтын талаар Правительствын
Түрүүлэгшын орлогшо олон хүүгэдтэй, тэдхэмжэ
багатай гэр бүлэнүүдтэ туһаламжа үзүүлхын тула
буян үйлдэлэйн хэмжээ ябууланууды үнгэргэлгөөр
Кемеровскы областниин дүй дүршлэ шуудалжа,
муниципальна байгуулгын тологойлошонортой хамта
олон хүүгэдтэй гэр бүлэнүүды дэмжэхэ арга бэдэрхэ
юм.

Барилгын болон гэр байрын-коммунальна
комплексын министрэтэ нэгэ дахар байһан
гэрнүүды проекты зохёон хараалаха хэрэгээр
дурадалханууды ооруулахыень даалгаба.

Экономическа хүгжэлтын талаар Правительствын
Түрүүлэгш болон хүдөө ажарын ба эдэе хоолой
министр Вячеслав Наговицын даалгабаряар
республикын мяханай болон хүниг шэглэлтэй мал
ажалыё Россин Федерациин субъектнүүдтэ хүг-
жөөлгөөр Россин Федерациин Хүдөө ажарын ми-
нистрствын шэлэн абаха региональна программые
зохёон хараалагдаха хабаадаха тухай мэдээсэл
тушааха болоо. Энэньнээ гадна тэдэ хоёр мүнгэн
сангай уналгын хүшэр байдалда хүн зонийе болон
хүдөө ажарын продукци үйлдэрлэлэгшэдэ дэмжэ-
хын тула амаралтын үдэрнүүдтэ жармагууды
эмхидхэхэ, тийхэдэ республикада шубуунай фабрика
бариха хүдэлмэрийе эдбхижүүлэх даабарн абаа.

Тэршэлэн хүн зонийе социальна талаар хам-
гаалгын министр Россин Федерациин МЧС-эй
Буряад Республикадахи Главна управлениитэй хамта
Буряад Республикын социальна эмхи зургаануудай
гал түймэрэй аюулгүй байдал сахижа талаар
эрилтэнүүды хэр дүүргэнб гэжэ түсэблөө гадуур
шаалтаха үнгэргэхэ болоо.

Улаан-Үдэ хотын захиргаанай тологойлошо
гуримгүйгөөр бог шорой хаяагатай тэмсэхэ хү-
дэлмэри эмхидхэхэ болон кардиологиспансер хүртээр
транспорттын ошохо маршрут эмхидхэхэ асуудал
шиндэхэ юм.

Баргажанай, Кабанскын, Прибайкалийн, Хойто-
Байгалай, Түхэнэй аймагуудта хүн зоний ажалгүй-
дэлгын хэмжээ доошолоулахыень муниципальна
байгуулануудай тологойлошорныё Президент
уялгалба. Энэ талаар ябуулан хүдэлмэрийн дүнгүүд
тухай уадаахи түсэблэлгын зүблөөндэ тэдэ мэдээсэхэ
юм.

Республикада аяншалгын талаар олзын хэрэг
эрхилэдхэ дэмжэхэ тухай дурадалханууды Эко-
номикын министрство ооруулаха.

Барилгын болон гэр байрын-коммунальна ажары
шэнэлэгшын министр социальна болон инженернэ
инфраструктуртын объектнүүдтэ, хото шадарай
хуурын тосхонууды болбосон түхэлтэй болтолгөөр
хэмжээ ябууланууды үнгэргэлгэд хамжажа мүнгэ
номолхын тула Россин Федерациин Региональна
хүгжэлтын министрствэдэ мэдүүлгэнүүды бэлдэжэ
тушааха даабартай болобо.

Элүүрые хамгаалгын министрство хадаа Эко-
номикын министрствэтэй болон муниципальна
байгуулануудай тологойлошонортой хамта бэсын
халуу бууруудгай болон бусад эмүүдэй сэнгүүды
гуримшуулгаар Томск болон Эрхүүгэй областнуудай
дүй дүршлэ шуудалжа юм.

Хүдөө ажарын болон эдэе хоолой министрствэдэ
загаһа олзоборилгын халбарин Россин Агро-
лизингын эмхинэ техникээр хангаха схемээр ба
номенклатураар дурадалханууды ооруулахыень Вячеслав
Наговицын даалгаба. Инфраструктурты хүгжөөлгөөр
Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо до-
автовокзалай байшан барилгаар, тэрээн шадархи
таалмай болбосон түхэлтэй болтолгөөр дура-
далханууды ооруулаха, тэршэлэн уадаахи түсэблэг-
шын зүблөөндэ "Хягта" гээн уладсхоорондын авто-
мобилиин хилэ дабалгын пунктада ябанан зоний хилэ
гараха амьараа пунктые нээхэ, микроавтобусой
ябах харты түхээрхэ талаар абтанан хэмжээнүүд
тухай мэдээсэхыень Президент даалгаба.

Хүдөө ажарын болон эдэе хоолой министрствэ
Россин заһага үдхэлгын түбэй Байгалай таһагыё -
институды нээлгэдэ, материална үндэһэ хууриень
байгуулгада дэмжэлгэ үзүүлхыень даалгаба. Гадна
Яруунын аймагта заһага үдхэлгын арга шуудалжа,
дээрэнэрэлдэһэн министрствууд дурадалханууды ооруулаха.

Социальна хүгжэлтын талаар Правительствын
Түрүүлэгшын орлогшо Гэр бүлын болон хүүгэдэй

хэрэгүүдэй талаар республиканска агентствэтэй хам-
та республикын элүүржүүлгын лагернуудай хү-
дэлмэрийе найжаруулаха дурадалханууды ооруулаха.

Барилгын болон гэр байрын-коммунальна ажары
шэнэлэгшын министр Түхэнэй аймаг муниципальна
байгуулгын захиргаантай хамта "Нилова Пустынь"
гээн курорт хүртээр транспорттын саг үргэлжэ яба-
лгыё эмхидхэхэ даабари Президенттээ абаба.

Февралын 9-дэ Буряадын Президент акционернэ
"РЖД" бүлгэмэй нэгдэхэ вице-президент В.Н.Мо-
розовтой албанай хэрэгээр уулзажа хоёрдөө,
тэршэлэн Москва, Эрхүү хотонуудхаа ерэнэн бүлэг
инвесторнүүдтэй уулзажа, республикын Промыш-
леннигууд болон олзын хэрэг эрхилэгшэдэй холбооной
хуралдаанда хабаадаа.

Февралын 10-да Вячеслав Наговицын онсо
экономическа зононууды хүтэлбэрлэгшын талаар
федеральна агентствын зүблөөндэ хабаадаха Москва
ниидлэн байна. Энэ зүблөөндэ "Байгалай буудал"
гээн онсо экономическа зонин инфраструктуртын
объектнүүды барилгада мүнгэ номолхо асуудал
шиндэхэдэ.

Февралын 11-дэ Буряадын Президент Вологдо
хотодо үнгэргэдэһэн Россин Федерациин Госсөведэй
Президиумэй нүүдэл зүблөөндэ хабаадаа. Россин
Федерациин уоловон-гүйсэдхэлгын халбарин
мүнөөнэй байдал тухай асуудал эндэ хэлсэгдээ.

Февралын 12-то Вячеслав Наговицын Москва
хотодо хүдэлмэрийгын уулзалганууды үнгэргэе.
Онсолбо, хуралсалай политикын асуудаланууды
шиндэхэлсэдэ институтдай ректор Александр Адамский,
Россин Федерациин хуралсалай болон эрдэм ухаанай
министр Андрей Фурсенко, Россин Федерациин
сөёлой министр Александр Авдеев болон бусадтай
уулзажа хоёрдөө.

Буряад Республикын Правительствын Тү-
рүүлэгшын Нэгдэхэ орлогшо Иннокентий
Матвеевич Егоров февралын 8 болон 9-нэй үдэр-
нүүдтэ Москва хото албанай хэрэгээр ошожо, Фе-
дерациин Сөведтэ Буряад Республикын Үдэрые
эмхидхэхэ үнгэргэхэ талаар хүдэлмэрийгын бүлэгтэй
зүблөөндэ хабаадаа.

Февралын 10-да И.М.Егоров Россин Федерациин
Тоололгын палатын түлөөлгшэдтэй уулзажа, тэдэний
Граждан обороннын онсо байдалай талаар рес-
публиканска агентствые шаалган дүнгүүды зүблэн
хэлсээ, Ардадай Хуралай Экономическа политикын,
байгалиин нөөсөнүүды хэрэглэгшын болон оршон
тойронхине хамгаалалгын талаар хорооной зүблөөндэ
хабаадаа.

Экономическа хүгжэлтын талаар Буряад Рес-
публикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо
А.Е.Чепник Президенттын дэргэдэ үнгэргэдэһэн
түсэблэлгын зүблөөндэ, республикын Промыш-
леннигууд болон олзын хэрэг эрхилэгшэдэй холбоо-
ной стьездэ, Президенттын дэргэдэ социальнэ-эко-
номическа хүгжэлтын шэнэлгээ хэлэн зүблөөндэ
хабаадаа.

Инфраструктурты хүгжөөлгөөр Правительствын
Түрүүлэгшын орлогшо А.А.Фоменко февралын 9-дэ
Президенттын дэргэдэ үнгэргэдэһэн түсэблэлгын
зүблөөндэ хабаадаа, инфраструктурты хүгжөөлгөөр
министрствэнүүд болон албан зургаануудай
хүтэлбэрлэгшэдтэй түсэблэлгын зүблөөнүүды
үнгэргэе.

Февралын 10-да А.А.Фоменко Правительствын Прези-
диумтэй зүблөөндэ хабаадаа, февралын 11-дэ
2009 ондо гэр байра барилгада ипотекийн гуримаар
гүрэннөө үрхалмааха үзэлгыё хүгжөөхэ асуудал
хэлсэлэн зүблөө үнгэргэе.

Февралын 12-то А.А.Фоменко зайн галаар най-
дамгайгаар хангаха талаар республикын штабай
зүблөө үнгэргэе, харин февралын 13-да А.А.Фоменко
ажалай хэрэгээр Прибайкалийн аймагаар ябаха эрээ.

Социальна хүгжэлтын талаар Правительствын
Түрүүлэгшын орлогшо Б.Г.Бальжиров февралын
9-дэ түсэблэлгын зүблөө үнгэргэжэ, Харгалзадаг ал-
бан зургаануудынгаа хүтэлбэрлэгшэдтэ даа-
баринууды үгөө.

Февралын 10-да тэрэ Правительствын Прези-
диумтэй зүблөөндэ хабаадалсажа, сөёлой уг баялиг
болодог объектнүүды гүрэнэй талаһаа хамгаалдаг
республикын албанай 2008 оной хүдэлмэрийн
дүнгүүды 2009 ондо бэлүүлэхэ зорилгонуудынь
зүблэн хэлсэлэн байна.

Февралын 11-дэ Баир Гвиболович Асагад нютагта
"Сагаалган" гээн найндэрые үнгэргэлгөөр хү-
дэлмэрийгын бүлэгүүдэй зүблөөнүүды үнгэргөө.
Февралын 12-то Б.Г.Бальжиров эрхэтэдэе хубинн
асуудалануударын хүдлэн абаа, февралын 13-да
хуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствын
үргэдхэдгэмэл коллегийн зүблөөндэ хабаадалсажа,
2008 оной хүдэлмэрийн дүнгүүды согоолоо.

Россин Федерациин Президенттын дэргэдэхэ
Буряад Республикын Бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ
эмхи Сергей Владимирович Лысцевтэй хүтэлбэри
дуо "Байгал нуурые хамгаалаха тухай" Федеральна
Хуулине бэлүүлгын, Росси гүрэнэй бүридэлдэ Буряад
оронной найн дураараа ороһонор 350 жэлэй ойдо
зорюулагданан хэмжээ ябууланууды үнгэргэлгэдэ
федеральна боджедхээ мүнгэ номолхо асуудалаар
хүдэлмэри ябуулаа.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын
орлогшо - Президентын болон Прави-
тельствын Захиргаанай Хүтэлбэрлэгшэ П.А.Носков
Президенттын дэргэдэ үнгэргэдэһэн түсэблэлгын
зүблөөндэ хабаадаа, политикын партиянуудай, нийтын
нэгдэллүүдэй түлөөлэгшэнэртэй уулзалганууды
үнгэргэе.

П.А.Носковой толгойлодог бүридэлгэнүүдэй мэргэ-
жэлтэдэ Президентын болон Правительствын
хүдэлмэрийн олодог мэдээсэлэе эмхидхээ, февралын
9-дэ республикын журналистнуудтай үнгэргэдэжэ
брифингдэ догоодын хэрэгүүдтэй министрэй орлогшо
М.П.Быченко, Сэрэй комиссарнадай 4-дхи таһагай
начальник Д.Д.Цыбикдоржиев, эрхэтэдэе хэлсэлэн
тэй гуримаар албанда татадаг пункттын начальник
А.П.Подкопаев гэгшэдэй хабаадалгы хангаа. Фев-
ралын 10-да республикын экономикын министрэй
орлогшо Е.В.Пегасовтай пресс-конференци үн-
гэргэдэе.

Буряад Республикын Президентын
болон Правительствын хэлбэлэй албан.

Засагай дээдын зургаануудта

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ТҮСЭБЛЭЭН ХЭМЖЭЭ ЯБУУЛГАНУУД

2009 оной февралын 16-һаа 20 хүртэр

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ
ХУРАЛАЙ СӨВЕДЭЙ ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:
1. Ардадай Хуралай ээлжээтэ най-
мадахи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ
асуудаланууд тухай

19.02 10.00 Бага танхим
2. "Буряад Республикада муниципаль-
на байгуулгын түлөөлэгшэ зургаанай
депутаднуудай хунгалта тухай" Буряад Рес-
публикын Хуулине бэлүүлгэ тухай

3. Ардадай Хуралай дураасхаалай бэ-
лэгүүдээр шагнаха, материална талаар
урманшуулаха тухай Дүримдэ хубилаалта-
нууды ооруулаха тухай

4. Ардадай Хуралай Хүндэлэлэй грамо-
таар шагнаха тухай

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.
ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ
ҮНГЭРГЭГДЭХЭ
ТҮСЭБЛЭЛГЫН
ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:
1. Буряад Республикын
Ардадай Хуралай хороонуудай 2009 оной
февралын 9-һөө февралын 13 хүртэр
Аүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл
(элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэг-
шэнэр)

16.02 11.00 Бага танхим
2. Буряад Республикын Ардадай Ху-
ралай 2009 оной февралын 9-һөө фев-
ралын 13 хүртэр бэлүүлгэн хэмжээ
ябууланууд тухай Эмхидхэлэй таһагай
мэдээсэл

(элидхэлшэ А.Ф.Гусятинский)

3. Буряад Республикын Ардадай Ху-
ралай хиналтын документнүүды гүй-
сэдхэлгын ябаса тухай Эмхидхэлэй та-
һагай мэдээсэл

(элидхэлшэ А.Ф.Гусятинский)

4. Буряад Республикын хуулинууды
федеральна хуули ёһонуудтай зохи-
луулгын хойноһоо хинаха тухай
(элидхэлшэ А.Ф.Гусятинский)

III. АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ХОРООНУУДАЙ
ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын
Ардадай Хуралай
Бюджетэй, налогуудай
болон финансын талаар
хороон
(Түрүүлэгшэнь
Ц.Д.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:
1. "Буряад Республикада элээрүүлгын
судьянарай тушаалануудта томилхо тухай"
Буряад Республикын Ардадай Хуралай
тогтоолой түлэб тухай

2. "Буряад Республикын Конституцида
хубилалтанууды ооруулаха тухай" Буряад
Республикын хуулиин түлэб тухай

3. "Буряад Республикын Президент
тухай" Буряад Республикын Хуулида болон
"Буряад Республикын Правительство
тухай" Буряад Республикын Хуулида ху-
билалтанууды ооруулаха тухай" Буряад
Республикын хуулиин түлэб тухай

4. "Буряад Республикын муници-
пальна албанай тушаалануудай реестр
тухай" 2007 оной сентябрийн 7-ой 2427-
III дугаар Буряад Республикын Хуулида
хубилалтанууды ооруулаха тухай" Буряад
Республикын хуулиин түлэб тухай

5. "Буряад Республикын Ардадай Ху-
ралай дэргэдэхэ Залуушуулай палата
тухай" Дүримдэ хубилааланууды ооруулаха
тухай" Буряад Республикын Ардадай
хуралай тогтоолой түлэб тухай

Буряад Республикын
Ардадай Хуралай Гүрэнэй
байгуулаалтын, нютагай
өөһэдэн хүтэлбэрлин,
хуули ёһоной болон
гүрэнэй албанай
асуудалануудай талаар
хороон
(Түрүүлэгшэнь
А.С.Скоцырская)

Зүблэхэ зүйл:
Ардадай Хуралай ээл-
жээтэ наймадахи сессидэ зүбшэхэ
зүйлэднэ ооруулагдаха асуудаланууд
18.02 14.00 Бага танхим

Буряад Республикын
Ардадай Хуралай
Экономическа
политикын, байгалиин
нөөсөнүүды
хэрэглэгшын болон
оршон тойронхине
хамгаалалгын талаар
хороон
(Түрүүлэгшэнь
В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:
"2009 оной болон 2010 ба 2011
онуудай хугасаада түсэблэгдэһэн рес-
публикын бюджет тухай" Буряад Рес-
публикын Хуулида хубилааланууды
оруулаха тухай" Буряад Республикын
хуулиин түлэб тухай

17.02 14.00 каб.211

2. "Буряад Республикын гүрэнэй алба
хаагшадта олон жэлэй албанай түлөө
томидогдохэ пенсионүүд тухай" Буряад Рес-
публикын хуулиин түлэб тухай

Буряад Республикын
Ардадай Хуралай Гүрэнэй
байгуулаалтын, нютагай
өөһэдэн хүтэлбэрлин,
хуули ёһоной болон
гүрэнэй албанай
асуудалануудай талаар
хороон
(Түрүүлэгшэнь
В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикада элдэртэн хоор-
ондын харилсаанууд тухай" Буряад
Республикын хуулиин түлэб тухай

17.02 10.00 каб.212

Зүблэхэ зүйл:
"Номой сангай хэрэг тухай" Фе-
деральна Хуулида хубилааланууды
оруулаха тухай" 450002-4-дхи федеральна
хуулиин түлэб тухай

19.02 14.00 каб.212

V. РЕСПУБЛИКЫН ХЭМЖЭЭ
ЯБУУЛГАНУУД

Республикын Хүн зонийе социальна
талаар хамгаалгын министрствын үр-
гэдхэдгэмэл коллегида Ардадай Хуралай
Социальна политикын талаар хорооной
түрүүлэгшэ А.Т.Стопичевый хабаадалга

20.02 10.00

VI. ЭРХЭТЭДЭЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА
М.М.Гершевич - Буряад Республикын
Ардадай Хуралай Түрүүлэгшэ

18.02 9.00-12.00 каб.118/327

Ц.Б.Батуев - Буряад Республикын
Ардадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо

16.02.09 14.00-17.00 каб.118/233

А.С.Скоцырская - Ардадай Хуралай
Гүрэнэй байгуулаалтын, нютагай өөһэдэн
хүтэлбэрлин, хуули ёһоной болон гүрэнэй
албанай асуудалануудай талаар хорооной
түрүүлэгшэ

18.02 14.00-17.00 каб.118/323

В.Р.Булдаев - Ардадай Хуралай Ре-
гионууд хоорондын холбоонуудай, үн-
дэһэтэнэй асуудалануудай, залуушуулай
политикын, нийтын болон шажан мур-
гэлэй нэгдэлнүүдэй талаар хорооной
түрүүлэгшэ

19.02 14.00-17.00 каб.118/212

А.Т.Стопичев - Ардадай Хуралай Со-
циальна политикын талаар хорооной
түрүүлэгшэ

18.02 14.00-17.00 каб.118/218

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ
ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭРХИЛЭГШЭ
- АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ
В.В.ЭРБИНЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ
ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН
ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Зүблэхэ зүйл:
1. Буряад Республикын Ардадай Ху-
ралай 2009 оной февралын 16-һаа 20
хүртэр түсэблэн хэмжээ ябууланууд
тухай

16.02 13.30 Бага танхим

2. Буряад Республикын Ардадай Ху-
ралай хиналтын документнүүды гүй-
сэдхэлгын байдал тухай

3. Элдэб асуудаланууд

IV. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА
Буряад Республикын Ардадай
Хуралай Гүрэнэй байгуулаалтын,
нютагай өөһэдэн хүтэлбэрлин,
хуули ёһоной болон гүрэнэй
албанай асуудалануудай талаар хороон
(Түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

Зүблэхэ зүйл:
1. "Буряад Республикын Ардадай Ху-
ралай Регламентда хубилааланууды
оруулаха тухай" Буряад Республикын
Ардадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

17.02 14.00 каб.323

2. "Буряад Республикын хунгуулиин
комисси тухай" Буряад Республикын Хуу-
лида хубилааланууды ооруулаха тухай"
Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

Буряад Республикын
Ардадай Хуралай Газарай
асуудалануудай, аграрна
политикын болон эд
хэрэглэгшын дэлгүүрэй
талаар хороон
(Түрүүлэгшэнь
В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикада элизитарна болон ве-
теринарна болон санитарна талаар энхэ
элүүр байгыё хангаха тухай" Буряад
Республикын Хуулиин наймадахи ста-
тыда хубилааланууды ооруулаха тухай"
Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

17.02 14.00 каб.119

"Виноград болон жэмсэсэй архи тухай"
федеральна хуулиин түлэбэе Россин
Федерациин Федеральна Сүглаанай
рэнэй дүүмэдэ оруулаалгаар Краснодар
хизаарай Хуули Зохоолгын Сүглаанай
хуули ёһоной үүсхэл тухай

Буряад Республикын
Ардадай Хуралай Гүрэнэй
байгуулаалтын, нютагай
өөһэдэн хүтэлбэрлин,
хуули ёһоной болон
гүрэнэй албанай
асуудалануудай талаар
хороон
(Түрүүлэгшэнь
В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикада үндэһэтэн хоор-
ондын харилсаанууд тухай" Буряад
Республикын хуулиин түлэб тухай

**Буряад Республикын Арадай Хуралай
Зүблэлэй Тогтоол**

**БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
СОВЕДЭЙ 2008 ОНДО БАТАЛАН АБААН
ТОГТООЛНУУДЫЕ БЭЭЛҮҮЛГЭ ТУХАЙ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай Совет ингэжэ тогтооно:
Буряад Республикын Арадай Хуралай 2008 ондо абтахан Советэй тогтоолнуудые бэелүүлгэ тухай Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо Ц.Б.Батусвай мэдээсэлые хараада абаха (хабсаргагдана).

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын уялгануудые саг зуура дүүргэгшэ Ц.Б.БАТУЕВ.

Улаан-Үдэхото
2009 оной январини 22
№ 493-IV

Буряад Республикын Арадай Хуралай Советэй 2009 оной январини 22-ой 493-IV дугаарай тогтоолдо хабсаргалта

**БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ СОВЕДЭЙ 2008 ОНДО
БАТАЛАН АБААН ТОГТООЛНУУДЫЕ БЭЭЛҮҮЛГЭ ТУХАЙ МЭДЭЭСЭЛ**

Буряад Республикын Арадай Хуралай Совет хадаа «Буряад Республикын Арадай Хурал тухай» Буряад Республикын Хуулини 11-дхи статьятай, Буряад Республикын Арадай Хуралай Регламентын 11-дхи статьятай, тэршэлэн Буряад Республикын Арадай Хуралай Советэй Регламентда үндэһэлэн (саашаада – Арадай Хуралай Совет) ажал ябуулгаяа бэелүүлхэ.

Арадай Хуралай Советэй мүнөө хүдэлжэ байһан бүридэлын 2008 оной февраль нарада бүридхэгдөө, 2008 оной октябрь нарада шэнэлэгдэ, мүнөө үелдэ депутатуудай фракцинуудай хүтэлбэрлэгшэдые оруулалсан, 19 депутатууднаа бүридэнэ. Парламентын саг үргэлжэ хүдэлжэ байдаг зургаан болохо Арадай Хуралай Совет хуули зохиолгын зургаанай ажал ябуулгын эмхидхэлэй асуудалнуудые уридшалан бэлдэжэ, парламентын зүбшэн хэлсэлгэдэ оруулдаг. Тэршэлэн «Буряад Республикын Арадай Хурал тухай» Буряад Республикын Хуулигай, Буряад Республикын Арадай Хуралай бусад хуули ёһонуудтай зохиолдуулан, эрхэ түлөөлэгшэнуудийнгээ хэмжээндэ бусад асуудалнуудые шиндхэлдэг. Арадай Хуралай Совет квартал эхнөөр баталан абаан түсэбүүдээр үдэлдэг, нара бүхэндэ үнгэргэгдэдэг. Бүхыдөө 2008 ондо 12 зүблөөнүүд үнгэргэгдөө, эндэ 286 асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэ. Тэрэ тоодо Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамотануудаар эмхидхэл болон эрхэтэдые шагнаха тухай асуудалнууд зүбшэгдэжэ, шиндхэлбэрн абтаһан байна.

Арадай Хуралай Советдэ дүрбэдхи зарлалай Арадай Хуралай зургаадахи сессидэ зүбшэн хэлсэлгэдэнь оруулагдаха асуудалнууд түрүүн харагдажа үзэгдэдэг гэшэ. Арадай Хуралай Совет эрхэ түлөөлэгшэнуудийнгээ хэмжээндэ Арадай Хуралай сессидэ 2008 ба 2009 онуудай хүдэлмэрин түсэбүүдые зүбшэн хэлсэлгэдэ оруулһан байна. Энээнһээ гадна энэ Советдэ Арадай Хуралай 2008, 2009 онуудай хуули зохиолгын хүдэлмэрин Жэшээтэ программануудай түлэбүүд, тинхэдэ холын хараатайгаар зохёон табигдаһан түсэбүүдые дэмжэдэ. Арадай Хуралай Советэй шиндхэлбэрээр парламентые гэхэлгэдэ хэгдэхэ гаргашанууд жэл бури тоолон тодорхойлогдодог, тинхэдэ Арадай Хуралай Аппарадай бүридэлын, штадта байһан хүдэлмэрилэгшэдэйн тоо лаблагдадаг. Арадай Хуралай Совет хадаа республикын абтаһан хуулинуудые, тинхэдэ өөрынгөө шиндхэлбэрлэгшэдые бэелүүлгын ябасын хойноһоо шалгадаг, нингын удахы шанартай асуудалнуудые Арадай Хуралай уншалгануудта оруулалгы шиндхэлдэг, Арадай Хуралай хороонуудай «дүхэригшэрэнүүдэй» дэргэдэ үнгэргэгдэһэн зүблөөнүүдэй тогтоолнуудые, зууршалгануудые, дуралхануудые хаража үзэдэг, шуухала хэрэгтэй гэжэ тоолобол, дэмжэхэ тухай шиндхэлбэрн абаха аргатай.

2008 оной январь нараһаа декабрь хүрэтэр Буряад Республикын хуулинуудые бэелүүлгэ тухай 8 тогтоол, Арадай Хуралай Советэй тогтоолнуудые бэелүүлгын ябаса тухай 2 тогтоол абтаһан байгаа. Тэрээнһээ гадна эдэ тогтоолнуудые дүүргэхыень Буряад Республикын албан зургаануудта, федеральна зургаануудай бүридэлгэнүүдгэ, республикын өөһдын хүтэлбэрини зургаануудта зууршалдаг байна.

Арадай Хуралай Советэй абтаһан шиндхэлбэрлэгшэ дунда Буряад Республикын Правительствата, министерствэнуудгэ, Арадай Хуралай хороонуудта 60 даалгабаринууд үгтэһэн байна. Тэдэни 13-ниинь хүсэдөөр бэелүүдэгдэнхэй, 37-ниинь шиндхэлдэжэ байнхай, 10-ниинь орой-

доошэ дүүргэгдэжэ. Мүнгэгүйдэлгөө боложо, мүн тинхэдэ Россин Федерацини гүрэнэй засагай зургаануудай талаһаа тодорхой шиндхэлбэрлэгшэдые хүлэһээр дүүргэгдэнхэй.

Элдэб шалтагануудаар Арадай Хуралай Советэй удаадахи тогтоолнуудай зарим асуудалнууд шиндхэлдэггүй:

1. «Буряад Республикада наркомани, токсикомани болон архидалгаһаа нэргылхэ тухай» Буряад Республикын Хуулине бэелүүлгын ябаса тухай» 2008 оной январини 24-нэй 59-IV дугаарай;

2. «Буряад Республикын муниципальна байгуулгануудай дунда муниципальна зөөрини мэдэлдэ байһан эд зөөрине амьарлаха гурим тухай» Буряад Республикын Хуулине бэелүүлгын ябаса тухай;

3. «Буряад Республикын социальнo-бюджетнэ халбарини эмхи зургаануудта эльгээгдэдэг дээдэ болон дунда мэргэжлэй хуралсалай эмхи зургаануудые дүүргэгшэдые социальна талаар дэмжэхэ хэмжээнүүд болон мэргэжлэтэдые хэлсээнэй ёһоор бэлдэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулине бэелүүлгын ябаса тухай» 2008 оной майн 22-ой 191-IV дугаарай;

4. «Номой сангай хэрэг тухай» 1996 оной сентябрини 24-нэй 366-I дугаарай Буряад Республикын Хуулине бэелүүлгын ябаса тухай» 2008 оной июнини 20-ной 229-IV дугаарай;

5. «Буряад Республикада олон хүүгэдтэй гэр бүлэнүүдые социальна талаар дэмжэхэ хэмжээнүүд тухай» 2006 оной июлини 6-най 1810-III дугаарай Буряад Республикын Хуулине бэелүүлгын ябаса тухай» 2007 оной октябрини 22-ой 1832-III дугаарай Буряад Республикын Арадай Хуралай Советэй тогтоолые бэелүүлгэ тухай» 2008 оной июнини 20-ной 230-IV дугаарай.

Арадай Хуралай Советэй тогтоолнууд хэр дүүргэгдэнэб гэжэ парламентын хороонуудай дунда абаха харая.

Социальна политикын талаар Арадай Хуралай хороон

«Буряад Республикын социальнo-бюджетнэ халбарини эмхи зургаануудта эльгээгдэдэг дээдэ болон дунда мэргэжлэй хуралсалай эмхи зургаануудые дүүргэгшэдые социальна талаар дэмжэхэ хэмжээнүүд болон мэргэжлэтэдые хэлсээнэй ёһоор бэлдэхэ тухай»

Буряад Республикын Хуулине бэелүүлгын ябаса тухай» 2008 оной майн 22-ой 191-IV дугаарай Арадай Хуралай Советэй тогтоол.

1. Буряад Республикын Правительствата дуралдаха:

а) хүдөө ногагта хүдэлхэ мэргэжлэтэдые бэлдэхэ республикын тусхай зорилготой программые зохёон хараалха болон абаха арга боломжо хаража үзэхэ;

б) «Буряад Республикын социальнo-бюджетнэ халбарини эмхи зургаануудта эльгээгдэдэг дээдэ болон дунда мэргэжлэй хуралсалай эмхи зургаануудые дүүргэгшэдые социальна талаар дэмжэхэ хэмжээнүүд болон мэргэжлэтэдые хэлсээнэй ёһоор бэлдэхэ тухай»

Буряад Республикын Хуулида мүнгэ номолхо хунидань «Республикын 2008 оной болон 2010 он хүрэтэрхи бюджет тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» хуулини түлэбые зохёон хараалха болон Арадай Хуралда зүбшэн хэлсэлгэдэ оруулха;

2) Буряад Республикын Тоололгын палата 2008 оной сентябрини 1 хүрэтэр болзорто «Буряад Республикын социальнo-бюджетнэ халбарини эмхи зургаануудта эльгээгдэдэг дээдэ болон дунда мэргэжлэй

хуралсалай эмхи зургаануудые дүүргэгшэдые социальна талаар дэмжэхэ хэмжээнүүд болон мэргэжлэтэдые хэлсээнэй ёһоор бэлдэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулине республикын бюджетдэй мүнгэ зөөрине гаргашалха хунидань хэр бэелүүлэгдэнэб гэжэ шалгахэ.

«Буряад Республикын социальнo-бюджетнэ халбарини эмхи зургаануудта эльгээгдэдэг дээдэ болон дунда мэргэжлэй хуралсалай эмхи зургаануудые дүүргэгшэдые социальна талаар дэмжэхэ хэмжээнүүд болон мэргэжлэтэдые хэлсээнэй ёһоор бэлдэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулине бэелүүлгын ябасые «дүхэригшэрээгэй» дэргэдэ үнгэргэгдэхэ зүблөөндэ уридшалан зүбшэн хэлсэлгэтэйгээр байгша оной IV кварталда Арадай Хуралай Советэй зүблөөндэ тус Тогтоол хэр бэелүүлэгдэнэб гэжэ хаража үзэхэ.

Тус Тогтоолые дүүргэлгын ябасын үелдэ удаадахи асуудалнууд шиндхэгдэ:

1) Буряад Республикын Пуралсалай болон эрдэм ухаанай министерство, Буряад Республикын Хүдөө ажыхын болон эдэ хоолой министерство, Буряад Республикын Элүүрые хамгаалгын министерство туд тудтаа кадрнуудые бэлдэхэ, мүн хүдөө ногауудта ажиллаха мэргэжлэтэдые бэлдэхэ тусхай зорилготой программануудые абанхай.

2) «Буряад Республикын социальнo-бюджетнэ халбарини эмхи зургаануудта эльгээгдэдэг дээдэ болон дунда мэргэжлэй хуралсалай эмхи зургаануудые дүүргэгшэдые социальна талаар дэмжэхэ хэмжээнүүд болон мэргэжлэтэдые хэлсээнэй ёһоор бэлдэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулине бэелүүлгэдэ Буряад Республикын Пуралсалай болон эрдэм ухаанай министерство 4,5 миллион түхэриг, Буряад Республикын Элүүрые хамгаалгын министерство 28 миллион түхэриг номолхо ёһотой.

3) Алас Дурна зүгыс, Буряад Республикые, Забайкалин хизаарые болон Эрхүүгэй областниэ 2025 он хүрэтэр социальнo-экономическа талаар хүгжөөлгын холын хараатай түсэбтэ Буряадай гүрэнэй университетдэй хуралсалай лабораторио корпусые барилгада мүнгэ номолхо тухай дуралдал Буряадай Правительство оруулһан байна.

4) Баунтын, Баргажанай, Бөшүүрэй, Эдын, Загарайн, Захааминай, Ивалгын, Кабанскын, Хяагтын, Мухар-Шэбэрэй, Сэлэнгын, Хорини аймагуудай өөһдын хүтэлбэрини захиргаануудта дээдэ эрдэмэй хуралсалай эмхи зургаануудта оюутадыс хургаха гэхэн «Элүүрые хамгаалгын кадрнууд» гэхэн тусхай зорилготой программанууд абтанхай. Тэрэнэй удаа оюутад клиническэ ординатура, аспирантурада дээдэ хургуулини диплом абаад, хураха хэрэгтэнь энэл программын ёһоор мүнгэн номологдохо ёһотой. Дээрэ нэрлэгдэһэн аймагуудай программануудта 2,9 миллион түхэриг гүрэнэй нан жасаһаа үгтэхэ. Жэшээлхэдэ, Сэлэнгын аймагһаа 22 оюутад медицински дээдэ эрдэмэй эмхи зургаануудта хуража байнхай.

5) Республикын болон ногагай бюджетүүдэй мүнгөөр түлэлдэһэн квотонуудаар дээдэ болон дунда мэргэжлэй хуралсалай эмхи зургаануудта хураха орошодые хэр хураһаб, дүүргэд хайһаа хүдэлхэ ошохооб гэжэ хичмалжа байхын тула дээдэ болон дунда мэргэжлэй хуралсалай эмхи зургаануудые дүүргэхэз байшалай дунда мониторинг үнгэргэгдэдэг.

6) Социальна болон бюджетнэ халбарини эмхи зургаануудай материалнo-

техническэ үндэһэ хуруниень хайжаруулха хэмжээ ябуулганууд «2009-2011 онуудта Буряад Республикада элүүрые хамгаалгыс хүгжөөлгэ» гэхэн республикын тусхай зорилготой программын, «2009-2012 онуудта Буряад Республикада хургуулини наһа хүсөөдүй хүүгэдэй эмхи зургаануудые хүгжөөлгэ» гэхэн муниципальна байгуулганууд хоорондын программын ёһоор бэелүүлэгдэхэ.

7) Буряад Республикын Тоололгын палата Арадай Хуралай Советэй шиндхэлбэрн хэр дүүргэгдэнэб гэжэ «Буряад Республикын социальнo-бюджетнэ халбарини эмхи зургаануудта эльгээгдэдэг дээдэ болон дунда мэргэжлэй хуралсалай эмхи зургаануудые дүүргэгшэдые социальна талаар дэмжэхэ хэмжээнүүд болон мэргэжлэтэдые хэлсээнэй ёһоор бэлдэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулине 2005 онһоо 2008 оной түрүүшын хахад жэлэй дүүрэтэр бэелүүлгэдэ республикын бюджетдэ мүнгэ зөөри гаргашалгыс шалгаа. Буряад Республикын Соёлой министерство, Буряад Республикын Элүүрые хамгаалгын министерство, Буряад Республикын Пуралсалай болон эрдэм ухаанай министерство юрэнхы эрдэмэй дунда хургуули дүүргэгшэдые дээдэ болон дунда хуралсалай эмхи зургаануудта хургаха талаар ямар хэмжээнүүдые абанаб гэжэ энэ шалгалта элирүүлэ. Гэхэтэй хамта номологдон мүнгэ зөөрини ашаар ямар дүнгүүд туйлагданаб гэжэ ёһоор шалгалданагүй. Заагдаһан хугасаада соёлой министерство 715,9 мянган түхэриг мүнгэ 40 мэргэжлэтэдые хургаха хэрэгтэ гаргашалаа, тэдэниинь 10-ниинь соёлой эмхи зургаануудта хүдэлхэ эрээгүй. 123 мянган түхэригын ашаг үрэггүйгөөр гаргашалагдаа, 60 мянган түхэригын тусхай зорилгоороо хэрэглэгдэхгүй, юундэб гэхэдэ, ажалаар хангаа эмхи зургаануудай болон оюутадай дунда хэлсээнүүд баталагдаагүй байгаа.

Буряад Республикын Элүүрые хамгаалгын министерство тусхай зорилготойгоор 18 мэргэжлэтэдые бэлдэхэ хэрэгтэ 875,2 мянган түхэриг мүнгэ гаргашалаа. Энэ министерство аспирантурада, докторантурада хуралсалаа үргэлжлүүлжэ байһан оюутадтай хэлсээ баталха ёһотой.

Харин Пуралсалай болон эрдэм ухаанай министерство дээдэ эрдэмэй гуламтануудта мэргэжлэтэдые бэлдэлгэдэ 577 мянган түхэриг гаргашалаа. Тэрэ тоодо 447 мянган түхэригын тусхай зорилгоороо гаргашалагдаагүй.

8) Элдэб мэргэжлэнүүдтэ хургаха талаар идхалтын хүдэлмэри юрэнхы эрдэмэй хургуулинуудта үнгэргэгдэнэ, хуралсалай болон хүдэлмэрини хурунуудай яармагууд эмхидхэгдэнэ.

«Буряад Республикын социальнo-бюджетнэ халбарини эмхи зургаануудта эльгээгдэдэг дээдэ болон дунда мэргэжлэй хуралсалай эмхи зургаануудые дүүргэгшэдые социальна талаар дэмжэхэ хэмжээнүүд болон мэргэжлэтэдые хэлсээнэй ёһоор бэлдэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулине бэелүүлгын асуудалнуудаар «дүхэригшэрээ» Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон 2009 ондо үнгэргэхэ гэжэ түсэблэнхэй.

Гэхэтэй хамта дээдэ болон дунда мэргэжлэй эмхи зургаануудые дүүргэгшэдые хураһан гурим тодорхойлоһон федеральна хуули ёһонуудай абтаһанай удаа шадабарн эхэтэй мэргэжлэтэдые бэлдэхэ асуудал шиндхэлдэхэ аргатай.

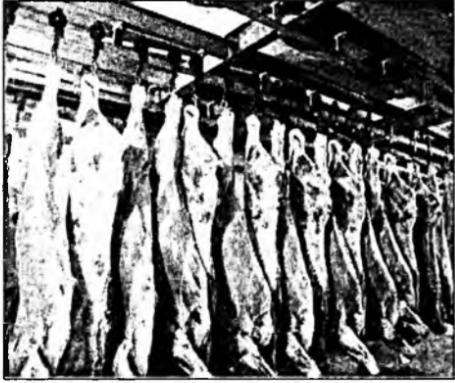
(Үргэлжэлэһинь удаадахи дугаарта).

Хүдөө ажахы - онсо шухаг халбари

ҮБЭЛЖЭЛГЭ - БАРАГ

Республикмын аймагуудхаа Хүдөө ажахын болон эдээ хоолой министрствэдэ малай үбэлжэлгын ябаса тухай мэдээнүүд абтана.

Баунтын аймагай хүдөө ажахын гол

мэргэжэлтэ С.Бальжиновагай мэдээсээр, республикын зах ахын хойто аймагай хүдөө ажахын предприятинуудта малай үбэлжэлгэ янала бараг үнгэргэгдэж байнхай. 1600 центнер үбхэ тэжээл нинтын малда бэлдэгдэнхэй гэхэгү, али малай толгой бүхэндэ 8,6 тэжээлэй единицэ хүртэнэ. Тэжээлэй ороонон болон голоомон энээнхээ гадуур малда үгтэнэ. Үнгэрхэн жэлдэ 500 тонно тэжээлэй ороонон болон 600 центнер голоомо нөөсэлхэн «Витимский» гэнэн хүдөө ажахын үйлдбэринин кооператив хайнаар хүдэлжэ гараа.

Энээнхээ гадна үнгэрхэн зундаа энэ аймагта үбхэ ногоон хайн ургаа. Тобир тарган мал үбэлжэлгэдэ ороонон байна. Тимэһээ аймагай ажахынууд элдэб янзын яармагуудта, хүүгэдэй эмхи зургаануудта мяха худалдаа, наймаанай эмхинүүдтэше тушаахан байна. Бүхыдөө аймагай ажахынууд 65 толгой эбэртэ бодо мал, 75 моридые тушаагаа. Мяха тушаалгаар «Монгоийский» гэнэн хүдөө ажахын үйлдбэринин кооператив онсо шалгараа. «Витимский» гэнэн кооперативайхид 3 үлүүтэй тонно үхэрэй, 9 тонно шахуу адаһанай мяха тушаагаа. Үшөө тинхэдэ 11 тонно мяха Шэтэ хотын наймаанай эмхинүүдтэ тушаажа, түлөөһыень эд хэрэгсэлнүүдээр андалдажа абаа. «Туяа» гэнэн хизаарлагдамал харюусалгатай бүлгэм аймагай түбэй больницада 178 мянган түхэригэй мяха тушаагаа.

Пүүлэй үедэ Баунтада шонууд олошоронхой, адууна малай тоо толгой хорооно. Республикын бусадшые аймагуудаар баһал имэ байдалтай. Баунтын аймагай агнуурин бүлгэмүүд шонуудые агнана. Тингэжэ 2008 ондо 144 шоно хюдаһан байна.

ҮБНЭ ТЭЖЭЭЛ ЕХЭЭР НӨӨСЭЛХЭ

Буряад ороной бусад аймагуудтал адли Яруунада малай үбэлжэлгын харюусалгатай хаһа түлэг дундаа ябуулагдана. Малшадшые сүлөө тухагүй ажаллана. Аймагай олон ажахынуудай дундаһаа «Погромное» гэнэн хизаарлагдамал харюусалгатай бүлгэмдэ малай үбэлжэлгэ хэр үнгэргэгдэнэб гэжэ жэшээ болгон тобшохоноор хэлэхэдэ, имэ байна.

Мүнөө үедэ энэ ажахыда 150 толгой эмэ хашарагууд тоологдоно. Тэдэнинэ малшан

Николай Орлянский харана. Тэрэ мал ажалда хүдэлхөөр 15 жэл болоо. Малайнгаа хүрэг хайнаар харадаг, саг соонь уналдаг, үбхэ тэжээл хаяжа үгэдэг. Малай толгой бүхэндэ 300 грамм татагдаһан ороонон, 5-6 килограмм үбхэн хүртэнэ. Талха элдэг хашарагуудын тобир тарганууд.

Дээрэ нэрлэгдэнэн ажахын түрүүлэгшэ Далай Балданов энэ гүүртэ үдэр бүри гүйлгэжэ ердэг. Энээнхээ урид ажахынгаа түрүүлэгшын орлогшоор тэрэ хүдэлхэн. Малай үбэлжөөнүүд үбхэ тэжээлээр хүсэд хүрэхэ хэмжээндэ хангагданхай. Дүй дүршэлтэй малшад хүдэлнэ. Тимэһээ малай үбэлжэлгэ амжалтатай үнгэргэхэбди гэжэ тэрэ тоолоно.

«Яруунын аймаг» муниципальна байгуулгын толгойлогшо Д.Б.Дамбаев, аймагай хүдөө ажахын таһагай начальник А.Ц.Жамсуев малай үбэлжэлгын халуун хаһада холо ойрын гүүртэнүүдые ходо эрьежэ, малшадай ажал хүдэлмэрээр һонирхожо, хэрэгтэй сагтань туһа хүргэжэ байдаг.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

ПҮНЭЙ ЗҮЙЛНҮҮД - ХИНАЛТА ДОРО

«Россельхознадзорой» Буряад Республикадахи управлениин болон республикын Ветеринаринин управлениин мэргэжэлтэд суглаа хэжэ, хүнэй болон хүнэй продукциин техникескэ журамай талаар 2008 оной июнин 12-то абтаһан 88-дах дугаарай Федеральна Хуули хэр бэлдүүлэгдэнэб гэжэ хэлсэбэ. «Россельхознадзорой» управлениин хүтэлбэрилэгшэ В.Т.Носков энэ суглаа үнгэргэбэ.

Россельхознадзорой управлениин адууна малһаа абтадаг продукциин хүнэй ами наһанда аюулгүй байлгын хойноһоо ветеринарна хиналта бэсүүлдэг таһагай начальник А.Г.Плюснин хүнэй продуктуудай шанарта ямар эрилтэнүүд табигдаха болооб гэжэ энэ суглааршадта тайлбарилжа үгөө.

Тинхэдэ Буряадай сертификациин түбэй хүндэ болон хүнэй зүйлнүүдтэ сертификат хэр зүбөөр үгтөөб гэжэ шалгадаг мэргэжэлтэ Е.Ф.Кузнецова түүхэй хүнэй шанар республика дотор муугаар шалгагдана гэжэ энэ суглааршадта мэдүүлэ.

Энэ суглаанда хүнэй шанар шалгахы хүдэлмэри нарижуулха ветеринарна лабораторинуудта һү болон хүнэй зүйлнүүдэй шанар шалгахы хүдэлмэриис хайжаруулха шиндхэбэри абтаа.

Россельхознадзорой Буряад Республикадахи Управлениин хэблэлэй албан.

ХАБАРАЙ ТАРИЛГАДА БЭЛДЭХЭ

Пайн шанаргай үрэхөөр тарилга хэхэ хэрэгтэй. Эндэ хэлэгдээшэ орооһото ургамалнуудые, овоц болон хартаабхашые тарихада хабаатай. Тимэһээ үрэхэ гэшые заабол хорложо, тарилга хэхэдэ, ургаса хэхээр үгэдэг гэжэ бодото байдалнай харуулна.

Жэл бүхэндэ Росси гүрэндэ ургамалнуудые гэмтээдэг хорхойнуудһаа, элдэб янзын үбшэнгүүдһээ боложо, хүдөө ажахыгаар хэдэн арбаад миллион тонно ороонон болон бусад продукци дутуу абтана. Илангаяа муу үрэхэнһөө боложо, элдэб янзын тарималнууд гэмэлтэнэ. Үшөө муу үрэхэн байбал, элдэб янзын үбшэ дэлгэрүүлдэг, тингэжэ үйлдбэридэ эхэ хохидол ушаруулдаг. Тимэһээ олонхи гүрэнүүдтэ тарилгын хүдэлмэринин эхилхэнэ урид үрэхэ хүрэнгэсэ бэлдэдэг, тарилгын шанарта хүргэдэг гэшэ. Илангаяа ороонон ургамалнууд гуламняа үбшэндэ нэрбэгдэдэг.

«Россельхозцентр» гэнэн федеральна гүрэнэй управлениин Буряад Республикадахи филиалай мэргэжэлтэд орооһото ургамалнуудай эндэ тэндэһээ асарагдаһан үрэхэ ходо шалгажа байдаг, нэгэ тээһээ булта хайн үрэхэн эльгээгдэбэ гэжэ байдаггүй, заабол гэмэлтэнэн ороононууд олдодог. Тимэһээ ороононой тоогуудта ороонон хорлохо хүдэлмэри ябуулдаг байһанинһын тон зүб. Ажахынууд ороонон хорлохо химическэ бодосуудые, техникэ худалдажа абахын тула мүнгэ гамнаха ёһогүй, үгы гэбэл, таряанай ургаса эхэ гээлтэ хоролтодо орохо байна.

Манай республикада 2009 ондо 122 мянган гектар талмайда орооһото ургамалнууд тарилгада түсэбтэй. 12 мянган тонно үрэхэн хорлогдожо, тарилга үнгэргэгдэхэ болоно. Энэ үрэхэ хорлохын тула үнгэрхэн жэлэй сэнгүүдээр 6 миллион түхэриг хэрэгтэй. Хорлохо бодосуудые худалдажа абалгада республикын Хүдөө ажахын болон эдээ хоолой министрствын талаһаа 14 миллион үлүүтэй түхэриг тэдхэмжэ үзүүлэгдэхэ ёһотой. Тарималнуудые хамгаалха хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэлгэдэ Буряадай Правительствын 2008 оной ноябрийн 28-да абтаһан 518-дах дугаарай тогтоолоор мүнгэ зөөри үгтэхэ юм.

Эдэ бүгэдэнэй ашаар 61 мянган гектар талмайда хайн шанаргай үрэхөөр тарилга хэгдэхэ. Энэнь 18,3 мянган тонно ороонон таряа үлүү хуряжа абаха арга олгохо байна. Үрэхэ хорлоһоной ашаар 2010 ондо тарилга хэхэ үрэхэтэй, хайн ургаса хуряжа абахамгай дамжаггүй.

Буряад орондо хабартаа хүйтэн байдаг болонхой. Тарилга хэхэнэй һүүлдэ үрэхэн хүсэд дулаасаагүй газарта удаан хэбгэнэ. Тинхэдэ үндэһэннинь үжэжэ эхилхэсэ һанадаг. Энээнхээ нэргылхын тула фунгицид гэнэн бодосоор тарималнуудые сүршэхэ хэрэгтэй.

«Россельхозцентр» гэнэн федеральна гүрэнэй управлениин Буряад Республикадахи филиалай мэргэжэлтэд орооһото ургамалнуудай болон хартаабхын үрэхэ шалгаһан байна. Бэшүүрэй, Зэдын, Мухар-Шэбэрэй, Тарбагатайн, Ивалгын, Кабанскын, Прибайкалин, Загарайн аймагуудта имэ шалгалта үнгэргэгдөө. Илангаяа Ивалгын, Прибайкалин, Кабанскын, Бэшүүрэй аймагуудта 21 процент хүрэтэр үрэхэннин элдэб үбшэнгүүдтэ нэрбэгдэнхэй байна.

Энэ жэлдэ хартаабха хуулгахын тула

Тус хуудаһа Э.ДАМБАЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

1057 тонно үрэхэн хадагалагданхай. Хартаабха хадагалха газар хайнаар түхээрэгдэнгүй гэжэ шалгалта харуулна.

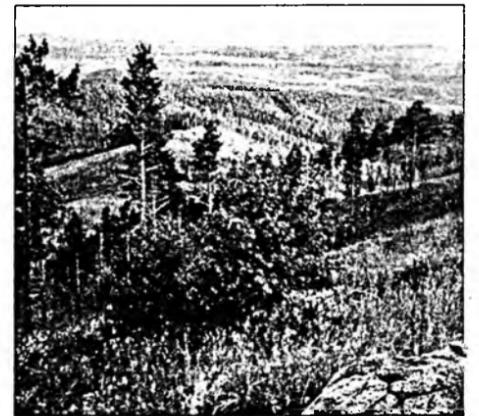
Химин аргаар тарималнуудые хамгаалха хэрэгтэ ажахынуудта «Россельхозцентр» гэнэн федеральна гүрэнэй управлениин Буряад Республикадахи филиалай лаборатори эхэ туһална. «Россельхозцентр», «Роспотребнадзор», «Россельхознадзор» бүлгэмүүдэй лабораторинуудай хүдэлмэрилэгшэд ажахынуудай орооһоной тоогуудта хамта ошожо, хорлогдоһон орооһоной шанар шалгадаг байна. Хүдөө нютагуудаар ябахыда, ургамалнуудые хамгаалха бодосуудые, үтэгжүүлгэнүүдые, техникэ, түлишэ-тоходолгын хэрэгсэлнүүдые худалдажа абаха мүнгэн ажахынуудта дуталдана гэжэ харагдана. Газарай хүрэхэндэ үтэгжүүдэ оруулаад, хайн шанаргай үрэхөөр тарилга хэхэ гэжэ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, агрономууд оролдохо ёһотой. Элдэб янзын нэрэтэй пестицидүүдээр овошини, хартаабхын, тэжээлэй болон орооһото ургамалнуудай тарималнуудые хамгаалхыень мэргэжэлтэд дурадхана. Эдэ бодосууд Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй аймагуудай ажахынуудта туршагданхай. «Август», «Сингент», «Баср», «Алско» гэнэн нэрэтэй пестицидүүд энэ ажахы-нуудаар хэрэглэгдэжэ. хайн үрэ дүн үгэнэ.

Хабарай тарилгын эхилтэр бага саг үлөө. Ерээдүй ургаса тухай эртэнһээ бодохо хэрэгтэй. Тимэһээ «Россельхозцентр» гэнэн федеральна гүрэнэй управлениин филиалда ургамалнуудые хамгаалха бодосуудые худалдажа абаха асуудалаар хандахада болохо.

Ю.ПАХОМОВ,
«Россельхозцентр»
федеральна гүрэнэй управлениин
Буряад Республикадахи филиалай
таһагай начальник.

ОЙ МОДОНОЙ ТҮСЭБ ЗҮБШЭХЭ

2008 оной декабрийн 31-дэ абтаһан Буряад Республикын Правительствын тогтоолоор республикын Ой модоной түсэб баталагдаа. Тэрээн дотор ой модо ашаглаха хэмжээ ябуулганууд зорилгонууд түсэблэгдөө.

Россин Федераци дотор Ой модоной кодекс 2007 оной январин 1-дэ хүсэндөө ороһон байна. Буряад ороной Ой модоной түсэб тэрээндэ үндэһэлэн зохёогдоо. Баталагдаһан саһаа хойшо арбан жэлэй туршада энэ түсэб хүсэндөө байха. Энэ түсэбөөр ой модоной баялигууд гуримшуулан хэрэглэгдэхэ, хамгаалагдаха болобо гэшэ.

Республикын Ой модоной ажахын агентствын хэблэлэй албан.

А.БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

«Эрдэм нуралсал» гэхэн Үндэһэн проект

ГҮРЭНЭЙ ТЭДХЭМЖЭТЭЙ, ӨӨНЭДЫН ОЛЗОТОЙ НУРГУУЛИНУУДЫЕ НЭЭХЭ

Энээн тухай Буряадай Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Баир БАЛЬЖИРОВ дурадхал оруулаа

Б.Бальжиров, А.Дамдинов нуралсалда

номическа шийдхэбэри хэрэглэн, саад олзотойше болоод, зондо туһалха хүсэлтэйнууд. Харин хотын ехэнхи багашуул (14,2 мянган хүн) саадта ябаха аргагүй байна. Шэнэ хүүгэдэй сэсэр-лигүүд нээгдэбше, демогра-фическа байдал тогтонжонги болоон тула, нёдондо жэл рес-публика дотор арайхан лэ 3700 хүүгэд саадта ябадаг болоо. Тийн эдэ хүйхэршүүлэй тоо жэлхээ жэлдэн олошоржол байна. Юуб гэхэдэ, мүнөө сагта нарай үхибүүгээ тус оошорто табидаг болонхой. Тийн тэдэнэй тоо олошороол ааб даа.

Нёдондо жэл зургаан нуралсалай газарнууд бээ даанги түхэлэй болоо, тэдэнэрэй тоодо хотын 108-дахи саад, Кабанскын

рай нялхаһаань гүрэнэйл ха-хиюһан доро үгэжэрхихээс һанаатайхан лэ байпад. Энэ олонхи ушарнуудта ниитын талаар ядуушаг залуу бүлэнүүд иимэ дурадхал хотын нуралсалай талаар хороондо мэдүүлһэн байна. Тийн байд гээд лэ иимэше асуудал гаража эрэнэ.

Буряадай Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Баир Бальжиров бээ даанги түхэлэй (автономно) нуралсалай газарнууды олоор байгуулахын талаар дурадхал оруулаа. Тэрэнэй тэмдэглэхээр, иимэ нургуулинууд заатагүй гүрэнэй тэдхэмжээс алдангүй үлээхэ ёһотой.

Буряад Республикын нуралсалай болон эрдэм ухаанай талаар министр Алдар Дамдинов сугларһан нуралсалай газарнуудай директорнуудые шэнэ жэлэй

Анхан багшанар өөрын дураар мэргэжлээ дээшлүүлжэ, аттестаци гарадаг байгаа. Мүнөө иимэ үйлэ хэрэг заншалта болгоогдоо. Багша бүхэн нургуулида хүдэлхээс һанабал, заатагүй аттестаци гараха ёһотой. Харин гүрэнэй зохион зарим шэһын нуралсалай аргууд багшанарыс бага сага доромжолоод абанагүй гү?

Саашань хэлэбэл, хүдөө шотагуудай, хотын нургуулинуудай байшангууд хэлбэрэн шэнэлэгдэхэ — энэ шухала шийдхэгдээгүй асуудалада министрство гол анхаралаа хандуулаха. 2020 он хүртээр «Шэнэ нургуули» гэжэ гүрэнэй түлэб бээлүүлэгдэнэ, манай республика тэрэнэдэ хабаадалсана. Россин Президент Дмитрий Медведевэй хэлээшээр,

Залуу нурэгтэниэ зүб харгыгаар ябуулжа нургахын тула олонитгэ, засагай зургаанууд нилээд лэ хубитаяа оруула. Россин Правительство «Нуралсал» гэжэ үндэһэн түлэбэй бээлүүлэгдэ мүнгэ номолжол байна. Тиймэһээ республика дотор нуралсалда анхарал ехээр хандуулагдана. Энэ талаар нуралсалай болон эрдэм ухаанай министрство үргэн дэли-сэтэйгээр ажал ябуула. Энээн тушаа үнгэрэгшэ тус министрствын дэлгэрэнги коллегидэ хэлсэгдээ. Тус хэмжээ ябуулгын туршада нуралсалай газарнуудай бүтээлнүүдэй выставкэ үнгэрөө.

Манай республикын үхибүүд нуралсалдаа ехэ наринаар хандана, багшанарыс ажалдаа дуратайгаар хүдэлжэ. Байд гээд лэ нуралсалда Россин, уласхоорондын хэмжээн дээрэ шалгарна, багшанар гүрэнэй шангуудта хүртэжэл байна. Жэһээбэл, республикын хүүгэд Бүхэроссин олимпиадануудта хабаадажа, шагналда хүртөө. «Эрээдүйдэ алхам» гэжэ бүхэроссин эрдэмэйнитын программын дипломоор Баунтын аймагай Багдаринай дунда нургуулиин нуралсалай Денис Иванов шагналдаа. Италида үнгэрһэн астрономийн олимпиадада Россин 59-дэхи гимназийн нуралсалай Яков Кононов хабаадажа, алтан медальда хүртөө. Мүн тийхэдэ тэрэ Солонгосто болоһон мурьсөөндэ физикээр мүнгэн медаль абажа шадаа. Бүхэроссин нургуулиин номой сангай хүдэлмэрлэгшэдэй дунда ябуулагдһан конкурсада Захаминай аймагай Михайловкын дунда нургуулиин библиотекарь Г.Н.Злыгостева хабаадажа, Америкэдэ стажировко гараха гэхэн шаанда хүртөө.

Ушөө тийхэдэ тус конкурсын дунгуудээр Загарайн аймагай Шэнэ Бряниин нургуулиин библиотекарь Е.В.Миронова, Баунтын аймагай методист

С.Б.Курикса гэгшэдэй ажал үндэрөөр сэгнэгдээ. Эрхим 97 багшанар Россин Президентын 100 мянганай шагнда хүртөө, Буряад Республикын Президентын 25 мянганай шаанда дүшөөд багшанар хүртэлсэһэн байна.

Загарайн аймагай нуралсалай талаар байдал жэһээтэ болгон табигдаа. Тус аймагта 70 нуралсалай газарнууд бии. Шэнэ жэлэй январийн 1-дэ нургуулиин наһанай хүүгэд 6060 гээд тоологдоо, 800 зон — профтехучилищинуудта нурана, 1700 багашуул хүүгэдэй сэсэригүүдтэ ябана. Бултадаа аймаг дотор 1110 багшанар ажаллана. Нёдондо жэл аймаг соохи гурбан нуралсалай газарнууд (Ацагадай, Онохойн дунда нургуулинууд, Новоильинскын агротехническэ лицей) гүрэнэй тэдхэмжээ — миллиондо хүртөө. Тийн 6 багшанар Россин Президентын шангай лауреадууд, 10-ниинь — Буряад Республикын Президентын шагналтай, 9 хүн аймагай гулвагай шаанда хүртөө. Загарайн аймагай багшын дунда зэргын салин 9 мянган түхэрэгтэ хүртэнэ. Ажал дээрээ амжалта туйлаһаар Загарайн аймагай багшанар эдэбхитэйгээр ажалаа ябуула.

Улаан-Үдэ хотын нуралсалай һалбарида хубилалта оруулагдана. Улаан-Үдын 92-дохи хүүгэдэй сэсэриг бээ даанги түхэлэй (автономно учреждени) болонхой. Тиймэ һэн тула тус сэсэриг гүрэнэйше тэдхэмжэтэй, өөрын түлбэритэ туһа аргануудые дурадхажа болонго. Шэһын шэглэлтэй хүүгэдэй сэсэриг Улаан-Үдын 43 кварталда байрланхай. Шэнэ жэлдэ сэсэригтэй хүтэлбэри түлбэритэ туһа аргануудые зондо дурадхажа, нэгэ миллион түхэригөөр бюджетэдэ баяжуула тусэ табинхай. Мүнөө дээрээ 43 кварталай 190 үхибүүд хүүгэдэй сэсэриг ябаха аргагүй, тэдэнэрэй 79-дэнь саад богони сагай бүлэгүүдые нээхэ. Иимэ эко-

Выставкэ нээлгын үедэ

аймагай нуралсалай газар болон бусад оролсоо. Богони сагай бүлэгүүд республикын аймагууд соо ехэ дэлгэрэнги болонхой. Северобайкальск хотодо иимэ бүлэгүүд эрхимээр хүдэлнэ. Хэжэнгын, Баунтын, Загарайн аймагуудта тэдэниэ нээлгын талаар бээдэлгэ ябуулагдана.

Саад руу үхибүүгээ оруулаха гэжэ зонболонто асуудал болонхой. Юуб гэхэдэ, зарим залуу бүлэнүүд жэл хахадтай хүүгэдэ бүхэлиин үдэрэй хүүгэдэй сэсэригтэ ябуула һанаатай байна. Тээд 5-6 — тайшыс үхибүүгээ хүн иимэ саадта гамнажа үгэдэггүй шахуу. Тиймэһээ залуушуул гүрэнэй заабаряр хоёр-гурбан хүүгэдэе түрөөд, на-

түсэбтэй танилсуулаа. 2010 он — Россин доторхи Багшын жэл гээд үнгэрхэ, тийн энэ ерэнэн шэнэ жэлдэ манай министрство арга шадалаараа бээдэлгээ ябуулаха.

Хажуугаарын шэнэ жэлдэ «Нуралсал» гэжэ үндэһэн түлэбээр зарим гүрэнэй хангаланууд дүүргэгдэхэ. Тийгэбэл инновационно нургуулинуудта гүрэнэй тэдхэмжэ дүүрэн хэгдэжэ дүүргэгдэхэ, автобусуудаар, нуралсалай хэрэгсэлнүүдээр нуралсалай газарнуудай хангалга үнгэрхэ. Бэлгитэй эрхим багшанарта болон залуушуудта мүнгэнэй тэдхэмжэ үгтэжэ байха. Тийн багша бүхэн классай хүтэлбэрилгын түлөө нэмэлтэ мүнгэ абаха.

гүрэн доторхи бүхэ нургуулинуудта хүүгэд нэгэ тэгшэ нуралсал абажа гараха аргатай болохо. Тус захяен ерэхэ жэлнүүдтэ дүүргэхээр хараалагдана. Харин хэр зэргээр бээлүүлэгдэхэ түсэбүүд байха юм? Эрээдүйдэ ахир багхан хүдөө шотагай нуралсалай уласхоорондын олимпиадада хабаадажа, амжалта туйлаһаар аргатай болохо юм гү? Бэрхэ багшанар сугларжа, бэрхэ нургалшадые хүмүүжүүлэн нургалхаар байха гэжэ гү?

Янжамба ЖАПОВА,
Сэрэгма ДОНДОВАГАЙ
фото-зурагууд.

ЕНДОН ГАРМАЕВ – БУРЯАД ОРОНОЙ ТҮРҮҮШЫН ЭРДЭМТЭ-ГИДРОЛОГ

43 наһатай эрдэмэй доктор Е.Ж. Гармаев МГУ-да нуралса, хожомын эндээ аспирантурада, докторантурада нуралса, эрдэмтэдээшлүүлээ. Наһанайн 13 жэһын манай ороной энэ дээгүүр зиндаатай дээдэ нургуулитай холбоотой.

2005 онһоо 2008 он хүртээр хугасаада Ендон Жамьянович Москвагай гүрэнэй университетэй докторантурада нуралса дүүргээ. Россин болон Монгол гүрэнэй газар дайдые оруулагд-

М.В.Ломоносовой нэрэмжэтэ Москвагай гүрэнэй университетэй географическа факультет Ендон Жамьянович ГАРМАЕВ эрхимээр нуралса дүүргэһэн юм. Тэрэ мүнөө Буряадай гүрэнэй университетэй физическэ географийн кафедрин доцент. Суг нураһан нүхэдэйнгөө дундаһаа эгээл түрүүлэн, кандидадай нэрэ зэргые 1991 ондо хамгаалаа. Удаань докторой диссертаци бээшэжэ, географийн эрдэмэй докторой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна. Буряад орон соогоо уһанай хүдэлөөн тухай тэрэнэй нөөсэ, гидрохими тухай эрдэм шэнжэлһэн түрүүлшын эрдэмтэ доктор болоно.

тайгаар Байгал далайда шудхан ородог гол мурэнүүдэй уһанай нөөсые хэрэглэгдэ болон хамгаалгые эрдэмтэй талаар баталамжын асуудалнуудые шийдхэлгэдэ докторой диссертация зориулаа. Энэ эрдэм шэнжэлгынгээ хүдэлмэри ябуулжа эхилһээр, 20 жэл болоо. Ендон Жамьянович Гармаев уһанай нөөсэнуудые хэрэглэхэ болон хамгаалха талаар Буряад орон дотор урдаа хараха мэргэжэлтэдэй нэгэниинь болонхой. Тэрэ эрдэм шэнжэлһэн 50 гаран хүдэлмэринүүдтэй, тэрэ тоодо 6 монографи бээһэнхэй.

Нэгэ үедэ Буряадай гүрэнэй университетэй физическэ географийн кафедрые даагшаар, Экологийн институтай дирек-

торээр хүдэлжэ байхадаа, Байгалай регионой уһанай нөөсэнуудые сэгнэлгээр эрдэмтэй шэнжэлгэнүүдые хүтэлбэрилөө, уһанай нөөсэнуудые ашагтайгаар хэрэглэхэ, аршаан булагуудай ариун сээрэе баталха хүдэлмэри дүүргэдэг һэн. Россин Федерацийн Байгалиин нөөсэнуудэй министрствын Байгал далайн оршондохи байгаа хамгаалгын ажал ябуулгын Федерална управленийн начальнигай орлогшын гүрэнэй албанда хүдэлхэдөө, Ендон Жамьянович Буряад ороной, Эрхүүгэй болон Шэһын областнуудай гүйсэдэхы болон хуули зохиолгын албан зургаануудтай Байгал далайе бүрин зайдан үлөөхэ, оршон тойронхи байгааһиень хамгаалха асуудалнуудые залан хүтэлбэрилжэ

шийдхэлсэдэг байгаа. Удаань баһал Байгал далайе сахин хамгаалгатай холбоотой олохон асуудалнуудые шийдхэлсэһэн гэжээ. Ариун тунгалаг уһанай энэ далай шадар ажахы эрхилхэ болон бусад барилгануудые бодхоохо хэрэгээр тушаагдһан документнуудые гүрэнэй талаһаа үзэн сэгнэхэ хүдэлмэрийн түлөө тэрэ харюусадаг байгаа. «Байгалай байгааһин дэбисхэрые байгааһи сахин хамгаалха зононуудаар хубаарила» гэхэн проект гүрэнэй талаһаа хинан шалгахы, сэгнэжэ үзэхэ хүдэлмэридо Е.Ж.Гармаев хабааһан байдаг.

2002 болон 2006 онуудаар «Сэлэнгэ — хилэгүй мурэн» гэжэ нэрлэгдэһэн эрдэмтэй-практическа конференцинуудые уласхоорондын хэмжээндэ тэрэ амжалтатай үнгэргөө. Монголой дэбисхэр дээгүүр урдажа, Сэлэнгэ мурэнэдэ шудхадаг уһа голнуудай байдалаар энэ эрдэмтэ баһал һонирходог, шэнжэлгын хүдэлмэри үнгэргэдэг байна. Эдэ болон бусад шэнжэлгэнүүдтэнь үндэһэлэн, географийн эрдэмтэй докторой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн

түлөө диссертацинь бэшгэдэһэн юм.

Эрдэмтэ Е.Ж.Гармаевэй шэнжэлгын энэ хүдэлмэринь мүнөө сагта бүрише эрилтэ ехэтэй болоод байна. Юуб гэхэдэ, Байгал далай ЮНЕСКО-гой Бүхэдэлхэйн байгааһин ут баялинуудай списоктэ оруулагданхай бшуу. Байгал далай мүнөө онсоор хамгаалагдаха, анхарал хандуулаха дэлхэйн баялиг гэжэ тоологдонхой. Тийгээдше Байгал тойронхой дэбисхэртэ хуулиин ёһоор ажахы эрхилхэ, бусад ажал ябуулга хэхэдэ болохо гэжэ зүбшөөгдөөд байһан сагта тэрэнэй эрдэм шэнжэлгын хүдэлмэри тусгаар эрилтэ ехэтэй байхань дамжаггүй.

Ендон Жамьянович сэхир нууриуудтай Яруунын аймагай Мужыхын дунда нургуули дүүргэһэн юм. Ярууна шотаг соогоо түрүүлэн, географийн эрдэмтэй доктор болоо гэжэ шотагаархидын омгорходог. Түрэл Ярууна шотагайнгаа нууринуудые эрдэмтэ ёһоор шэнжэлхэнь шотагаархидын тэрэнэдэ хүсэнэ. Шотагайнь нууринуудые мэргэжэлтэдэй шэнжэлхээр үнийнэй болонхой.

Светлана НАМСАРАЕВА,
манай корр.

Мнение

РАЗДУМЬЯ О БУРЯТСКОМ БРЕНДЕ

Наша республика впервые решила заняться своим имиджем. Безусловно, дело очень нужное и важное для всех нас. Республика Бурятия обязательно должна иметь благоприятный имидж в стране и мире. Нам есть чем гордиться. Конечно, имидж сразу не сложится, нужно к нему идти долго и упорно. И здесь важно расставить приоритеты.

Как ни странно, это нормальное стремление к совершенству, к национальной идее, стремление занять свою великую мечту, самостоятельное лицо и самостоятельное место в мировом сообществе было взперти.

Советский режим проводил политику создания «единого советского народа» стиранием между народами национальных и религиозных различий. Многие компоненты бурятской культуры из традиционноплеменного превратились в декоративно-театральные, из бытовой сферы переместились на эстрадные подмостки. А история края была изрядно искажена.

И не стоит удивляться, если в других регионах страны имидж нашей республики окажется серым и односторонним, навеянным песней «По диким стенам Забайкалья».

Несколько благоприятный имидж республика имеет в соседних странах Азии. Учёные Японии в восьмидесятых годах объявили, что ближайшими генетическими родственниками японцев являются буряты. Японские учёные и студенты-монголоеды изучают в качестве монгольского диалекта и бурятский язык. В прошлом году в Пекине, на конкурсном показе национальной одежды народов

Азии, бурятская одежда получила Гран-при. В Монголии и во Внутренней Монголии КНР нередко идут радио- и телетрансляции о Бурятии.

ОБЕЩАНИЕ БРЕНДА

Имидж республики или страны - это характеристика этнических, исторических, религиозных, географических, социально-политических факторов данной республики или страны с морально-этической, социальной, экономической и политической точки зрения. Улучшением своего имиджа регионы и страны занимаются, разумее, всегда и всюду. Но не следует путать улучшение имиджа с брендовой раскруткой.

Бренд - это характеристика товара, торговая марка, приобретатель или посетитель которого, кроме высоких потребительских свойств товара приобретает также некий престиж и удовлетворяет свои амбиции.

Западных туристов не всегда интересует лишь романтика дальних дорог, шаманизм и буддизм, а часто - брендовые места - ради престижа и амбиций. Такое место у нас - Байкал. А представителей деловых кругов больше интересуют, естественно, сырьевые ресурсы. Географическая достопримечательность или полезные ископаемые - это бренды региона, лишь часть имиджа.

США в период правления Дж. Буша-старшего, чтобы побороть волну антиамериканизма во всем мире, решили улучшить имидж страны. Белый дом взял на работу одного из высших бренд-менеджеров рекламной индустрии страны - Шарлотту Бирс. Назначение рекламистки на такой пост вызвало некоторую критику, на что тогдашний госсекретарь США

Коллин Пауэлл ответил: «Нет ничего плохого в назначении человека, который умеет что-то продавать. Мы продаем продукт».

Однако её попытки продать Соединенные Штаты и их «войну с терроризмом» все более враждебному миру не увенчались успехом. Причина крылась, по мнению аналитиков, в следующем:

1. В нескольких случаях её социальную программу уличили в произвольном обращении с фактами.
2. Проблема Америки не в её бренде, который вряд ли может быть сильнее, а в её продукте, то есть в самой Америке, которую слишком хорошо знают в мире.
3. Ещё одним препятствием на пути нового запуска бренда USA было связано с природой самого брендинга.

По мнению известного в США представителя рекламного бизне-

са Алена Розенштайна, «успешный брендинг требует тщательно разработанного послания, доставляемого с постоянством и дисциплиной». Это постоянство бренд-менеджеры называют «обещанием» бренда. «Обещание» американского бренда миру можно определить словами президента Буша-младшего: «В свободном обществе многообразие не есть беспорядок. Poleмика не есть ссора». Такое брендинговое обещание, мягко говоря, не совсем соотносится имиджу Америки и её внешней политике.

Турагентства нашей республики уже в течение ряда лет пользуются брендом Байкала. Туристско-рекреационный бренд Байкала - это «обещание» гостеприимной встречи, интересной прогулки по Байкалу и т.п.

Имиджевая политика республики должна быть лишена такой однородности торгового бренда. Положительный имидж республики - это не обязательство, а нейтральный и привлекательный образ республики, вызывающий уважение и интерес, где выгодно размещать инвестиции, осуществлять экономические проекты.

МОИ ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Чтобы добиться высокого имиджа, нашей республике, прежде всего, нужно добиться высоких темпов экономического и социально-культурного развития, избавиться от совковой ограниченности и показухи. В программе экономического и социального развития республики должны быть особо приоритетны сферы деятельности, в которых мы сможем стать высококонкурентными и имеем традиционные преимущества и своеобразие. Можно выделить следующие направления:

1. Пропаганда в местных СМИ и в школах идеи патриотизма.

2. Развитие промышленности и сельского хозяйства, гармонично сочетающегося с экологией. Широкое применение инновационных технологий. Возрождение национальных видовых и культурных традиций.

3. Учреждение киностудии для создания совместных фильмов с зарубежными партнерами.

4. Организация на Байкале международного научного центра по разработке инновационных технологий и патентных изобретений с приглашением учёных из Азии.

5. Подключение соотечественников из-за рубежа. В Монголии и Китае немало наших соотечественников, русских и бурят, способных и желающих внести достойный вклад в экономическое и социальное развитие Бурятии.

6. Возобновление изучения в бурятских школах старомонгольской письменности.

7. Реставрация исторических памятников, строительство музейно-исторических комплексов.

8. Поддержка и развитие спортивных дисциплин, по которым наши спортсмены могут достичь высоких результатов.

9. Усиление борьбы с пьянством и мелким хулиганством.

Высокий имидж нашей республики - это достижение высокого духовного и материального благосостояния, возрождение наших национальных ценностей и гордость за них. Он зависит не только от деятельности руководства, но и от ума и таланта, поведения и деятельности каждого жителя нашей Бурятии.

Будажан АРСАЛАНОВ.
Из газеты «Бизнес пост» №23.

«КРАСНОЯРСКА БУРЯАД ҮНДЭНЭТЭНӨӨ ТҮЛӨӨЛНЭБДИ»

Үнгэрхэн жэлдэ Красноярск хотодо Иван Ярыгинай «Гран-при» шанда хүртэхын түлөө дүрэ булалдалгын барилдаагаар уласхоорондын мурьсөөн үнгэргэгдөө лэн. «Алтан гэрэл» буряад үндэһэ яһатанай соёлой автономий гэхэн правленийн түрүүлгшэ Анатолий БАЗАРОВТАЙ эндэ би танилсааб. Красноярск хотын техникескэ университет тэрэ дүүргэнхэй. Сибирини Федеральна округтохи «Мы - россияне» гэхэн залуушуулай хүдэлөөнэй залан хүтэлбэрилгшэ юм.

- Анатолий, өөр тухайгаа хөөржэ үгыш?

- Хурамхаанай аймагай Алла нотагта түрөөб. Багаһаа барилдаашадай секцидэ ябаһанби. Пургуули дүүргэтэрэ, Баяр Санжиев гэжэ суг хураһан нүхэргээ энэ секцидэ бээс хоринһон гээшэбди. Республикын хэмжээндэ үнгэргэгдэһэн уласхоорондын категориин арбитр Батор Цыбиковэй шанда хүртэхын түлөө мурьсөөндэ хоёрдохи хуури эзэлһэн байнаб. Дүрим сахидаггүй тулалдаануудта Красноярск хотодо шангай хуури эзлээ хэм. Красноярск хотын техникескэ университет хуража дүүргээд лэ, ишээ үлөөб.

- Нийтын ажал эдэбхитэйгээр ябуулнаш. Хаанаһаа энэ хүдэлмэридэ татасатай байгааби?

- Нютагайхидай эблэл бии юм гэжэ түрүүшээр мэдэдэггүй байгааб. Нютагаа ехэ ханадаг байгааб. Энэ эблэлдэ нютагаар хидараа уулзаха арга боломжотой болооб. Удаань Буряад ороной оюутай болон аспирантуудай эблэлэй толгойлошор намайе хунгаа. Хожомын нийтын энэ тушаалда намайе дэбжүүлһэн байна.

- Энэ эблэлдэ хэды хүнүүд тоологдоноб?

- Манай хотодо 300-гаад гаран хүн суглардагбди. Буряадуудһаа гадна манай республикын ондоо яһатанай түлөөлэгшэд ородог. Хамтаржа элдэб янзын хэмжээ ябуулганууды үнгэргэдэгбди. Бидэ Томск, Новосибирск болон Сибирини бусад хото городуудай эблэлүүдтэй дүтөөр харилсадагбди. Сагаалган, Сурхарбаан гэхэ мэтэ

һайндэрнүүды үнгэргэлгэдэ хизаарай захиргаан мүнэ һомолдог.

2006 ондо субарга бодхоогдоо лэн,

тэрэнни Буян лама арамнайлаа. Залуушуула онсо анхарал хандуулнабди. Тэдэнэй дунда бэрхэ спортсменүүд олон.

- «Алтаргана» гэхэн уласхоорондын һайндэртэ хабаадаг гүт?

- Заатагүй. 2006 ондо Улаан-Үдэдэ, үнгэрхэн жэлдэ Эрхүүдэ хабаадаа хэмди. Бүгдэ арадай үндэһэн соёлой эблэлтэй харилсаа холбоотойгоор ажал хүдэлмэрэ саашалаа эмхидхэхэ хараатайбди.

- 2009 оной Сагаалганда хэр бэлдэжэ байнабта?

- Сибирини региондо эгээл түрүүлэн гэхэ гү, али мартын 11-дэ Томск хотынхид, удаань Новосибирск хотынхид тэмдэглэхэ. Мартын 13-да Красноярск хотодо Сагаалганай һайндэр үнгэргэгдэхэ, Эрхүү хотодо үглөөдэрнын Сагаалганай һайндэрые угтаха байна. Пайндэрэй бүхы хэмжээ ябуулгануудта Буряад оронһоо түлөөлэгшэд эржэ хабаадаха. Онерын дуушад Мүнх Зул, Доржо Шагдаров болон Бадма Гомбожанов гэгшэд эрэхэ гэжэ хүлээнэбди. «Алтан гэрэл» сониний гурбадахн дугаарын хэблэлдэ бэлдэжэ байһай.

Валерий СЫДЕЕВ хөөрэлдэбэ.

Түгнүн адагай буряадуудай хэлээр, Зандида баригдаһан түрүүшын дасан түймэртэ абтаһан байгаа. Тиигээд дахин барихадаа, хойшонь абаашажа, хоёр дуган байһыень нэгэ болгож табигдан байгаа гэлсэдэг.

Пүүлдэ, 1786 ондо, энгдасанине Галтай абаашажа, гомо дасан баригдан байгаа. Ехэ дуганине гоёртоод, үшөө багаханууд дүрбэн дуган байдаг байгаа. Пүүлдэнь 1800 гаран оноор Суулгада, Түгнүн хойто бсэдэ шулуун дасан барижа эхилээ. Энэ дасанине 60-70 хитадууд бариһан байгаа. Эдэ хитадууд Бэжэн хотоһоо гэр бүлөөрөө ажаллахаяа ерээ. Зарим хитадуудайнь аша гушанарынь мүнөөшье болотор нютагтамнай биш.

Ажалша, бэрхэ хитадууд өөһэдөө хиринисэ хэдэг, кузнечиг сварка хэжэ, дасанай арматура бариһан гэдэг. Шулуунуудаа бсэдэнь няахадаа, үндэз шабар хоёрые холидог байгаа. Тиигээд Түгнүн адагай буряадууд ямаршые шубуунай үндэз тушааха гэхэн шанга даабаритай байһан юм. Гурбан дабхардасан барижа, 1830-аад онуудаар тушааһан гэжэ зон хөөрэлдэдэг.

1857 ондо Суулгын дасанай шэрээтэр Ринчин Номтоев эльгээгдэһэн юм. Тэрэ лама санаарганаһан ажал хэдын хажуугаар 1959 ондо арад зонойнгоо гэгээрүүлгын ажал ябуулхын түлөө дасанайнгаа

дэргэдэ хургуули нээһэн байгаа. Энэ хургуулидаа түрүүшын шабнар боложо, найман хубуудые хургаа.

Ринчин Номтоев энэ хургуулида 3 жэл өөрөө багшалаа. Тэрэгдэһэн хойшоо 150 жэл шахуу Суулгын хүүгэд хургуулидаа эрдэм номоо дээшлүүлжэ байна. Ринчин Номтоев ехэ эрдэмтэй лама байһан. Тэрэ олон тоото толинуудые (словарьнуудые) гаргаһан:

СУУЛГЫН ДАСАНАЙ ТҮҮХЭНЭЭ

орол-монгол, түбэд-монгол г.м. «Самоучитель или российская азбука» гэхэн номыень Казань хотодо 1864 ондо хэблэжэ гаргаһан. Ринчин Номтоев 1864 ондо өөрынгөө түрэл Загарайн аймагай Эрхирик нютаг зөөжэ ошоһон байгаа.

Суулгын дасанда олон ламанар уншалга хэдэг, тэдэнь дунда тонхээр дэмтэй, гүнзэг ухаатай, буддийска философи ехээр шудалһан хүнүүд ажалладаг хэн.

1930 онуудаар Суулгын дасан халгажа эхилһэн, 1934 ондо халгаа гэхэн саарһа дээдын зургаануудта эльгээһэн байгаа. Ламанарые сүлхын сүлөөд, түрмэдэ хаахын хаагаад, тэрьедэһэн тэрьедээд, дасан хооһорһон байгаа.

Пүзэгтэн дасан сооһоо бурхануудые абажа, хүнидөө хойто хадануудаараа абаашажа буладаг байгаа гэлсэдэг. Бурханай номууд

Манай шэнжэлгэ

Түгнүн талаар сагаан саһандал хиндэжэ байдаг байгаа юм гэдэг. Дасанай хашаанууд, 2-дохи, 3-дахи дабхарнуудын хиринисээр баригдаһан байгаа. Энэ хиринисэ задалжа, олон айлай болон Суулгын МТС-эй (машинно-тракторная станция) нэсхэнүүд

ханатай, хана бүхэнэнь хоорондо мүйлхэн, энээн соомыхан бүхэли жэлээрээ гэдэдэггүй байгаа. Подвалай үүдэн томо, мори тэргээр ядаралгүй ородог байһан. 1936 онуудаар энээнине Заготскот болгоо юм гэдэг. Монголһоо бодо мал олоор туужа асараад, эндэ

болоһон гэлсэдэг. Дасанай хажуудахи ламанарай гэрнүүд хургуулида, контородо болон олоошье юмэндэ үгтэһэн байгаа. Дасанай подвал гурбан дабхар

гаргажа, мяхыень хадагалдаг байгаа. Ород буряадгүй зарим ламанарай орхимжонуудые гэртээ абаашаад, гэрэйнгээ хэрэгсэл болгоод байдаг байгаа.

Иймэл аймшагтай сагуудые эжы, абанарай гаталжа гараһан байнал даа. Мүнөө шэнэ дасан бариха гэхэдэнь, манай нютагаархин ехэ дуратай, шадаха зэргээрэ туһалдаг, Дондог амбайн хүтэлбэри доро дасан дээрээ ажалладагыше байха юм.

Мүнгэ алтанай хомор сагта урагшаа гараһан хубүүднай, тэрэ тоодо Баяр Дашневич Цыренов - «Металлы Восточной Сибири» корпорацийн ахамад директор, Бато Семёнов «Росгосстрах» дарга г.м.

Ушөө олон зон дасан барилгадамнай мүнгэ үгэжэ, тон ехэ туһа хүргэжэ байна. Энэ дэмбэрэлтэй хэрэгы саашань

Зүүн зүгэй зүнтэйхэн Зүгы

үргэдхэхэ, айл бүхэн өөрынгөө хуби энэ буянтай хэрэгтэ оруулха ёһотой гэжэ ханагдана.

Л. ДАШАНИМАЕВА,
9-дхи классай хурагша.
Хүтэлбэрилэгшэ:
Т.С.ВИМБАЕВА,
буряад хэлэнэй багша.
Мухар-Шэбэрэй аймаг.

Хэрэглэгдэһэн литература:
1. Түгэлдэр Тобоев «Хорин болон Агын буряадуудай урда сагай түүхэ».

2. Вандан Юмсунов «Хо-рин арбан нэгэн эсэрын уг изагуурай туужа».

3. Шираб-Нимбу Хобитуев «Хорин арбан нэгэн эсэрын буряад зоной түүхэ».

4. Ш.Б.Чимитдоржиев «Буряадай түүхэ бэшгүүд», 1992 он.

5. Ендонов Т.Ц. - 1930 оной. Хөөрһэн зүйлүүдэнь.

Мухар-Шэбэрэй аймагай Боомой дунда хургуулийн хурагшад - эдир уншагдай туршалгануудһаа

СЭСЭН «ОКА-гай» ПУРГААЛ

Уужам харгын заханда,
Түмэр морид уулзаба ха.
Үйлсын тэг дунда
Тад ондоонууд ушарба ха.
Оюун сэсэн хургаалитай
«Ока» хүнгэн машина,
Эмогорхуу дээрэ ханаатай
«КАМаз» ехэ машина.
Хүсэтэй, зантагар «КАМаз»
Хара утаа хаяжа,
Пургуулийн урда талаар
Хашхаран, хашхаран үнгэрбэ.
Энэ үсдэ хурагшад
Харгыда дүтэлжэ ябаһан юм.
ОБЖ хэсээлэй хайгаар
Хүүгэд аюулые мэдэрһэн юм.
Энэ ушарые обдорһон
Хөөрхэн «Ока» машина
Шэнгэһэн хонгёо хоолойгоор
Шэнхинсэ зандарба:
- Шамтай хөөрэлдэхэ ханаатайб.

Эды томо болошоод,
Харгын дурим мэдэхгүй аалши?
Үхибүүдэй ябадаг газараар
Хурдан түргэнэй хэмжээгээ
Баримталхаяа алдаалши!
Энэ ябадалаа тогтоогыш!
Хүнэй наһан хосорхол.
Мэдэндэ орыш, хэргыш,
Харгын дуримөө сээжэлдыш!
Намай, «КАМаз», шагныш!
Алдуу мэдэрһэн «КАМаз»
Эшэһэн янза харуулжа,
Аалиханаар гүбэр гэбэ:
- Шамай, «Ока», шагнааб,
Зэмэ хэһэнэ ойгооб.
Яяр яндан ябадалыем
Нэгэтэшы мүнөө харахагүйш.
Алтан дэлхэйн арад зон,
Харгын дурим мэдэ да!
Үндыжэ ябаһан үетэндөө
Пургаал заабари заагыт даа!
Батор БАТУЕВ,
8-дахн классай хурагша.

МИНИН НЮТАГ

Улаан-Хадын хормойгоор
Ургы сээг халбараад,
Уужам Түгнүн талые
Үнгын сээгүүд шэмэглээ.
Уулын үндэр оройгоор
Уян хүхы донгодоо.
Баян талын бооридо
Булжамуур шубуун үндэглээ.
Талын добо тойроод,
Тарбаган гэдэг олон лэ,
Түгнүн тала тойроод,
Тарган малнууд олон лэ.
Ойро саана шарлаад,
Ороһо тарган долгилоо,
Баян уужам дайдаа,
Буряад орондоо магтанаб.

Ирина ШАГДУРОВА,
11-дхи классай хурагша.

ЭЖЫ

Гансал энэ дэлхэй дээрэ
Үри бээнэртээ хэн

Үлүү ханаагаа зобоноб?

Гансал манай эжы!
Эжыһээ ондоо хэн
Энэ дэлхэй дээрэ
Энхэржэл ходо ябадаг бэ?
Эжымни, гансал эжымни!
Энэ дэлхэй дээрэ
Эжыһээ алтан хүн үгы!
Эжынгээ хургаалаар
Энэ наһандаа ябаха.

НҮХЭД

Минин нүхэд - минин омогорхол,
Минин нүхэд - минин жаргал.
Одот хүнидөө танаа ханажа,
Одоол тулихалби, гансаардахаб.
Минин ами наһанда
Нүхэд гэшэ үнэтэй.
Нүхэдөө ходоодо мартангүй,
Нагганаар сахин ябахаб!
Эржена ЦЫБИКОВА,
8-дахн классай хурагша.

ДУРАН

Дуран, ямар хэрэг бэдэржэ,
Газар дэлхэй дээрэ ербэш.
Дуран, олон зүрхэ гомдуулжа,
Газар дэлхэй урбуулаш.
Хэдышые хайхан мэдэрлэши,
Хэдышые хайхан хүснэши,
Харин хайрлыш бидэнэ
Наһымнай бү хосороогыш!

ТООНТО НЮТАГ

Аярхан Боом гэлсэнэлта,
Анханай уряангын нютаг байха.
Айлшалан буужа ербэлтнай,
Айраг тарагаар угтахал байха.
Талархуу Боом гэлсэнэлта,
Тайгатай, хадатай нютаг байха.
Таладань буужа ербэлтнай,
Талын гуримаар угтахал байха.
Захадуу Боом гэлсэнэлта,
Заяанай бэлшэрхэн нютаг байха.
Заларан буужа ербэлтнай,
Зугаагаа дэлгэн угтахал байха.
Виктория ТЫКШЕЕВА,
10-дахн классай хурагша.

В VII в. н.э. в Аравии пророк Мухаммед основал новую религию - ислам. Спустя век после его смерти, в 632 г., его последователи (называвшиеся мусульманами) создали огромную империю, простиравшуюся от Испании до границ Китая. В арабском мире, особенно в эпоху между 900 и 1200 гг., процветали науки и искусства. Арабы, помимо собственного вклада в науку, воспринимали научные идеи и открытия народов, населявших завоеванные ими земли, особенно греков и персов. Тем самым исламские мыслители сохранили и передали ученым средневековой Европы идеи античности. Не будь их, бесценные знания древности были бы бесследно утрачены.

ВЕЛИКИЙ МЫСЛИТЕЛЬ

Ибн Сина, известный в Европе как Авиценна, был чрезвычайно образованным и плодовитым ученым. Он написал более 270 книг о самых разнообразных предметах. Ибн Сина родился в Иране, в г. Бухаре. В 16 лет он уже был врачом. В разные периоды своей жизни Ибн Сина был юристом и преподавателем. Будучи советником правителя Ирана, он интересовался еще и политикой. Умер Ибн Сина от желудочных коликов, и есть подозрение, что его отравили. Ибн Сина создал «Канон» - огромный труд по медицине. Его книга оказалась большим влиянием на медицинскую практику в Европе вплоть до XVII в. Исламский закон запрещает оперировать человеческое тело, и поэтому «Канон» в основном посвящен диагностике и лечению

НАУКА В СТРАНАХ ИСЛАМА

недугов лекарствами, а также их приготовлению. Другой капитальный труд Ибн Сины, «Исцеление», затрагивает широкий круг тем - от философии до математики и физики.

МАСТЕР АЛХИМИИ

Алхимия занимала очень важное место в арабских странах. Алхимики искали способ превратить неблагородные металлы в золото. Кроме занятий магией и заклинаниями, алхимики ставили и подлинно научные эксперименты. Их труды легли в основу многих современных наук, в том числе химии и минералогии (изучения минералов).

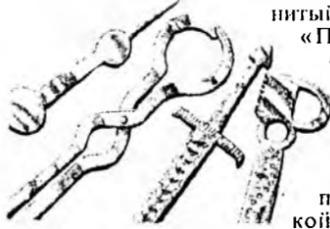
Аль-Рази (ок. 854- 935 гг.) - известный в средневековой Европе как Розес, родился в г. Райн в Иране. Это был величайший алхимик исламского мира и одна из самых крупных фигур в медицине IX-X вв. Однако Аль-

Рази сомневался в истинности религиозных взглядов, что очень раздражало могущественное духовенство.

Первую половину своей жизни Аль-Рази посвятил алхимии. Он отверг большинство магических заклинаний, применявшихся алхимиками, но использовал их экспериментальные идеи. Особенно его интересовало применение химических веществ. Аль-Рази оставил потомкам описание некоторых методов, практиковавшихся в алхимии, - например, перегонки (кипячения жидкости до тех пор, пока она не превратится в газ, и последующее его охлаждение снова до жидкого состояния).

Аль-Рази оставил также описание лаборатории и упомянул о некоторых инструментах. Его назначали главным врачом в лечебнице в Райн, а затем пригласили руководить госпиталем в Багдаде. Один из первых в исламском мире авторов по вопросам медицины, Аль-Рази написал больше 100 книг. Самой знаменитой его труд -

«Подробное описание». Эта книга посвящена буквально всем сторонам практической медицины

Это интересно

того времени и учитывает опыт врачей Греции, Индии и Китая.

АСТРОНОМ И ПРИДВОРНЫЙ

Абу Рейхан аль-Бируни (973-ок.1050) родился в Хваразме, в Армении. Он начал свое образование очень рано, а в 17 лет сконструировал прибор для наблюдения Солнца. Гражданская война, вспыхнувшая в 995 г., вынудила Бируни покинуть родину.

Два года спустя он вернулся и занял несколько официальных постов при царском дворе. Бируни продолжил свои научные занятия и астрономические наблюдения, создал множество приборов для наблюдений Солнца, Луны и звезд. Однако интересы Бируни не ограничивались астрономией. Его научные труды, общим объемом больше 13 тыс. страниц, посвящены географии, математике, оптике, медицине, лекарству, драгоценным камням и астрологии. Интерес Бируни к алхимии побудил его исследовать состав минералов и металлов. Его труды на эти темы во многом повлияли на развитие химии. Создал он и огромный труд по минералогии «Книга неисчерпаемых знаний о драгоценных камнях». Долгие годы тяжело болев, Бируни тем не менее написал свыше 140 книг по самым разнообразным предметам. Умер он в возрасте 80 лет. Подготовила Т.САМБЯЛОВА.

ПРОГРАММА

ТЕЛЕПЕРЕДАЧА

Понедельник, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф «ФРАНЦ + ПОЛИНА»
09.10 «ВДВ: НЕТ ЗАДАЧ НЕВЫПОЛНИМЫХ»
10.10 «ИГО МОЕ БЛАГО, И БРЕМЯ МОЕ ЛЕГКО»...

«РОССИЯ»

06.25 Х/Ф «ОТРЯД»
08.00 Х/Ф «СОЛДАТ ИВАН БРОВКИН»
09.25 Х/Ф «ИВАН БРОВКИН НА ЦЕЛИНЕ»
11.10 ПРАЗДНИЧНЫЙ КОНЦЕРТ...

Ный Вечер
18.55 Х/Ф «ГОСПОДА ОФИЦЕРЫ. СПАСИ ИМПЕРАТОРА»
21.20 Х/Ф «МЫ ИЗ БУДУЩЕГО»
02.35 Х/Ф «СТРИТРЕЙСЕРЫ»
02.45 Х/Ф «ОТВЕТНЫЙ ХОД»

КУЛЬТУРА

08.00 КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС»
11.00 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.30 Х/Ф «РАДУГА»
12.55 ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО. МАРК ДОНСКОЙ
13.30 М/Ф «ДОКТОР АЙБОЛИТ»

Ариг Ус

08.30 М/С «ДЕТКИ ПОДРОСЛИ». ПОГОДА. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
09.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ. ПОГОДА»
09.30 Т/С «САША ПЛЮС МАША»

АТАКУЕТ»
14.00 М/С «ДЕТКИ ПОДРОСЛИ»
14.30 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО»...

Тивиком

06.00, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
06.00 «ХОЛОСТЯКИ»
07.00 «СОЛДАТЫ. ДЕНЬ ЗАЩИТНИКА ОТЕЧЕСТВА»

КОНТАКТ ПЕРВОЙ СТЕПЕНИ»
00.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
00.30 «МИРОВОЙ БОКС С МУЖСКИМ ХАРАКТЕРОМ»...

СТС - «БАЙКАЛ»

18.50, 20.05, 21.55, 00.15, 01.50 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ
06.00 Х/Ф «СНЕЖНЫЙ ДЕНЬ»
07.45 М/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ПИНГВИНЕНКА ЛОЛО»

НТВ

07.05 Х/Ф «КИКБОКСЕР»
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
09.20 Х/Ф «НАЧАЛО ПУТИ»
11.20 Д/Ф «ЧАПАЕВА ЛИКВИДИРОВАТЬ»

5 КАНАЛ

08.05 Д/Ф «ИГРА СО СМЕРТЬЮ. ЛЕЧИКИ-ИСПЫТАТЕЛИ»

09.00 М/С «ПОПАЙ - МОРЯК»
09.30 М/С «РАССКАЗЫ ИЗ ДЕТСТВА»
10.00 М/С «АНГУС И ЧЕРИЛ»
10.05 М/Ф «СТОЙКИЙ ОЛОВЯННЫЙ СОЛДАТИК»

Амаршалга БУЛТЫЕМНАЙ УГТАН ПУУГЫТ ДАА...

Мухар-Шэбэрэй аймагай Суулга ногагга ажаһуудаг манай хүндэтэ эжы Дармаринчинова Елизавета Шулдумовнае февраллин 19-дэ тэмдэглэгдэхэ дала наһанайн ойн баяраар үнэн зүрхэнһөө амаршалнабди! Олон жэлдэ хонин ажалтай Оролдон хүдэлхэн габыатайт. Табан үхибүүдые энхэржэ, Талаан бэлиг үршөөгөөт. Ашанар эзэнэрээ үргэлсэн, Амгалан жаргалтайт, золтойт. Бадархан сэсгүүдэй үнсгүүд шэнги Баяртай мнхэрлээр, баян хэшэгээр Бултыемнай угтан пуугыт даа, хүндэтэ манай эжы! Амаршалагша: ашанарын - Батор, Арюна.

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Вторник, 24

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
11.20 МОДНЫЙ ПРИГОВОР
12.20 КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»

«РОССИЯ»

06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.05, 09.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55 ТАЙЗАН
10.10 УЛУГУР

23.50 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР. ГЕННАДИЙ БОРТНИКОВ»
00.45 ВЕСТИ +
01.05 Х/Ф «СМЕРТЕЛЬНАЯ ВОДА»

КУЛЬТУРА

07.30 КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «ЗВЕЗДА РОДИЛАСЬ»
14.45, 03.35 Д/Ф «АНКОР. ВЕЛИКИЙ ГОРОД ХРАМОВ КАМБОДЖИ»

Ариг Ус

08.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙТРОНА, МАЛЬЧИКА-ГЕНИЯ». ПОГОДА. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
09.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ. ПОГОДА»
09.30 «ТАНЦЫ БЕЗ ПРАВИЛ»

17.05 Х/Ф «БЛАДРЕЙН». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.30 Т/С «УНИВЕР»
20.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
20.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»

Тивиком

06.00, 06.25, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
06.00 «АГЕНТСТВО-2»
06.30 «ОБЪЕКТИВ»
07.30 «ЗВАННЫЙ УЖИН»

09.00, 13.30, 18.30, 00.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
10.00 КИНО В ДЕТАЛЯХ
11.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
12.00 Х/Ф «ПАПА НА ВСЕ РУКИ»

НТВ

07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
10.05 Т/С «СКОРАЯ ПОМОЩЬ»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.00 «СЕГОДНЯ»
11.25 ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ
12.00 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК»

5 КАНАЛ

08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»
11.30, 14.30, 17.30, 20.30, 23.30 СЕЙЧАС
11.40 Д/Ф «ВОЗВРАЩЕНИЕ ВОЛКА»
12.40 Д/Ф «КРАСОТА ПО-СОВЕТСКИ»

17.50 «МИР ПРИРОДЫ. БОРЬБА ЗА СУЩЕСТВОВАНИЕ»
18.55 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
19.00 Д/Ф «СМЕРТЕЛЬНОЕ ОРУЖИЕ. КОНСТРУКТОР МАКАРОВ»
20.00 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
21.05 Д/Ф «ВЗГЛЯД ИЗНУТРИ: КАРНАВАЛ В РИО»

Амаршалга

Бэлигтэ Одонович ОДОВЕВ байгша оной февраллин 20-до тэбхэр 50 наһанайнгаа ойн баярые угтахань. Аяа хайрата нүхэр Сэржэлла Цыбановнатай басагадаа байханаар хүмүүжүүлжэ, дээдэ эрдэмтэй болгожо, амтатайхан Аюу ээ хүбүүгээ харалсажа, эбтэй эгтэйхэн ажаһууна. Нэгэ шэлэһэн мэргэ-жэлдээ үнэн сэхээр ажаллажа, милициин капитан нэрэ зэргэтэй наһанайнгаа амаралтада гараад, харуулай даргаар хүдэлхэн зандаа. Ойн баяраарнь ехэ хүбүүгээ Мыдыксу Будажановна эжинь, Олон Одосович абань, Зонды дүү хүбүүниин Зоя Норбосовна хани нүхэртээ, Эржена, Туяна басагадаараа Түмэн хүбүүнтээ, Сэсэг дүү басаганиин Эржена, Эрдэм үхибүүдээрээ хани халуунаар амаршалаад. Саг жэлэй ошоомьёе хаа, Согтой дорюун зандаа. Аба эжинь буян арбадхан, Арюун байхан сэдхэлтэй, Ури бээдээ тухатай Үшөө олон жэлнүүдтэ Амидын жаргал эдлэжэ, Амгалан тайбан ажаһуугыт даа, гэжэ үрэнэбди.

Среда, 25

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
11.20 МОДНЫЙ ПРИГОВОР
12.20 КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 ДРУГИЕ НОВОСТИ
15.20 ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ
16.20 Т/С «ОГОНЬ ЛЮБВИ»
17.10 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
18.00 ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ
19.20 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
20.10 «СЛЕД»
21.00 Т/С «ЖАРКИЙ ЛЕД»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ГРУППА ЗЕТА»
23.30 «ЗИНАИДА КИРИЕНКО. РОКОВАЯ КРАСАВИЦА»
00.30 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
00.50 Х/Ф «ТОНКАЯ КРАСНАЯ ЛИНИЯ»
03.50 Х/Ф «ЧУЖАЯ ИГРА»
05.20 «ДЕТЕКТИВЫ»

«РОССИЯ»

06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.05, 09.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55 «КАК СТАТЬ СЧАСТЛИВЫМ»
10.50 Т/С «ДАР БОЖИЙ»
11.45, 18.55 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.55 М/Ф «НА ЛЕСНОЙ ЭСТРАДЕ»
13.05 Т/С «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «КОЛДОВСКАЯ ЛЮБОВЬ»
16.35 СУД ИДЕТ
17.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
19.10 Т/С «ОДНАЖДЫ БУДЕТ ЛЮБОВЬ»
20.05 Т/С «КАРМЕЛИТА. ЦЫГАНСКАЯ СТРАСТЬ»
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ

21.50 СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!
22.00 Т/С «РУССКАЯ СЕРИЯ». «СУД»
23.50 «НИКТО НЕ ХОТЕЛ ЗАБЫВАТЬ. БУДРАЙТИС, БАНИОНИС И ДРУГИЕ»
00.45 ВЕСТИ +
01.05 Х/Ф «НИКТО НЕ ХОТЕЛ УМИРАТЬ»

КУЛЬТУРА

07.30 КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «СЮЗАН ЛЕНОКС: ЕЕ ПАДЕНИЕ И ВОЗВЫШЕНИЕ»
13.10 Д/Ф «ЭДИНБУРГ - СТОЛИЦА ШОТЛАНДИИ»
13.25, 02.55 «ПЕСНЯ ОСТАЕТСЯ С ЧЕЛОВЕКОМ. А. ОСТРОВСКИЙ»
14.05 «АПОКРИФ»
14.45 СТРАНСТВИЯ МУЗЫКАНТА
15.15 Х/Ф «ДВА БЕРЕГА»
16.30 ПЕТЕРБУРГ: ВРЕМЯ И МЕСТО. «ТАЙНА «НЕИЗВЕСТНОЙ»
17.00 М/С «СЕРЕБРЯНЫЙ КОНЬ»
17.25 Т/С «ГРОЗОВЫЕ КАМНИ»
17.50 Д/С «ДИКАЯ ПЛАНЕТА». «РЫСЬ: ВОСПИТАНИЕ ХИЩНИКА»
18.20 НОЧНОЙ ПОЛЕТ
18.50 Д/Ф «САНДРО БОТТИЧЕЛЛИ»
19.00, 02.35 Д/Ф «КАФЕДРАЛЬНЫЙ СОБОР В ШПЕЙЕРЕ. ЦЕРКОВЬ САЛИЧЕСКИХ ИМПЕРАТОРОВ»
19.15 «ВОКЗАЛ МЧЕТЫ»
20.00 «ТРАССА КОНДРАТЮКА»
20.50 «АНФИЛАДА»
21.20 Х/Ф «ОПАСНЫЙ ПОВОРОТ»
22.10 ВЛАСТЬ ФАКТА
22.50 Д/Ф «ПОМПЕИ. ПУТЕШЕСТВИЕ В ДРЕВНИЙ МИР»
23.05 Д/Ф «ПРЕДЧУВСТВИЕ АТОМА»
23.45 ЦВЕТ ВРЕМЕНИ
00.50 Х/Ф «ПЕРСОНА»
02.10 Д/Ф «ШЕСТОЕ ЧУВСТВО»
03.40 Д/Ф «НАКАЗАНИЕ МАРСИЯ». ТИЦИАН»

Ариг Ус

07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА

08.00 «ТАКСИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
08.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙТРОНА, МАЛЬЧИКА-ГЕНИЯ»
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
09.30 «ТАНЦЫ БЕЗ ПРАВИЛ»
10.30 «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
11.00 «ЖЕНСКАЯ ЛИГА»
11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
12.00 М/С «ДИКАЯ СЕМЕЙКА ТОРНБЕРРИ»

12.30 М/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙТРОНА, МАЛЬЧИКА-ГЕНИЯ»
13.00 М/С «НАСТОЯЩИЕ МОНСТРЫ»
13.30 М/С «КОТОПЕС»
14.00 М/С «КАК ГОВОРIT ДЖИНДЖЕР»
14.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
15.00 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.30 «ДОМ-2. LIVE»
16.45 Х/Ф «ПРОСТИ ЗА ЛЮБОВЬ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.30 Т/С «УНИВЕР»
20.00 «САГААЛГАН-2009». ПОГОДА. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
21.00 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
21.30 Т/С «УНИВЕР»
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.00 Х/Ф «СВАДЕБНЫЙ ПЕРЕПОЛОХ»

Тивиком

06.00, 06.25, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
06.00 «ВЕЧЕР С ТИГРАНОМ КЕОСАЯНОМ»
06.30, 12.30, 19.30, 23.30 «24»
07.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
07.30 «ЗВАННЫЙ УЖИН»
08.20 «ШКОЛА ВЫЖИВАНИЯ»
08.30 «СОЛДАТЫ-3»
09.30 «НОВОСТИ ДНЯ»
10.00 «В ЧАС ПИК»
11.00 «ЧАС СУДА» С ПАВЛОМ АСТАХОВЫМ
12.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
13.00 «ЗВАННЫЙ УЖИН»
14.00 Х/Ф «ДИКАРЬ»
15.50 «ДАЛЬНИЕ РОДСТВЕННИКИ»

16.00 «ПЯТЬ ИСТОРИЙ»: «КИНОИСТОРИИ. «А ЗОРИ ЗДЕСЬ ТИХИЕ»
16.30 «ВЫБОРЫ-2009»
17.00 Т/С «МИНЫ В ФАРВАТЕРЕ»
18.00 «В ЧАС ПИК»
19.00 «ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ»
20.00 Т/С «МИНЫ В ФАРВАТЕРЕ»
21.00 «СОЛДАТЫ-3»
22.00 «ДЕТЕКТИВНЫЕ ИСТОРИИ»: «ЖЕНСКОЕ КОВАРСТВО»
23.00 «ВЕЧЕР С ТИГРАНОМ КЕОСАЯНОМ»
00.00 «АКТУАЛЬНОЕ ЧТИВО»
00.15 Х/Ф «НАЕМНИК»
02.15 «ЗВЕЗДА ПОКЕРА»
03.15 Х/Ф «КРОКОДИЛ»
05.00 «ОСТРОВ НА ЭКВАТОРЕ»
05.25 НОЧНОЙ МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ

СТС - «БАЙКАЛ»

05.55, 07.15, 09.20, 11.15, 18.50, 20.05, 21.55, 00.15, 01.50 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ
06.00 М/С «ЛЮДИ ИКС»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 Т/С «РЫЖАЯ»
09.00, 13.30, 18.30, 00.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
10.00 Т/С «КРЕМЛЕВСКИЕ КУРСАНТЫ»
11.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
12.00 Х/Ф «ПАПА НА ВСЕ РУКИ»
12.00 М/С «СМЕШАРИКИ»
14.00 М/С «ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДЕНИЯМИ»
14.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
15.00 М/С «СИЛЬВЕСТР И ТВИТТИ»
15.30 М/С «ЧЕРНЫЙ ПЛАЩ»
16.00 КОНЦЕРТ «ХАННА МОНТАНА»
16.30 ГАЛИЛЕО
17.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
17.30 Т/С «КАДЕТСТВО»
19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
20.00 Т/С «РЫЖАЯ»
21.00 Т/С «КРЕМЛЕВСКИЕ КУРСАНТЫ»
22.00 Х/Ф «ГОЛЫЙ ПИСТОЛЕТ-2 1/2. ЗАПАХ СТРАХА»
23.35 6 КАДРОВ
00.30 СЛАВА БОГУ, ТЫ ПРИШЕЛ!
01.45 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»
03.35 МУЗЫКА НА СТС

НТВ

07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
10.05 Т/С «СКОРАЯ ПОМОЩЬ»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.00 «СЕГОДНЯ. ОСОБО ОПАСНО!»
11.25 Т/С «ДОКТОР ЖИВАГО»
12.00 СУД ПРИСЯЖНЫХ
14.30 Х/Ф «ШПИОНСКИЕ ИГРЫ»: «ПОБЕГ»
16.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ
17.30 Т/С «МОРСКИЕ ДЬЯВОЛЫ»
19.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ
20.40 Х/Ф «ЗВЕРОВОЙ»
22.40 И СНОВА ЗДРАВСТВУЙТЕ!
23.40 ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ! ОБЗОР
00.25 Т/С «КОДЕКС ЧЕСТИ-3»
01.20 БУРЬБА ЗА СОБСТВЕННОСТЬ
01.55 СУД ПРИСЯЖНЫХ
02.55 Х/Ф «БРАТ ЯКУДЗЫ»
05.30 Т/С «ДЕТЕКТИВ РАШ»

5 КАНАЛ

08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»
11.30, 14.30, 17.30, 20.30, 23.30 СЕЙЧАС
11.40 Д/Ф «ВТОРЖЕНИЕ ЖАБ-УБИЙЦ»
12.45 Д/Ф «СМЕРТЕЛЬНОЕ ОРУЖИЕ. КОНСТРУКТОР МАКАРОВ»
13.40 МОЯ ПЛАНЕТА
15.35 Д/Ф «ДЖО ВАЛАЧИ: ПРЕДАВШИЙ МАФИУ»
16.35 Д/Ф «РУССКАЯ МАТА ХАРИ»
17.50 Д/Ф «МИР ПРИРОДЫ. ВЕЛИКАЯ АМАЗОНКА»
18.55 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
19.00 Д/Ф «ТРЕТИЙ РЕЙХ. ОПЕРАЦИЯ «НЛО»»
20.00 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
21.05 Д/С «СПАСТИ ПЛАНЕТУ»
22.00 ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ С НИКОЙ СТРИЖАК
23.00 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
00.00 «СЕЙЧАС О СПОРТЕ»
00.15 Д/Ф «КТО ВЫ ДОКТОР БАДМАЕВ?»
01.10 Х/Ф «ПУРПУРНАЯ РОЗА КАИРА»
02.45 Х/Ф «ПОСЕТИТЕЛИ»
04.15 Х/Ф «МОНАШКИ В БЕГАХ»
05.50 Х/Ф «ТОСКА»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

СТРАСТЬ»
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!
22.00 Т/С «РУССКАЯ СЕРИЯ». «СУД»
23.50 «ЖИЛ-БЫЛ ВЕСЕЛЫЙ ЧЕЛОВЕК. АРКАДИЙ ХАЙТ»
00.45 ВЕСТИ +
01.05 Х/Ф «ТАК ОНА НАШЛА МЕНЯ»

КУЛЬТУРА

07.30 КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «РОБЕРТА»
13.35 Д/Ф «СТАРИК И НЕБО»
14.15 ПИСЬМА ИЗ ПРОВИНЦИИ. ВОЕЙКОВО (ЛЕНИНГРАДСКАЯ ОБЛАСТЬ)
14.40 Ю. ХАРИТОН. СЕКРЕТНЫЕ ФИЗИКИ
15.10 Х/Ф «ПРОЩАНИЕ СЛАВЯНКИ»
16.30 ОТЕЧЕСТВО И СУДЬБЫ. ВИЕЛЬГОРСКИЕ
17.00 М/С «СЕРЕБРЯНЫЙ КОНЬ»
17.25 Т/С «ГРОЗОВЫЕ КАМНИ»
17.50 Д/С «ДИКАЯ ПЛАНЕТА». «КАБАН. ПРИРОЖДЕННЫЙ БОЕЦ»
18.20 НОЧНОЙ ПОЛЕТ
18.50 Д/Ф «РОЖДЕНИЕ ВЕНЕРЫ». БОТТИЧЕЛЛИ»
19.00, 02.20 Д/Ф «КАРКАССОН. ГРЕЗЫ ОДНОЙ КРЕПОСТИ»
19.15 «БИЛЕТ В БОЛЬШОЙ»
20.00 «БУРЯ». ПРИКАЗАНО УНИЧОЖИТЬ»
20.50 «АНФИЛАДА»
21.20 Х/Ф «ОПАСНЫЙ ПОВОРОТ»
22.30 ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА
23.10 СКВОЗНОЕ ДЕЙСТВИЕ. «СПИСОК БЛАГОДЕЯНИЙ»
23.35 КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ
00.50 Х/Ф «ОСЕННЯЯ СОНАТА»
02.35 Н. ПАГАНИНИ. КОНЦЕРТИНО ДЛЯ АЛЬТА
02.55 Д/Ф «ДОМ»

Ариг Ус

08.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙТРОНА, МАЛЬЧИКА-ГЕНИЯ». ПОГОДА. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
09.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
09.30 «ТАНЦЫ БЕЗ ПРАВИЛ»

10.30 «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
11.00 ЖЕНСКАЯ ЛИГА
11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
12.00 М/С «ДИКАЯ СЕМЕЙКА ТОРНБЕРРИ»
12.30 М/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙТРОНА, МАЛЬЧИКА-ГЕНИЯ»
13.00 М/С «НАСТОЯЩИЕ МОНСТРЫ»
13.30 М/С «КОТОПЕС»
14.00 М/С «КАК ГОВОРIT ДЖИНДЖЕР»
14.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
15.00 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.30 «ДОМ-2. LIVE»
17.00 Х/Ф «СВАДЕБНЫЙ ПЕРЕПОЛОХ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.30 Т/С «УНИВЕР»
20.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
20.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
21.00 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
21.30 Т/С «УНИВЕР»
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
23.30 Х/Ф «БАНДИТКИ»

Тивиком

06.00, 06.25, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА
06.00 «АГЕНТСТВО-2»
06.30 «ЧАС СУДА»
07.30 «ЗВАННЫЙ УЖИН»
08.20 «ШКОЛА ВЫЖИВАНИЯ»
08.30 Т/С «СОЛДАТЫ-2»
09.30, 12.30, 23.30 «24»
10.00 «В ЧАС ПИК»
11.00 «ЧАС СУДА» С ПАВЛОМ АСТАХОВЫМ
12.00 «ОСТРОВ НА ЭКВАТОРЕ»
13.00 «ЗВАННЫЙ УЖИН»
14.00 Х/Ф «НАЕМНИК»
16.00 «ПЯТЬ ИСТОРИЙ»: «ДОЧКИ-МАТЕРИ»
16.30 «ВЫБОРЫ-2009»
17.00 Т/С «МИНЫ В ФАРВАТЕРЕ»
18.00 «В ЧАС ПИК»
19.00 «РАДАР-СПОРТ»

19.30 «НОВОСТИ ДНЯ»
20.00 Т/С «МИНЫ В ФАРВАТЕРЕ»
21.00 «СОЛДАТЫ-3»
22.00 «СЕКРЕТНЫЕ ИСТОРИИ»: «НЕОБЪЯВЛЕННАЯ ВОЙНА. АФРИКА»
23.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
00.00 «АКТУАЛЬНОЕ ЧТИВО»
00.15 Х/Ф «МАРИОНЕТКИ»
02.15 «НОВОСТИ ДНЯ»
02.45 «ВЕЧЕР С ТИГРАНОМ КЕОСАЯНОМ»
03.15 Х/Ф «ПАУКИ»
04.55 Д/Ф «ОСТРОВ НА ЭКВАТОРЕ»
05.30 «НОЧНОЙ МУЗЫКАЛЬНЫЙ КАНАЛ»

СТС - «БАЙКАЛ»

05.55, 07.15, 09.20, 11.15, 18.50, 20.05, 21.55, 00.15, 01.50 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ
06.00 М/С «ЛЮДИ ИКС»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 Т/С «РЫЖАЯ»
09.00, 13.30, 18.30, 00.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
10.00 Т/С «КРЕМЛЕВСКИЕ КУРСАНТЫ»
11.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
12.00 Х/Ф «ПАПА НА ВСЕ РУКИ»
13.00 М/С «СМЕШАРИКИ»
14.00 М/С «ЛИЗУН И НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДЕНИЯМИ»
14.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
15.00 М/С «СИЛЬВЕСТР И ТВИТТИ»
15.30 М/С «ЧЕРНЫЙ ПЛАЩ»
16.00 Т/С «ХАННА МОНТАНА»
16.30 ГАЛИЛЕО
17.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
17.30 Т/С «КАДЕТСТВО»
19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
20.00 Т/С «РЫЖАЯ»
21.00 Т/С «КРЕМЛЕВСКИЕ КУРСАНТЫ»
22.00 Х/Ф «ОСКАРОВ»
23.30 6 КАДРОВ
00.30 СЛАВА БОГУ, ТЫ ПРИШЕЛ!
01.45 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»
03.35 МУЗЫКА НА СТС

07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
10.05 Т/С «СКОРАЯ ПОМОЩЬ»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.00 «СЕГОДНЯ. ЧУДО-ЛЮДИ»
11.25 Т/С «ДОКТОР ЖИВАГО»
12.00 СУД ПРИСЯЖНЫХ
14.30 Х/Ф «ШПИОНСКИЕ ИГРЫ»: «УСКОЛЬЗАЮЩАЯ МИШЕНЬ»
16.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ
17.30 Т/С «МОРСКИЕ ДЬЯВОЛЫ»
19.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ
20.40 Х/Ф «ЗВЕРОВОЙ»
22.30 «К БАРЬЕРУ!»
23.40 ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ! ОБЗОР
00.25 Т/С «КОДЕКС ЧЕСТИ-3»
01.20 АВИАТОРЫ
01.55 Д/Ф «КАСТРО: ЧЕЛОВЕК И МИФ»
03.00 Х/Ф «КОДЕКС СУДЬБЫ»
05.05 «ПРОСТО ЦИРК»
05.30 Т/С «ДЕТЕКТИВ РАШ»

5 КАНАЛ

08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»
11.30, 14.30, 17.30, 20.30, 23.30 СЕЙЧАС
11.40 Д/Ф «СЛЕДЫ НА ВОДЕ»
12.40 Д/Ф «ТРЕТИЙ РЕЙХ. ОПЕРАЦИЯ «НЛО»»
13.35 МОЯ ПЛАНЕТА
14.45 МОЯ ПЛАНЕТА
15.35 Д/Ф «АНГЕЛЫ АДА»
16.35 Д/Ф «КТО ВЫ ДОКТОР БАДМАЕВ?»
17.50 Д/Ф «МИР ПРИРОДЫ. НОСОРОГИ. СДЕЛАНО НА СОВЕСТЬ»
18.55 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
19.00 Д/Ф «КАК ЗАКАЛЯЛАСЬ СТАЛЬ»
20.00 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
21.00 Д/Ф «ЭТО РЕАЛЬНО? ТАЙНА КОРОЛЯ АРТУРА»
22.00 ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ С НИКОЙ СТРИЖАК
23.00 ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ 112
00.00 «СЕЙЧАС О СПОРТЕ»
00.15 Д/Ф «РОЖДЕННАЯ РЕВОЛЮЦИЕЙ. ИСТОРИИ ЗА КАДРОМ»
01.10 Х/Ф «БАНДА СПАЙКСА»
03.00 Х/Ф «ПЕНЕЛОПА»
04.40 Х/Ф «ЖЕНЩИНА МЕЖДУ СОБАКОЙ И ВОЛКОМ»
05.35 Д/Ф «ГАБОН: ВОЙНА В РАЮ»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

20.00 ПОЛЕ ЧУДЕС
21.00 Т/С «ЖАРКИЙ ЛЕД»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 «КЛУБ ВЕСЕЛЫХ И НАХОДЧИВЫХ». ВЫСШАЯ ЛИГА
00.40 Х/Ф «ПЛОХАЯ КОМПАНИЯ»
02.40 Х/Ф «8 МИЛЬ»
04.40 Х/Ф «ЭНЦИКЛОПЕДИЯ РАЗВОДОВ»
05.00 Т/С «АКУЛА»

«РОССИЯ»

06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.05, 09.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55 МУСУЛЬМАНЫ
10.05 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР. ЛИДИЯ СМИРНОВА»
11.05 Т/С «ДАР БОЖИЙ»
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ

12.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.55 М/Ф «КАТЕРОК»
13.05 Т/С «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «КОЛДОВСКАЯ ЛЮБОВЬ»
16.35 СУД ИДЕТ
17.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
18.55 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
19.10 Т/С «ОДНАЖДЫ БУДЕТ ЛЮБОВЬ»
20.05 Т/С «КАРМЕЛИТА. ЦЫГАНСКАЯ СТРАСТЬ»
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!
22.00 Т/С «РУССКАЯ СЕРИЯ». «СУД»
23.50 Х/Ф «ДОМ, МИЛЫЙ ДОМ»
01.50 Х/Ф «ГЕРОЙ. ОДИНОЧКА»

КУЛЬТУРА

07.30 КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС»

11.00, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.30 Д/С «ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ МУЗЕИ МИРА». «ГАЛЕРЕЯ УФИЦИ. ЛЕТОПИСЬ ИТАЛЬЯНСКОГО РЕНЕССАНСА»
12.00 Х/Ф «ШВЕДСКАЯ СПИЧКА»
13.10 «ЛЕГЕНДЫ И БЫЛИ ДЯДИ ГИЛЯ»
13.50 КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ
14.45 Ю. ХАРИТОН. СЕКРЕТНЫЕ ФИЗИКИ
15.15 Х/Ф «В ДЕНЬ СВАДЬБЫ»
16.30 «ГВАРДЕЙСКИЙ КОРПУС»
17.00 В МУЗЕЙ - БЕЗ ПОВОДКА
17.10 М/Ф «ТРИ СИНИХ-СИНИХ ОЗЕРА МАЛИНОВОГО ЦВЕТА...»
17.20 ЗА СЕМЬЮ ПЕЧАТЯМИ
17.50 Д/С «ДИКАЯ ПЛАНЕТА». «РЫЖАЯ ЛИСЦИКА: ПОД ПОКРОВОМ НОЧИ»
18.20 «ВЕЧЕРНИЙ СВЕТ». А. ГОЛОБОРОДЬКО
18.50 Д/Ф «МАРИЯ СКЛОДОВСКАЯ-КЮРИ»

19.00 РАЗНОЧТЕНИЯ. ХРОНИКИ ЛИТЕРАТУРНОЙ ЖИЗНИ
19.30 ПАРТИТУРЫ НЕ ГОРЯТ
20.00 «СМЕХОНОСТАЛЬГИЯ»
20.55, 02.55 «СФЕРЫ»
21.40 Х/Ф «КТО-ТО ТАМ НАВЕРХУ ЛЮБИТ МЕНЯ»
23.35 ЛИНИЯ ЖИЗНИ. О. ЯКОВЛЕВА
00.55 «КТО ТАМ...»
01.25 Х/Ф «ПОЦЕЛУЙ ЖИЗНИ»
03.35 Д/Ф «КАСР АМРА. ПРИЮТ ХАЛИФОВ ПУСТЫНИ»

Ариг Ус

07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
08.00 «ТАКСИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»

Пятница, 27

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 МАЛАХОВ +
11.20 МОДНЫЙ ПРИГОВОР
12.20 КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 ДРУГИЕ НОВОСТИ
15.20 ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ
16.20 Т/С «ОГОНЬ ЛЮБВИ»
17.10 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
18.00 ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ
19.20 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»

Сагаалган - 2008

Якутский ДЕД МОРОЗ и ЭВЕНКИЙСКАЯ БАБУШКА ЗИМА приедут в БУРЯТИЮ

Якутский дед Мороз приезжает в Бурятию 23 февраля: его будет сопровождать делегация из представителей министерства по развитию предпринимательства, туризма и занятости населения Республики Саха. Делегация остановится в гостинице "Байкал Плаза".

Почетной гостьей Сагаалгана станет эвенкийская бабушка Зима. Она прибудет на оленьей упряжке.

В этом году празднование "Сагаалгана" и "Масленницы" состоится в один день - 25 февраля.

Театрализованное представление "Белого месяца торжество", праздничный концерт с участием Валико Гаспаряна, группы "Лакитон", Чингиса Хандажапова, группы "Мюзикл класс" и других состоится в 13.00 на площади Советов. В торжестве примут участие якутская делегация во главе с Чысхааном, Саган Убугун и Дед

Мороз. После этого в 14.00 пройдут народные массовые гуляния на Арбате, а затем в 15.00 - празднование "Масленницы" на пл. Революции 1905 года.

Праздничные мероприятия пройдут до 28 февраля во всех районах города (в том числе отдаленные поселки) с участием муниципальных художественных групп, коллективов и ансамблей. Полный план мероприятий размещен на сайте городской администрации: <http://ulan-ude-eg.ru>.

На праздник Сагаалган в этом году приглашает село Ацагат (50 км от Улан-Удэ, Заиграевский район). 25 февраля с 8 до 10 утра от остановки "ул. Кирова" будут отходить автобусы для горожан, желающих принять участие в празднике. Проезд в оба конца обойдется, ориентировочно, в 100 рублей. Билеты на сам праздник продаются во всех туристических агентствах Бурятии.

Инициаторами проведения праздника "Белого месяца" стали жители Ацагата, организатор - ООО "Ацагат тур". Поддержку проекту оказывают ООО "Жасо тур", МО "Ацагатское поселение", администрация района.

Тел. "Ацагат тура": 8(3012) 68-42-12.

ТАМ, ГДЕ РОЖДАЕТСЯ ЗИМА

Кто такой Чысхаан

Есть на земле удивительное место. Стоя на нем, можно увидеть собственными глазами, как рождается Зима. Как она, подобно нарастающей взрывной волне, начинает неумолимое шествие по земному шару. Почувствовать морозное дыхание из ее рта, покрывающее деревья инеем. Услышать первое ее слово - завывание вьюги...

«Вечерний Якутск»

Только уже ради одного этого стоит приехать зимой на Полюс Холода - в Якутию.

Каждый год Великоустюжский Дед Мороз прилетает в Оймяконский улус и торжественно принимает из рук Чысхаана символ холода - половинку земного шара, из недр которого выступают рога-бивни.

Зимних гостей Якутии встречает самый эффектный из всех известных зимних сказочных персонажей - Чысхаан. Именно он, этот суровый белобородый старец в синей шубе, украшенной красивыми ледяными узорами, имеет официальный документ, удостоверяющий его статус хранителя мирового холода. Головной убор Чысхаана обрамляют огромные рога. Их происхождение часто приписывают символу якутской зимы - белому с голубыми пятнами быку, который, по преданию, летал над землей, копытами выбивая из под нее лед, а дыханием из ноздрей рождая стужу. На самом деле, этот образ куда более древний. И Чысхаан по праву может гордиться самой первой зимней сказочной атрибутикой своего одеяния. Бивнями мамонта! Страшного зверя, которого многие тысячелетия назад обожествляли сибиряки и которого они встречали не только в замороженном, но, возможно, еще и в живом виде.

Каждый год Великоустюжский Дед Мороз прилетает в Оймяконский улус и торжественно принимает из рук Чысхаана символ холода - половинку земного шара, из недр которого выступают рога-бивни. Вот в этот самый момент и рождается настоящая Зима. И Дед Мороз, ободренный пожеланием "крепкой стужи, пушистого снега и синего-синего неба" от самого Чысхаана, отправляется разносить ее по России, а заодно передавать всем детям якутский уруй-айхал из снежного царства.

На встречу с Чысхааном спешит и Санта-Клаус: Хочет получить снежное благословение, а заодно отдохнуть перед трудовыми неделями в своей якутской резиденции.

Гостям зимней Якутии, безусловно, больше всего понравится не коттедж Санты, и не избушка Деда Мороза, а жилище самого Чысхаана.

Замок хозяйня холодов находится под землей и по красоте убранства ничем не уступает сказочному дворцу Снежной королевы или рукотворному ледяному отелу из фильма "Завтра не умрет никогда". Здесь все из льда - скульптуры, кресла, столы, люстры, шкафы, посуда, из которой гости пьют "для сугрева" водку и закусывают якутскими деликатесами. А умелое освещение, отраженное в прозрачных предметах интерьера, создает особую, неповторимую и незабываемую атмосферу. Атмосферу ожидания новых чудес. Которых для зимних путешественников Якутия действительно приготовила еще немало.

Выставка мебели и стройматериалов

Третья специализированная выставка "Стройинновации. Ярмарка недвижимости. Мебельный салон. Деревообработка" работает с 18 по 20 февраля в Художественном музее имени Сампилова. Организатор выставки - компания "Байкал-Экспо" при поддержке Торгово-промышленной палаты Республики Бурятия.

На выставке представлены инновации в проектировании, строительстве, реконструкции и ремонте, в области лесозаготовки и деревообработки. Кроме того, можно ознакомиться с теплоизоляционными, строительными и отделочными материалами для внутренних и наружных работ. Представлены спецодежда, средства индивидуальной защиты, мебель для дома и офиса, мебельная фурнитура, материалы, комплектующие изделия, обивочные материалы, оборудование для производства мебели, услуги по изготовлению и ремонту мебели.

В выставке принимают участие более 40 компаний, среди которых ООО "СТК" (Иркутск), "Мир мебели" (Иркутск), ООО "Визит" (Улан-Удэ), ООО "Квалитет" (Иркутск), ООО "Мультиплат Новосибирск", Салон "Галерея Стрельца" (Улан-Удэ) и другие.

ПОЗДРАВЛЯЕМ!

В газете «Бизнес Олзо» 21 ноября 2008 года опубликовано интервью с заслуженным художником России Бальжином Доржиевым, в котором он рассказывает о своем сыне. Сегодня Зорикто известен в России и за рубежом.

Дулма БАТОРОВА

29 января в Тибет-хаусе (Нью-Йорк) открылась его персональная выставка. Она продлится до 14 апреля и называется так же, как и улан-удэнская выставка 2007 года - «Степная история». Но в нынешней из пятидесяти с лишним работ половину составляют новые картины. Продюсер выставки - Константин Ханхалаев. Его же галерея издала к американской выставке новый каталог художника. На ее открытии присутствовали владелец Тибет-хауса ученый-буддолог Роберт Турман, художники, фотографы, приглашенные.

Поздравляем Зорикто Доржиева с заокеанской выставкой и желаем еще больших творческих достижений!

На снимке Дмитрия АЛТАЕВА: З. Доржиев.

Сетевики откликнулись на призыв Администрации Улан-Удэ снизить цены на социальную группу товаров, чтобы снять нарастающую напряженность в обществе. Цены на перечень товаров из 36 наименований снижены в начале февраля на 10 процентов в магазинах сети "Абсолют", "Титан", "Два кита". На днях к ним присоединился ТД "СТАМ". По словам Вадима Бредний, руководителя ПК "Титан", это среднееоптовые цены, они на 10-15 процентов ниже, чем в Иркутске или Чите.

ВЫИГРАЛИ ПОТРЕБИТЕЛИ

Людмила ОЧИРОВА

Горожане подозревают, что этот ценопад связан с предстоящими 1 марта выборами в Горсовет, и после того, как они пройдут, цены сразу взлетят вверх. Эта точка зрения была высказана на заседании дискуссионного клуба "Открытый разговор", посвященного ценам на потребительском рынке Улан-Удэ. Бредний, в единственном числе представлявший сетевиков, заверил, что цены продержатся до апреля, а при лучшем развитии событий до конца года.

-Мы, оптовики, работаем по дистрибьюторским договорам и создали большой товарный запас. Но дальше все будет зависеть от стабильности курса доллара.

Значительная группа товаров, на которые снижены цены, - местного производства. Как выяснилось, многие местные производители поддержали акцию и тоже снизили цены - на 5-8 процентов. Впрочем, не только местные, но и, к примеру, красноярские производители пакетированного молока, растительного масла...

-Сегодня крупнейшие российские производители вовлечены в программу социальной поддержки, - отмечает Бредний. - Если не вся линейка, то один-два продукта реализуются по очень низкой цене. Мы тоже берем, к примеру, у "Амты" не самые дорогие конфеты и печенье, зато на предприятии будут загружены линии, у людей будет работа. Выигрывают все, но больше всех - потребители.

Руководитель Управления потребительского рынка Улан-Удэ Михаил Дамбуев отмечает, что подобные акции проходят в городе постоянно - к Новому году, Сагаалгану и другим праздникам. Скидки периодически объявляют бытовики. Он подчеркнул, что сегодня государство регулирует цены только по четырем видам товаров и поблагодарил руководителей крупнейших в городе торговых сетей, что в это непростое время поддержали горожан.

Ведущий клуба Сергей Тучков, кандидат политических наук, доцент МГУ, заметил, что в акции могли бы принять участие и владельцы торговых центров, те, что сдают в аренду бизнес-площади. Почему бы и им не объявить скидки?

И в завершение немного дегтя. Некоторые считают, что это удар по мелкорозничной торговле. Многие магазинчики под угрозой закрытия.

Презентация молодежных проектов в Закаменске

В администрации Закаменского района прошло слушание молодежных проектов.

Пресс-служба Президента и Правительства РБ

Проект молодежной палаты при районном Совете депутатов направлен на выявление инициатив молодежи, развитие ее деловых качеств, повышение интереса к работе Совета депутатов и, соответственно, на подготовку кадрового резерва органов местного самоуправления.

Особый интерес у присутствующих вызвал проект молодых специалистов комитета имущественных отношений по озеленению Закаменска "Цветущий город". Была представлена яркая, радужная картина будущего города.

Проект "Тропа по берегу реки Джиды", направленный на создание благоприятных условий отдыха в одном из любимых мест горожан - берегу реки Джиды, также нашел отклик у слушателей.

На наиболее актуальные для молодежи вопросы: куда пойти учиться, как сделать карьеру, как заработать деньги, призвана ответить молодежная газета "ГородОК" - проект специалистов развития АПК.

Начался сбор информации для реализации проекта "Лечебно-оздоровительные местности Закамны". Будут подготовлены карты, проведены работы по их благоустройству, а также составлен рейтинг наиболее посещаемых аршанов.

По мнению членов комиссии, все проекты реализуемы, в них очень интересные идеи и мысли.

По пути развития предпринимательства

Малое предпринимательство Закамны насчитывает 530 индивидуальных предпринимателей и 78 частных предприятий, в которых занято 2174 человека или 17,6 % от общего числа работающих в экономике района. Ими за 2008 год выпущено продукции на 128 млн. рублей. Однако, как считают здесь, этого еще недостаточно.

В Закаменском районе разработана программа поддержки и развития малого предпринимательства на 2008-2012 годы. В ее рамках 12 субъектов малого предпринимательства выиграли конкурсы на выполнение муниципального заказа на сумму 44,8 млн. рублей.

Недавно в г. Закаменск прошла встреча с руководителем Республиканского агентства по развитию промышленности, предпринимательства и туризма А.Г. Гребенниковым по рассмотрению новых инвестиционных проектов. Всего было представлено 32 бизнес-проекта местными индивидуальными предпринимателями и частными лицами. По итогам этого совещания 6 участников подали в банк полный пакет документов на получение льготного кредита, и три предпринимателя уже получили потребительский кредит.

Совместно с ООО "Компания Практик" был проведен семинар "Введение в бизнес" для безработных граждан и начинающих предпринимателей. 19 человек, зарегистрированных в службе занятости населения, прошли обучение основам предпринимательства, а также специальностям, способствующим созданию собственного бизнеса. Сейчас трое из них зарегистрировались индивидуальными предпринимателями.

В настоящее время, как сообщили в МО "Закаменский район" идет создание муниципального фонда поддержки малого предпринимательства, в сельской местности активно открываются новые предприятия торговли и бытового обслуживания.

Смотреть в будущее

Из выступления Президента Республики Бурятия В.В.НАГОВИЦЫНА на XIII съезде Союза промышленников и предпринимателей

Фото Р.Н. Базарова.

сектора экономики, бюджет Бурятии недополучит порядка двух с половиной миллиардов рублей. Эти средства останутся в экономике республики у наших предприятий. Теперь дело за предприятиями, которым необходимо грамотно ими воспользоваться, направить не на выплату дивидендов, а вложить в развитие и, в первую очередь, в техническое перевооружение.

На 2009 - 2011 годы значительно увеличена программа государственных гарантий и одновременно будет снижен уровень предоставляемого обеспечения организациями перед Правительством при выдаче таких гарантий. Это позволит уже в 2009 году малым предприятиям привлечь порядка 1 млрд. руб. кредитов.

Предприятиям, реализующим проекты, направленные на развитие, будет оказана поддержка путем субсидирования части платы за пользование кредитами коммерческих банков в размере 4/5 ставки рефинансирования Центрального банка РФ.

Будут предоставляться бюджетные гарантии для обеспечения возвратности кредитных ресурсов, налоговые каникулы на сроки окупаемости проектов, льготы по налогу на прибыль, налогу на имущество, а по согласованию с местными органами и налогу на землю. У нас есть право прямого инвестирования средств в уставной фонд предприятий с выделением соответствующей доли собственности. Мы можем предоставлять на условиях льготной аренды производственные мощности.

Вся поддержка будет оказываться под проекты. В 2008 году наши крупные предприятия недостаточно поработали в плане привлечения государственных средств, и не все финансирование было освоено. Зачастую люди обращаются с предложениями: «Вот у меня есть хорошая идея». Идея хорошая, но мы давно живем в рынке. Никто не даст денег под идею, в том числе и государство. Не следует ждать, когда принесут деньги, а гото-

вить бизнес-проекты и подавать их на поддержку из республиканского бюджета.

Еще одна задача - социальная - это работа с коллективом, профсоюзным комитетом через подписание и выполнение коллективных договоров. В настоящее время далеко не у всех предприятий такие договора подписаны. Эта работа становится особенно важной в сегодняшней кризисной ситуации.

Правительством России принята программа содействия занятости, свои меры разработало и Правительство Республики Бурятия. Так, мы планируем переобучить не менее 4-5 тыс. человек и также организовать временные (общественные) работы для 8 тыс. человек.

На стадии подготовки программы содействия занятости со стороны предприятий реального сектора практически не было предложений. В то же время можно обучить за счет государства смежным, дополнительным, нужным для предприятия, специальностям людей, переведенных на неполную занятость или подпадающих под сокращение. Есть возможность, при затратах со стороны только по оплате минимальной заработной платы, провести необходимые предприятию временные работы, ведь видов общественных работ, которые государство финансирует - более 250.

Необходимо, в целом, менять систему подготовки кадров. Сегодня предприятия практически утратили из процесса подготовки и переподготовки, предпочитая брать уже готовых специалистов, перетягивая их друг у друга. Система ПТУ, да и высшей школы, предоставленные сами себе, пошли по самому простому пути, открывая популярные у молодежи специальности, не ориентированные на нужды реального сектора. В результате

тратя огромные государственные средства, мы не имеем нужных специалистов. Правительство республики предлагает Союзу промышленников и предпринимателей поставить под свой контроль работу учебных заведений. Речь идет о создании на базе ПТУ и СПТУ ресурсных центров, в которых СПП сам бы определял, каких специалистов и сколько надо готовить, оценивал бы качество подготовки, участвовал бы в формировании учебного плана и прохождении производственной практики. Принимал бы участие в назначении руководящих и педагогических кадров, мастеров производственного обучения. При этом все затраты на обучение и содержание центров по-прежнему бы осуществлялись из республиканского бюджета. Еще лучше, если вы могли бы применить германский опыт подготовки кадров, когда молодой человек сразу после школы или армии принимается на конкретную специальность на предприятие и направляется в ПТУ на целевую подготовку. Эффективность подготовки в этом случае была бы многократно выше, так как включается мотивация. Согласитесь, сложно выучить, допустим, иностранный язык, если не знаешь, пригодится ли он тебе в будущем.

Несмотря на кризисную ситуацию, мы должны смотреть в будущее. И четко видеть наши перспективы развития вплоть до 2020 года. Считаю, что в настоящий момент недостаточно внимания уделяется на предприятиях формированию перспектив дальнейшего развития. Из 24 организаций реального сектора, представивших свои программы, мы смогли заключить соглашения только с 12-ю организациями. У остальных планы развития находятся в стадии разработки, корректировки или отсутствуют совсем.

Стратегией развития России поставлена задача увеличения производительности труда в 4 раза до 2020 года. Исходя из этих показателей, необходимо разрабатывать и собственные планы предприятий, чтобы поддержать свою конкурентоспособность.

Сегодняшняя ситуация ставит перед Союзом, предприятиями и малым бизнесом республики новые актуальные задачи. На некоторых из них я и хотел бы остановиться.

Есть несколько вариантов поведения во время кризиса. Можно опустить руки, ожидая негативных последствий, и плыть по течению, ничего не предпринимая. А можно сплотиться для совместного решения проблем, сконцентрировать усилия на поиске вариантов выхода и таким образом преодолеть негативные тенденции, добиться подъема производства. На мой взгляд, главная задача, которая стоит сегодня перед представителями Союза промышленников и предпринимателей, использовать кризис для промышленного роста. Для этого сегодня созданы все условия.

Так, российским правительством изменен порядок уплаты НДС и налога на прибыль, увеличена амортизация с 10 до 30 процентов.

Ставка налога на прибыль, учитывае-

мая в федеральный бюджет, снижена на 4 процента. Мы также имеем право принимать решение о снижении республиканской части налога на прибыль на 4 процента и ставки налога для упрощенной системы налогообложения до пяти.

В результате уже принятых решений, направленных на поддержку реального

Каждое предприятие должно иметь свою антикризисную программу, рассчитанную не на сохранение существующего положения, не на стабилизацию, а на рост. Мы будем оказывать государственную поддержку из республиканского бюджета тем, кто либо реализует инвестиционный проект, либо увеличивает производство и численность рабочих мест.

Шаг в бизнес

В числе антикризисных мер Правительства РФ, Правительства РБ – значительное увеличение государственной поддержки малого бизнеса. Всем жителям республики, желающим открыть дело, будет оказана помощь после утверждения в Москве республиканской программы.

Даржана ЦЕЛОВАЛЬНИКОВА

Молодой человек участвовал в конкурсе со своим бизнес-проектом по производству стройматериалов из отходов бытовых полимеров. Занял одно из призовых мест, получил 30 тысяч рублей. Ему помогли зарегистрировать малое предприятие, сегодня там заняты сбором отходов, в ожидании конкурса «Быстрый шаг». Планируемые объемы производства позволят создать 15 рабочих мест, отчислять 80-100 тысяч рублей налоговых платежей в квартал. Проект В.Добрынина имеет большую социальную значимость в части сохранения окружающей среды, утилизации твердых бытовых отходов.

Проектом «Здоровье» занята З.Д.Брюханова, бывший медицинский работник. Верховая езда на лошадях помогает излечиваться людям, заниматься профилактикой болезней. «Работаем с ипподромом, школой №3, студентами БГУ, - говорит Зинаида Даниловна. - Лошадь лечит, у нас есть примеры выздоровления, улучшения состояния больных». Необходим центр ипотерапии, по примеру Подмоскovie, где 15 таких центров. В конкурсе Комитета по поддержке предпринимательства Администрации г.Улан-Удэ проект «Здоровье» стал победителем, получены 40 тысяч рублей. Центр занятости помог с документами, регистрацией предприятия. З.Д.Брюханова вложила в дело свои деньги, взяв кредит, но ее проекту нужна дальнейшая помощь, теперь уже из федеральных средств.

А.Л.Филиппов основал частное предприятие по уборке помещений, косметическому ремонту, в плане – предоставление услуг парикмахерской, прачечной. На постоянной основе работают две женщины, по договорам привлекаются электрики, сантехники.

На снимке С.ДОНДОКОВОЙ: Е.Шереметов и В.Добрынин.

Помощь, как известно, будет оказываться в размере до 500 тысяч рублей, в зависимости от социально-экономической значимости каждого бизнес-проекта. Одни из тех, кто решился на первый шаг в бизнесе - В.Добрынин, З.Д.Брюханова, А.Л. Филиппов.

Виталий Добрынин учился на заочном отделении Академии труда и социальных отношений, ее филиала в Улан-Удэ, что на улице Воровского. Имея диплом, кстати, государственного образца, сменил несколько мест работы, брался за любое дело. В городском центре занятости ему оказали консультативную и практическую помощь. Молодой человек участвовал в конкурсе со своим бизнес-проектом по производству стройматериалов из отходов бытовых полимеров. Занял одно из призовых мест, получил 30 тысяч рублей. Ему помогли зарегистрировать малое предприятие, сегодня там заняты сбором отходов, в ожидании конкурса «Быстрый шаг». Планируемые объемы производства позволят создать 15 рабочих мест, отчислять 80-100 тысяч рублей налоговых платежей в квартал. Проект В.Добрынина имеет большую социальную значимость в части сохранения окружающей среды, утилизации твердых бытовых отходов.

Проектом «Здоровье» занята З.Д.Брюханова, бывший медицинский работник. Верховая езда на лошадях помогает излечиваться людям, заниматься профилактикой болезней. «Работаем с ипподромом, школой №3, студентами БГУ, - говорит Зинаида Даниловна. - Лошадь лечит, у нас есть примеры выздоровления, улучшения состояния больных». Необходим центр ипотерапии, по примеру Подмоскovie, где 15 таких центров. В конкурсе Комитета по поддержке предпринимательства Администрации г.Улан-Удэ проект «Здоровье» стал победителем, получены 40 тысяч рублей. Центр занятости помог с документами, регистрацией предприятия. З.Д.Брюханова вложила в дело свои деньги, взяв кредит, но ее проекту нужна дальнейшая помощь, теперь уже из федеральных средств.

А.Л.Филиппов основал частное предприятие по уборке помещений, косметическому ремонту, в плане – предоставление услуг парикмахерской, прачечной. На постоянной основе работают две женщины, по договорам привлекаются электрики, сантехники.

На снимке С.ДОНДОКОВОЙ: Е.Шереметов и В.Добрынин.

Прямая речь

Расширяем сервисное обслуживание

Андреян ЗЫБЫНОВ, гендиректор ОАО «Славия-Тех», депутат Народного Хурала РБ:

- Итоги 2008 года оцениваю как позитивные. Количество сотрудников увеличилось с 500 до 600, с помощью партнеров построили сервисный центр площадью в 2,5 тысячи квадратных метров, вырос товарооборот. Наши товары не относятся к товарам первой необходимости и такой рост на 40 процентов - говорит о возросшем материальном благосостоянии населения республики.

Кризис коснулся нас резким снижением уровня доверия в бизнес-линейке, сокращением доступа к кредитам. Мы приступили к формированию своей антикризисной программы, ведем консультации с партнерами. Ставится задача-минимум: сохранить персонал, увеличить объем мейбелного производства за счет сокращения других подразделений и внедрить до 20 новаций в сервисное обслуживание.

Горсовет оказывает большую поддержку предпринимателям, особенно важны его последние решения. В Народном Хурале образована комиссия по социально-экономическому развитию Улан-Удэ с целью поддержать город, в ее составе 16 депутатов. Мы намерены поднять вопрос о снижении налоговой нагрузки на бизнес. Хотелось бы, чтобы в Администрации Улан-Удэ, его районов обратили внимание на более равномерное размещение объектов торговли.

Объявить мораторий

Б.Ц.Балданов, гендиректор ОАО «Бурятхлебпром»:

2008 год - непростой для предприятия. Осваивали новые производственные площади, новое оборудование. Механизирована разливка сырья, что позволило не зависеть от человеческого фактора, облегчило труд. Объемы производства выросли на семь процентов по всем видам продукции, кроме сухарей и пряников. Всего выпускается 200 наименований, 14 из них - новинки, с витаминными добавками.

Сегодня на предприятии работают 700 человек, в том числе целые династии. «БХП» играет важную роль в жизни своих работников. Предоставляются беспроцентные ссуды, в прошлом году выдано более четырех с лишним миллиона рублей. Спасибо Айдаеву за выполнение наказа нашего коллектива- предоставление земельного участка под индивидуальное строительство.

Кризис коснулся нас в связи с закупом импортного оборудования и сырья. Но сохранили ведомственную торговлю, объемы производства и оборотных средств. Призываем объявить мораторий на сокращение мелкорозничной торговли и на месте закрывающихся мелких магазинов открывать хлебные киоски.

На Дне города

Людмила ОЧИРОВА.
Фото Р.Н.БАЗАРОВА.

АЙМХАЙ ХҮН - ЗОНОЙ НААДАН

Намарай харын эхээр, үбнэ абалгын хүүлдэ нютагай ангуушад ой тайга гаража, амарха гэж хэлсэбэд ха. Намарай хайхан хэрюунд ой хүбшэ хүдөөгэй байгааги алтан шэнгэр ангуушадта харагдана. Элэнхэн гол ой эрьсэд табан ангуушаднай отогоо абаба. Орон хангайдаа эдэнэйнгээ дээжэ үргөөд, эдэлжэ дүүргээн хойноо, загаһа бариха гэжэ түхээрбэд. Хэхэд үдэрнөө хойнохоно отогтоо сугларжа, яһала һайн олзотой ерэнхэндэ, эхэ дорюунаар хөөрэлдэнэд. Нэгэ ангуушанинь:

- Эдэ томо хадари загаһаа шорложо эдсэд, мараанда ошоожо, ан һахиха болообди. Аза талаан боложо, буга, хандагайшые унагажа болохобди. Адаг муу гүрөөһыне абажа магадгүйбди, - гэжэ хэлсэб.

- Тингэе, тингэе, - гэжэ бэшэ ангуушад зүбшөөгөө бэлэй. Тэдэ ангуушад соо нэгэ хоолдо һайн хүн шородо хадари загаһа хээд лэ, галда шараад эдижэл мэдэбэ. Эгээ аха заха үбгэн болохо ангуушан бэшэнээ эхэ анхаралтайгаар шэртэжэ, хэниинь хэды загаһа эдигшэ юм гэнхлэл хараад һууна. Ангуушадтай зариманинь нэгэ хоёр хадари эдсэд лэ болнио хэбэртэй, харин хомхой ангуушамнай хорин долоон хадари эдсэд байхадань, үбгэн ангуушан:

- Садаа гүш? - гэжэ һураба.
- Үшөөл эдихэ байгаа, мараанда ошоходоо, ябажа шадангүй байхым гүб. Бүрэг бараг болоходо, отогтоо эрээд, загаһаа эдинэ бээбэ, - гээд хомхой ангуушамнай нэгэргүйгөөр хэлсэб ха. Үбгэн ангуушан досоогоо энэ үхэдэлшинь санхаджа маанадтаа гай болоно гү гэжэ динаад, абаа гарабагүй ха.

Ангуушад мараанда ошоод, бугайнгаа хараа харагдахаяа болиходонь, отогтоо бусабад. Эгээ түрүүн үбгэн ангуушан эрээд, тогоон соогоо заахан загаһануудыс (алгана) шанаад, нүхэдөө хүлэжэ байба. Ангуушад тугаарай эдэлхэн хадаа, сайгаа уугаад, унтахаа бэлдэнэ, харин хомхой ангуушамнай тогоон соохоо арбан гурбан загаһа абажа эдсэд, шүлыень доло уужархиба гэшэ. Үбгэн ангуушан нимэ хүниие түрүүшынхнээ хаража байһандал, айһандаа хомхой ангуушанай нүхэрын дууджа асараад:

- Энэ хүгээ һүни дүүрэн хараха болоош, энэшин аяр хорин долоон хадари эднхэнхэ гадуур, мүнөө тогоон соохи загаһа хуу эдижэрхибэ гэшэ, санхаджа хосорно гү энэмнай. Загаһанай санха гэшэ аймшагтай юм гэжэ хэлсэгшэ. Сайгаа ходал халуун байлгарайш. Битнай мараанда духуу ошоод хонохонин, уур сайжа байхада, мараанда ан орохол байха - гэжэ һананаб, - гэжэ хэлсэд ябашаба ха.

Бэшэ ангуушад унталгадаа үни оронхой, гансал дуудуулжа эрхэн ангуушан бодолгоо боложо, айһанинь хүүрнэ. Нэгэ нүхэр ангуушандаа дүхэжэ, һэмээхэн ингэжэ дуралхаба гэшэ:

- Нютагтаа ошоод, бишини шамдаа нэгэ шэл архи абажа үгэхэб. Энэ хомхойгоо хаража хонохо болообди, энэмнай хосоржо, мандаа гай болоно гү.

Унтажа байһан ангуушан зүбшөөлөө үгөөд, саашаа хараад хурхиршаба ха. Үлэхэн ангуушан бэшэ нүхэдөө һэрсэнгүй, һэмээхэн хомхой нүхэртөө дүхэжэ, амилхыень шагнаархана. Пүнини тэн багта тэрэ ангуушамнай ноёрсонгүй, хэдэ дахин ошоожо, амилхыень шагнаад, болд-

гото болоно. Унтангүй байхада, саг амар удаан үнгэрнэ гэшэб. Үүр сайхын урдахана тэрэ ангуушамнай хомхой нүхэртөө дүхөөд байхадань, тэрэнь амилхаа болиһондол абаа гарангүй байба гэшэ. Ангуушамнай айхын эхээр айжа, галаа һэргээгээд, шангаар һүхирбэ гэшэ:

- Энэ боомомнай амияа табяал.
Энэ хашхараа дуулаһан нүхэдын энэ тэндэһэ харайлдажа бодоод:

- Юун болошоо гэнэш, - гэлдэбэд ха.
Хомхой ангуушан нүхэрийнгөө дүхүү хэды дахин эрэхэдэ мэдээд, зорюуга амилангүй хэбтэжэ байһан байгаа. Хашхаралдаанай болоходо, хомхой ангуушамнай:

- Юун гээд унтангүй хүнэй хажууда һүни дүүрэн ябажал байһан хүн гэшэбши, - гэжэ шангаханаар бадашаба ха.

Пүни дүүрэн ябаһан ангуушан «һүнэһэнинь бодоод хэлэжэ байна гү» гэжэ һанаад, соһондоо гэдэргээ һуужа, хүл гарынь һалганажа байһандал үзэгдөө һэн. Арайшые гэжэ солоохой ороод:

- Аяр энэ хүбшэдэ эрээд, яһаяа хаяхадань хэндэ һайн байхаб. Бидэл тулина бээбди, - гээд уйлаганан байба.

- Минни хосорходо, хэныше тулихагүй, намайе үргэлжэ гэртэм абаашахагүйт, минни морин намайе абаашаха. Тантай уялга хадаа намайе мориндом ганзагалаад, гэртэм дүхэхэдэнь, ганзагаа тайлажал үгэнэ бээт. Нэгэ хэды алгана эдсэд, энээндэ ямар хүн хосороо гэжэ дуулаа һэмта? - гэжэ ууртайгаар үгэлбэ.

Ангуушадтай нэгэнь:

- Хүн бүхэн эдихэс мэдээд элэс бээ, юундэ амарангүй һүни дүүрэн ябаа хүмши, - гэжэ наадалба ха. Тиихэдэнь бултадаа энээлдэжэ эхилбэд.

- Танда энээдэн, намда ханяадан, һанаагаа зобоходоо, ингээл юм бээбэ. Нютагтаа бугаад, энэ ушараа шэхэтэ амиганда бү дуулгыт, - гэжэ аймхай ангуушан гуйба гэшэ. Хомхой ангуушан:

- Нэжээд шэл хара архи табилалшини, зондоо хэлэхгүйбди. Хүс унтуулангүй, һаршаганажал байна ха юмши. Абаа бээш, - гэбэ гэшэ.

- Тиигэхэлби даа, - гээд уруу дуруугаартэрэ ангуушамнай һанаа алдаа бэлэй.

Иймэ ушарта ороһон ангуушамнай хүнэй хэлэ хайшан гээд барихаби даа, яһагүй хэлэн байһан гээд, зонийл наадан болохом ха гэжэ һанаһан байгаа. Хожомынь, нээрэшые, энэ ушарыень зон дуулаад, тэрэ ангуушание наадалагша һэн. Аймхай нохой һүни дүүрэн хусаа гэнхлэл, аймхай ангуушамнай һүни унтангүй үнгэргөө бэлэй.

Лубсан ЦЫРЕНОВ.

ГЭНЭДЭНЭН ДОРЖО

забхартай. Тэрэ шулуунай нүгөө талаһаань баһал томо шулуун дабхасан һагад байба. Доржо шулуугаа тойрожо ябатараа, хоёр шулуунай хоорондохой забһараар шанха өөдөө шэгшэнэн доргоной хонхигор толгой обдоржорхибо. Хоёр шулуунай забһараар толгойень бууджа абаха арга боломжотой байгааһые һаань, Доржын толгойдо нэгэ һонин бодол орошобо: «Байза, энэ дорго амидыгаар бариха, гэртээ абаад ябашаха юм байна, бэшэ ангууша хүнүүдтэ харуулхадан, эхэл гоё байха бээ», - гэжэ бодобо. Агнуурийн дүршэл хүсэд эдлээгүй Доржын нигэжэ бодохонь эхэшые гайхалгүй. Доржо удаан бодожо байнгүй, үмдэжэ ябаһан хүүртигээ тайлажа: «Энэн соогоо доргоё орожо тэбэрээд, гэртээ ошохо!» - гэжэ бодоод, үрөөһэн гартаа буугаа бараад, хүнөө шулуунай доогуур шурган оробо. Доргоһонь өөдөө харахадань, доргон хоёр шулуунай хоорондохой забһар өөдэ няалдаһан мэтэ дүрбэн һабараараа хам аһалдаһан бай-

ба. Доржо хүүртигээ хажуудаа дэлгэжэ абаад, буугаа хажуудаа табяад, доргоной һүүлһэнь татажа оробо. Доргон хүршэгнэжэ абаа гарган, урагшаа зүдхэжэ диилдэхэ юм бэшэ.

Аргаа ядаһан Доржо гараа доргоной хүлнүүдэй хоорондуур хэжэ, тахинаһаань угзаран татажа оробо. Хүлөөрөө жэмэлжэ аргаа барагдаһан доргон эрьелдэн доошоо орожо эрбэ. Энэ һамбаанда доргоной шэлэ гээгэ дээрһээ бариха үрдиһэн Доржо доргоной носолдожо, тухаяа мэдэбэ. Доргон гээшэмнай мухар мугдагар бээтэй, барюубшагүй мундуухан хүшэтэй амитан байшаба. Амитан гүхэн бээ абархаа һанабал, хэдышые заахан һаа, добтолхоё һанадаг гэшэ. Хулганаашые хүрэтэр амин дээрэ хаздаа абадаг бэшэ гү. Доргоё алдаха тухандаа хүрэнэн Доржо норгаараа дээрхи шулуундаа тулажа, доргоё хоёр хүлөөрөө хабшан, хоёр гараараа хүзүүн дээрһэнь даража, ойро зуура тэршэлхыень болуулба. Аргаахан

үрөөһэн гараа мулталжа, хажуудаа табилан буугаа гартаа оруулжа, шабхаяа шадаа ядаа татаба. Үрөөһэн гараараа буугайнгаа, ама доргоной толгойдо тулгажа, замагаа даражархиба. Буугай абаан гаража, доргон тагаад гээд, һуларан амияа табижархиба. Доржо доргоё шэрэжэ, шулуун доргоё мүнхижэ гарахадаа, ямаршые ажал хэхэһэ доро эсэжэ тулаһан байшаба.

Гэртээ эрээд, энэ ушараа хөөрэхэдэнь, абань ухаа алдажа: «Доргон гэшэ эхэ аюултай, тэрэндэ хазуулбал, эхэ хоротой, удаан эдэгдэг юмэл», - гэжэ ойлгуулба.

Агнуурийн дүршэл ба ангай абари зан мэдэнгүй нигэжэ аашалхада, аминда харша гэжэ ойлгоһон Доржо дахин заабари зүбшэл ахатанай хэлэхэдэ, ходоо хадуужа абадаг болоо юм. Наһажаал болоходоо, эрхим ангуушан боложо тодорлоо. «Хүн хэдышые хүрэг үдэр бүри арга шадалда һуражал байхым байна», - гэжэ Доржо хөөрэдэг.

Лубсан ЦЫРЕНОВ.

суглуулхаш. Петька бидэндэ оробол, 2-3 аха хадаа шан-бэлэгтэ хүртэдэг һэн.

К.БУДАЕВ.

«ХАЛЗАН АЗАРГА»

Дайнай урда жэлүүдтэ манай Сандахын Адагта үхибүүдэй дунда мори тэргэ боложо наададаг наадан байгша юм һэн. Колхозой хүүдинсэ тойроод эмдэрхэн мори анзаһанай мөөрнүүд дүүрэн хэбтэхэ. Түмэршэ Дархан Семушка абгай, уһан буряад хэлэгэй ород хүн, үхибүүдтэ эхэ дуратай, өөрөө олон үхибүүдтэй һэн. Үхибүүдэй гуйлтар анзаһанай хоёр мөөрнүүдыс холбожо гол хэжэ үгэдэг юм һэн. Бээсэр хүдэр, томо, гарнуудайнь балсан мүнөө минни шодонд харагдана. Полуторка машиннын хуушарһан покрывкыс хоорондуурынь нугалжа, бидэниие эхэ гайхуулдаг һэн. Энэ голтой болоһон мөөрнүүдтэ минни баабай Тасаран Будала асаржа оглсөб хүүлээд, дээрнэ хабтагайнуудыс хаджа, тэргэ хүүлэдэг һэмди. Бидэ сахилзаг түүжэ

гүрөөд, мори хүллэхэдэ хэрэгтэй болодог хазар жолоотойнь, боожо хэхэбди. Зариманнай морид болохо, бэшэмнай моридой эзэд гэхэ гү, жолоошод болохобди. Морин болоһон хүбүүндэ сахилзагаар бүтээһэн моринойнгоо тоногыс тархидань, дала мүрэдэнь зүүжэ, «морё» хүллэхэбди. Минни морин арбатай хүбүүн Трунёв Петька болохо, бидэнэр 7-8 һаһатай ябаабди. Петька «халзан азарга» боложо, тэргэндэ хүллүүхэ. Хэрбэжэ ондоо хүбүүдэй мори боложо наадахадань, «халзан азарга» болоһоо һаань, Петя мори боложо үгэхгүй. Юуб гэхэдэ, колхозой халзан азарга жэл бүри аймагай түб Новоселен-

гинскдэ болодог зунай найрта арба гаран колхозуудай мориныс илажа, түрүү һуури абажа эрдэг, бэлэг-шанда хүртэжэ эрдэг байһан юм. Халзан азаргын нимэ хурдан солотой хадань Петька халзан азаргаһаа ондоо төнтэй хара, боро азарга боложо үгэхгүй. Петька ёһотой мориндол хүллэхэдэнь, үе болоод загнаха, хайраха, хазаад абаха, абажа харайха. Хүллэжэ байхадань, тархи, дала мүрынэ эльбэхэш. Абажа харайхадань, тпру, тпру гэжэ байжа арай шамай зогсоохон. Тэрэ үсын үхибүүдтэй наадан нимэрхүүд байгаа даа. Түрүүлжэ эрхэн «мориндол» баһа бэлэг, шан гэр-гэрхэн саахар-шэхэр, хурууд үрмэ гү даа

ХҮЕЭ ТАЛА

Хужартын эхиндэ һуурижаһан Сэнгын Шагдар гэжэ хүн намарай эхээр бэлшэрэй үбэлэй хотонһоо Данжан гэжэ набтар аад, залуугаар марьяжаһан басага эхэнэр болгожо гэртээ асараа һэн. Арбаад һаамхай үнээдтэй, зуугаад хонидтой яһала бүдүүн хотондо Данжан бэри боложо ороо һэн. Шагдар гэшэ эхэ агнаха дуратай, хошонгууша, хаарташые наадаха дуратай ажалша бүхэриг хүн һэн.

Намарай намжаа үдэрнүүд үнгэржэ, хүйтэнэй эхин эхилбэ. Шагдар һамгандаа үүсээ хэхээр болообди, томо сараа гаргайгэбэ. Нэгэ дулаахан үглөө томо сараа гаргабад. Шагдар мяхаяа ишэ тишэнь эбдэжэ хубарилхадаа, аминдань нарияа ябаба. «Энэ мяха юундэ амьарлаад яяабаш?», - гэжэ Данжан һамганинь асууба. «Энэ нарияа хадагалжа байнаб. Хүеэ талынгаа эрэхэдэ, нарияа задалжа эдихэбди» - гэбэ.

Данжан түрхэмүүдтэ айлшалажа ошобо. Хүршэ айлдаа ороод һуухадань, архини мангарай танигдагүй хүн унтажа байһанаа, һорсэд шагнаана. «Үүсээ хэхэбди, үбгэмни нарияа хадагалаа, Хүеэ талынгаа эрэхэдэ, задалжа эдихэбди», - гэхыень дуулахадань, Шагдар һаб хаартын газар ошоо гэжэ мэдэбэ. Мориндоо мордожо, хужартын эхин зоринжо гараба. Шагдарай газар буужа, мориео сэргэд уяад, гэртэ оробо. Данжан айлһанаа угтажа һуулгаад, сай аягалба, холоһоо ябана гүт гэжэ һурахадань, холоһоо гээд эхэ анхаралтайгаар хараад: «Шагдартай аргагүй нүхэдбди, хүеэ талатнай эрээд байһаб даа», - гэбэ. Данжан хүхиһэндөө гүйжэ бодоод, үбгэмни Хүеэ талынгаа эрэхэдэ хүндэлхэбди гээ бэлэй гээд, нарияа задалжа, бүхэли мяха шагнажа, хүеэ талаяа хүндэлжэл мэдэбэ. Хоёр хоног һайн хүндэлүүлээд, Шагдар бусажа эрэхэ болобо гэжэ бодоод, ошохоо бодоходонь, Данжан үбгэмни эрэхэ дүтлөө, хүлээгит гэбэ. Паядаа эржэ, Шагдар нүхэртгээ уулзана бээб гээд мориндоо, мордоод яаралгүйхэн ошобо. Шагдар хоёр хоног хаарта наадажа, яһала олзотой гэртээ орожо эрбэ. «Данжамни, ши айлшаниие угтаа, яагаабши, хэн эрбэб?» - гэхэдэнь, һамганинь эхэ хүхюүтэй: «Шининини Хүеэ тала эрээд, бишини нарияа задалжа хүндлөөлбидань».

Шагдар хүри улаан болоод, хүржэ бодоод: «Ямар Хүеэ талаяа хэлээбин, хабарай хагсуу хара һалхинай эхилхэдэ, хүеэ тала гэдэг урданай ёһо заншал хүн ха юм», - гэжэ дэбхэрбэ.

Дулмадоржи ДУЛМАЖАПОВА.

ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛТЭЙ ЭГЭШЭ, ЭРИЛТЭ ЕХЭТЭЙ БАГША, ДИРЕКТОР

«Хүн болохо баганаа, хүлэг болохо унаганнаа» гэж буряад зон хэлсэдэг юм. Баганаа хурса, хүлэгтэн ухаатай, суг хурахан нүхэдтөө хүндэтгэй байхан Светлана Чимитовна Батуева (Шойжонова) Хориингоо дунда хургуули 1971 ондо ехэ амжалтайгаар дүүргээд, багша болохо гэхэн эрмэлзэл зоригоо хүсэлдүүлэн, Эрхүүгэй Хо Ши Минэй нэрэмжэтэ хари хэлэнүүдэй багшанарай институт түгсэхээн юм. Англи, француз хэлэнүүдэй багшын хүнгэн бэшэ мэргэжэлтэй болоһон, урагшаа наанаатай, урма зоригтой, буржагад гэхэн хара үһэнүүдтэй, залуу сээр басаган түрэл тоонто Хориёо бусажа, 4 жэл соо Хориингоо 1-дэхи дунда хургуулида бэрхээр хүдэлөө, олон шабиныары хургаа.

Зургаан хүүгэдэ ехэ болгоһон, гарынь ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргэхэн Яруунын Улахасаа нотагһаа гарбалтай, эртэнаһа бараһан Чимит Ханжинович Батуев эсэргингээ, энэрхы найхан, эльгэ нимгэнгэй ажалал ветеран Хаанда Сахияевна Цыбикова эхынгээ буянгаар бидэ булта хэдэн дээдэ хургуулитай, найн мэргэжэлтэй болообди. Би өөрөө 1994-1995 онуудта БГПИ-гэй ФПКК дүүргэжэ, «практическа психолог, багша-эмхидхэгшэ» гэхэн мэргэжэлтэй болоһон байнаб, удаань Новосибирскын гүрэнэй университетэй экономика факультет түгсэхэжэ, «Государственное и муниципальное управление» гэхэн таһаг дүүргэжэ, экономист болоһондоо, дүрбэн тэгшэ бэлиг, ажабайдалдам тон хэрэгтэй олон мэргэжэл олгуулан эгээл найхан наанаатай эжы, абадаа халуун зүрхэнэй баяр хүргэн ябадагбди. Республика соогоо, гадуур ажалаараа мэдээжэ Буда-Ширап Чимитович дүүмни Эрхүүгэй гүрэнэй университет дүүргээд, РАН-ай СО-гой БНЦ-гэй юрэнхы эрдэм шэнжэлэлгын институтта ажаллаа, 1993 онһоо Банкын ажалал Сибириин уласхоорондын дээдэ хургуулиин Буряад филиалай директор, удаань «Сибкакадемабанкын» Буряадай филиалай директор, 1996 онһоо Буряадай финансово-кредитнэ колледжын правленийн түрүүлэгшэ, 1998 онһоо республикнай Арадай Хуралай депутат, тусхай комитетэй түрүүлэгшын орлогшо, 2006 он хүрэтэр 3 жэлэй туршада республи-

кингаа тоо бүридхэлэй палатын аудитор ябаа, хүндэ атлетикээр спортын габыата мастер болонхой гэжэ омогорхонбди, хоёр хүүгэдтэй. Олын хэрэг эрхилэгшэ Баатар дүүмнай гурбан үхибүүдтэй, Софья Чимитовна Жамбалова дүүмнай Анаагай дунда хургуулиин бэрхэ директор, республикынаа хургуулиин эрдэм хуралсалай хүндэтэ хүдэлмэрлэгшэ, Суута спортсмен, боксоор СССР-эй спортын мастер ябаһан, олон уласхоорондын мурьсөөндэ илан милициин капитан ябаһан Бадма дүүтэймнай гэнтын аюулаа эртэ мордохониин голхормоор байдаг. Эгээл одхон Байрнай 3 хүүгэдтэй. Үри хүүгэдэ

найн хургаалтайгаар хургаһан хүгшэн эжы, абадаа хүүгэднай баһал баясан ябадаг даа, гэжэ бэрхэ дүүнэр тухайгаа тон дуратайгаар, омогорхон хөөрлэн Светлана Чимитовна баярай үгэнүүдэ эрхим хүндэтэ багшанартаа, ажалалын харгы нээһэн, туһалһан, хурган хүмүүжүүлэгшэдтээ зориулан байдаг, ходол зүрхэндөө хадуун ябадаг юм. Эгээл түрүүшын багша, баян дүршэлтэй Зинаида Доржиевна Рыбдылова энэ наһанайн ажалал намтарай баян үйлэ хэрэгүүдтэй байхые, «үшөө урдатнай олон дабаан бии, уужам Буряадай дардам харгы бии» гэжэ үрешэн байха юм. Хоридоо ажаһуудаг болон классайн хүтэлбэрилэгшэ Агафья Семёновна Машанова холын харгы замтай, арад зондоо аша туһатай байхыень мэдэхэн байгаа хаш. Ходол халуун анхаралаа хандуудаг, заабари зүбшэл үгэдэг хэн. Мүнөөшье Хоридоо амгалан тэнюун ажаһуужа, ажалаарнь, ажабайдаларнь һонирхдог юм. «Хүн ахатай, дэгэл захатай» гэлсэдэгбди. Багшын нангин харгы шэлэхэ замданы аха заха түрэлхидын - зурхайн астрологийн доктор Дылыкдаши Цыбеневич Гармаев (эхин харгыдань тэрэ үедэ Мужыкын дунда хургуулиин директорэй орлогшо ябаһан), һамаада Доңдоковна нагаса абгайн, Сэсэг Цыреновна Цыбанова багшын ажабайдалай жэшэ харуулаа, багшын ажалда зоригжуулаа. Хорин РайОНО-е даагша Б.С.Шойнонов, ахамад бухгалтер Г.Г.Дашцыренова гэгшэд наһанайн харгы гэрэлтүүлэ гэжэ Светлана Чимитовна хөөрэдэг юм. Хорин 1-дэхи дунда хургуулиин

Ойн баяр

бэрхэ директор байхан А.А.Борисов, комсомолой дарга ябаһан Д.Е.Болдонова, директорэй орлогшо, республикын арадай багша Г.Ц.Цыреторова, багша Т.Г.Бальчинова гэгшэд ехэ туһалаа. Т.П.Ануфриева, М.З.Эрдынеева, Н.О.Нестина, Н.Ц.Осорова, К.В.Монхорова гэгшэд эгээл дуратай багшань байгаа. Банкын колледжын багша, удаань Буряадай финансово-кредитнэ техникумэй директор болотороо ургаһан, бэлигээ гэршэлһэн Светлана Чимитовна «Отличник народного просвещения Российской Федерации» гэхэн нэрэ зэргэтэй Буряад Республикын эрдэм хуралсалай габыата хүдэлмэрлэгшэ юм.

- Хүн зоной дэмжэлгээр, нютагайнгаа үргэмжөөр, эхэ, эсэгшгээ буянгаар эды олон жэл-

Гэрэлтэ дурасхаал

ДҮРБЭН ТЭГШЭ БЭЛИГТЭЙ НЭН...

Хүнэй наһан мүнхэ бэшэ гэжэ булта мэдэнбди, ойлгонобди. Гэбэшье эгээл хайратай, эгээл наһаа байха, эгээл дүтэ, энэ найхан дэлхэй дээрэ ажаһуухые, ажамидархые бэлэглэһэн нангин үүргэтэй эхын, эсэргын хүгшэржэ, үбгэржэ, алтан дэлхэйтэй хахасахада, үри хүүгэдтэнь, аша зээнэртэнь, түрэлхидтэнь хэды хүндэ хүшэр байдаг, үй гашуудал, уйдхар түрүүдэг гээшэбди! Юртэмсын жама ёһо нимэ ха юм даа. Зүгөөр хүндэ үбшэнһөө гур, али бүри залуугаар хүнэй мордоходо, бүришье голхормоор, уярмаар байдаг лэ даа.

Январь харын тэнгээр хүндэ хүшэр үбшэнһөө наһа бараһан дүрбэн тэгшэ бэлигтэй, дүүрэн буян хэшэгтэй байхан талаан шадабаритай багша, Буряадай М.Ербановай нэрэмжэтэ аграрна колледжын математика болон информатика заадаг байхан Бальжинима (Валентина) Дугаровна Найданова Буряад Республикын габыата багша гэхэн үндэр нэрэ зэргэтэй хэн. Найхан хоолойтой Валентина Дугаровна «Тоонто» гэхэн буряад арадай фольклорно ансамблин (Улаан-Үдэ хотын захиргаанай соёлой управлени) гол солистка байгаа.

Энэ үглөөгүүр хэрихэгдэм, Эжымни намайгаа таалаба. Эдир наһыемни һануулжа, Эльгэ зүрхыемни хүмэрюулбэ.

1945 оной сентябриин 12-то Агын автономито округой Агын районной хүдэнтэ нютагта түрэнһэн хүбэлгэн ухаатай Бальжинима Дугаровна Агынгаа дунда хургуули дүүргээд, БГПИ-гэй физико-математическа факультет амжалтатай түгсэхөө һэн. Хаанашье хүдэлхэдөө, коллектив соогоо түрүү үзэлтэй, тургэн, мэргэн зантай, ухаан бодолтой, наһананаа сэхэ рууш хэлэдэг бэрхэ ударидагша байһанаараа шалгардаг байгаа. Яруунын аймагай Ульдэргэдэ, Улаан-Үдэн 4-дэхи ШРМ-дэ, профтехучилищинуудта, Ленинградтай корабль бүтээлгын институтта багшалан алдартай хурган хүмүүжүүлэгшэ 1977 ондо ВСГТУ-гай дээдэ математикийн кафедрын багшаар, удаань түрэлһөө түрэл болоһон агроколледжаа хорёод жэлэй туршада хүдөө ажахын мэргэжэлтэдые, юристуудые хургаа, «Учитель года-1999», «Лучший куратор колледжа-2006», «Преподаватель колледжа-2005», бусад конкурсдо илаа, бэлиг шадабарияа харуулаа, ажалдаа шэнэ онол аргуудые хэрэглээ.

Буряад арадынгаа соёл, искусство, фольклор, ёһо заншал дэлгэрүүлэхэ зорилготойгоор бүхы Буряад орон соогоо, хүршэ областнуудта, хариин орононуудта, нэрлэбэл, США-да, Германияда, Хитадта, Монголда, Францида, Голландида уран бэлигтэ, найхан хоолойгоо гэршэлһэн Валентина Дугаровна удха шанартай, уянгата найхан шүлэгүүдые зохёдог хэн. Улаан-Үдэн захиргаанай, Агын автономито округойнгоо олон тоото шагналнуудта хүртэхэн Валентина Дугаровна экономикын эрдэмэй кандидат, Россин Ажалай министерствын хүндэтэ хүдэлмэрлэгшэ, республикын габыата экономист Гончик Тушиневич нүхэртээ дүрбэн найхан басагадаа – Агын захиргаанда ажалтай Сэсэгээ, гэрий эзэн эхэнэр Аюнаая, олын хэрэг эрхилэгшэ Даримаяа, БГУ-гай багша Наталияа гарынь ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргэхэн габыатай. Энэрхы найхан эхэ, хүгшэн эжы, инаг хайрата нүхэр байхан В.Д.Найданова эсхэхэдэшье уран, оёходоошье, амтан хоол бэлдэхэдэшье бэрхэ байхан хадань 9 аша зээнэрын, нэгэ зээнэрын хүгшэн эжы, үбгэн абынхиһаа һаладаггүй хэн. Үндэр шанда – «Общественное признание» үбсүүнэй тэмдэгтэ, дипломад урзагда хүртэхэн ажалал ветеран Норполова Цыбекмит (1919 оной) мүнөө мэндэ Агадаа, хүдэнтэдэ ажаһуудаг энхэргэн эжыгээрээ омогорхог байгаа. Эжыдэ зориулан шүлэгыень эидэ толихоһоннай:

найхан тэрэ хаһамни
һаял шэнгээр үзэгдэбэл.
Үхибүүн сагаим байдгали
Үни бэшээр һанардабал.
Хара эртэ богдогш хэм.
Хурьга, тугал туугша хэм.
наһан үглөөнэй хүмбэйһөө
наһан соогоо уугша хэм.
Хүгшэн эжыдэ магтуулан,
Хохир, аргал сэхэрлэгшэ хэм.
Хөөрхэн заахан дүүнээрэ
Хүхил, жарган абагша хэм.
Түрэлһэн тоонто гэрэ
Тэрэл занган һанардабал.
Аба, эжымгээ буянгые
Абажа, үргэжэ ябагшаб.

Олон нүхэдтөө, суг хураһан анданартаа, түрэлхидтөө зориулан үреш-шүлэгүүдыень дэбтэр сооһонь уншахадаа, захяа үгэнүүдыень, найхан дуулуудыень үри хүүгэдынь, аша зээнэрын хадуун абаха байха гэжэ найданабди. Сахилгаан шэнгээр зуралзан үнгэрхэн наһангийн ехэ удхатай, баян үйлэ хэрэгүүдтэй байгаа. Хариин ороноудай айлшадые «Будалан» тухай уянгата дуугаараа уярууддаг, «Камера хархай машинаараа...» гэхэн шогтой дуугаараа хүхээдэг байһан, ёохор гоёр хатардаг нахисхотос гэшхэдэлтэй, үндэр тэгшэ бэстэй, зохидхон шарайтай, түргөөр ябадаг (Хитадта, Америкадэ магазин ороходоо хүсэдэггүй хэмди), багша хүн хадаа залуушуудта хургаал, заабари хэлэдэг, ойлгууддаг байһанаараа шалгардаг байһан Валентина Дугаровна уруу дуруу байдаггүй, ходол хүхижэ, энэжэ, баярлажа, нүхэдөө дэмжэжэ, туһалжа ябадаг найхан зантай эгэшэ нүхэр байгаа.

Бэлигтэй дуушан, найр, түрэ хүтэлэгшэ (тамада), «Тоонтынгоо» староста ябаһан Валентина Дугаровнагайнгаа дуулаһан дуунуудыень залуушуудта бидэ, «тоонтынхид», дамжуулахбди, хургахабди. Арадай дуу ханхинууддаг байһан дуушанаймнай бэлигтэ шэнэ ерлэн дуушаднай, үри хүүгэдынь хүртэхэ, прыень нэрлүүлэхэ талаан бэлигтэй аша. зээнэр, зээнэрынүүдынь үшөө олоор түрэхэ байха гэжэ эгшэнбди, найданабди.

Валентина Дугаровнагаймнай гэрэлтэ найхан дурасхаал хэтын хэтэдэ манай зүрхэ сэдхэл соо хадуудаха. Найхан түрэлдөө түрэхэ байһандань булта эгшэнбди. Ум маани бадмээ хум!

Бэлигма ОРБОДОЕВА,
журналист, «Тоонто» ансамблин гшүүн.

ПОЗДРАВЛЯЕМ!

Нашей школьной подруге Насте, теперь Анастасии Владимировне Домьшевой, исполнилось пятьдесят лет. Выпускница ВСГИК, клубный работник высшей квалификации, методист-организатор, отличник санаторно-курортного комплекса профсоюзов России, она заведует клубом санатория «Саяны» всероссийской здравницы курорта «Аршан». В ее ведении зрительный и танцевальный залы, комната отдыха, где она проводит литературно-музыкальные часы, посиделки, устные журналы, голубые огоньки. Она - творческий человек во всем: в общении, в быту, на работе. Сама пишет сценарии к праздникам, проводит экскурсии для отдыхающих по Тункинской долине, по горным маршрутам Восточных Саян.

Анастасия Владимировна - большой труженик, своим профессионализмом завоевавшая уважение окружающих. Она - добрая мама, бабушка, хорошая хозяйка. Внук Никита радуется своим успехам в школе и на сцене. Желаем ей творческого вдохновения, успехов, счастья. Продолжайте дарить людям радость и хорошее настроение!

Друзья-одноклассники.

Шэнэ Комушкадаа (ул. Барнаульская, 164 «а») өөрынгөө бодото газар дээрэ түбхинэнэн «Тэнгэри» гэнэн бөө шажанай эмхин байшан хаяхан орожо эрэмсээрээ, ханаарнь дээрэ үлгэгдэнэн зурагуудыс харан, журналистнуудта хөөржэ Шэнэ тус эмхин түрүүлэгшэ, педагогикын эрдэмэй кандидат, мэдээжэ бөө, «Буряад үнэн-Дүхэригэй» эмхидхэдэг «Буряадай түрүү хүнүүд - 2007» гэнэн конкурсын лауреат Баир Жамбалович ЦЫРЕНДОРЖИЕВАЙ тайлбаринуудыс шагнабади.

Буряад зон табан хүлдэ тэмдэгүүдтэй, хачууһадтай (тотем) юм. Түрүүшын зураг дээрэ буряад зоной, сартуул, сонгоол, бусад уг гарбалай хүр хүлдыс дээшнэ үргэдэг Буха ноён баабайе - Зайлаг тэнгэрини хүбүүс, бүхы зоной хачууһанис харанат. Хоёрдох зураг дээрэ эхирээдэй тахидат Эрэн гутаар эсэгэ (загаһан) зураатай. 3-дахн зураг дээрэ бөө зоной хачууһан болодог бүргэдыс харанат. Пэсы гэрэй, газар уһанай, нара харын холбоо баридат бүргэд гээшэ. Харин дүрбэдэхн зураг дээрэ Хун шубуун хачууһан хадаа хөрн буряадуудай, хонгоодор зоной хүр хүлдын тэмдэг болоно:

Хун шубуун гарбалтай,
Хуһан модон сэргэтэй
Хори буряад зон...

Табатахи зураг дээрэ монгол туургата арадай хачууһан хүүхэ мүнхэ тэнгэринээ бууһан Бүртэ шонго болоно бишуу. Монгол арадай эгээл эхэ шүтөөн болодог Ойхон дээрэ (мыс Шаманка) Ойхон буурал баабайн ордон энэ зураг дээрэ харуулагдана, яхад, тува, хакас, алтай, буряад - бүхы Сибирийн зоной нангин газар. Эхэ ордон хадаа байгалийн эгээл эхэ шүтөөһини болонго. Эдэ фото-зурагууд дээрэ бөө шажанай тайлганууд, ёһо гуримууд харуулагдана, - гэжэ хонирхолтойгоор хөөрөөһэн Баир Жамбаловичтай эхэ зохид байдалтай кабинет соонь орожо, бөө шажан, Сагаан харын хайндэрыс урдын

«Тэнгэри» гэнэн бөө шажанай эмхидэ

САГААЛГАН - МАНАЙ ПАЙНДЭР САГ ҮЕДЭ МАНДАХА БОЛТОГОЙ!

заншалаар хайшан гэжэ угтадаг байһан тухайнь, «Тэнгэридэнь» эмхидхэдэхэ байһан мүнөө үсын мүргэлүүд, ёһо гуримууд тухай хөөрөөдбэди. Сагаан харын амаршалга, Сагаалганай үрэл хүсэлынь уншагшадтаа дамжуула болобди.

УРДАНАЙ ЗАНШАЛ УДХАТАЙ
(Манай хоорлодоон)

Баир Жамбалович, арадай баялиг болохо урданай ёһо заншал, бөө шажан, тэрэ үсын Сагаалган тухай хөөржэ үгыт.
Буряад хэлтэс, ёһо заншалаа үрн хүүгэдтэ үлөөхэ, өөһэдөө сахиха, үргэхэ, олондо ойлгуула зорилготойгоор бидэ оролдоно гэшбди. Бидэ үсөөхэн буряад зон хадаа баян соёлтой, буддын, бөө шажангуудтай, урдын түүхэ домогтой, ёһо заншалнуудтай, арадай баялигтай, хайн ханаа бодолтой хүнүүд болоноди гэжэ ханагдана. Эхэ шүтэжэ ябаһан зоной дунда хүлэй үедэ ород яһатан олон болоо, энэ эхэ хайн тэмдэг.

Хатуу сагта, 70 жэлэй туршада шүтөөн, бурхадаа мартажа, 3-4 үе бурхан шажангүйгөөр үндыжэ, сэдхэл хатуу, хёморолтой хүмүүжэ. 2008 ондо 673 хүүгэд үншэрөө, байгша оной оройдоол январь харын туршада 12 үхибүүн

үншэн үлэхэнинь голхормоор байна.

Шэнэ техникын ухаанай хүгжэлтын үедэ (техногенный мир гэнэбди) ухаагаараа бодожо, сэдхэлээрэ ойлгожэ, залуушуудтаа зааха, шажантай болгохо - манай хамтын хэрэг. Юуб гэхэдэ, эгилэй найдалтай болоһон зоной хатууень ариунаар зөөлөрүүлжэ, хаагдантай харгынь нээжэ, хайн болгохыс мүргэнэбди.

Анхан Сагаалган намарай эхин харын (сентябрь) баян тарган сагта, сагаан эдэнэй, алм жэмээй, эдэс хоолой дэлгэржэ байха үедэ, 6 олоной тэнгэридэ гарахада (зунай гурбан нара соо гарадаггүй) тэмдэглэгдэдэг байгаа. Тингэжэ Сагаан нара эхилбэ гэжэ Шэнэ жэлээ угтадаг, нэгэ наһа нэмээбди, малай наһа нэмэн, жэлээ оруудаабди гэлдэн, үхэр малай таргантай, намарай баян хэсэгтэйгээр угтадаг байгаа. Пүүлдэнь түбэд литгээр, буддын шажанаар хабарай эхин нарада Сагаан нара угтадаг, байшангаа, гэр бараагаа ариудхадаг, шэмэдэг, гоёодог болоо. Гоё хубсаһаа, тарган мяхаа бэлдэдэг, хониёо гаргадаг, сагаан нэсы дэбдилдэг, төөлэй табидат, юһэн зүйл сагаан эдэс, нэрлэбэл, һу, тараг, зөөхэй, тоһо, үрмэ, хүшөөһэ, творог бусаднаа үргэдэг, 99 тэнгэридэ зальбардаг байгаа. Тингэжэ ариун амгалан байдал

үрээдэг, ороһон жэлдэ олзотой, гараһан жэлдэ гарзагүй, үрн хүүгэдтэс үбшэ зоболонгүй, адуу малынь үхэл гарзагүй, гай тодхоргүй байхыс хүсэдэг, бурхадтаа, Онгон тэнгэридэ мүргэдэг. Эртэ бодожо, үглөөнэй 4-5 саһаа зулаа бадараажа, хайхан сэдхэл сэдхэжэ, аха захатанаа, эхэ эсэгээ ханажа, буян хэинэг эдэхынь хүсэжэ, үрн хүүгэдэ эртэ бодхооходонь, Сагаан үбгэн хачууһан (Бурхан Сагаан Аба) айл бүхэндэ эржэ, хэды хүн амиды мэндэб гэжэ шалгажа, элүүр энхыс хүсэдэг байгаа. Газаа гаража, нараа угтаха, сагаагаараа, хүөөр, эдэсн табангаа үргэжэ, хүндэлдэг хайхан заншалаа сахиха ёһотойбди. Аха захатанаараа, эжы абатааа золгожэ, амар мэндые хүсэн, хадагаар, бэлгээр үрэл андалдадаг ёһо хайхан. Аха зоной үрээдэ хүртэхэ гээшэ хүмүүжүүлгын эхэ удхатай байгаа бишуу. Сагаан нарада түнжэ байһан 99 тэнгэридэ, уг гарбалдаа, гэр бүлынгөө онгондо мүргэжэ, Хойморой хүгшэнөө, Хэсэгтэ онгоноо (20-30 онгонуудтаа нэргээдэг) тахижа нэргээдэг, амгалан тэнюун нара болодог ёһи.

«Тэнгэри» эмхидэмнай Сагаалганай ямар үргэл, мургал болохооб, уншагшадтамнай, хүзэгтэндэ тайлбарилыт, Сагаалганай амаршалга олондо

хүргэхыетнай хүсэнэбди.
Февралин 23-да үдэрэй 3 саһаа 8 саг хүртэгэр бөө шажанай мүргэл (Сагаалганай эльгээлгэ) болохо, тингэжэ үнгерһэн жэлээ үдэшжэ, баяр, баян ажабайдал асарха Шэнэ жэлтэс холбуулжа, мууень арилгажа, угаал аршаан бүтээхэбди, гал тахихабди. Тэрэшлэн энэ жэлэйнгээ гал бадараахабди. Гал тахилгын үргэл, мүргэл болохо. Эндэ үргэлэй һу, сай, сэргэм, аарса, аянганга, санзай, сагаан бүд (салфетка), аршаан залаха амһарта абаад эрхэ ёһотойт.

Харин февралин 25-да хүшини 5 саһаа үглөөнэй 11 саг болотор Сагаалганай угталгын бөөлэгэ болохо. Гарзын үүдэ хааха, ороһон жэлэй хэинэг буян абаха, шүтэжэ ябаһан бурхадтаа хандаха, Онгон тэнгэридэ мэдүүлхэ болонобди. Сагаан табат, сэргэм, һу, сай асаржа, далга абаха болонобди.

Тингэжэ Бурхан Сагаан гарбалаараа ударидажэ, досоогоо байһан эхэ эсэгынэй хүр хүлдыс дээшнэ үргэжэ, ханаа сэдхэлээ дэгжээжэ, хин мориниё бадалгаа, аралжаа наймаа, ажабайдалаа, ажал хүдэлмэриёс хайжаруулаха, амжалтатай, зол жаргалтай, уга наһатай байхыс хүсэхэ болонобди. Үглөөнэй 10 саһаа эхилээд, үдэрэй 3 саг болотор уншагдаха. Далгадаа творог, зөөхэй, конфетэ, печени, мяхан табат асархада болохо.

Үхэр жэлдэ хүн зоннай эбтэй эсгэй, элүүр энхэ, эрдэм бэлэгтэй, хэлэ аманда оролдонгүй, архи тамхн намангүй, наһатай зоноо хүндэлжэ, залуу зондоо мур гаргажа, харгынь ариудхан нээжэ, гүрэн түрээс дээшнэ дэбжээжэ, хүн зоннай ажалтай, алта мүнхэтэй, саншитай, ариун наһатай, эхэ сэбэр сэдхэлтэй, гүн бодолтой ябахань болтогой!

Бэйлима ОРБОДОЕВА
Сагаан харын хүндэлдэ хөөрөөдөө хэбэ.
- Пайн даа!

ТАЙНА 8 МЕСТОПОЛОЖЕНИЙ

Если два супруга находятся на одной стихии, например, на стихии «железо» или «дерево» и т.д., то между ними будут происходить ссоры, ругань и другие конфликтные ситуации. Им следует закачать сутры «Сагаан шүхэртэ», «Осоржамаа», совершить обряд «Пуудал халгаха», также им не рекомендуется зачинать ребёнка, ибо он родится неполноценным, со врождёнными пороками, которые неизлечимы.

4 поднаграммы - удача, благополучие, лекарство, жизнь, считаются хорошими, а остальные - тело, демон, чёрт, зло - плохими.

В направлении «благополучие» желательны покупать имущество, скот, сеять хлеб. В направлении «удача» - вкуривать финиам, водружать «Хин морин», выбирать невесту, лекарство, играть свадьбу, отправляться в дальнюю дорогу, не рекомендуется заниматься охотой. В направлении «лекарство» следует ходить к врачу, подбирать нужные для лечения

лекарства, покупать продукты питания. Не следует в направлении «зло» ходить к врачу, выбирать невесту, покупать имущество, скот. В направлении «чёрт» ходить на лечение к врачу, брать лекарства, отправляться в дальнюю дорогу. В направлении «демон» участвовать в скачках, гонках, покупать железные предметы. Если снять запреты этих направлений, то можно делать любые дела. Запреты снимаются с помощью различных обрядов.

В день Сагаалгана (Нового года по лунному календарю) людям, сидящим на 8 местоположениях, следует совершить следующие ритуалы:

Людям, находящимся на стихии «огонь», следует выйти из дома в юго-восточном направлении, обойти дом по направлению солнца и зайти с юго-востока. Затем 7 или 21 раз прочитать тарни «Ум падма дакини хум мама бизья суухаа!» и закопать шенку в землю.

Людям, находящимся на стихии «земля», следует выйти из дома в западном направлении, обойти дом по направлению солнца и зайти с юго-востока. Затем 7 или 21 раз прочитать тарни «Ум падма дакини хум мама бизья суухаа!» и закопать шенку в землю.

Людям, находящимся на стихии «железо», следует выйти из

дома в юго-западном направлении, обойти дом по направлению солнца и зайти с запада. Затем 7 или 21 раз прочитать тарни «Ум ратна дакини хум мама бизья суухаа!» и накалить железо на огне.

Людям, находящимся на стихии «небо», следует выйти из дома в северо-восточном направлении, обойти дом по направлению солнца и зайти с северо-запада. Затем 7 или 21 раз прочитать тарни «Ум ваджра дакини хум мама бизья суухаа!» и вылепленную из теста собачью голову закопать в юго-восточном направлении.

Людям, находящимся на стихии «вода», следует выйти из дома в юго-восточном направлении, обойти дом по направлению солнца и зайти с севера. Затем 7 или 21 раз прочитать тарни «Ум карма дакини хум мама бизья суухаа!» и, вылив воду в сосуд, перешагнуть через него.

Людям, находящимся на стихии «гора», следует выйти из дома в западном направлении, обойти

дом по направлению солнца и зайти с северо-запада. Затем 7 или 21 раз прочитать тарни «Ум будда дакини хум мама бизья суухаа!» и, сделав из земли небольшую горку, закопать в нее шенку.

Людям, находящимся на стихии «дерево», следует выйти из дома в северном направлении, обойти дом по направлению солнца и зайти с востока. Затем 7 или 21 раз прочитать тарни «Ум ваджра дакини хум мама бизья суухаа!» и насыпать на дерево железные опилки.

Людям, находящимся на стихии «воздух», следует выйти из дома в южном направлении, обойти дом по направлению солнца и зайти с юго-востока. Затем 7 или 21 раз прочитать тарни «Ум ваджра дакини хум мама бизья суухаа!» и следует выбросить куочки из синего материала в северо-западном направлении.

Из книги «Монгол зурхай» подготовила Б.ОРБОДОЕВА.
Составитель И.Сотников.

КАНАДСКИЕ УЧЕННЫЕ НАУЧИЛИСЬ ЧИТАТЬ МЫСЛИ ЛЮДЕЙ

Команда специалистов, проводившая исследования на базе крупнейшего в Канаде медико-реабилитационного детского центра Blooview, разработала уникальную методику нейровизуализации, которая в буквальном смысле способна предоставить возможность выбора обездвиженным или немым детям.

Экспериментальная проверка показала, что в 80% случаев ученые, которые измеряли коэффициент поглощения излучения с длиной волны, соответствующей ближней инфракрасной области, в тканях мозга испытуемого, верно «угадывали», какой из двух предложенных ему напитков он предпочтет. «Мы создали первую в своем роде систему, которая расшифровывает предпочтения человека естественным образом», - говорит Шина Луу из Торонтского университета, возглавившая исследование.

В МЕХИКО ОБНАРУЖЕНО

КРУПНОЕ ЗАХОРОНЕНИЕ ЭПОХИ ИСПАНСКОГО ЗАВОЕВАНИЯ

Археологи обнаружили массовое захоронение в Мехико: сорок девять человеческих скелетов, выложенных аккуратно в ряд. Все скелеты уложены лицом вверх, руки скрещены на груди.

Изучение этой «братской могилы» может дать новые ключи для понимания того, что здесь происходило во времена испанского завоевания шестнадцатого века, которое привело к гибели миллионов людей.

Вероятно, индейцы погибли в битве с испанцами или пали жертвами одной из эпидемий, истребивших огромные массы туземцев в 1545-1576 гг. В частности, геморрагическая лихорадка, занесенная испанцами, в течение четырех лет, начиная с 1545 г., уничтожила 80% коренных обитателей современной Мексики. Найденная могила (четыре на десять метров) отличается от других захоронений эпохи испанского завоевания тем, насколько бережно

были уложены тела. Скрещенные на груди руки свидетельствуют о проникновении христианских традиций в туземную среду. Обычно в могилах того времени, обнаруживаемых археологами то тут, то там, скелеты лежат в совершенном беспорядке.

О том, что останки принадлежат не испанцам, свидетельствуют многочисленные артефакты доколумбовой эпохи, например, медные ожерелья и костяные пуговицы. Среди находок — скелет пожилого индейца, носившего кольцо, которое могло символизировать его высокий общественный статус.

В целом открытие поставило перед учеными больше новых вопросов, чем дало ответов. Исследователи вели раскопки на территории дворцового комплекса в районе Тлателолко — крупного религиозного и политического центра ацтеков (ныне — в городской черте столицы Мексики). Историки предполагают, что Тлателолко был основан в начале четырнадцатого века одновременно с Теночтитланом — столицей ацтекской империи, разрушенной в 1521 году Эрнаном Кортесом.

РОССИЙСКИЕ УЧЕННЫЕ ВЫРАЩИВАЮТ ГЕНЕТИЧЕСКИ МОДИФИЦИРОВАННЫХ КОЗ, ЧТОБЫ ПОЛУЧАТЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ МОЛОКО

Корреспонденту The Daily Mail Уиллу Стюарту удалось побывать на секретной ферме неподалеку от Москвы, где российские и белорусские ученые совместно трудятся над производством трансгенного молока.

Как сообщается, во время экспериментов над белыми мышами исследователи во главе с доктором Еленой Садчиковой установили: имплантация человеческих генов позволяет значительно увеличить производство лактоферина, протеина, содержащегося в человеческом молоке и являющегося природным антибиотиком.

Для увеличения объемов этого молока ученые перешли на коз. Сейчас на ферме выращивается порядка 90 коз, рожденных от генетически модифицированных козлов. Ожидается, что

уже в этом году они смогут давать молоко с повышенным содержанием лактоферина. Ученые полагают, что его можно будет использовать при лечении рака, а также при нарушениях иммунной и пищеварительной систем.

Вкуснейшее лакомство гораздо старше, чем считалось

Любовь к шоколаду не знает ни территориальных, ни национальных, ни возрастных границ. Первоначально потреблявшийся коренными жителями Америки, этот продукт занял прочное место в сердцах европейцев, а затем распространился и по всему миру. Однако как и когда появился шоколад - оставалось неясным.

Ранее ученые полагали, что обрабатывать какао-бобы и готовить из них

ШОКОЛАДНАЯ ИСТОРИЯ

напиток ксокоатль (в переводе — «горькая вода»), предназначенный для лучших воинов и жрецов, первыми научились мексиканские племена. И первые сведения о шоколаде датированы I веком нашей эры. Однако недавно исследовательская группа под руководством профессора антропологии Джона Хендерсона из Университета Корнелла сделала открытие: шоколад появился не 2000 лет тому назад, а на 1000 лет раньше, и не в Мексике, а в Гондурасе.

Этот интересный факт ученые установили в ходе раскопок на севере Гондураса. Проанализировав химический состав осадков на стенках древних сосудов, найденных при раскопках в одной из деревень, существовавших в XII—XI веках до н.э., Хендерсон обнаружил микроскопические частицы теобромина — алкалоида, содержащегося как раз в бобах какао. В связи с этим антрополог предположил, что именно тогда — около 1,1 тыс. лет до нашей эры — и началось «производство» шоколада.

Кроме того, антропологи отметили, что сосуды с налетом теобромина находились исключительно внутри больших роскошных жилищ жрецов. А значит, шоколадный напиток был доступен только племенной элите и, вероятно, употреблялся в особо торжественных случаях. Для приготовления ритуального напитка плоды какао обжаривались, измельчались с помощью специальных богато украшенных приспособлений, порошок смешивался с водой, приправлялся красным перцем. Жрецы, которые имели исключительное право на приготовление ксокоатля и держали его рецепт в строжайшем секрете, использовали этот горький холодный напиток для проведения магических обрядов и ритуалов жертвоприношения. Также этим придающим силу, тонизирующим питьем на основе какао-бобов потчевали воинов перед сражением. Однако кроме ритуального предназначения шоколадный напиток, правда, изготовленный по несколько иной рецептуре, употреблялся по праздникам. Древние жители Америки готовили терпкий алкогольный напиток из перебродивших плодов какао.

Неудивительно, что в таком исполнении шоколад вряд ли мог прийтись по вкусу европейцам. Изучив историю шоколада, исследователи предположили, что внимание конкистадоров привлек к себе не жреческий или перебродивший напиток, а шоколад, который изготавливался по особому рецепту специально для ацтекского правителя Монтесумы: жареные какао-бобы растирали вместе с зернами молочной кукурузы, а затем добавляли мед, ваниль и сладкий сок агавы. Именно этим напитком вождь подкреплял свои силы.

«Древние ацтеки и майя не зря почитали шоколад священным напитком. По своим свойствам какао является одним из самых ценных продуктов. Научное название какао Theobroma sacao переводится как «пища богов», — рассказал РБК daily кандидат медицинских наук, доцент кафедры биохимии медико-биологического факультета РГМУ Николай Адрианов. — Благодаря рекордному количеству антиоксидантов, препятствующих разрушению клеток свободными радикалами, какао защищает организм от старения и болезней. Например, чашка горячего какао по своим антиоксидантным свойствам в пять раз превосходит кофе, в три раза чай и в два раза красное вино. Благодаря своему уникальному витаминно-минеральному составу и наличию флаванолов какао способно снизить уровень холестерина и артериальное давление, уменьшить риск сердечно-сосудистых и онкологических заболеваний. Однако особо ценными качествами шоколада являются его свойства стимулировать умственную деятельность и повышать настроение. В состав шоколада входит вещество фенилэтиламин, который обычно повышается в организме в состоянии влюбленности, вызывая ощущения нарождающихся романтических чувств. А содержащийся в шоколаде анадамид, название которого переводится как «внутреннее блаженство», изменяет химию мозга, вырабатывая ощущение эйфории. В общем, какао и горький шоколад тонизируют, укрепляют организм, повышают выносливость и улучшают настроение».

А другое открытие ученых в области «шоколадной истории» позволило узнать подробности жизни древних жителей не только современной Мексики и Гондураса. Изучая места поселений индейцев анасази в каньоне Чако (штат Нью-Мексико), археолог Патриция Краун обнаружила небольшие цилиндрические вазы, украшенные серо-голубым орнаментом и имевшие непонятное для археологов значение. Проведя спектральный анализ налета на вазах, Краун обнаружила на стенках сосудов следы какао, оставленные на посуде около 1200 лет назад. Эти следы теобромина явились свидетельством самого раннего употребления шоколада в Северной Америке. Кроме того, появление какао в Северной Америке в IX—X веках говорит о существовании торгового пути длиной 2,5 тыс. км, который связывал Нью-Мексико и Центральную Америку. Ведь тропическое растение какао невозможно вырастить на территории Северной Америки. Однако, как и в Центральной Америке, позволить себе какао могли лишь очень богатые североамериканцы.

Геннадий Александрович Осокин родился 23 февраля 1949 года в Гусиноозёрске. Трудовую деятельность начал электросварщиком шахты Гусиноозёрского шахтоуправления в сентябре 1965 года. Отслужив в погранвойсках КГБ СССР в Приморском крае, вернулся на шахту. Работал машинистом экскаватора разреза «Малохольбоджинский» и электросварщиком Гусиноозёрской ГРЭС.

Юридическая деятельность его началась с июля 1978 года в качестве адвоката Бурятской коллегии адвокатов в гор. Гусиноозёрске. Через год его избрали народным судьёй Курумканского районного суда.

«Около 30 лет Осокин Г.А. работает в судебной системе Бурятии: судьёй, председателем районных судов, заместителем Председателя Верховного суда и первым заместителем Председателя Верховного суда Бурятии.

За высокий профессионализм, принципиальность, честность, порядочность, личную дисциплину Осокин Г.А. заслужил авторитет и уважение среди юристов РБ. Его деятельность способствует повышению авторитета судебной власти в республике.

За добросовестное, инициативное и творческое отношение к делу Осокину Г.А. объявлена благодарность министра юстиции СССР, Совета судей РФ, присвоено почётное звание «Заслуженный юрист Российской Федерации», «Заслуженный юрист Республики Бурятия», он награждён Орденом Почёта и почётными грамотами Республики Бурятия и Совета судей РФ, а также Серебряным знаком Союза юристов России.

Решением Высшей квалификационной коллегии судей РФ ему присвоен высший квалификационный класс судьи. (Из характеристики...)

КУРУМКАНСКИЙ РАЙОН

Куйтунские дюны

Процесс усиленного разрушения и изменения минералов и горных пород в условиях земной поверхности под воздействием физических и химических атмосферных факторов, грунтовых и поверхностных вод привел к образованию в местности Саган - Нур на левом берегу р. Аргада на Куйтунах интересного геологического объекта - песчаных дюн. Площадь песков занимает примерно три гектара.

У подножья священной Бархан-Уулы

Семь чудес Бурятии

До 31 марта этого года продолжается первый тур голосования конкурса «Семь чудес природы Бурятии», объявленного Минприроды. Всего заявлено 205 объектов, из них предстоит отобрать сто рейтинговых мест.

Уважаемые жители республики! Активнее участвуйте в голосовании! Свои пожелания можете отправлять по почтовому адресу: 670034, г.Улан-Удэ, ул.Революции 1905 г., 11а, с пометкой «Семь чудес Бурятии», или по электронному адресу: minpriroda-rb. ru, страница «Голосование».

Амутская ледниковая котловина

Из всех разновидностей природных достопримечательностей в особом ряду стоит реликтовая ледниковая Амутская котловина, представляющая собой недоразвитую (эмбриональную) впадину байкальского типа с цепью уникальных крупных и мелких озер. Амутская котловина расположена в северо-восточной части заповедника в виде чаши, вытянутой с юго-запада на северо-восток на 16-17 км., а с юго-востока на северо-запад на 8-9 км. Абсолютная высота над уровнем моря составляет 1210 - 1240 метров.

Гора Бархан-Уула

Согласно тибетским текстам, в Бурятии и Монголии имеется пять главных «сабдаков» - мест, где живут главные духи. Самое северное из них - гора Бархан-уула - охраняет буддистское учение с севера.

Останцовый скальный памятник «Хээр - Шошого», местность Шулуун - Шэнэгалжин

В Баргузинской долине находится большое число культовых мест, которые вполне можно рассматривать как памятники природы. Можно также утверждать, что они отражают историю формирования пространственной среды жизни человека и его деятельности в пределах данной территории. К таковым в Курумканском районе можно отнести останцовые скалы Хээр-Шошого и Уудэн - Шулуун. Природа - великолепный ваятель, скульптор и зачастую создает удивительные формы в своих творениях.

Сеюйский термальный источник

Сеюйский термальный источник, расположенный на левом притоке р. Хахархай, образует изумительное озерцо с серебристо-голубым дном в форме человеческой ноги, не замерзающее в самые лютые морозы.

Ущелье реки Алла

Ущелье реки Алла при выходе ее из Баргузинского хребта. Долина реки здесь троговая и моделирована древним ледником. При выходе из гор река прорезает коренные породы и протекает в узких каньонообразных ущельях. По словам российских и иностранных туристов, это одно из самых красивых мест на Земле. Дух захватывает у всех без исключения, когда перед ними предстает величественная панорама горного ущелья со стремительной рекой на дне.

Аллинские термальные источники

В долине Аллы, правого притока реки Баргузин, насчитывается более 50 выходов горячих источников с температурой от 50 до 77°C, пробивающихся сквозь толщу гравия, гальки и песка.

Гаргинские термальные источники

Термальная вода Гаргинского источника выходит из небольшой пещеры, образуя неповторимые узоры

Сахилтаар и Бууралтаар на Аллинском аршане

Кучигерский аршан

Курорт Умхэй

От электросварщика до судьи высшего квалификационного класса

Александр ПЕТРУНИН, пресс-служба Верховного суда РБ

- Геннадий Александрович, знаете ли своё генеалогическое древо?

- Относительно. Корни лежат в городе Кяхта, где мой дед занимался торговлей. Бабушка была родом из Джидинского района. После того, как дед репрессировали (расстреляли), бабушка с мамой были вынуждены уехать из Кяхты и, в конце концов, оказались в Гусиноозёрске. Мать и бабушку постоянно вызывали в местное отделение НКВД, где они состояли на учёте. Сняли с учёта только после смерти Сталина.

- Есть ли у вас братья и сестры?

- Нас было трое братьев, я средний. К великому сожалению, братья уже ушли в мир иной.

- Когда захотели стать юристом?

- Желание стать юристом сложилось непросто и не сразу, но, когда оно сформировалось, то для меня уже не было сомнений, кем я хочу стать. Во многом этот выбор был определён присущим мне внутренним чувством справедливости, желанием помочь людям в сложных ситуациях. Своё влияние, убеждён, оказала и служба в погранвойсках.

- Что скажете о своей «Альма-матер» - Иркутском госуниверситете?

- В советское время кадры юристов для республики готовили в основном два вуза - Свердловский юридический институт и юрфак Иркутского госуниверситета. Существовала даже некая шутивая конкуренция между выпускниками этих двух вузов. Иркутский госуниверситет давал фундаментальное юридическое образование. В нём преподавали учёные, имена которых были известны не только в нашей стране, но и за рубежом. Лично мне пожал руку и пожелал успехов при приёме в университет декан юридического факультета, известный учёный-юрист, профессор В.А.Пертцки, который затем перешёл в МГУ. Думаю, что его доверие я оправдал.

- Не забылось ли первое судебное дело?

- Начинать в односоставном суде, варились, что называется, в собственном соку. Дел было много, поэтому, наверное, и не запомнил первое судебное дело. Кстати, в этом суде сейчас трудятся три федеральных и один мировой судья, хотя нагрузка не особо изменилась. При всём при том я успевал заниматься и общественными делами. В частности, будучи вначале беспартийным, был уполномоченным райкома партии. И, хотя ранее сельским хозяйством не занимался, воспринимал задания с интересом. Ездил в подшефный совхоз, молочно-товарную ферму...

- Припоминаете день, когда получили благодарность министра юстиции СССР?

- Благодарность министра юстиции СССР Б.В.Кравцова была мне объявлена на ежегодном семинаре-совещании судей республики в марте 1985 года, когда я уже готовился к выборам в Кабанский районный суд. Поскольку у меня за всё время работы в Курумкане, а это шесть лет, не было отмен и изменений судебных решений, мне была вручена ещё и денежная премия.

- Какие законопроекты, вышедшие за последние годы, вам нравятся или нет?

- Не нравится отсутствие стабильности

в уголовном и уголовно-процессуальном законодательстве. Изменения идут постоянно и, видимо, этот процесс в ближайшее время не ослабеет.

- Несколько слов о работе судебной коллегии по уголовным делам.

- Судебная коллегия по уголовным делам Верховного суда Бурятии на сегодняшний день представляет собой работоспособный и ответственный коллектив, способный выполнять любые задачи. Средний возраст судьи коллегии составляет 42 года.

- Эффективность работы суда присяжных заседателей?

- Это не совсем корректный вопрос. Чем определяется эффективность суда присяжных? Количеством осуждённых, количеством оправданных или справедливостью вердиктов? Мне думается, что, когда решается судьба человека, эффективность должна отступать на второй план.

- Как вы оцениваете работу судей первой инстанции по уголовным делам?

- Судьи, рассматривающие уголовные дела по первой инстанции, в том числе с участием суда присяжных, это наиболее квалифицированные, ответственные и добросовестные работники. Правда, кроме профессиональных, от них требуются высокие морально-волевые качества, особое отношение к людям, с которыми они работают ежедневно, понимание их проблем и забот, умение противостоять внешним воздействиям, иначе не постановить справедливого приговора. Я сам никогда не смотрел на людей сверху вниз и судей учил и учу этому же.

- Судьи утверждают, что ваше главное качество как председателя судебной коллегии по уголовным делам - это профессионализм. Остальное не существенно. Это на самом деле так?

- Хорошему руководителю много что надо. Но я бы сказал так: профессионализм и требовательность. Прежде всего, к себе. Всё зависит от характера человека. Недаром говорят, что и генерал бывает рядовым.

- Ваше любимое занятие в свободное от работы время?

- Чтение книг. Иногда - работа по хозяйству, многое делаю своими руками.

- Какие книги читаете и за какой футбольный клуб болеете?

- Сейчас прочитал исторический роман К. Маккалоу «По воле судьбы» о временах и нравах поздней римской республики. И приступил к книге А. Азимова «Путеводитель по Библии». Очень интересный взгляд на библейскую историю. Болею за сборную России.

- Как чувствуете себя в качестве дедушки?

- Дедушка трёх внуков чувствует себя прекрасно. И чем внуков больше, тем лучше. Каждый из них - это целый мир, который мы открываем снова и снова.

- Довольны ли вы своей судьбой?

- В целом, да. Хотя можно было сделать больше.

Коллеги тепло и сердечно поздравляют Г.А. Осокина с 60-летием со дня рождения и желают крепкого здоровья, успеха в работе.

Фото из семейного архива.

Вопрос - ответ

ВСТУПИЛИ В СИЛУ С 1 ЯНВАРЯ

- Вступили в действие изменения налогового законодательства, которые предусматривают снижение налогового бремени налогоплательщиков. Как данный фактор повлияет на общую ситуацию по формированию доходной части бюджетов?

Светлана НАМСАРАЕВА

Руководитель УФНС по РБ Самбу ЦЫРЕТОВ:

Федеральным законом от 27 ноября 2008 года № 224-ФЗ внесены изменения в отдельные положения налогового законодательства, вступившие в силу с 1 января 2009-го. Они касаются и снижения ставок налогов, что, несомненно, должно положительно сказаться на деятельности налогоплательщика. Так, снижена ставка налога на прибыль организаций с 24 до 20 процентов, за счет снижения доли зачисляемой в федеральный бюджет - с 6,5 до 2,5 процента.

С января значительно расширен перечень видов деятельности, по которым можно применить «упрощенку» на основе патента. Кроме того, налоговая декларация будет представляться раз в год. Но в соответствии со статьей 346.21 Налогового кодекса РФ никто не освобождает налогоплательщиков от исчисления и уплаты авансовых платежей по итогам каждого отчетного периода. Отчетными периодами признаются квартал, полугодие и девять месяцев календарного года.

Ставка по налогу на добавленную стоимость не изменилась, но порядок

уплаты этого налога изменился с квартального на ежемесячный.

Изменения коснулись имущественных вычетов: сумма, с которой предоставляется вычет, увеличена до 2 миллионов рублей, соответственно максимальный вычет будет составлять 260 тысяч рублей. Эта норма будет распространяться на все сделки купли-продажи, начиная с 1 января 2008 года.

Все указанные изменения напрямую влияют на поступление налогов и сборов в бюджеты всех уровней и внебюджетные фонды.

Более подробную информацию по данному вопросу можно посмотреть на сайте нашего Управления www.r03.nalog.ru.

Советский район считается визитной карточкой Улан-Удэ, и это, по словам нового главы администрации района Татьяны Быковой, обязывает ко многому.

Людмила ОЧИРОВА

Наверное, этим, а еще центральным расположением можно объяснить размах строительства и благоустройства в 2008 году. Здесь достигнут самый высокий уровень строительства за последние пять лет. Так, жилья сдано в полтора раза больше, чем год назад, - более 31,1 тыс. кв. м. Это шесть многоквартирных жилых домов по улицам Смолина, Коммунистической, Модогоева, в поселках Вагжанова, Аэропорт, а также 157 индивидуальных домов общей площадью 10 тыс. кв. м. Капитально отремонтированы 54 дома, преобразились после ремонта фасады 24 домов.

В самом центре Улан-Удэ быстрыми темпами растут бизнес-площади. С открытием в 2008 году ТЦ «Народный», «Таврический», универсама «Два Кита» в районе насчитывается уже 16 торговых центров и комплексов. А магазинов здесь 300, предприятий общепита - 131. Со снижением ставки налога предприниматели пошли в поселок Вагжанова, Тулунжу, Левый берег, они открывают здесь объекты мелкорозничной торговли, всего их в Советском районе 134.

Одним из главных событий года стал ввод «клеверной» развязки в районе Удинского моста.

Многое сделано по благоустройству. Построено 15 детских площадок с одновременным асфальтированием внутридомовых площадок. Во всех 15 детсадах установлены новые игровые комплексы. А преобразование Шахматного сквера, ландшафтное оформление склона у створа Селенгинского моста, удачейшего места для скульптуры «Гостеприимная Бурятия», реконструкция и укладка плитки на тротуаре по улице Куйбышева. Установлены 15 современных остановочных комплексов, 17 дополнительных автобусов вышли на маршруты в отдаленные поселки, где обновлены два сквера - в Заречном и п. Аэропорт, здесь появились фонтаны. Многие сделано по освещению улиц в отдаленных поселках - на 23 километра сетей истрачено 7,2 млн. рублей из бюджета Улан-Удэ.

Что касается прогнозов на 2009 год, то ожидается значительное - почти в два раза - уменьшение объемов строительства и ремонта жилых домов. В планах сдача многосекционных домов по улицам Смолина и Борсоева, ремонт 27 домов. Зато упор на благоустройство проспекта Победы, участков улиц Ленина и Кирова до Одигитриевского собора, восстановление Александ-

ВИЗИТНАЯ КАРТОЧКА УЛАН-УДЭ

ровского сада, строительство «Байкальского сада» на склоне у театра «Ульгэр», а также облицовка «Гостеприимной Бурятии».

В рамках программы «Развитие дорожной сети г. Улан-Удэ» предстоит реконструкция улицы Ленина на участке от Триумфальной арки до улиц Советская и Фрунзе, а также улицы Иволгинской. Для использования возможностей «клеверной» развязки - реконструкция трех участков дорог по улицам Сухэ-Батора, Куйбышева, Смолина и ремонт дороги по улице Удинской.

Продолжится благоустройство отдаленных районов - это сквер в Стеклозаводе, строительство сетей наружного освещения в Истоке и Степном, ремонт основных дорог в Заречном, Солдатском, Истоке, Степном, на Дивизионной с одновременным ремонтом тротуаров, устройством заездных карманов и спецпроездов для инвалидов.

Планируется прокладка водовода от водозаборных сооружений бывшего вертолетного завода до поселка Заречный, с обеспечением водой поселков Солдатский, Тулунжа, Степной. Его строительство обойдется в 350 млн. рублей. Также в планах - электроснабжение правой части Тулунжи и на землях бывшего совхоза «Пригородный» в Заречном, выполнение наказов избирателей по электроснабжению Вагжанова.

В 2008 году в 80 процентах учреждений социальной сферы проведены капитальный и текущий ремонт. В том числе преобразился после капремонта детсад № 35, после реконструкции - пищеблок детсада № 52. В канун Сагаалгана 240 мам получили направление в новый детсад в п. Аэропорт. В планах - строительство пристроя к детсадам №№ 52 и 5. Но до устройства всех детей в детсады в районе, где треть населения - молодежь и рождаемость выросла на 14 процентов, далеко. Администрация Советского района, городской Комитет по образованию обратились к руководству предприятий района строить в рамках частно-государственного партнерства детсады, открывать в ведомственных общежитиях группы краткосрочного пребывания детей.

Принудительно госпитализированы больные туберкулезом

Пресс-служба УФССП по Республике Бурятия

Исполнять решения суда о принудительной госпитализации больных туберкулезом - дело довольно хлопотное. Как правило, больные не ждут судебного пристава с распростертыми объятиями, а наоборот, всячески избегают, подвергая окружающих опасности заражения. Судебным приставам не раз приходилось посещать больных, убеждать о необходимости лечения, рискуя своим собственным здоровьем.

Так, в конце января на исполнение к судебному приставу-исполнителю Заиграевского районного отдела поступили исполнительные листы о принудительной госпитализации больных туберкулезом. Всего предстояло отправить на лечение 8 человек. На прошлой неделе судебные приставы и медицинские работники районной больницы собирали больных с раннего утра. Больного из Ильки забрали уже в семь часов утра, а жителя Новоильинска заставить дома, к сожалению, не удалось. Четверо заиграевцев не сопротив-

лялись, за исключением женщины, которую обнаружили в подполье, в доме ее дочери. Пятерых больных судебные приставы по обеспечению установленного порядка деятельности судов принудительно доставили в Республиканский туберкулезный диспансер в п. Стеклозавод г. Улан-Удэ. Дальше им предстояло отправиться в специализированные медицинские учреждения республики.

Отметим, основной контингент больных данным заболеванием составляют неблагополучные слои населения - не работающие, злоупот-

ребляющие спиртными напитками, ведущие аморальный образ жизни. Среди больных есть и те, кто осознают необходимость лечения. Ведь сопротивление лишь усугубляет их собственное положение, а тем более представляет угрозу заражения окружающих людей. Так, исполнительные производства в отношении двух жителей с. Заиграево были окончены в связи с отзывом исполнительного листа взыскателями, т.к. больные добровольно отправились на лечение.

ДЕСЯТЬ ПИСАТЕЛЕЙ, КОТОРЫЕ ИЗМЕНИЛИ МИР

Кругозор

УМБЕРТО ЭКО

Родился в 1932-м в Ассандри (Италия). По образованию философ.

«...Больше всего меня умиляет одна деталь. Сто раз из ста, когда критик или читатель пишут или говорят, что мой герой высказывает чересчур современные мысли, - в каждом случае речь идет о буквальных цитатах из текстов XIV века. А на других страницах читающие находили «утонченно средневековые» пассажи, которые я писал, сознавая, что неприлично модернизирую. Все дело в том, что у каждого есть собственное понятие - обычно извращенное - о Средних веках. Только нам, тогдашним монахам, открыта истина. Но за нее, бывает, жгут на костре».

Основные произведения: «Имя розы» - 1980, «Маятник Фуко» - 1988, «Остров Накануне» - 1994, «Баудолино» - 2000, «Волшебное пламя королевы Лоаны» - 2005.

Написавший десятки книг, посвященных средневековой эстетике, семиотике и проблемам восприятия текста, итальянский гуманист Умберто Эко обладает темпераментом публициста и даром популяризатора, не всегда свойственным академическим ученым. В 1980-м он дебютировал как прозаик, издав свой самый знаменитый роман «Имя розы».

Эко начинал писать роман как обыкновенный детектив, но любовь к Средневековью и цитатам постепенно взяла верх над простотой первоначального

замысла. История про то, как монах, одновременно напоминаящий средневекового философа Вильгельма Оккамского и Шерлока Холмса, расследует убийства в монастыре и ищет рукопись «Поэтики» Аристотеля, оказалась больше чем просто детективом, хотя ее, безусловно, можно читать, только следя за перипетиями сюжета. Наполнив «Имя розы» явными и скрытыми цитатами, тонкой интеллектуальной игрой и пародийными образами (в частности, Борхеса), Эко пробудил необычайный интерес к Средневековью и создал абсолютно новый жанр «семиотического триллера». В сопровождающих роман комментариях он доступным языком объяснил массовому читателю, что постмодернизм - это ироническое, а не подобоострастное отношение к любому тексту, пусть самому авторитетному, и твердое знание того, что всякое новое слово уже могло быть сказано и потому может быть выражено цитатой.

Ироничный Эко внятно сказал, что история не кончается никогда и, более того, развивается вне каких бы то ни было законов. Наш мир сложен и многослоен, в современности есть прошлое, а Средние века ближе, чем кажется. Это ощущение непрерывности истории оказалось необходимо европейцам, вступавшим в новую эпоху после стабильности «холодной войны», и сейчас, как никогда, актуально предупреждение Эко: не стоит слепо верить в прогресс - зачастую нам кажется, что мы движемся вперед, а на самом деле находимся на пороге нового Средневековья.

Что стало невозможно после Эко? После книг, написанных Эко, невозможно говорить о «конце истории» и безусловном историческом прогрессе.

КАРЛОС КАСТАНЕДА

Родился в 1925-м в Кахамарке (Перу) или в 1931-м в Сан-Паулу (Бразилия), умер в 1998-м. По образованию антрополог.

«Дон Хуан считает, что то, что он называет видением, является постижением без всякой интерпретации; это чистое, желающее познать восприятие. Магия является средством для этого. Чтобы разрушить уверенность, что мир - это способ, которому вас всегда учили, вы должны научиться новому описанию мира - магии - и затем удерживать старый и новый вместе. Тогда вы увидите, что ни одно описание не является конечным».

Основные произведения: «Учение Дона Хуана: путь знания индейцев яки» - 1968, «Особая реальность» - 1971, «Путешествие в Икстлан» - 1972, «Сказки о силе» - 1974, «Второй круг силы» - 1977, «Дар орла» - 1981, «Внутренний огонь» - 1984, «Сила безмолвия» - 1987, «Искусство сновидения» - 1994, «Активная сторона бесконечности» - 1995, «Колесо времени» - 1998.

Настоящее время и место рождения этого человека неизвестны, мало кто знает, где он похоронен, его фотографии - редкость, он почти не давал интервью, более того, мы даже не знаем, как его на самом деле звали. Подобная таинственность была совершенно логичной для Карлоса Кастанеды: он учил, что нужно отказываться от слишком серьезного отношения к себе, и отрекся от собственной личной истории. Трудно определить, кем он был: сам Кастанеда считал себя антропологом, при этом антропологи и этнографы считают его писателем, а миллионы последователей - гуру, открывшим путь к подлинному знанию.

Совершенно точно известно лишь то, что в начале 60-х годов Кастанеда, студент Калифорнийского университета в Лос-Анджелесе, получил грант на

исследования по этноботанике, проще говоря, на описание растений, используемых в ритуальной практике мексиканскими индейцами. На пути в Мексику Кастанеда встретил шамана из племени яки - Хуана Матиса. Опыт общения с Доном Хуаном, записанный Кастанедой, стал материалом для его диссертации и книг, которые в академических кругах отказываются считать этнографическими.

Как писал в 1973 году журнал «Тайм», «для десятков тысяч поклонников всех возрастов первая встреча Кастанеды с Хуаном Матисом в 1960-м на пыльной автобусной остановке в штате Аризона недалека от мексиканской границы - гораздо более значимое литературное событие, чем встреча Данте и Беатриче». Экзотическая и в то же время доступная (по крайней мере, для жителей родины «детей цветов» - Калифорнии) мистика, мир коренных жителей Америки, отказ от рационального в пользу инстинктивного самоанализа в сочетании с ненавязчивой пропагандой наркотических практик сделали книги Кастанеды новым священным писанием для миллионов почитателей, готовых к тому, чтобы воспринимать реальность иррационально. Ошеломляющий эффект книг Кастанеды заключался в том, что он не только описывал «путь воина», но и объяснял технологию продвижения к истинному знанию: когда для этого нужна медитация, когда физические упражнения, когда употребление кактуса *Lophophora Williamii*, известного ныне всему миру как пейот.

Мир, по Кастанеде и Дону Хуану, непостижим и не может быть описан человеческим языком, а человек знания - тот, кто готов действовать не раздумывая. Нужно жить поступками, а не мыслями о них, и признать существование множественных реальностей.

Что стало невозможно после Кастанеды? После Кастанеды стало невозможно говорить об исключительно рациональном познании мира.

Редактор Л.В.ОЧИРОВА.
Тел.: 21-67-81

08.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙТРОНА, МАЛЬЧИКА-ГЕНИЯ»... 09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»...

23.30 НАША RUSSIA «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»... 00.00 Т/С «ЛЮБОВЬ НА РАЙОНЕ»... 01.00 «СЕК» С.А. ЧЕХОВОЙ

23.00 «НОВОСТИ ДНЯ»... 00.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»... 00.30 «СЕАНС ДЛЯ ВЗРОСЛЫХ»...

16.00 Т/С «ХАННА МОНТАНА»... 16.30 ГАЛИЛЕО... 17.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»...

5 КАНАЛ 08.00 «УТРО НА ПЯТОМ»... 11.30 14.30, 17.30, 20.30, 23.30 СЕЙЧАС... 11.40 Д/Ф «ПАНТАЛЬОННЫЕ КОВБОИ»...

Суббота, 28

05.50 Х/Ф «ОДИН И БЕЗ ОРУЖИЯ»... 07.00 11.00, 13.00, 19.00 НОВОСТИ... 07.10 Х/Ф «ОДИН И БЕЗ ОРУЖИЯ»...

«РОССИЯ» 06.35 Х/Ф «УБИТЬ «ШАКАЛА»... 07.50 ВСЯ РОССИЯ... 08.00 СЕЛЬСКИЙ ЧАС...

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

16.20 Х/Ф «ДЕЛО БЫЛО В ПЕНЬКОВЕ»... 18.15 СУББОТНИЙ ВЕЧЕР... 20.05 Х/Ф «ЕЩЕ ОДИН ШАНС»...

«АРИГ УС» 07.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»... ПОГОДА... 08.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»...

16.30 «НОВОСТИ ДНЯ»... 17.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»... 17.30 «СЕАНС ДЛЯ ВЗРОСЛЫХ»...

«ТИВИКОМ» 06.00, 06.55, 07.50, 08.20, 09.10, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА... 06.00 «ГРАН-ПРИ»...

17.05 «ЧРЕЗВЫЧАЙНЫЕ ИСТОРИИ»: «СМЕРТЬ ПОД ВОДОЙ. ЛОВУШКА ДЛЯ ДАЙВЕРА»...

«СТС - БАЙКАЛ» 05.55, 07.05, 08.05, 08.55, 11.10, 17.10, 19.10, 21.55, 23.30, 00.55 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ...

5 КАНАЛ 08.00 Д/Ф «ВЕЧНЫЙ ЕГИПЕТ: ПОИСК ПРОПАВШИХ МОГИЛ»... 09.00 М/С «ПОПАЙ - МОРЯК»...

Воскресенье, 1

«РОССИЯ» 07.15 Х/Ф «ЗА ВИТРИНОЙ УНИВЕРСАГА»... 08.55 САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР... 09.45 УТРЕННЯЯ ПОЧТА...

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

«КУЛЬТУРА» 07.30 КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС»... 11.10 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ»... 11.40 Х/Ф «ДОЧКИ-МАТЕРИ»...

«АРИГ УС» 07.30 ИЗМЕНИ СВОЙ МИР. ПОГОДА. «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»... 08.00 «БЛАГАЯ ВЕЩЬ»...

19.00 Д/Ф «ЗАЛОЖНИЦЫ»... 20.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»... ПОГОДА...

«ТИВИКОМ» 06.00, 06.55, 07.50, 08.20, 09.20, 11.30, 18.40, 20.50, 21.50, 00.50, 01.30, 02.30 ПОГОДА... 06.00 «АГЕНСТВО-2»...

06.00 Х/Ф «ЛЕТНЯЯ ШКОЛА»... 07.50 М/Ф «ГИРЛЯНДА ИЗ МАЛЫШЕЙ»... 08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»...

«НТВ» 06.20 Х/Ф «МОЙ ПЕС СКИП»... 08.10 УТРО НА НТВ... 08.30 «ДИКИЙ МИР»...

5 КАНАЛ 08.00 Д/Ф «ОХОТА НА ТОРНАДО»... 09.00 М/С «ПОПАЙ - МОРЯК»... 09.40 М/Ф «БРЕМЕНСКИЕ МУЗЫКАНТЫ»...

Хайрага хари хэлэи багша, Россин Федерацин юрэнхи хуралсаалай хүндэтгэ худалмэрилэгш ДУГАРЖАПОВА Лариса Бадмаевнагай сагһаа урид наһа бараһан ушараар...

СҮЛӨӨ САГ - СЭНТЭЙ САГ

Кино

КИНОТЕАТР «ЭРДЭМ»

С 19 февраля – комедия «Розовая пантера 2», триллер «Юленька».
Цена билета: от 50 до 200 рублей.
В репертуаре возможны изменения.
Автоответчик и точное время сеансов по тел. 21-80-90.
Бронирование билетов и дополнительная информация по тел. 22-00-11.

КИНОТЕАТР «ПРОГРЕСС»

С 19 февраля – комедия «Розовая пантера 2», комедия «Отель для собак», комедия «Миллионер из трущоб».
Цена билета: от 50 до 200 рублей.
В репертуаре возможны изменения.
Автоответчик и точное время сеансов по тел. 22-22-88.
Бронирование билетов и дополнительная информация по тел. 21-5-77.
Официальный сайт кинотеатров «Прогресс» и «Эрдэм»: www.erdem.ru

ФАБРИКА КИНО

С 19 февраля – комедия «Миллионер из трущоб», комедия «Розовая пантера 2», анимация «День рождения Алисы», триллер «Юленька», комедия «Отель для собак».
Цена билета: от 80 до 180 рублей.
Точное время сеансов по тел. 43-48-60 или в кассе кинотеатра по тел. 43-16-79.
С понедельника по пятницу скидки для школьников, студентов, пенсионеров и инвалидов.

ЦИФРОВОЙ КИНОТЕАТР «ОКТАБРЬ»

С 19 февраля – «Динозавры 3Д», «Чудеса океана 3Д».
Цена билета от 80 до 180 руб.
Заказ и бронирование билетов по тел. 46-18-55.
Автоответчик по тел.: 46-42-35, 46-15-88.

Театры

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ РУССКИЙ ДРАМАТИЧЕСКИЙ ТЕАТР ИМ. Н. БЕСТУЖЕВА

21 февраля в 18.00 – премьера. Комедия «Кто хочет спать с миллионером».
22 февраля в 12.00 – сказка «Про Емелю, или поучему велению», в 18.00 – премьера комедии «Кто хочет спать с миллионером».
26 февраля в 17.00 – малая академия театрального искусства. Геронческая поэма «Василий Теркин».
27 февраля в 12.00 – сказка «Любовь к одному апельсину», в 18.30 – эксцентрическая комедия «Слишком женатый таксист».
28 февраля в 12.00 – музыкальная сказка «Бременские музыканты», в 18.00 – романтическая комедия «Собака на сене».
Справки по тел.: 23-50-10, 23-51-71.

БУРЯТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АКАДЕМИЧЕСКИЙ ТЕАТР ОПЕРЫ И БАЛЕТА им. Г.Ц. Цыдынжапова

24 февраля в 12.00 – премьера музыкальной сказки «Алиса в Зазеркалье», в 18.00 – балет «Тысяча и одна ночь» (в Бурдраме).
26 февраля в 18.00 – балет «Красавица Ангара» (в КДЦ «Рассвет»).
Справки по тел.: 21-36-72, 21-89-81. Билеты в кассе БГАТД с 13.00 до 18.00 (выходной – воскресенье).

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ БУРЯТСКИЙ АКАДЕМИЧЕСКИЙ ТЕАТР ДРАМЫ им. Х. Намсараева

25, 26, 27, 28 февраля в 18.00 – театрализованное шоу-представление «Сагаалган – 2009».
Билеты в кассе театра с 12.00 до 19.00. Справки по тел.: 22-25-37, 22-25-79.

БУРЯТСКИЙ РЕСПУБЛИКАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ТЕАТР УКОЛ «УЛЬГЭР»

20 февраля в 14.00 – «Черная курица». История путешествия мальчика Алеси к жителям Подземного царства. (для детей школьного возраста и взрослых).
21 февраля в 14.00 – «Джек и бобовое зернышко». По мотивам английской народной сказки (для детей дошкольного и младшего школьного возраста).
22 февраля в 14.00 – «Про Кота в сапогах» (для детей дошкольного и младшего школьного возраста).
Справки по тел. 21-37-64.

МОЛОДЕЖНЫЙ ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТЕАТР г. УЛАН-УДЭ

21, 22 февраля в 18.30 – «Белые ночи» (воспоминания мечтателя).
Справки по тел.: 21-17-58, 21-56-58.

БУРЯТСКАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ ФИЛАРМОНИЯ

21 февраля в 15.00 – «Мир глазами детей». Концерт хоровых коллективов ДШИ №6.
Справки по тел. 21-32-24.

Музеи

В МУЗЕЕ ИСТОРИИ БУРЯТИИ ИМ. М. ХАНГАЛОВА

Открыты выставка-продажа декоративно-прикладного искусства «Новогодний подарок» к Сагаалгану, на которой представлены работы народных мастеров (резьба по дереву, плетение из бисера, кружевные салфетки и другие экспонаты), выставка-продажа работ бурятских скульпторов к Сагаалгану (изделия из бронзы).
Действует выставка, посвященная М.Н. Хангалову.
Открыты постоянные экспозиции: «Хронограф Бурятии», «Сакральная картина мира в буддийском искусстве».
Справки по тел.: 21-40-08.

В МУЗЕЕ ИСТОРИИ ГОРОДА УЛАН-УДЭ

Открыта фотовыставка членов Союза фотохудожников РБ Олега и Алексея Ловцовых «Нам этот мир завещано беречь». Открыта выставка «Диагонали двух миров», где представлены живопись и фотоработы Аркадия Перенцова, Лини Сенько, Андрея Извскова, Ирины Шаглановой.
К Белому месяцу музей проводит цикл мероприятий «Обычай и традиции празднования Сагаалгана» (по 27 февраля).
Действуют постоянные выставки: «Живая история», «Верхнеудинск – уездный губернский город 18 – 19 вв.», «Чудеса рукотворные. Деревянное зодчество Верхнеудинска», «Картины прошлого Верхнеудинска».
Справки по тел. 21-25-22.

25 ФЕВРАЛЯ 21.00
НК «БРОДВЕЙ» тел. 43-53-88

Сагаан нараар Сагаалганаар!

С участием:

Почетный гость
Сайлык Оммуун
Исполнитель ролики «Сайлык Оммуун» (Алурт и ансамбль народных инструментов «Сайлык Оммуун», Республика Тыва)

Русский драмтеатр

25 февраля Начало в 18.00

Эрдэни Батсух и группа УЕТЭН

МУ КДЦ «РАССВЕТ» Продюсерский центр эстрады «ВЕТЕР ВОСТОКА»

25 февраля САГААЛГАН-2009

В программе: Национальный фольклорный ансамбль до 14 лет. Начало: 12.00. Местами: Начало: 18.00. Направление: ул.Солонгой. Спонсор: Муниципальная программа с участием театра эстрады «Ветер Востока». Справки по тел. 25-22-17.

Лунные, медицинские календари, гороскоп «Зурхай» от И.В.Сотникова. Тел. 63-70-71

САГААН ПАРААР! САГААЛГАНААР! «САГААЛГАН-2009»

Февраль
Театрализованное шоу-представление «Сагаалган-2009»
Г. Банкуев «Алло, 009, мы ищем таланты...»
Открытие
26 четверг. Респ.Бур.Национальный лицей-интернат №1 начало в 11.00. Кижингинский район - начало в 17.00.
27 пятница. Гимназия №29 - начало в 11.00. Иволгинский район - начало в 17.00.
28 суббота. Гимназия №3 - начало в 11.00. Закаменский район - начало в 16.00.

Март
1 воскресенье. 17.00 - Сагаалган-2009
2 понедельник 18.00 - Свободная продажа билетов.
6 пятница 15.00 - Осинский, Боханский районы.
7 суббота 14.00 - Эхирит-Булагатский, Баяндаевский районы.
9 понедельник 14.00 - Селенгинский район.
10 вторник 18.00 - Закрытие Баргузинский, Курумканский районы.

УЛЗЫ ХЭШЭГТЭЙ АБГАЙМНАЙ
Бүхы наһаараа пенсидэ гаратараа Хяагтынгаа совхоздо бэрхэ тракторист, жолоошон ябаһан Дабаа Данзанович Чимбеев абгаймнай 80 наһанайнгаа баяр февраллин 23-да тэмдэглэхэнь. Үрээлэй дээжэ, Сагаалганай амаршалга хүргэнэб:
Хүндэтэ Дабаа абгаймни, Нимасуу ахаймни, хүндэтэ айлшад, түрэлхиднай!
Ухэр хайхан жэлдэ
Үндэр наһа наһалжа,
Улзы хэшэгтэй абгаймни

Үетэн нүхэдөө,
Түрэлхидөө суглуулжа,
Нимасуу хайхан ахайтаяа
Ная наһанайнгаа найр
Наяруулжа байхадатнай
баяртайбди.
Ута наһатай,
Удаан жаргалтай,
Элүүр энхэ,
Энхэ амгалан
Үшөө олон жэлдэ
Ажаһуухатнай болтогой!
Н.Д. ЧИМБЕЕВ,
дүү хүбүүнийн,
республикийн
Арадай Хурай депутат.

Амаршалга
Гушан гурбан гулбайн
Гурбан ехэ Яруунын
Баруун заханда оршолог
Улзы хайхан Ульдэргэ тоонтогой
ДУГАРОВ Түмэн Шойжини-
маевич февраллин 26-да 50
наһанайнгаа алтан ойе тэмдэглэ-
хэнь. Түмэн Шойжини Дугаро-
вич Галина Цыдыповна хоёрой
эгээл ехэ үринь 1976 ондо Уль-
дэргынгөө дунда хургуули эрхи-
мээр дүүргээд, Иркутскын хүдөө
ажахын институтда «Охотвед»
гэжэ факультетдэй оюутан боложо,
һуралсалаа үргэлжэлүүлээ. Түмэн

Шойжини-маевич улаан диплом-
моор институт дүүргэһэнэй удаа
шэлэһэн мэргэжэлээрээ Хурам-
хаанда хүдэлөө. Мүнөө Хурам-
хаанай Россельхознадзорай дар-
гаар амжалтатайгаар хүдэлжэ
байхадань омогорхонобди.
Хүндэтэ
Түмэн Шойжини-маевич!
Эжы абадаа энхэржэ,
Эжэл үетэнөөрөө наадажа,
Элдин тоонто ноюагтаа
Эдир наһантай үнгэрөөл.
Найман дүүнэрээ харалсан
дахуулжа,
Нангин уялгаа дүүргэнэт.
Энгелина Зориктусвна
инаг нүхэртээ

Эрдэни эндэмэнидэл ханаха
Булат, Баярма үринэртнай
Эрдэм билиг шудалаг лэ.
Түмэн нэрээ мүнхэлжэ,
Түмэн зоһинс удариха
Табисууртай мүндэлөөт
энэ дэлхэйдэ.
Алдар солодо хүртэжэ,
Аза талаантай, зол жаргалтай,
Омог дорюун зандаа,
Олзотой, хэшэгтэй
Олон жэлдэ ажаһуухатнай
болтогой!
Ульдэргэ нютагайтнай
түрэлхидэй зүгһөө
амаршалагша
Цырен-Дулма ДОРЖИЕВА.

Дмитрий Рабданович БАНЗАРГАШЕЕВЭЙ 80 НАНАЙ ОЙДО

мэдэнгүй, хара хүдэлмэри хэвэн байха юм. Ингэжэ ябахандаа, эдир Дмитрий саашанхи ажабайдал тухайгаа бододог хэн. Гадна нэрлэгдэн эсгэнь, Банзаргаша Раднаевич Дмитриин ёстой эрэ хүн болоходонь, туйлай эхэ нүлөө үзүүлэн байха юм. Тингэжэ дайнай дүүрэнэй хүүлдэ, Дмитрине Улаан-Үдэ хото эльгээжэ, хүдөө ажахын техникумдэ хурахынь оруулаа бэлэй. Тингэжэ хуралсалайнь жэлүүд Дмитридэ онсо нонин хаһань байгаа. Дайнай хүүлэй хүндэ хүшэр үе байгаашы хаань, залуу наһанай эгээл охин соо ябаһан Дмитридэ эгээл нонин хаһань мэтээр мүнөө наһагдалаг.

1949 ондо техникум түгэсхөөд, Дмитрий нотагаа бусажа, Хэжэнгын аймагай хүдөө ажахын таһагай агрономоор сэргэтэ татагдараа хүдэлбэ. Тингээд энэ ажалһаа сэргэй албанда татагдаа бэлэй.

Солонгосто дайнай болоходо, Порт-Артур Дальний хоёр хото манайхитай гол бааза боложо, Дмитрий хүбүүн Совет

Аха зоной ажабайдалын дүү хүндэ угаа һондор үнгэрһэн байдаг. Намтарайнь нэгэ хажуу тон эли мэтээр үнгэржэ, нүгөө тээһэ ажабайдалайнь зарим хубинууд мэдээжэ бэшээр гү, али оройдоо мэдээжэ бэшэ шэнжэтэйгээр ошоһон байдаг. Тингээд яһала томо болоод лэ, гэгтэ гайхан обдорхош: хаанаб холо байһан мэтэ ахашни гэгтэ дүтэ боложо, хаа-яа ороод гарадаг хүншни дүтыншни түрэл байшадаг.

Мининьшэ наһанда тон нимэ ушар болоһон юм. Хара баһаһаа хойшо Дмитр ахай гэжэ хүн хаа-яа бии болоод, дахинаа үгы болодог, тэрэнэй бардаастай шанга энсэдэн, хөөрүү зан, бүхы юумээс ябууд хэлдэ мэтэ шэнжэнь, минин баабайнь халта энүүрхүүгээр «нагаса» гэдэг байһаннинь минин гүлмэр ухаанда үлэһэн байгша. Илангаяа манай Хэжэнгэ соохи эгээл түрүүшын водокачкын хажууда, Коонсративна гудамжаар байхаданнай...

Харин мүнөө болоходо, Дмитр ахай шэмнай үнэхөөрөө баабайни зээ байшоо. Минин эжы, Гүнсэн Бадмаевна Худан гол дээгүүр ябажа, мори, шаргаар абажа эрээ һэмди гэжэ хүүлдэ, хожом болоһон хойно. Дмитр ахайһаа, өөрһөөнь дуулаһан байһаб. Тинхэдэ, Баяндай абга гэжэ хураһаһан минин үбгэн абын дүү хүбүүн, үнэн дээрээ Тарба гэжэ нэрэтэй байһанинь бии бүри хүүлдэ Дмитр ахайһаа мэдэхэ болоо бэлэйб.

«Тарба ахаймнай хяһууршаг хүн байһан ааб даа. Тингэбшын нилээн даараһан Цырендоржо, Гүнсэн билэ гурбан Аралда байһан тэрэнэйидэ орой бэлэйбди. Тэндэ нэгэ бага дулаасад, сэй уугаа һэн гүбди, үгы гү, ханангайб - саашаа замаа үргэлжэлүүлэ бэлэйбди. Мааналта юумэ оройдоо барюулаагүй бэшэ һаа гү гэжэл голхоронгөөр ухаанда наһан байгшаб, - гэжэ Дмитр ахай хөөрөө бэлэй. - Тингээд үни болонгүй, би сэргэтэ татагдаад, мордоо һэм. Хиталта, Дальний, Порт-Артур хотонуудта албамни үнгэрөө».

Дмитрий Рабданович Банзаргашеев 1929 оной февраль соо Худанай Үртөө, Хори тосхонуудай хоорондохи Хабсагай гэжэ нотагта Должид Раднаевна Рабдановагай болон Дагба Булатович Цыдыповэй бүлдэ түрэн юм. Зүгөөр хүбүүнэйнгэ нарай байханда, түрэлхидын халажа, бишыхан Димые эжын аха Банзаргаша Раднаевич Рабданов үргэн абажа, өөрһнгөө нэрэдэ оруулан, өөрһнгөө эхэдэ, нагаса эжыдэнь - Гунжид Маюровна Бадмаева - тэнжээхынь үгэһэн байгаа.

«Ээ ахай бишыхан абгай хоёр Дмитрие хүмүүжүүлэ юм, - гэжэ бүлэ басаган Гомбодоржо Бадмаевна Балданова хөөрэдэг хэн. - Хара баһаһаа хойшо Дмитр угаа түргэн, хүбэлгэн, хурса хүбүүн байһанаа харуулжа, бии болоходоо, гансата эрэнгээ ойлгуулдаг хүбүүхэн хэн». «Хара хирээгүй хагалаанай үе» гэжэ муу алдар сууда ороһон 1937 ондо Дмитрий Ородой эхин хургуулины шаби болоо бэлэй. Бүхы хуралсалын 1943 он болотор үргэлжлөөд, Хэжэнгын дунда хургуулида долоон анги дүүргэһэн болоод, түрэл Молотовойнгоо нэрэмжэтэ колхоздо элдэб ажал хэжэ захалаа хэн.

Тэрэ үедэ дайнда ошоһон баабайнар, аханарайнгаа нуурнда арай шамай арба гараһан үхибүүд жагсажа, бүхы ажалай хүндые ээм дээрээ абажа, эсэхэ, сусахы

сэргэй хангамжада горитой хуби оруулан байха. Харин эндэ алба хэжэ байхадань, нэгэ угаа нонин ушар болоһон юм. Нэгэтэ эндэ сугтаа алба хэһэн Иосиф Кушнарёв, Балжанима Балданов, Евлампий Рубцов, Дондид Эрдынесв гэгшэдтээ штабта Хэжэнгын хүбүүн Жалсан Дондидов гэгшэ оршуулагшаар алба хэнэ гэжэ дуулаа бэлэй.

Командиртаа табюулаад, штаб ошожо, нотагайнгаа хүбүүс оложо ошоходонь, тэрэн бүлэтээ эрэн байба. Тэрэнэй пүхэр Намасу абгай Ородой байгаа. Тинмэһэ нотагайнь хүн мэтэ байжа, Дмитрий одоол хураарлаа хэн. Жалсан ахатаньшэ баһал Дунда Худанай хүн, баһал холо ошоогүй байгаа. Аяар холын нотагта түрэн нотагайнгаа таниха зоние оложо уулзаха гэжэ хүлээгдээгүй шэнги аад, харид ябаһан залуу хүбүүдэй зүрхэ, сэдхэлдэ түрэл нотагаа ошоод эрэн шэнги мэдэрэл түрүүлдэг юм байна гэжэ Дмитриин һайн ойлгожо абга хэн. Тинмэһэ нотагаһаа холо байһан хүбүүдэ тиншэ ябаа һаа, заабол оложо уулзаха гэжэ оролдодог хэн.

1953 ондо нотагаа бусаад, Чисанын МТС-эй агрономоор хүдэлхэс эльгээгдэ. Эндэ хоёр жэл тухай соо сэргэй албанай урда олоһон дүй дүршлөө хурсадхаа, шэнэ олол аргануудын нэгээ, таряа ургуулгын хэрэгтэ дадалтай болоо. Мүн эндэ наһанайнгаа нүхэр болохо басагантай бүри дүтэ боложо, Чисанын дунда хургуулини ород хэлэ болон литературыны багша Дашимаа Пасаровнатай хуби заяагаа нэгдүүлхэ тухай хэлээ. Иимэ наһандань тон шухала удха шанартай хэрэгтэй эхин табигдажа, хүүлдэнь айл болоһон юм.

Тингэжэ гурбан басагатай, ёстой зоной айл болоһон байна.

Чисанын МТС-тэ хүдэлжэ байхадань, нэгэтэ хүлээгдээгүй айлшан бууба. ВЛКСМ-эй обкомой нэгдэх секретарь Николай Бутуханов эржэ, Дмитриитэй танилсаһан, удаан хөөрэлдэһэн, ажалынь наринаар шудалһан байна. Ябаха дээрээ Николай Бутуханов үргэнээр энэбхилээд, «Зай, нүхэр Банзаргашеев, шамай ВЛКСМ-эй Хэжэнгын райкомой нэгдэх секретаряар дэбжүүлхэ гэжэ шиндээбди. Паян сагта райкомойнтай пленум зарлагдажа, энэ асуудал шиндхэхэбди. Амжалта хүсэнэб!» гээд, баруулаа хэн.

Удангүй райкомой пленум зарлагдажа, Дмитрий Рабданович Банзаргашеев нэгдэх секретаряар хунагдаа хэн. Эндэ ажаллаһан хаһаа Дмитрий Рабданович эхэ халуунаар ханадаг. Залуу наһанай охин дээрэ нүхэлтээ ханагдаагүй хэрэгүүды бэжүүлдэг байгаа бшуу. Гадна энэ ажалдань залуу хүбүүнэй эмхидхэы шадабари, зоние элсүүлэн, хойноһоо дахуулжа шадабаринь угаа хурсаар харагдаа бэлэй. Тингэжэ зонтой хүдэлэлгын түрүүшын бодото жэшэ абжа, бага сагын дүй дүршэлтэй боложо захалһан байгаа. Эндэ хүдэлжэ байхандаа, партин гэшүүн болгогдожо абтаа хэн. Юуб гэхэдэ, сэргэһэ табигдаад эрхэлдэ, КПСС-эй гэшүүндэ кандидат болоһон байгаа бшуу.

Тэрэ үедэ комсомол хадаа ёстой хүтэлбэрлэх кадрнууды хүмүүжүүлдэг, хатуужуулдаг, дэлхэ дали абажа, холуур, дээгүүр ниндэхэ арга боломжынь олгодог байһан юм. Тингэжэ нэгэ үедэ Дмитриитэй хүдэлһэн аймагуудай райкомундай нэгдэх секретарярай ганса нэрэнүүды дурдахада, ямар зон комсомолой ажалһаа урган гараһан болоноб гэжэ тодоор

ЦЫДЫП ЦЫРЕНДОРЖИЕВ

харагдаха байна гэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйбди.

Жэшээ болгон дурдаханда, Октябрь Дамбасв (Баргажан), Нимажаб Юмсунов (Бэшүүр), Георгий Бородин (Хори), Пётр Павлов (Ярууна), Ринчин Бандсв (Захаамин), Цыден Цырендоржиев (Сэлэнгэ), Михаил Рыжаков (Тарбагатай), Геннадий Басаев (Улаан-Үдэ) болон бусадтай хамта ажаллажа, хапилаан нүхээсэжэ, Николай Васильевич Бутухановай хүтэлбэри доро хүдэлхэ арга боломжотой байһандаа Дмитрий Рабданович омогорхожо, дээдын хүндэдэ тооложо ябадаг юм.

Энэ тушаалһаан Эрхүүгэй партийна дээдэ партийна хургуулида эльгээжэ, дүрбэн жэл соо хуража гараа бэлэй.

Эндэ залуу хүн юушы абаагүй гэжэ болохогүй юм аабза. Гол түлэб теоретикын

тулада горитой хүшэлэл, хүсэл гаргаха хэрэгтэй хэн. Тингэһын тулада энэ хэрэгэ гансата, хам орожо дүүргэжэ эхилхэ хэрэгтэй хэн. Тинхынгээ хажуугаар нотагай зон тухай мэдээсэл шадаал һаа эхээр суглуулжа, бодото ажалдаа хэрэглэхэ шухала байгаа.

Нотагай зон булта амяар амяараа мэтэ байха. Энэ түрүүшын харасада ааб даа. Харин үнэн дээрээ хуу нэгэдэнхэй, нэгэн болонхой, нэгэ амяар тэдэндэ таараагүй юумэнэй урдаһаа тэмсэхэ хараа, бараатай зон хэн. Харин эдэнэртэ өөрын хүн боложо шадаа һаашни, тэдэнэрһээ үнэн зон байхагүй.

Дмитрий Рабданович түрүүшын үдэрһөө захалжа, хэн, эндэ юун бэ гэжэ харуулжа эхилээ. Гадна нотагай зон тухай, илангаяа түрүү, хойгуур ябадаг һаалишад, малшад, механизаторнууд, бусад совхозой гол

«ТҮРЭНЭН ХЭЖЭНГЭЭ БУСААЛБИ...»

Очерк

талаар горитой мэдэсэтэй болоо гэхэдэ, алдуу гарахагүй. Тингэжэ ВПШ-һаа бусан сасуун тэрэниэ түрүүн Хэжэнгын, тэрэ үедэ айхабтар томо совхозой, удаан Удын совхозой отделениүүды эрхилгэшээр томилжо, Дмитрий Рабданович ажахын горитой хургуули гараһан байха юм. Баруун Хасуургайда ажаллажа байхандаа, бүхы наһан соогоо ажахын хүдэлмэридэ ябажа, нилээн дүршэһэн, илангаяа залуу зоноор хүдэлхэ дуратай Цыбик Дондупович Батуевай хүтэлбэри доро ажаллаха золтой байгаа. Гадна совхозой бусад отделениүүды даагшанаар Цыдып Данзанов, Цыремпил Ширабдоржиев гэгшэд хүдэлдэг байгаа. Тингэжэ хэниень хэн гэгшэгүй бэрхэ хүбүүд дайралдаа юм аабза. Хоорондоо эхээр нүхээсэдгэһе һаа, ажалдань мурьсэхы шэнжэ эрхэ бэшэ ородог байгаа гэжэ Дмитрий Рабданович тэрэ сага дурсан мнхэрдэг.

Тингээдшэ тэрэ үесын ажахын хүдэлмэридэ элдэб юумэн болодог хэн. Илангаяа партин дээрһээ буулгаһан зарим зарлигууд манай нотагай уларилда, хэлбэридэ таарахагүй хэрэг эрхилхыс баадхадга бэлэй. Жэшээлхэдэ, кукуруза ургуулжа тухай шанга забарини Никита Сергеевич Хрущёвтай үедэ буухадань, яхыншы аргагүй байгаа. Тингээд кукуруза ургуулханда, манай уларилда огто таарахагүй гэжэ гансата тодорлоо. Нэгдэхини, кукуруза алишыш ушарта эдэснэжэ үрднхэгүй байшоо. Хоёрдохор, уридшалан ямар байхынь мэдэхгүй манай хабар, намарай хаһада нэгэн тээ һаа, үрэн зандаа, үгы гэбэл, түлэг ургажа байтараа шарлашоод, набишшоод үглөөгүүр шамайс угтажа байха. Нэгэ үдөөр хэлэхэдэ, тэнгэрини канцелярини мэдэл доро гүйсэд байха баатай болодог бэлэйбди гэжэ Дмитрий Рабданович дурсадаг.

Гадна боро болон шэнэ газар элдүүрилгэ тухай хэлэе. Манай заха, хизааргай талыс Казахстанай асари эхэ талатай яашыс жэшэһын аргагүй юм бээ. Тинмэһэ үгтэһэн даабари-түсэбүүд олон ушарта хүшэрхын аргагүй байгаа. Тинмэһэ тэрэ үедэ хахалхын аргагүй, хахалагдаха ёһогүй газарнууд урбуулагдашоод, эзэн буса хандалгын ялас гэмэ жэшээ болон, нилээн удаан саг соо хооһон хэбтэдэ һаа гү гэжэ мининшыс үхибүүн ухаанда голхорол түрүүлэн үлэһэн байдаг. Манай этингын аргагүй уларилтай нотагта боро болон шэнэ газар элдүүрилгэ яашыс хэжэ болохогүй байгаа гэжэ тобишолоор.

Удын совхозой бэрхэ гурбан эрхилгэшэнүүдэ ниндэхэ арга боломжо үгэхэ гэгэн эсээн шиндхэбэри үндэр кабинетүүд соо абтажа, Цыремпил Ширабдоржиевын Удынгөө совхозой директорээр үлэжэ, Цыдып Данзановын Хорин совхозой директор болгогдожо, харин Дмитрий Банзаргашеевын аяар холын, шэнэһэнэй оёрой Яруунын Инсэньгын совхозой хүтэлбэрлэгшэ болгогдоһон байгаа.

Энэ нотагыс би һайн мэдэхэб. Юуб гэхэдэ, наһанайни нүхэр тэндэх юм. Эндэ хүдэлхэн хүндэшыс, нүгөө талаараа хүнгэншыс байгаа. Илангаяа хажуу тээһэ эрэн зондо айхабтар болноомжотойгоор хандадаг, тэдэндэ өөрын хүн болохын

шухала ажалшад тухай ниншэнь эльгээхэнь гэжэ дуулан сасуугаа мэдэнүүдыс суглуулжа эхилһэн байгаа. Гадна гансата заншалта болгогдоһон нэгэ зүйлын нотагай зоние гайхуулаа, үнн болонгүй хуулига болоо.

Тэрэ хадаа үглөөнэй зургаан часта бүхы мэргэжэлтэд болон конторын ажалшад ажалдаа эрэд байха ёһотой гэгэн эрилтэнь бэлэй. «Малшад, илангаяа, хара эртэ ажаллаа хэжэ эхилдэг. Харин маанад конторо соо түлхисэлдэжэ байнгүйгөөр түргэһэн хэлэхэ зэргэгүй юумээс хэлсэд, бултадаа фермэ, гүүртэнүүдээрэ таража, гол ажаллаа эхилхэ ёһотойбди. Ойлгосотой бээ?» гэжэ түрүүшынгээ үглөөнэй суглаанһаа эхилжэ, шэнэ даргын сонсохоодо, зоншыс гайхалсад гээд, нимэ байдалтаа удангүй эбсэ хэн.

Харин шэнэ директорэй эгээл түрүүшынхис фермэ, гүүртэ, отарада эрээд, тэндэх зоние нэрэ, обогоорнь нэрлэжэ, үргэнээр энэбхилжэ байхадань, нотагай зон нилээн гайхаа, дуратай байгаа юм аабза. Эдэ мэтээр инсэньгынхидэй орёо зангыс өөрынгөө хүнгэн бэнэ зантай тохёолдуулжа, үнн болонгүй, бултадаа хамтаран ажаллажа захалһан байгаа. Тингэжэ совхозой хэрэгүүд улам оромтойгоор, урагшатайгаар ябажа эхилдэд, Инсэньгын асари эхэ совхоз республика соогоо мэдэрэгдэжэ захалаа бэлэй.

Илангаяа Яруунын аймагай хүдөө ажахын управленини дарга Гаврил Павлович Тюменцевэй халымаг үүлтэрэй үхэрнүүдыс Яруунадаа асарха тухай дуралхал оруулхадань, Инсэньгын совхозой директор халуунаар дэмжэжэ, түрүүшын бүлэг мал асаргдажа, гүүртэдэ байлгагдаа хэн. Энэ ябадалынь угаа зүб байгаа. Тингэжэ халымаг үүлтэрэй мал Инсэньгын совхозой мяха тушаалгада горитой хубитаяа оруулжа эхилээ бэлэй.

Би энэ малыс яһала дүтэ үзэһэн байһаб. Минни хадам аха хадам баабай хоёр халымаг малай гүүртэс даажа, харууһалжа байһан юм. Тинмэһэ Инсэньгын үргэн дайдаар одоол дуран соогоо бэлнэдэг мал гэжэ хоёр шодөөрөө хараа бэлэйб. Хээрэ тугаллаад, тугалаа ногоон соо хоргодуулжа, ондоо амитанай эрэхэдэ, хажуу тээшэнь абаашажа, тэрэнэ абардаг, ёстой зэрлиган мэтэ мал байгаа бэлэй. Тэдэниэ ходо адуулжа ябадаггүй, харин хирэ болоод, али багта ябаһынь лаблан тодорюулдаг байба. Тинмэһэ халымаг малыс «адуулиха» гэжэ хэлэхэдэ, буруушаг аа гү гэжэ хананаб. Адуун шэнгээр «манаха» гээ һаа, таарамжатай ха гэжэ хананаар.

Эндэ ажаллахандаа, Инсэньгын совхозой зон соо Дмитрий Рабданович нилээн хүндэтэй болоһон байха. Парткомой секретарь Ц.Э.Дамбарабжаев, рабочкомой түрүүлэгшэ Д.С.Цыбенев, сельсоветэй түрүүлэгшэ В.Е.Самбуев болон бусад туһалагшадтай хүдэлжэ, барилгашан Батажаргал Цыдынов, трактористнууд Миньин Нимбусев, Александр Сулытмов, Эрдэнэ Раднаев болон бусадые хүмүүжүүлдэг, Бато Бадмаев, Осор Сулытмов, Дашанима Аюшев, Цырендыжиг Тарбасва болон бусадые ордон, медальда хүртэһэн хүтэлжэ, ВДНХ-гай үзэмжэдэ хабаадуулжа, үшөөшыс эхэ, тодожо харамаар юумэ хэжэ гараһан Дмитрий Рабданович нотагай зоной хайра, хүндэдэ хүртэхэ ёһоороо хүртөөл!

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Буряадай Уран зохёолшодой холбооной 75 жэлэй ойдо

«Алтан гадахан» - монгол туургата арадуудай оюун ухаанай дээжын түүбэрин мүн. Октябрийн хубисхалай урдахи үедэ буряад арад нэгэ изагуурай монгол угсаатантайгаа түүхэ, соёл болбосорол, уран зохёол болон ажабайдалай элдэб талаараа нягта холбоотой байһан гэшэ бээ. Тиймэһээл монгол хэлэтэй арадуудай дурасхаалта бэшгүүдыс Монголой академик Дамдинсүрэнэй бэшэһээр, «Чингисэй шулуун дээрэхи бэшэг», «Монголой нюуса тошшо», «Гууг хаанай тамгын бэшэг», «Мүнхэ хаанай хүшөө дээрэхи бэшэг», «Дүрбэлжэн үзэгөөр бэшэһэн зохёолнууд», «Ил хаанай бэшэгүүд», «Үлзүтэ хаанай бэшэг» болон бусад

зохёолнуудтай танил байһан юм. Юуб гэхэдэ, XIII зуунһаа Монголой ехэ уласай мандаха үедэ монгол туургата арадууд уран зохёол бэшэг үзэгтэй болоод байһан үе хэн. XIII-XIV зуун жэлүүдэй үшөө уламжалан эрхэн монгол хэлэтэй арадай зохёолнууд гэхэдэ, «Гурбан зуун тайчуудыс дарахан домог», «Аргасуун хууршын домог», «Чингисэй бэлиг», «Оюун түлхюур», «Үншэн хүбүүнэй шастир», «Алтан ордоной үйһэн дээрэхи бэшэг», «Хоёр загалай түүжа» г.м. болоно. Энэл зуун жэлүүдэй үедэ хүршэ байһан арадуудай уран зохёол оршуулха хэрэгтэ тэрэ үсын

эрдэмтэн болон оюун ухаатан шармайн оролдоһон байха. Энэл 1264 ондо Хитагта шэлэгдэмэл зохёолнуудыс оршуулха ба түүхэ зохёохо бүлгэмэй байгуулагдаһыс ханая. Тийн эрдэмтэн Б.Баяртуевай ханамжаар, XVII зуун жэл болотор, буряадууд Петр хаанай үе саг болотор хүгжэлтын түүхэтэ замыс түрэл угсаатан болохо халха-монголнуудтай сугтаа гаталһан, соёл болбосоролой болон уран зохёолой талаар XX зуун жэл хүртэр заншалта нягта харилсаа холбоотой байһан гэшэ бээ. Мүнөө уншагшадай анхаралда «Алтан гадахан» номһоо «Оюун түлхюур» гэхэн зохёолһоо хэрэг хэблэбди.

ХУБИСХАЛАЙ УРДАХИ ОЮУН УХААНАЙ ДЭЭЖЭНЭЭ

«ОЮУН ТҮЛХЮУР»

(Чингис хаанай завбарилнууд)

Эзэд хаашуул! Олонни хуряаха гэбэл - үгэлнэг үгэгты, Усалгүй ябаха гэбэл - түшэмдөө үргэгты, Агуу хүсээс эхэдхэхэ гэбэл - сэрэгтэ тэдхэгты, Аажамсула жаргаха гэбэл - эсэхшээгты! Үдэр ябаһан ябадалаа һүни шүүгты, Эшгүүри гэмтэ ябадал идхажая орхингты! Олоной дунда үгээс бэхилэ, Гансаараа һуухадаа, сэдхэлээ шэнжэлэ! Олон зонтой найрлан зохилдожо, Юрэ абаха, гэхын илгаа шэнжэн мэдэ! Ехэ, багын ханаас асуужа нэгдхэн, Югөөдөлгүй сэдхэл угһаа барижа, Шажан амитанай туһын тулада шамдан, Хамаг амитанни ганса хүбүүн мэтэ тэдхэжэ, Эсэгэ мэтэ хургажа, эхэ мэтэ тэжээ! Засаг сааза номой ёһоор барижа, Олон амитанай жаргалангыс зохёжо, Түрэл түрхэмөө энхэ амарта хүргэгты! Үзэхэдэ үнэнөөр ябагшадыс Үргэлжэ дэмжэжэ хүгжөөгты! Үнэхөөр гэмтэй хүнине хэһээ, Хатан, хүүгэд, албатанаа адли хурга! Хэдэн жэлэй хэрэгыс нэгэ үдэрэй хэрэг мэтэ Хэшээн бүтээжэ ябабал, Түрын бамбай, дайсанай хуяг мэтэ адли. Юрэ бэсын амарыс харангуйгөөр, Бусадай үйлэһөө уйдангүйгөөр ябабал, Дээдшүүлэй ябадалтай ойро гэхэ. Абан үргэхын үмэнэ айлгаха, Албатандаа атаархан тэмсэхэ, Аха дүүтээс хэрүүл гаргаха, Дэмы холын зонтой ханилан, эблэржэ, Дэргэдхи хүнөө зобоохо. Түрэл түрхэмөө амаруулхагүй, Түрэ саазаһаа айхагүй, Муу хүнэй үгэдэ орохо, Пайн хүнэй үгэдэ этигэхгүй, Шэрүүн үгөөр дайсанис суглуулха, Хорото сэдхэлээр хамагыс хашаруулхаяа тэбшэгты! Тойн хүнэй хамаг эрдэм соо Нигүүлсхы сэдхэл - нэн эрдэм, Хаан хүнэй гушан табан эрдэм соо Хайрлаха сэдхэл - нэн эрдэм, Хатан хүнэй арбан табан эрдэм соо Пайхан аали зан - нэн эрдэм. Тойн хүмүүн хамаг эрдэмыс түгэс һурабашыс, Досоогоо нигүүлсхы сэдхэлгүй һаа, Хамаг хэрэгтэ аргагүй хүнгэнөөр хандаха. Хатан хүн хамаг һайниис түгэсэбшыс, Ааша зан муутай байбал, Харин түрхэмдөө бусажа, бог болохо. Түшэмэл хүн эрдэм түгэсэбшыс, Түбшэн һайн сэдхэлгүй болбол Хорото шон мэтэ эшэгдэхэ тула - Түб сэдхэлэй эныс хэһээ! Арсалан мэтэ ноёдыс Барас мэтэ түшэмэд дагаха. Барас мэтэ ноёдыс Эрбэд мэтэ түшэмэд дагаха. Эрбэд мэтэ ноёдыс Шоно мэтэ түшэмэд дагаха. Шоно мэтэ ноёдыс Үнэгэн мэтэ түшэмэд дагаха тула - Хамагай зоболон болохо. Юрын улад, һайн һайхан үнэн үгэ Шударгуу сэдхэл хэһээн һурагты! Үндэр ехэ заяатанис үзэн ядабал, Өөрын аманай хэшэг зайлаха. Үншэн хүнэй жаргалыс һүнөөбэл, Өөрын хэшэг эблэрхэ. Үнэн туһа хүргэлшэдыс гомдохообол, Тэнгэри һайхашаахагүй. Үзэхэдөө муулаһан хүнине аргадабал, Үйлэ бүтэхгүй. Харамсаараа, яаран бү магта. Түргэн зуура ханилһан нүхэртэ яаран бу уурла. Үргэлжэ ханилжа, тэсэн мэдэ! Нэгтэ ушарһан хойноо яаран бү сухарн.

Этигэһэн хойноо үгээс бү нюу, Этигэлгүй хүндэ эльгэ зүрхэнэй үгэ бү хэлэ! Муу хүнэй үгэдэ бү оро! Хүбүүгэс богоолоор бү мэдүүлэ! Харатай хүнтэй үгэ бү зүблэ! Олоной зүбшэһэннис бү эбдэ! Хилэнсэгтэ үйлэдэ бү шуна, Буянта үйлэдэ һаад бү хэ! Үнэхөөр жүдхэһэн зоной урмыс Үшүүхэн юумэндэ бү һандаа! «Үзэмсөөрөө яаран магтаад, Ушаралдан ханилжа гайхуулаад, Удангүй хэрэлдэн һалаад, Дары бусаяса, энсэдэ наада хэн ябагшад Үзэхэдэ муу арад мүн туда - Үтэр тэдэһнээ зайла! Дээрэлхүү омог сэдхэл барижа, Дэмы муу бээс гайхуулаад, Дээдшүүлэй ёһоор загнагша Тэдэһнээ түргэн зайла! Хилэнс эхэтыс аргаар үнгэрүүлэ, Хилэнс эхэтыс номоор тэдхэ! Түрэл түрхэмөө тэдхэжэ ябабал, Бүхэ ехэ хүсэтэй болохо. Түрэ ёһоо түб шударгуу дахажа ябабал, Хүндэ ехэ нэрэтэй болохо. Түб сэхэтэнэй журам дагажа ябабал, Түмэннис эрхилхэ болохо. Тэрэһини, энэһини илгангүй үргэбэл, Олон нүхэдтэй болохо. Холын хүндэ үршөөл туһа хүргэбэл, Алдар нэрэ олохо. Ойрын хүндэ үгэлнэг хүртөөбэл, Эб эе бүтээд, хүсэтэй болохо. Харини газарта арга шадлаа бэхилэ! Халуун зуура эб эе хэһээ! Шажанда дурегүй сахилтанһаа Пайн һүзэгтэ хара хүн дээрэ гэлэй. Түрэ ёһо мэдэхгүй хаанһаа Түбшэн һайн түшэмэл дээрэ гэлэй. Эшгүүри мэдэхгүй хатанһаа Эшгүүри мэдэхэ зараса дээрэ гэлэй. Хадагалжа шадхагүй хүбүүнһээ Ханамжатай һайн богоол дээрэ гэлэй. Харуу сэдхэл - тушаа. Хатуу сэдхэл - жада. Хара ханаан - хорон. Ханилһан нүхэрөө хуурабал, Харин бээс хуураһантай адли. Үнэхөөр ханилһан һайн нүхэрэй үгэнүүдыс Үхэтэрөө бү марта! Хахасашагүй хани нүхэртэ Марташагүй муу үгэ бү хэлэ! Үгэ дуулахагүй муу хүндэ Олон үгэ бү хэлэ - олин болохо. Үгэ мэдэхгүй мунхаг хүнтэй Үгөөр бү тэмсэ - эшгүүри болохо. Үшүүхэн номшо хүн омогоор Үргэлжэ ехэ мэдэхэ мэргэдтэ хандабал, Үтэр хандархын тэмдэг. Гэгтэ һайжарһан арад Гэтэрхыс ехшүүлдэ халдабал, Гэмшэжэ барагдахагүйн тэмдэг. Арсаланай омог баатар мүн арсаландаа зохихо, Үнэгэнэй уран арга мүн үнэгэндөө зохихо. Арсаланай омог баатар үнэгэндэ туһагүй. Үнэгэнэй уран арга мүн арсаланда туһагүй.

Арсалан үнэгэн мэтэ ябабал, түргэн гутаха, Үнэгэн арсалан мэтэ ябабал, түргэн үхэхэ гэхэн Үлгэрыс Хэншыс бол хинан үзэжэ, хирэ хирэ мэдэжэ, Шэлээ шэнээгээ бодожо ябабал - һайн. Юрэ хоёр хүмүүн эбтэй болбол, Түмэр хүрээ мэтэ бэхн. Харин хүмүүн эбгүй болбол, Эблэрхэй хүрээ мэтэ хэбэрэг. Үнэр хүмүүн эбгүй болбол, Үншэн зоной элиг болохо. Субажа ябаһан барасһаа Сугларжа һууһан шаазгай дээрэ гэлтэй. Тиймын тула эе эбээ бэхилэгты! Амарга ханилһан нүхэртөө Алибаа хүнэй үгөөр бү уурла! Ажаглан оножо мэдээл, Харин бээс шүүгты! Үлэмжэ һайн ханилһан зонинс Үнэхөөр муу сэдхэлтэй хүнүүд Үзэн ядан, хуурмаг аргаар эблэрүүлээд, Элиглэе гэхэнь эшгүүритэй. Үнхшэ зутар аргатай хүмүүн Зөөлэн худал үгөөр хууран байжа, Үнэн ханааш абаад, Уймарлатар муудхан хэлэхэнь олон юм. Үзэжэ танижа танилса! Худал үгэ юрэдөө тэбш! Хүниис мэдэбэл - бээдэ хүнгэн. Бардам хатуу үгээс орхи! Хүмүүн мэдэбэл, ойлгохо. Хулгай худал энэ һаһанай эшгүүри, Эсэстэ тамын бог - Энэһини эртэһнээ таһала! Аригуун ябадалта ламыс бурхан мэтэ тахи. Асарал ехэтэ ноёдыс тэнгэри мэтэ хүндэлэ. Ама абаһан тангаригаа аман мэтэ сахи, Алибаа хүмүүнтэй найзалан зохи. Хаан хүмүүнтэй бү тоосолдо, Сайд хүмүүнтэй бү эблэрэ. Лама хүнэй эд малда бү хуриса, Тарнишыс хүндэлэ. Дэмы хүниис бү аргада. Үшүүхэн бага хүниис бү баһа. Памган муу сэдхэл бү үүсхэ. Бурхан тэнгэригэс һайтар сахи. Эзэд сайдыс бү хараа. Айха эшэхэ хоёрыс ажаглажа мэдэ. Алибаа хүнэй зан аалинс Аргаар тэнсэжэ мэдэ. Дотор муутай түрэлһөө Тон танихагүй хүн дээрэ гэлэй. Муу сэдхэлтэй аха дүү Дайсантай адли гэлэй. Үһэрнхэ дайсанда шуһаһаа бү харуула. Үһөөтэй хүндэ муугаа бү үзүүлэ. Хорото дайсанда холо, ойро гэгэ үгы юм. Хэнэйишьеб хоротой болбол, шадарлажа, бү иналда. Хэнэйишьеб туһатай болбол, газарлажа, бү илга. Зүбтэй ябаха хүниис бү дарла, Буруутай ябаха хүниис бү үргэ! Муу ябаха хүниис ехэтэ хайрлабал, Харин бээдэ халдааха гэм бии.

Пайн зонинс муулабал, Харин хойно гэмшэхэ гэжэ бии. Пайн - мууе, үнэн - худалыс илгажа мэдэхэ хэрэгтэй. Пайн зондо үгэлнэг үгэжэ, үйлөө захираа. Хэды үргэмжэлэгдэбшыс, Үшүүхэн сэдхэл барижа, олонтой зохи! Гэгтэ доройтобол, гэмшэлгүй хатуужаха хэрэгтэй. Хүнэй нюур харалтагүй, Үйлөө туйлда хүртэр жүдхэжэ, хэрэгтэ бүтээ! Харин үйлыс ашата һэримжэлэ! Халуун зуураа эб эе хэһээ. Дээдшүүлэс хүндэлэ, доодшүүлэс үргэ! Бурхан шажанда айма таби, Бусадай туһада бээс орхи. Булангиргүй ябабал, богдо сайдай ябадалда ойро гэхэ. Сэмүүн муу бээс ехэдэ бодоод, Пайн хүниис үзэн ядаал, Пабыаһагүй мунхаг үгээс зүб болгоод, Панаандаа ехэ дүрэ барижа, Арга хуурмагаар абаха, эдихыс һуража, Доорлодо хүниис дарлаһан гэшыс Адагуусадай ээргэдэ ойро гэхэ. Нюуртань магтаад, нюргандань муудхаад, Ехэхэн үгэбэлнь, баярлаал, Үгэхгүйдэнь гомдоод, Энсэдэ наадаар үнгэрүүлээд ябаха, Эшгүүриггүй хургаалда орошогүй хүниис хэһээбэл, Улам хойтодоо туһатай бэлэ. Амитанай сэдхэлэныс мэдэнгүй, Пальхай хуурмаг этгээд болохогүйн тула Пайн хэрэг яажа бүтэхэб? Өөрын хэрэгтэ орхижо, Үнэн ханаагаар жүдхэжэ, Нюурта, нюрганда магтаха ба Муушалхыс бодонгүй, Олзодо шуналгүй, Нэрэ зорингоо хухалангүй, Уйдаха, шэлэхыс ханалгүй, Хэб хээдэ сүхэрэлгүй, Зобохо сагта зайлалгүй, Жаргаха сагта хэтэрэлгүй, Хайрлаха сагта дадалгүй, Халдаха сагта гутахагүй, Наһан үргэлжэдэ нэгэ зангаар ябабал, Улам хойтодоо хүгжэлтэ болохо. Юрын хүнэй ажаһын үйлэ гаршагтай. Туһатай һайн ханаа һаһандаа хэһээ! Туһатай һайн хүн уһан мэтэ эсдэг. Тон муу хүн модон мэтэ хушуун. Бусадай гэмныс иджажа орхи! Өөрын бээс магтангүй, Үйлөө үргэлжэдэ шэнжэгты! Шажан амитанай туһыс саг бури үйлэдэжэ ябабал, Хэб хээдэ юун хэрэг болохоб? Үхэлгүй һаһанай шэдине олоогүй һэн тула Мүнхэ бэшээ ханаха хэрэгтэй. Аюулга тамын үүдыс хаагаагүй һэн тула Хилэнсэгһээ зайлаха хэрэгтэй. Ашатын хүнэһэн номой үгэлнэг - Амгаланай дээдэ бэди мур. Мэргэдэй гэгэһини үгэнгүй ном табигша, Ноёдой гэгэһини танингүй түрэ ёһо загнаша - Энэ хоёр мунхагай туйлда эндүүрдэг. Жаргал, зоболон - аша үрын дүн. Гэм хэбэл - сааза бэрхэ, Хилэнсэ хэбэл - тама бэрхэ. Ашатын амар жаргал олохо гэбэл, Онсо буян хэрэгтэй тула һайниис үйлэдэ! Эрдэмтэ ламын тангарин бү эбдэ. Эзэд хаадай зарлыг бү даба. Эхэ эсгын хургаан бү марта! Энэ, хүүгэн, богоолой үгэ бү дага! Шударга үгын хургаан энэһнээ Элдэб жаргал үүсэхэ болгогой!

Виктор ЖАПОВ хэблэлдэ бэлдэбэ.

МҮНХЭ ДУРАСХААЛАЙ ЗУЛА МҮРНҮҮД

Майдари Хайдапович ЖАПХАНДАЕВ -Россин арадай артист - манай Буряад драмын театрай нэрэ нүлдые, нэрэ зэргые үндэр дээрэ үргэһэн бэйг эхэтэ хүнүүдэй нэгэн гэшэ.

Олон тоото образ-дүрс-нүүдые театрай тайзан дээрэ сэдхэл зүрхэнэйнгөө, нюур шарайнгаа, бурханай хайрлаһан хүн шарайнгаа хүшэ шадалаар, талаан золороо бүтээн найруулжа, арад түмэнэйнгөө аригууи найхан сэжжэндэ мүнхэ сэсэгээр һалбаран, мүнхэн дурасхаалаар задаран үлэһэн байна.

Гадна Майдари Жапхандаевай Буряадай Гүрэнэй драмын академическэ театрай директорээр олон жэлдэ ажалаһанайнгаа һүүлээр, анха түрүүн манай Буряадта цирк бии болгоһонийн гайхамшагтай ехэ габьяан болоно гэшэ.

Буряад драмын театр, Буряад цирк олон тоото нэрэ зэргэнүүдтэ орон түрэдөөшье, гадаадын гүрэнүүдтэшье Майдари Жапхандаевай ударидалга дорюо хүртэһэн юм гэжэ бидэ омогорхохо ёһотойбди. Энэ бүгэдэндэ мэдээжэ.

Харин би мүнөө Майдари Хайдаповичай олонийтэдэ хүлэгдээгүй бэйг талаан, ажабайдалайн нэгэ ушар зэргэ тухай хэлэхэеэ һананаб.

Майдари Хайдапович Новосибирск хотын эмшэлгын байшанда аргалуулжа байхадаа, шүлэгүүдые бэшэһэн байна. Тэдэнээ хэндэшье харуулаагүй, уншуулаагүй.

Наһа бараһанайн һүүлдэ инаг нүхэрнэ Валентина Лыгденовна

шүлэгүүдые бусад гар бэшгүүд соонь олоһон байна.

Мүнөө танай анхаралда - Майдари Жапхандаевай шүлэгүүд... Мүрнүүдын гунигай мэдэрэл асарна, нүхэрэймнай бэйлэгэй далайда шодэнэй нулимса дуһална, мүнхэ найхан дурасхаалай гэрэлтэ зула гэгээрүүлэн хэрээнэ.

Ардан АНГАРХАЕВ,
уран зохиолшо.

Майдари ЖАПХАНДАЕВ

Харан гэхээм

шамайе

Наран шараа

шарайгыш.

Талын олон сэсэгүүдэй

Улаалзайнишь

багараа гү?

Сахилгаан шэнгээр

зурагас гээг

Залуу наһанш

яларшоо.

Сэдьхэл зүрхэнэйш

хүбшэргөөр

Наагаха гуран

хүрешоо.

Харан гэхээм

шамайе -

Наран шараа

шарайгыш.

Талын олон сэсэгүүдэй
Улаалзайнишь
ялараа гү?

Хүндэ хүртэһэн

наһан,

Хүндэ хүртэһэн

жаргал,

Хүнэй эдлэхэ

зоболон,

Хүнэй хуби заяан -

Үйлын үрээр

гэлсэдэг.

Намга үгтэһэн

наһан,

Намга хүртэһэн

жаргал,

Минии эдлэхэ

зоболон,

Минии хуби заяан -

Минии мэдэгдэ

байг лэ!

Намга үгтэһэн

наһанайм

ута

Ажал хэрэгһээм

болог лэ.

Намга хүртэһэн

жаргал

Буян хэшгээм

болог лэ.

Минии эдлэхэ

зоболон

Алдуу эндүүһээм

болог лэ.

Минии хуби заяан

Минии ажабайдалаар

болог лэ!

Мистика Я ВИДЕЛ ...БУДДУ В НЕБЕ

...После того, когда со мной был контакт с летающей тарелкой (НЛО), то есть я услышал громкоподобный голос и саму тарелку и её взлёт, меня стали посещать огненные круги, как зайчики зелёно-жёлтого яркого цвета бобовидной формы, иногда сразу два круга. Обычно они появлялись во дворе, когда я делаю домашнюю работу.

Затем эти круги ведут меня за собой в дом, они идут впереди меня, я за ними, дома они объединяются в один круг диаметром в 1 метр и останавливаются перед домашним алтарём (гунгурба). Зависают в воздухе. В это время я сижу напротив, держу в руках четки и читаю мантры. «Ум ма ни бад мэ хум», и через несколько секунд после этого они уходят через окно.

Иногда перед алтарём появляются три круга: большой круг туманного цвета, диаметром 1 м, второй - зелёно-жёлтого цвета, внутри синего цвета. Периодичность появления кругов разная, иногда через 2-3 месяца, но были случаи в месяц 2-3 раза посещали. Последний раз круги навещали меня в первой половине декабря 2008 года.

В первом зимнем месяце по лунному календарю 8 числа утром около 7 часов я неожиданно проснулся и увидел через окно высоко в небе статую Будды огромного размера. Небо было затянуто облаком, как будто зоигом. Из чашки, которую держал Будда, сверкали огненные искры. Я был в оцепенении, домашних никого не было, жена с внуком были в Чите. Это

длилось некоторое время, я встал и сел на кровать и всё наблюдал.

Опять таки я не все случаи описал, пока хватит. После контактов с шарами и особенно с НЛО у меня появились сверхъестественные способности в виде дара излечения болезней и предугадывания событий. Помогаю больным с разными заболеваниями или прирожденными пороками: детское косоглазие, заикание, близорукость, излечивал зоб, помогаю парализованным, падучим, лечу язвы, болячки, опухоли молочной железы, снимаю разнообразные порчи, детское недержание мочи. В этом большую роль играет медитация, работа над собой, вера в добро. Иногда помогаю больным с неврологическими, аллер-

гическими заболеваниями, при бронхиальной астме.

Александр ИРДЫНЕЕВ,
ветеран труда.
с.Баялга-Катангар
Петровск-Забайкальского
района.

Владимир СЫРЕНОВ

Ябахата ямар гоёб даа.
Эхэ, эсэгын
эрдэни сагаан буянгаар
Нара, харын
пангин харуул толон
соогуур
Алтарганата ниотагтаа
аза ехэтэй ябаабди.
Амбан золон жаргалые
амсан нуужа эдлээбди.
Үргэн талын
утахан харгы гаталхадаа,
Үндэр наһанай
алтан үзүүртэ хүрээбди.
Үглөө бүхэндэ
мандаха нараа утгахадаа,
Үбгэн баабайн
буянда хүртэбэ гэшээбди.
Үри ашанараа
үбэртөө дулааханаар
барилсаад,

Үнэрыншье абажа,
үргэлсэхын хажууда
Маани, мэгээмээ
мартангүйгөөр уншалсаад,
Мэндээшье хэлсэлээр
ябахата болохол даа.
Булжамуур шубуунай
бутаяа магтаһан аялгань
Булганай досоохине
хүдэлгөөд абана бэшэ гү?
Гунан мориной
Гурбилаа шүдэртөө
уягдаһандли
Гурбан үеын нүхэдэй
харилсаан ехэ гү?
Ай, хөөрхы,
загуурдин орондо
золтойдоо

Агууехэ буянгайн
аша гүһе үзэбэбди.
Хэшгэ залаанһаань
Хэмгүй ехээр амсаад лэ,
Хэдышье үе соо
ханилсахаар бэлэмди.
Гунан мориной
гурбилаа шүдэртөө
уягдаһандли
Гурбан үеын
хани нүхэдэй харилсаан
ехэл даа.
2009 оной
январин 9.

Мондойлдожо ургаһан
Мойһон жэмээсэй
найханийн бэ.
Манаар ержэ зугаалһан
Матрос ахайн
найханийн бэ.
Уһан далайдаа ябахатаа,
Онгосо шамдаа найдая.
Олон зондоо ябахатаа,
Ахай шамдаа найдая.
Боори дээгүүр ябахатаа,
Бутайн түбэрөөн гарана.
Бусажа гэртээ ерэхэдэм,
Баярай түбэрөөн гарана.
Хада дээгүүр ябахатаа,
Хандагайн түбэрөөн гарана.
Харижа гэртээ ерэхэдэм,
Хатарай түбэрөөн гарана.

Татархайн гонзогор талабарта,
Табиһан морин элрэхэй.
Түхэрээн энэ наадан соо
Таниһан нүхэр элрэхэй.
Боохо таряанай урманда
Хадааа хүндэлэн хахалаа.
Болохо нааданай урманда
Бүрэнхы хүниндөө сутларая.
Хадаа таряанай урманда
Хадааа хүндэлэн хахалаа.
Хатарха нааданай урманда
Харанхы хүниндөө сутларая.
Ёохор, ёохор, ёохор-я,
Ёохорложо наадая!
Адуу малаа залажа,
Ара боорёор зогсоо.

Амитан зоноо зарлажа,
Арадай нааданда зогсоо.
Үхэр малаа залажа,
Үбэр боорёор зогсоо.
Үетэн зоноо зарлажа,
Үдэһын ёохорто зогсоо.
Хонгор уулын хүйтэндэ
Хурган манай даарана.
Хара агтын тооһондо
Хоёр шодэн бүлэрнэ.
Сүмбэр уулын хүйтэндэ
Сэмгэн манай даарана.
Сэбэр агтын тооһондо
Сэлмэг шодэн бүлэрнэ.
Ажалай ветеран
Галина Бадмаевна
МАНЗАЕВАГАЙ суглуулбаринаа.

ХАНИ НҮХЭДЭЙ
ХАРИЛСААН ХАЛУУН
Хүрээ дээгүүр
Хүндэлэн татажа хүрөөд,
Саада таладань
Самнан һагад буушаха -
Уды габшагай
Үдэн шэнги
Солбон, дорюун хадаа
Эршэ ехэтэй
Эдир залуу наһанай
Эгээл шанга
Хүсэн дээрээ хаһамнай.
Дуран зориг хоёрые
Зохилдууһан хабатай
Дунда наһанай
Охин хэды ехэб даа.
Дүүрэн, баян нуудалаа
Шэмэглэхэ хубитай
Дүрбэн тээшээ тэгшээр

УРДАНАЙ ЁОХОР
НААДАНАЙ ДУУНУУД
Хотогор жалгайн эхиндэ
Хуратай байха ёһотой.
Хорин үеын дасанда
Хуралтай байха ёһотой.
Нахигар жалгайн эхиндэ
Наратай байха ёһотой,
Наймаг үеын дасанда
Зулатай байха ёһотой!
Дабталга: Ёохор, ёохор,
ёохор яа
ёохорложо наадая!
Улайдажа ургаһан
Улаагана жэмээсэй
найханийн бэ.
Ушаржа зугаалһан
Урихан ахайн найханийн бэ.

Владислав ТҮГДЭМЭЙ

ШЭНЭ ЖЭЛЭЭР
Шэрүүн үбэл жабараар
Шэбэр, майлаа тэбэрээр,
Жэгүүр үзэл заһалаар
Шэбэн дайдаа нэмэрээр,
Шини миний хүлээһэн
Шнираг халаан тэхэрээр.

Шэжэр мүнхэн харгытай
Шэнэ жэлээр амар сайн,
Шэмэг мургэл үлэйтэй
Шэди жэлээр амар сайн!

Сагай хүлэг урасхаал
Саһан байраа эзэлээ,
Замай түшгэ амисхаал
Залай хайраа һэбэлээ,
Намай шамай хүхөөһөн
Найдал һанаан эдлээээ.

Шэжэр мүнхэн харгытай
Шэнэ жэлээр амар сайн,
Шэмэг мургэл үлэйтэй
Шэди жэлээр амар сайн!

Сагаан һарам удангүй
Саһаг зайгаа дабахал,
Сараа татан тухагүй
Сахил найраа залахал,
Сагаа, наһаа үрешэн
Сайхан заяан дэлхэлэ.

Шэжэр мүнхэн харгытай
Шэнэ жэлээр амар сайн,
Шэмэг мургэл үлэйтэй
Шэди жэлээр амар сайн!

ЭХЫН ЖАРГАЛ МАНДААРАЙ
Юртэмсын эддэб ханые
Юрьешэн сагаар дабагша
Юумын гамтай эжымнай
Юунһээш сэнтэй нангин даа.

Хүнэй хубин наһан соо,
Хүсэл найхан үрээл соо
Эхын жаргал мандаарай,
Эзэн һүлдэ байгаарай.

Энхэрхын урин ёһые
Эльгэлэн зүбөөр тахигша
Эгээл мээхэй эжымнай
Эблээд мандаа тулгал даа.

Хүнэй хубин наһан соо,
Хүсэл найхан үрээл соо
Эхын жаргал мандаарай,
Эзэн һүлдэ байгаарай.

Хүгшэрхын хүтэл харгые
Хүсэлэн нягтаар залагша
Хэтын наһан эжымнай
Хээээш элүүр ябаг даа.

Хүнэй хубин наһан соо,
Хүсэл найхан үрээл соо
Эхын жаргал мандаарай,
Эзэн һүлдэ байгаарай.

**УРЯД НЭРЬЕЫШ,
САГААЛГАН**

Сагаан һара, Сагаалган
Сарюун түбээр дэлээлэн,
Һанаан бодол зугаалан,
Һаруул тэгшээр энхэрнэ.

Буряад дайдаа арюулаһаар
Бусаад жэргыш, Сагаалган,
Утын гороо замаараа
Урйад нэрьеыш, Сагаалган.

Санзайн хангал нэмээһэн
Сагаан эдээн дэлбэрнэ,
Золой хэшгэ дэлгээһэн
Зоной үрээл эдэлнэ.

Буряад дайдаа арюулаһаар
Бусаад жэргыш, Сагаалган,
Утын гороо замаараа
Урйад нэрьеыш, Сагаалган.

Сараа татан зурынал
Сагаан үргөө харгымни,
Солоо залай заяанал
Сагай хүлгөө наһамни.

Буряад дайдаа арюулаһаар
Бусаад жэргыш, Сагаалган,
Утын гороо замаараа
Урйад нэрьеыш, Сагаалган.

**ЭЛҮҮРЫЕ,
ХАМГААЛАГШАДАЙ ГИМН**

Эмгэн буурал наһамнай,
Эдир залуу хаһамнай
Эсэхэ, эбэрхэ гэнэтэй
Эмнүүлдэг, заһардаг шэдйтэй.

Арга домоо эблүүлһэн
Ажалтайбди, жаргалтайбди,
Анхаралтай абарһаар
Арад зондоо хүндэтэйбди.

Үргэн дайда шотагтаа
Үхибүүдээ, хүгшэдөө
Үзэхэ, дунгэхэ шадалтай
Үрээдэг, эмшэлдэг хаһамнай.

Арга домоо эблүүлһэн
Ажалтайбди, жаргалтайбди,
Анхаралтай абарһаар
Арад зондоо хүндэтэйбди.
Хэжэнгэ.

Бурядай Уран зохёолшодой холбооной 75 жэлэй ойдо

НЭРЭНҮҮДЫНЬ САГААРУУЛАГДАА,

Цыденжап ДОНДУБОН (1905-1938)

Буряад совет литературын үндэс нуури табилагшад ай нэгэн, Бурядай Уран зохёолшодой холбооной эмхидхэн байгуулаагшад ай нэгэн, олонийтын ажал ябуулагша Цыденжап Дондулович Дондубон (Ц.Дон) оройдоол 34 наһа наһалхан юм. Тон богони аад, ялас гэмэ наһан соогоо буряад литературада аргагүй ехэ хубитаяа оруулһан бэлэй.

Бэшүүрэй аймагай Аяга гэжэ нутагта Ц.Дон түрэнэн. 1916 ондо хоёр класстай училищи дүүргэе. Ревкомой гэшуун, Гушадай хушуунай гүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо ябаа.

1931-1932 онуудта «Буряад-Монголой үнэн» газетын редактораар, 1933 ондоо - Бурядай гэгээрэлэй болон соёлой наркомоор, 1935 ондоо хоёр жэлэй туршада Бурядай номой хэблэлэй редактораар хүдэлөө. Газетэдэ хүдэлхэ үедөө уран зохёолой талаар ёһотой нургуули гараа. Х.Намсараевтай, Д.Дашанимаевтай, Б.Абидуевтай суг «Алсагар Мархай» гэһэн сатирын булан нээгээ һэн.

«Улаан Таряаша» колхозой таряанай бригада Хүһөөтын гарада таряа хуряажа байба. Хэдэн үдэр удаа удаагаар наратай байжа, хуряалгань һөөл урагшатай ябаба. Нэгэтэ үдэсын үрдлэнэй урда тээ сай уугаад гараха дээрээ Гүрэ бригадир хэлэбэ:

- Уржадэр хэлсээшээ һанана бээт, нүхэдэ. Тэрэнээ һэргээжэ, бага зэргэ хөөрлөөд гаргае.

Шанга наранда халуудажэ, хүлэрһэн колхознигууд дүтэлжэ, Гүрнэ тойробо. Эдээлжэ хүнүүдһээ түрүүн садаһан аад, багахан амарха гэжэ харшын һүүдэртэ хэбтэһэн Олёдой хөөрлөөдөөн болохонь гэхье дуулахадаа, бушуухан бодожо ербэ. Тугаарай айхабтар ехэ халуудажэ, абиргаһанааш мартаһан хэбэртэй. Гүрнэ ама хаража хүлээнэ. Туд боложо, уржадэр байгаагүй аад, юуншье гэжэ хэлэхье Олёдой мэдэхгүй байба. Үе үе доодо уралаа наашан үлүү гаргажа, хамарайнгаа нүхэн өөдэ үлээнэ. Айбалхай тушаагаа самсаяа хүндэлжэ, һалхи һэбинэ.

Аяга табгаа аршажа, хуряажа байһан тогоошо эхэнэр тээшэ Гүрэ бригадир эрьежэ, үлэ мэдэг мийдэ гээ:

- Хандама-а! Мүнөө үдэш манай ороходо, һайн гэгшын шүлэ гаргаад байгаарай даа. Өөх-тэйгөөр, лабшаатайгаар, мангиртайгаар шанаарай! — гэбэ.

Олёдой һэм гэжэ досоогоо баярлаһан хэбэртэй боложо, нүдэниинь ялагад гэдэжэ, энезбиһилэн татаад, өөрөө мэдэнгүй, шүлһөө залгадхана. Мүнөөдэр һайндэр байгаа хадань хоёр дахин мяха эдихэ гэбэ гэжэ гүбди, харин хүдэлмэриһөө эртэ орохоннай алтай гэжэ һанана. Хойнонь байһан хоёр залуу хүбүү Олёдойе хаража, һэмээхэн бэе бэе хадхалсаад, хоорондоо мийдэ гэдэжэдибэ. Олёдой ойлгобошьегүй. Бригадир саашань хэлэнэ:

- Уржа үглөөгүүр хэлсэхэдэ, дүрбэн үдэр соо Хүһөөтын арше дууһахади гэлсээ һэмди. Тэрэ гүһээр гурбадахи үдэртөө хүдэлбди. Мүнөө энэ үрдиндэ боолгомнайшье хүнгэн дууһаха байна. Саада тээнэ бүхэли үдэр хэхэ юумэ үлэхэгүй даа, — гэбэ.

Урагшатайгаар болзорһоо урид дүүргээ хадаа һайндэрлэхэ, амарха зугаалхын тухай хэлэхэнэ ха юм гэжэ горидонһон Олёдой:

- Зүб, зүб! — гэжэ дуугараад, толгойгоо хазайлган байжа, анхаралтайгаар шагнаба.

- Теэд манай эрхим ударник-стахановец нүхэдэ Бальжама, Сэбэг, Даринар хэлсэхэдэ, хахад үдэрэй хүдэлмэридэ бүхэли үдэрөө маргааша хаяха байнабди. Тиигэнхаар мүнөө һүни унтангүй зөөжэ сомоод, дууһажархия. Үглөөгүүр Дээдэ Хүндэгөө гаршахабди гэлсэнэ. Би хадаа тэрэ зүб гэжэ һананаб. Таанар юун гэжэ һанаха байна? — гэжэ бригадир дүүргэнэ.

- Нээрээш тиимэ байна даа. һара сагаан, юу хэхэ унтажа хэбтээйбди, — гэжэ Сагаадай үбгэн бар-бар гэнэ.

- Арсаха хүн үгы гү? — гэжэ нэгэ эхэнэрэй абяан гарана.

- Олёдоймнай юун гэжэ юм даа? — гэжэ нэгэн дуугарна.

- Олёдой хамаһаа түрүүн зүбшөөжэ байгаа хамнай! — гэжэ баһа нэгэн шоглонгөөр хашарна.

Олёдой дураггүйгөөр хэлогод гэжэ тэрэн тээшэ хараад, Сагаадай үбгэнэй һүүдэртэ хоргодожо, самсынгаа хормойгоор хүлһөө аршана.

Колхознигууд шууяатай зугаатайгаар отогһоо гараба...

Үдэшэ, харанхы болоод байхада, бригада эдээлхэ отогтоо оробо. Олёдойн һанаанда үргэлжэ өөхтэй, мангиртай шүлэн орожо ябаба. Түргэхэн гэххэлээ, хүнүүдһээ түрүүн ербэ.

Хандама тогоошо, нээрээшье, ехэ тогоогоор дүүрэн шүлэ шаанаад, лабшааеһн хэхэ байна. Олёдой бүтүүхэн һэм гээд, айхабтар эбшэ туһаша боложо, сусал удхална, халбага табгаг зөөлсөнэ, газаа гэгтэ гүйнэ.

Уданшьегүй эдээлгэн эхилбэ. Хандама тогоошо хүн бүриэд нэжээд хонхор табгаар дүүрэн шүлэ хэхэ табиба. һүүлээрнэ хабтагар табгаар обойтор хилээмэ зүһэжэ асарба. Хүнүүд эндэ тэндэһэнь харбагад гэдэжэ, нэгэ-нэгэ зүһэм абана. Олёдой гээгдэшүүжэб гэжэ яараһандаа даб гэжэ харбагад гэхэдэ, табгагтай шүлээ хүмэриулжэрхибэ. Шарайн гэгтэ барагад гэжэ үб улаан болошобо. Гэр дүүрэн энеэдээн боложо, шууядашаба. Хандама һанаагаа зобоһон янзатай. Олёдойн хоһон табгаг абажа, тогооной оёрто үлөөд байһан нэгэ шаһага уһан шүлэ хэхэ үгэбэ.

- Эй, эжэ алда! — гэжэ Олёдой гүбэд гэнэ. Тиигээд дурата дураггүйгөөр уһан шүлээ хилээмэндэ холжко халбагадана. Эдэ минии шүлээ адхаһанда баясаад, энеэдэжэ байна гэжэ досоогоо хороо буслана. Байза даа, хариугаа абахаб даа гэжэ һанана. Теэд хэлһээ, хайшан гээд, юунэй түлөө хариугаа абаһаа өөрөөшье мэдэнгүй.

Эдээлһэнэй һүүлээр бригадир таряа зөөхэ хүнүүдэ гурбан тэргын хошоод хүн ябахаар хубаарилба. Олёдойе Пагма Сагаадай үбгэн хоёртой ябахаш гэбэ.

- Гарайм шүрбэһэн хуурашоо, боодол асалха, юрэдөө, аргамни үгы, — гэжэ Олёдой арсаба.

Бригадир Олёдойе заабол таряа зөөлсэ гэжэ баалабашьегүй.

- Тиигээ һаа, Баахайн Ешэ гэжэ халаанай моридые маналсыһ даа! — гэбэ Гүрэ.

- Зай, — гэжэ Олёдой аман соогоо дуугарна.

Удангүй бригадашье ажалдаа гарашаһан байба. Олёдой эрьелдһээр, гэгтэ гансаараа үлшоод һууна. Баахайн хүбүүн үүдэн тушаа газаа ерээд, Олёдойе дуудана. Галай захата тамхана ноосоожо байһан Олёдой өөдөөшье хараһагүй. Ешэ үүдээр шагаагаад, Олёдойе яаруула.

- Хооһоор ошохо аргам үгы даа. Сай шаһажа уугаад, хойноһоош ошохо. Нарай болоо гүш, ошоод манажа бай! — гэжэ Олёдой бадаран хэлэбэ.

Ешэ хүбүүн аман соогоо дуу гэнгиргэһээр, саашаа ябашаба. Олёдой сайшые шаһажа уһан юумэгүй, тээ нэгэ хэды соо галай захата уруугаа хаража һуугаад, залуугаар бодожо, газаа гараба. һара һаяхан гаража байна. Таряа зөөгөөшэнэй тэргын шэмээн, залуушуулай дууладха абяан дуулдана.

ЛОДЫРНИН ЗҮҮДЭН

Олёдой хоёр гараа дээшнэ үргэжэ, нэгэ һуһагаа, дорһоо һанаа алдажа, ехээр эбһээлжэрхөөд, гэгтэ солбоһоор даб гэн орожо, гэгтэһээ унгария тэбэрээд, бушуухан ошожо, сушилка дээрэ гараба. Тэгшэхэн сушилка дээрэ унгалгаа аятай-ханаар заһаад, хэбтэшэбэ.

- Харлаг даа саашаа, унгалгаа юм байна. Ухаагүй толгой улаан гараа зобоохо гэжэ тэнгэ уладта хүдэлмэри барагдаха юм бэшэ, — гэжэ бээдэ хэлэнэ.

Тиигэжэ хэбтэжэ байтараа: «Байза, үглөөгүүр юун гэжэ арга олохо гээшэбиб. Гүрэ нэхэжэ, дахажа халаха һандахагүй даа. Ягааг эгэ һаам этигэхэ гээшэбиб... Нэгэл арга заабол олохо болоо. Шүдэм үбдөө гээ һаа, яаха юм ааб?» — гэжэ олон табан юумэ бодожо, һанаань ехээр зобоно. Гүрэнһөө айхабтар түбэгшөөдэг аад, худалаар хэлээд баригдаха бээбэ гэжэ айдаһаниинь ходо хүржэ хэбтэбэ. Огторгойдо тоогүй олон мүшэд ялаб-ялаб гэдэнэ...

Гэгтэ харан гэхэднэ, дорхой сушилкаһн хала болоод, нэгэ ехэ мүрэнэй тэг дунда иишэ тишээ долгинод сохигдожо, хэлбэлзэжэ ябаба. Олёдой соһон айһандаа хэбтэриһээ даб гэжэ бодошобо. Хайшан гэхэ аргаяа оложо ядажа байна. Ара тээнэ мохитонһон бүдүүн дуутай хүнэй муухайгаар хашхарха абяан дуулдаба. Эрвээд харан гэхэднэ, Гүрэ бригадир айхабтар ууртай хэбэртэй, нүдөө аймшагтай муухайгаар хараһан, амаа ангайһан, сушилкаһн эрмэгһээ шаптагалдаад, уһан соһоо бултайжа байба.

Энэш намай бэдэржэ ерээ ха юм. Баригдахам гээшэ гэжэ һанаад, Олёдой сэхэ уһа уруу дэбхэрээд, саашаа гүйбэ.

«Олёдой! Олёдой! Хайрлыш, татажа гаргыш! Үхэхөө байналди, абарыш!» — гэжэ хойноһоон Гүрэ хашхарба.

Тиигэднэ Олёдой айһаа болёод, һөөргөө бусажа, Гүрнэ татажа, һала дээрэ гаргаба. Ниюрын шэртэн харана.

«Олёдой юун гэхэн һайн хүн гээшэбиш! Хаанаһаа энэ һала дээрэ байба гээшэбиш. Үхэхөө байтарни, амиин абарбалши! һайн даа!» — гэжэ Гүрэ хамаг бэһээ уһа гоожуулжа, һалганжа байжа хэлэнэ. Олёдойе тэбэринэ, таалана. Олёдойн хэлэхэш үгнэ олодоногүй.

«Һайн даа... Иигэжэ амиин абарһыш би һанаараа мартахагүйб. Хайшаншье гэжэ һаань хариулхаб!» — гэжэ Гүрэ дабтан хэлэнэ.

Түрүүшын расказ - «Шуһата хюдалга», «Хэрэг бүтэбэ» гэһэн расказ удаадахинь болоно. Буряад литературада анха түрүүшын «Хиртэһэн һара» гэһэн повесть 1932 ондо, удаань «Брынзын санха» (1935), 1937 ондо үгы болоһон «Тужа соо» гэһэн роман, «Үбгэн Жэбжээнэй мэргэн» гэһэн эпическэ поэмэ, «Лодырин зүүдэн» гэһэн сатирическэ расказ 1935 ондо бэшэгдэһэн юм.

Прозаник, сатирик, шэнжлэгшэ, оршуулагша, публицист Ц.Дон Б.Абидуевай «Наранай гэрэл» гэһэн түрүүшын суглуулбарниин редактор байгаа.

СССР-эй Конституцие, Маркс, Ленинэй зохёолнуудые, уран зохёолһоо Распегэй «Приключения Мюнхгаузена», А.Кассилини «Буденович» болон бусад бүтээлнүүдые оршуулһан бэлэй.

1937 оной сентябриин 23-да хардалга хашалганда абтажа, 1938 оной июниин 14-дэ ами наһантаяа хахасаа. 1957 оной хабар нэрнэ сагааруулагдаа.

1958 ондо, аяар 20 жэл үнгэрһэнэй удаа уран зохёолһын нэрэ, зохёолнуудын арадтаа бусагдаа бэлэй.

Ц. ДОН

Олёдой хүхирн баярлаһандаа тугаар айжа мэгдэһэнэ хуу мартажархиба. Сушилка дээгүүрээ хараашалжа байтарынь, нэгэ уга урга байжа байба. Тэрнине абажа, һалаа зоходожо, уһанай захэ тээшэ залаба. Бии хүсөө гаргажа түлхинэ, һалаһн аалиханаар захата захатаһаар, эрьсэд ойргожо ербэ. Үшөө нэгэ хэды дахин хүсөө гаргажа түлхихэдөө, эрьсэд хүрээшэбэ. Эрвээдэр гаража, һанаагаа амараад, хоюулан һайн үгээ хөөрлөдөжэ, саашаа ябаһаар ябанад. Хөөрлөдөөн дундаа холош ябаһанаа, ойрошье ябаһанаа һайн ойлгоногүй, гэгтэ оёорон гэхэднэ, тээ урдань колхозойн правлени байжа байба. Газаагуурнь олон морид уһатай, суглаан боложо байһан хэбэртэй байна.

Олёдой Гүрэ хоёр яарамгай гэххэлээдэжэ, правленидэ оробо. Үнэхөөрөө суглаан боложо байна. Колхозой түрүүлэгшэ тэрнине хараһаар:

«Аа, ербээбта... Тугаарай хүлэжэ ядаалби. Яагаа удаан болообта?» — гэбэ.

Гүрэ бригадир ушараа хэлэжэ эхилбэ. Уһанда унажа үхэн алдаһанаа, хайшан гэжэ Олёдойн абарһые, Олёдойн һанаамгай байжа, һалаа зоходожо, захадууһые дууһан хургаа дараһан хэлэбэ. Хүнүүд айхабтар һонирхожо шагһанад.

«...Нүхэр Олёдой Батуевнай айхабтар ехэ баатарлиг үйлэ бүтээгээд байна гээшэ. Минии ами абарһынь наһаараа мартахагүйб. Тиимэһээ минии энэ жэл соо олоһон ажалта үдэрнүүд дүрбэн зуугаад болохо, тэрэнэй тэн хахаднэнь — хоёр зууень — нүхэр Олёдойн нэрэ дээрэ оруулжа үгэхье гуйха байнаб. Тэрэнһээ гадна нүхэр Олёдойдо колхозһоо шагнал үгэхье дураданам», — гэжэ Гүрэ бригадир дүүргэбэ.

«Аһаа, нэгэ үдэр соо хоёр зуун ажалта үдэр олодохибо ха юмбиб. Хойто жэл болотор хүдэлмэри хэншьегүй байгаа һаа, хохиодохо болибо байнаб», — гэжэ Олёдойн һанаанда ороодохибо.

«Гүрэ бригадирнай миин хоёр зуун ажалта үдэрөөрш сэгнэхээр бэшэ хүн гээшэ. Олёдоймнай айхабтар ехэ геройлиг хэрэг бүтээгээ байна даа. Колхозһоо нэгэ эрхим шахамал гахай шагнал үгэе. Өөрөө шэлээд абана бээшэ. Теэд, нүхэдэ, энэ болбол бригадираймнай ами абарһанайн үлтэг үгэжэ байна бэшэбди. Олёдоймнай ушар мэдэхэ хүн хадаа ойголожо байна бээ. Тиигээд нүхэр Олёдойгоо ударнигай тоодо оруулжа, ударнигуудай ехэ суглаанда эльгэхэ хэрэгтэй байна, баһа орден хайрада хүргэлгэ хэхэ ёһотой гэжэ би һананам», — гэжэ түрүүлэгшэ хэлэбэ.

Олёдойн зосоо айхабтар ехэ баяр түрээжэ, бодожо дэбхэрхээр болоно. «Ямар ехэ зол болобо гээшэб! Яажа тэрэ сушилка дээрэ гаража унтаа гээшэбиб?» — гэжэ һанана.

«Би нэгэ юумэ хэлэхэ байнам», — гэжэ гэгтэ нэгэ хүн шаһаар дуугарба.

Олёдойн яаран эрьежэ хараадхихада, Баахайн Ешэ бодоод байжа байба.

«Энэ Олёдой гэгтэгтэ илгичлэ үгэжэ огто болохогүй. Тон ехэ лодырь хүн гээшэ. Намтай суглаа мори манаха гэхэн аад, мэхлээд, ошоогүй һэн», — гэжэ Ешэ хэлэбэ.

«Зүб, зүб, Ешэ зүб хэлэнэ. Эдөө шамарладаг бизар хүн юм. Нимгэн зүһэм хүлээмэ голожо, зузаанинь абаха гэжэ байһаар, минии шаһаһан шүлэнһөө нэгэ табгаг газарта адхажархөө һэн», — гэжэ Хандама тогоошо гэгтэһээ дуугарба.

«Үдэрэй халуунда манай хүдэлмэри хэхэ ябахдаа, бухалан һүүдэртэ ороод, һууһаа һэн. Тэрэнһинь түһөө тээ тэрэ халуун пещэнэй хажууда һуулгаад, хашаха ёһотой, һайтар хүдэрэг, тинхэдээ мэдэхэ! — гэжэ Сагаадай үбгэн бүдүүн дуугаар хэлээд бодожо ябана.

«Тиимэ, тиимэ! Зүб. Тинхэ ёһотой!» — гэдэжэ хүнүүд эндэ тэндэһэнь хашхарадаад, булга бодожо, Олёдойе хүсөөр түлхихэ, пещэнэй хажууда абааһаад, хашажа дараба.

Мэгдэһэн Олёдойн зарга бариха һанаатай, стол тээшэ харахадаһн, түрүүлэгшэһн үгы, Гүрэ бригадирш үгы, гаража ябашаһан байба. Баахайн Ешэ, Сагаадай үбгэн, Хандама тогоошо, Радна, Дэмбэрэл түрүүтэй хори-гушан хүн халуун пещэнэй хажууда нилээд удаан Олёдойе хашажа, даража зобоно. Халуудажа тэсхээр бэшэ болобо. Амииний бүтэхэдэл гэнэ. Абиргажа ядалсахадаа Олёдой:

«Гүрэ аа! Гүрэ аа! Алахаа байнал, абарыш!» — гэжэ хашхарба.

Гүрэ бригадир нэгэ гаргаа уга һабаа баринаһн, ууртай янзатай гүйн орожо ерээд:

«Энэ ударник, герой хүниие юундэ иигэжэ байха болообта?» — гээд, һабаагаар шаб байтар буулган гэхэдэ, Олёдойн ниосогэн хүл дээгүүр сохижорхибо. Хашажа, даража байһан хүнүүд булта иишэ тишээ зайлашаба. Даб гээд бодон гэхэдэ, Олёдой харин Хүһөөтын арын сушилка дээрэ байжа байба. Үдэр болохо ойртоһон, наран айхабтар шаража байба. Нүдөө аршаад, харан гэхэднэ, Баахайн Ешэ эмээл моритой сушилкаһн хажууда ерээжэ, морин дээгүүр ташуураараа хүлын шэрбөжэ һориуулээд, ташаганаса энеэжэ байба.

— Яагаабши! — гэжэ Олёдой юугээш ойлгожо ядаһан хэбэртэй хашхарба.

— Бригаданай үглөөгүүр эндэхиес дууһаһаар, Дээдэ Хүнды ошоо һэн. Би правлени мэдэе абаашахам. Мүртөө шамайе һориулээрэй гэжэ Гүрэ бригадир захна һэн. Түргөөр ерэ гэгтэ бэлэй, бушуу яба! — гэжэ хэлээд, Ешэ бурд түүлэжэ арилшаба.

Олёдой яарамгай буужа, гэгтэ орохо гэхэднэ, үүдэн суургагатай, үнөөрөө булта ябашаһан байба.

— Яажа энэ халуунда хооһоор, аяар арбаад гаран модо ябагаар ошохо гээшэбиб?.. Ошоод юун гэхэ гээшэбиб?.. Халаг!.. — гэжэ гэмэрэн байжа унгалгаа монсогойлбо. Наран улам шаһаар, улам хурсаар шаража байһан шэнги бэлэй.

ЗОХЁОЛНУУДЫНЬ БУСААГДАА

Санжижаб ШИРАБОН (1906-1938)

1934 онгоо СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, литература шэнжэлэгшэ Санжижаб Ширавович Ширавон мүнөөнэй Загарайн аймагай Ара Кижэ хууринда түрэнэн бэлэй. 1914 онгоо Ташаланай хүдөөгэй миссионерскэ хургуулида хураа.

Багшанарай курсанууды дүүргэнэй удаа Агада, Верхнеудинскда хүдэлхэн, Турлуутга, Эрхирэгтэ, Нүтэйдэ багшалхан байна.

1930 оной эхээр «Буряад-Монголой үнэн» газетын редактораар томилогдоод, оройдоол табан нара хүдэлөөд байхадань, Эрхүүдэ «Зүүн-Сибирин комсомолец» газетын редактораар эльгээгээ бэлэй. 1932 ондо ВКП(б)-гэй областной комитетэй хэблэлэй таһагыг даагшаар томилогдоод. Уданшьегүй нөөргөө «Буряад-Монголой үнэн» газетэдээ хуушан тушаалдаа ороод, 1934 он болотор эндэ хүдэлхэн юм.

1934 оной мартын 29-дэ Буряадай Уран зохёолшодой түрүүшын съездээр «Буряад-Монгол литературын байдал ба зорилгонууд» гэнэн элдхэл хэһэн, зохёолшодой холбооной харюусалгата секретаряар, мүн СССР-эй Уран зохёолшодой съездын делегадаар хунгагдаһан байна. Тус съездээр ороной уран зохёолшодой холбооной правленийн гэшүүнээр хунгагдаа һэн.

Наша выездная бригада в айкоме.

- У нас животноводство - главное звено, оно составляет основу экономики аймака: общее поголовье скота составляет четверть всего животноводства Бурятии.

Первые данные о ходе окотной кампании говорят о крайне высоком проценте отхода приплода в ряде колхозов, где еще у колхозников не выработалось честное отношение к колхозному добру, - так начал беседу секретарь айкома т. Косыгин.

- А как с полеводством?

- Полеводство в нашем аймаке - новая отрасль хозяйства, но понемногу осваиваем... «Саханай» - самая крупная зерновая коммуна.

План сева 300 с лишним га, имеем 3 трактора.

Через полчаса нам подали от-правляемый в Дулдургу за час-тремя паровой установки полуторатоннику «Наг». Нас собралось 8 человек - все весенние кампанейщики, едущие в разные сомоны.

С первой же минуты «Наг» набирает почти предельную скорость по хорошей дороге.

Мы с шумом в ушах несемся вглубь приомгольской степи на юго-запад. Однообразие степи с разбросанными, как звезды наступающего вечера, юртами единоличников часто нарушается группой симметричных повозок - резиденциями колхозов уже осевших кочевников Аги.

- Вот и коммуна «Саханай», - произнес кто-то из нашей кампании.

В правлении коммуны застали только счетовода, остальные были в поле. После короткой беседы с ним пошли в совет, где также застали технического работника: он пыхнул над составлением очередной пятидневной сводки о ходе окотной и сева сомоны для представления в АЗО.

Мы, подобно малышам, перелистывающим вновь полученные из школы книжки с большим количеством картинок, ухватились за сводку.

Из общей колонны цифр два показателя требуют пояснения секретаря совета: цифры об от-

ходе приплода в колхозах и 0,75 га сева, засеянного единоличным сектором за первые две пятидневки.

- Высокий процент отхода приплода объясняется плохим учетом и различными заболеваниями скота, - поясняет секретарь.

Не удовлетворившись таким общим ответом, просим рассказать более подробно о причинах отхода.

- В «Саханай» пало семь теллят от поноса, три мертворожденные и одного заморозили, - до-полняет секретарь с заметной гримасой.

Рядом наводящих вопросов нам удалось выяснить, что и мертворожденные и павшие от мифического поноса - результат вредительства группы кулаков и по-енов, которые за несколько дней до нашего приезда были разоблачены одной комсомолкой.

- Наши партийцы проводили работу среди единоличников, но в последние дни свернули ее, теперь все они заняты в своих колхозах, - отвечает секретарь совета, не видя в свертывании этой массовой работы во время весенней посевкампании ничего плохого.

- А что принимает совет в отношении к саботирующим план сева?

- Пока... пока ничего.

Подробно поговорив с секретарем совета о развертывании работы, собрались ехать в Зуткулей.

Нам подали лошадь, запряженную в двуколку, немного лучшую, чем монгольская арба, эту лошадь, почему-то колхозники называют кулацкой горбушкой.

Еле ползла горбушка. Не успели проехать и километра, как при переходе через ручеек лошадь застыла в воде: нам казалось, что ее целую неделю не поили.

- Ведь только что выехали из уртона: почему лошадь с такой жаждой пьет воду?

- О, она всегда такая, как ело *), - отвечает улачи, догадавшись, что мы спрашиваем о плохом уходе за лошадыю.

На нашей «елю» с улачи с трудом доехали до станка. Утром ехали с бойкой молодой женщиной, которая между разговором

В КОЛХОЗАХ АГИ

то и дело распевала местные частушки.

В полдень приехали в бывшую коммуны «Улан Одон», переведенную перед весенней кампанией на устав артели. Колхоз, как мы узнали еще в аймацентре, самый крупный в Чиндалейском сомоне.

Главы артели не было (его недавно выбрали председателем местного совета), у руководства колхоза сидел счетовод, он же член правления.

- Отдувайся за все - и за комсомол, и за колхоз... к тому же мне очень трудно руководить артелью, я мало подготовлен, - жалуется он.

Не входя в рассуждения, - сможет ли он обеспечить руководство, мы подтвердили, что без председателя не обойтись, особенно сейчас, когда началась весенняя кампания.

- Есть ли у вас ударники?

- Как же. У нас первая ударница - доярка Дарима, - счетовод повернувшись, достал из шкафа список ударников, на-меченных премированию Первого Мая.

Дарима, затем еще несколько имен значились в списке.

- Почему нет характеристики, все ли на самом деле ударники? - спросили мы с некоторым недоверием.

- Все ударники, у них хорошие производственные показатели. Они выставлены комсомольской ячейкой. Каждого в отдельности обсуждали в бригадах. Например, ударница Дарима за минувший год вырастила 40 теллят без единого отхода. Сейчас у нее нагузка - уход за двенадцатью дойными коровами и за их телятами.

- Все телята, - вклинился в нашу беседу животновод артели, - за которыми она ухаживает, здоровы.

Семья Даримы все еще живет в войлочной юрте. Неожиданность нашего прихода вызвала в юрте Даримы суматоху. Дарима торопливо подостав войлок, подала чай.

Рис. А. Окладникова, Рис. Е. Невольнич

- Мы пришли побеседовать, узнав что вы хорошо выращиваете теллят, - объясняем цель нашего посещения.

- Санчгежи *)... - чуть улыбувшись, произносит Дарима. Беседа завязывается.

Дарима, вначале показавшаяся несколько застенчивой и скупой на многословие, постепенно становится откровеннее и разговорчивее.

- Какой же теленок может быть здоровым, если ослабить присмотр за ним... Теленок, особенно родившийся ранней весной, требует правильного ухода до перехода на подножный корм. Перекормишь, будет понос, перестудишь - тоже, - говорит Дарима.

Постепенно раскрывает весь секрет своей победы, который привел ее к почетному званию ударницы.

- Знакомы ли вы с речью товарища Сталина на всесоюзном съезде колхозников-ударников? - спрашиваем мы.

- С речью Сталина? А, недавно говорил о речи Сталина уполномоченный аймака на нашем собрании, - говорит Дарима с каким-то особым восторгом, вызванным, по видимому, тем, что историческая речь вождя партии вселила в нее большую радость. - Я человек культурный. Многого из того, о чем говорил уполномоченный, недопоняла. Он говорил, что Сталин на Московском съезде колхозников сказал, что колхозники должны честно относиться к работе, и еще том, что сами колхозники, если они хорошо будут работать, в скором времени станут зажиточными.

- Правильно ли сказал товарищ Сталин, что путь к зажиточной жизни - честный труд, бе-

режное отношение к колхозному добру? - продолжаем беседу.

- Тон зубда. *) Если честно и активно не работать в колхозе, то ничего не выйдет. И Дарима подтверждает это примерами плохого отношения к колхозному имуществу со стороны отдельных колхозников своей артели.

- К чему же вас обязывают эти слова вождя?

- Меня и всех наших колхозников эти указания обязывают к хорошей, честной работе у себя, в колхозе, чтобы лучше оберегали колхозную собственность, - отчеканивает она.

Дарима, дочь бедняка, раньше батрачила с отцом у людей. Имеет трех детей: старший сын учится в Таптанайской ШКМ, средний - в местной четырехлетке, а самый малый - дома.

- Когда мне исполнилось 22 года, я вышла замуж. Муж тоже батрачил у местных богачей и у кураулжинских богатых казаков. До вступления в колхоз жили незавидно, - рассказывает Дарима о своей богатой муками, до-колхозной жизни.

Поблагодарив ее за рассказанное и пожелав, чтобы она вызвала своих содоярок на соцсоревнование по уходу за телятами и правильному удою, мы пошли в правление артели.

*) Ело-миф о ненасытном дьяволе.

*) Санчгежи - понятие, выражающее самосомнение.

*) Тон зубда - совершенно правильно.

*) Улач - ямщик.

Из альманаха «Весна республики» книга I, 1934 г.

Ага, В.-Удинск. Июнь 1933 года.

«Буряад үнэндэ» хубаряад гаража байһан зохёолшод тухай толилогонууды бэлдэхэдэ, нимэ литература хэрэглэгдэнэ:

1. Альманах «Весна республики» 1 и 2 тома, орган правления Союза советских писателей Бурят-Монго-лии, 1934 г., 1935 г. издания, Бурят-монгольское госу-дарственное издательство.
2. «Хабарай гэрэл: хорёод-гушаад онуудай шүлэгүүд». Буряадай номой хэблэл, 1990 он.

3. Библиографический словарь репрессированных писателей Бурятии, Улан-Удэ, 1996 г.
4. Писатели Бурятии (биографический справочник), 1994 г. Улан-Удэ, издательство «Наран».
5. «Буряад шүлэгэй дээжэ». Буряадай номой хэблэл, 1963.
6. Буряадай уран зохёолшодой расказууд. Буряадай номой хэблэл, 1967 он.
7. «Агын аялга» 1987 он, Буряадай номой хэблэл.

8. Газетэ «Бурят-монгольская правда»-1930, 1934, 1936 г.
9. Бурятская литература за период с 1905 по 1917 гг.
10. История бурятской литературы (1917-1955 гг.).
11. «Буряад үнэн», «Агын үнэн» газетэүүдэй, «Байгал» журналай дугаарнууд (элдэб үеын).
12. Уран зохёолшодой зохёолнууд.

Эдэ хуудаһанууды Галина БАЗАРЖАПОВА-ДАШЕЕВА бэлдэбэ.

Томбожап ЦЫБИКОВ

БУДДИСТ-ПАЛОМНИК У СВЯТЫНЬ ТИБЕТА

(Продолжение. Начало в №№ 49(607) за 11 декабря, 50(608) за 18 декабря, 51(609) за 25 декабря 2008 г., 1(610) за 1 января, 2(611) за 15 января, 3(612) за 22 января, 4(613) за 29 января, 5(614) за 5 февраля, 6(615) за 12 февраля).

ГЛАВА III ДНЕВНИК ПАЛОМНИКА ОТ ГУМБУМА ДО АХАСЫ

28 июня путь холмист. Ночевали после 40-верстного перехода на левом притоке реки Чу-мар (Красная река).

29 июня, пройдя около 7 верст от места ночлега, переправились через реку Чу-мар, или Улань-мурэн, или еще Хаптагай-улань-мурэн. Дно этой реки - с красным илом, от которого, без сомнения, произошло название ее. Когда мы переправлялись через нее, воды было мало, но лошади, шедшие первыми, вязли в иле и даже падали. Вода скоро уносила поднятый ил, и последние лошади переправились уже совершенно легко.

Затем взяли направление к Куку-шилэ, причем наш предводитель ошибся и повел караван немного левее. Верст через 25 от места ночлега остановились лагерем у подошвы Куку-шилэ.

В этот день некоторые амдосские ламы ходили на охоту и убили трех антилоп оронго («оронго» - по-монгольски, а по-тибетски - «цзод»), *Pantherops hodgsoni* - зоолог. Принеся мясо в лагерь, они сварили его и угощали всех спутников. Этим они платили дань своему родному обычаю устраивать пиршество после охоты. Я спрашивал их, почему они, будучи ламами, убивают животных. На это они отвечали, что они еще на родине отцекались от духовных обетов и примут их снова лишь по возвращении туда, потому что на трудном пути в Тибет, где могут быть случайные сражения с разбойниками, невозможно соблюдать монашеских правил. Вследствие этого они теперь простолюдины и им можно убивать животных. Таково было рассуждение сих лам-охотников!

30 июня пришлось искупить вчерашнюю ошибку перевалом по довольно высокому месту через Куку-шилэ, тогда как немного правее перевал был бы почти незаметным. Путь - 25 верст.

1 июля прошли около 20 верст. 2 июля переправились через реку Хапчик-улань-мурэн, вода которой доходила до животновладельцев. Дно ее - с красным илом, но не особенно вязко. Затем поднялись по пади перевала Дун-буре и остановились здесь после 30-верстного, приблизительно, перехода.

3 июля, а равно 4-го числа были дневки, вследствие выпавшего снега. Во второй день мне нездоровилось: меня лихорадило, и когда измерил температуру тела, то оказалось 38,5°. Пришлось принять порядочную дозу хинина; после того заснул, закутавшись потеплее.

5 июля я встал совершенно здоровым. Прошли около 20 верст, переправились через Дун-буре и остановились в одной из южных падей.

6 июля прошли вниз по той же пади около 5 верст, переправились через небольшой хребтик между двух скал, прошли твердую песчаную площадку, усеянную диким луком «мангир» и, перевалив еще через невысокий холм, вступили на довольно широкую равнину с двумя извилистыми речками. Минював эти речки, ночевали после 40-верстного перехода на равнине с хорошей травой и обильной водой в маленьких лужах-озерках, образовавшихся от дождей.

7 июля мнения относительно направления дальнейшего пути разделились и в караване произошло разногласие. Одни, в том числе и предводитель, предпочитали ехать по восточную сторону горного возвышения Буха-магнай (Лоб дикого яка), а другие - по западную его сторону. Первые оправдывали свое предложение тем, что дорога по данному направлению короче, а вторые говорили, что хотя предлагаемый ими путь длиннее, но зато реки по нему имеют много рукавов и потому не так глубоки, что чрезвычайно важно ввиду дождливого времени года. Произошло нечто вроде безмолвной баллотировки, состоявшейся в том, что каждый отправился по желанному им пути. Мы, в частности, присоединились к первым, но другая партия взяла перевес и первые присоединились ко вторым, и соединенным лагерем остановились ночлегом пройдя только 13 верст.

8 июля переправились через Напчиту-улань-мурэн, которая текла в этих местах в трех рукавах. Течение - быстро, и дно - илесто. Вода доходила до середины животновладельцев (около 5 четвертей), особых несчастий при переправе не было, хотя некоторые лошади и лошаки падали в воду, но благополучно были вытаскиваемы. Затем, переправившись через невысокий хребтик, остановились по северную сторону горы Буха-магнай у источников речки, текущей на юг. Лед, накопившийся здесь за зиму, еще не оттаял и имел вид небольших озерков. Обильные почвенной водой места тибетского плоскогорья бьются обросшими травой буха-чигирик (в разговоре «буха-чирик» - «сила яка»). Трава эта имеет твердый стебель и небольшую головку и растет густо. Будучи твердой, она плохо поддается зубам старых животных, которые скоро худеют и делаются негодными для пути. Поэтому едущим в Тибет должно рекомендовать брать с собою только молодых животных, так как во многих местах кормом для них будет служить исключительно эта трава.

Пройдено за этот день около 30 верст.

9 июля подошли к реке Мур-сэйн-гол немного выше соединения двух главных верховьев этой реки. Первая река была неглубока и доходила лишь до животновладельцев, зато переправа через вторую стояла немалых хлопот, как по поиску брода, так и по самой переправе. Испробовав на расстоянии одной версты много бродов, мы, наконец, выбрали один из них в том месте, где река течет во многих руслах. Брод можно было назвать удачным, так как серьезных несчастий не было. Лошади шли вплавь с выюками. Подмочка почти всего багажа и шедший в это время снег заставили нас остановиться тут же на правом берегу, хотя трава была скудна, а топлива еще меньше. Сделали за день почти 35 верст.

10 июля, вследствие вчерашнего трудного пути и подмоченных, но еще не высушенных вещей, мы должны были сделать переход лишь до первой хорошей травы. Она нашлась верстах в пяти от места ночлега, после того

как мы переправились через невысокий холм. Здесь остановились и провели остальную часть, к счастью, ясного дня.

11 июля путь наш лежал к месту соединения двух дорог, ведущих из Цайдама через перевалы Бурхан-будай и Найчжи на речке, текущей с хребта Дан-ла. Собственного названия этой речки мне не удалось узнать, но по ней находятся известные богомольцам три Хабцагай (горы): эхин, думда и адак, т. е. верхний, средний и нижний, которые представляют собою выступы левобереговых холмов этой речки. После 30-верстного перехода остановились на месте соединения вышеупомянутых дорог.

12 июля шли по той же речке и, после 25-верстного перехода, ночевали в Думда-хабцагай.

13 июля идем далее и ночуем у Эхин-хабцагай. Переход 25 верст.

14 июля, после 20-верстного перехода, остановились на поляне с обильным буха-чириком, которая богомольцами зовется хуйтун-чирик.

15 июля подходили к перевалу Дан-ла и здесь у северной его подошвы нам впервые от Найчжи попались жители. Это были еграй, принадлежавшие к племени голоков. Их было около 80 банаков. Мужчины с женщинами и детьми выбегали на дорогу и с любопытством осматривали проходивший караван.

Самый перевал очень каменист и по отношению к окрестностям невысок, хотя абсолютная высота его, как известно, определена Пржевальским в 16 700 футов. Такая высота, конечно, служит причиной сильного разрежения воздуха и потому и сильные действия последнего от этого. Поэтому богомольцы подступают к этому перевалу с большим беспокойством и всячески стараются умоловить духа этого места. Из почтения к нему не произносят настоящего названия перевала и зовут его не иначе, как Убаши-хайрхан, т. е. «Милостивый убаши», а убаши значит «мирянин с духовным обетом». Здесь и обон, состоящий из кучи камней и разных других приношений, как то: яковых рогов, костей, тряпок, хадаков и т. п., гораздо больших размеров, чем на других перевалах. Богомольцы, проходя мимо него, непременно сжигают курения и т. п. Прошли около 25 верст и остановились недалеко от перевала. Сегодня к нашим баранам пристала овца, блуждавшая по горам, очевидно, потерянная прежними богомольцами. Когда пришли к месту ночлега, на овцу предъявил свои права один монгольский лама, как увидевший ее первым, и хотел зарезать. Но нашелся один благочестивый человек из амдосцев, который купил ее за 1 лан серебра и, привязав на ее шею цэтар (охранение жизни), состоящий из разноцветных лент, прогнал снова на гору.

16 июля прошли по пади помянутого перевала около 25 верст. На сегодняшнем пути найдены один истощенный верблюд и собачка-дворняжка, брошенные на произвол судьбы. Целый день шел дождь, под вечер обратившийся в снег, что заставило нас продвигаться на этом же месте 17-е число.

17 июля сделали переход лишь в 15 верст вследствие того, что много лошадей захромали при перевале через каменистый хребет Дан-ла. Верблюду, которого наши третьи дня, оставался в день дневки на попечении одного амдосца, пожелавшего вести его далее, но сегодня положительно отказался встать и только жалобно кричал. Амдосец с сожалением снял с него надетую им попону и оставил. Собачка пристала к моей палатке и следовала за караваном до самой Ахасы.

19 июля прошли около 25 верст и остановились на реке Сан-чу. Невдалеке был виден банак тибетских сторожевых солдат, набранных из местных жителей, которых еще не было видно. Еще в феврале я слышал в Гумбуме, что старшина тибетских торговцев в Донкоре отправил 12 верховых людей в Ахасу с донесением о приходе русских, т. е. экспедиции П. К. Козлова, и о намерении их отправиться в Тибет.

Поэтому тибетское правительство дало местным жителям приказ особенно зорко сторожить границу и немедленно донести в Накчу, а оттуда в Ахасу, о появлении русских. Лишь только мы расположились лагерем, пришли к нам эти солдаты проверить, кто мы такие, и к стати захватили с собою масла на продажу. В обмен брали тибетские монеты, китайские материи, но охотнее всего китайскую водку. Если они находили у кого-нибудь водку, то нельзя было отделиться от их настойчивых просьб продать. Желаящий совершить выгодные, но в общем грошевые сделки, мог хорошо поэксплуатировать страсть этих дикарей к водке.

20 июля переправились через хребет Бум-цзэй («Сто тысяч вершин») и после 30-верстного перехода ночевали по южную сторону его.

21 июля, после 35-верстного перехода, достигли местности, называемой Накчу-цонра. Это широкая равнина, на юго-западном краю которой находится небольшое озеро.

Богомольцы, прибывающие из Монголии, останавливаются тут у своих знакомых банаков, если бывали здесь прежде, или же знакомятся вновь по рекомендациям бывавших.

22 июля караван разбился на партии и каждая группа поехала к знакомым банакам. Мы последовали за казначеем перерожденца Чэшой к его знакомому и, пройдя около 20 верст, остановились вблизи его банака. Богомольцы, намеревавшиеся через месяц возвратиться обратно, оставаясь здесь для обратного пути животных, остатки съестных припасов и т. п. Некоторые скупили исхудалых лошадей, чтобы, оставив их здесь для отдыха, воспользоваться ими на обратном пути. Желаящие оставаться в Ахасе на более продолжительное время продают за бесценок такие скупики животных, которым не дотащиться до места назначения.

23 июля глава нашего каравана захотел нас поэксплуатировать. Узнав о таком его намерении, пришлось, скрепя сердце, исполнить его желание, так как мы не знали здешних порядков и нам тяжело было помириться с мыслью, что, не будучи пущены в столицу Далай-ламы, придется вернуться отсюда.

Хитрый на мелочи, он стал говорить, что едущими в нашем караване монголами распущен слух о пребывании среди бурят одного светского человека с русскими манерами, очевидно, подразумеваемая меня. Для того, продолжал он, чтобы слух этот не послужил к задержанию всех бурят, надо

сделать, при его посредстве, подарок накчускому хамбо хотя бы ланов в пять серебра. Он советовал далее поехать двум из нас к хамбо и представиться ему; что было равносильно показанию физиономии. Сам он поехал для доклада.

Опасаясь, чтобы не произошло неприятностей из-за пустяков, поехали к хамбо я и типичнейший из ехавших с нами бурятских лам Чойнчжор Аюшнев. Казначей перерожденца Чэшой представился хамбо первым, как прежний знакомый, оставив нас во дворе присутствия. Хамбо жил в двухэтажном доме тибетской архитектуры. Снаружи перед дверями висели плети для наказания виновных. Плетни эти состоят из палки 2,5 четверти и плетеной из кожи веревочки к ней. Нижний кончик веревки имеет более или менее значительный узел, который и причиняет самую чувствительную боль. В Гумбуме они одинаковы с описанными. Из нижнего этажа выходили какие-то молодые люди и с любопытством осматривали нас. После продолжительной беседы казначей перерожденца Чэшой позвал нас к хамбо во второй этаж. Мы поднялись по каменной наружной лестнице и, войдя в комнату, на правой руке у окна увидели обыкновенного тибетского ламу средних лет, правителя здешних кочевников. На левой стороне сидел светский человек, довольно пожилой, с бамбуковым пером, воткнутым в волосы. Перед ним были письменные принадлежности и он, как оказалось потом, был секретарем.

На наш привет хамбо кивнул слегка головой и продолжал беседу с казначеем, по-видимому, поскольку не касавшуюся нас. Затем последний вышел с нами и предложил ехать обратно в лагерь, так как хамбо приказал причекать к монастырю всем и, по уплате налога по 2 тибетских монеты с каждой палатки, отправиться в дальнейший путь. Мы возвратились к своей стоянке.

24 июля, через десятиверстный, приблизительно, путь прибыли к небольшому монастырю Накчу-гонба (в разговоре гомба), резиденции вышеупомянутого хамбо, лежащему верст в 10 севернее реки Накчу. Это поселение со светским и духовным населением, строго говоря, нельзя назвать монастырем, хотя в нем имеются два дугана. Оно, как административный центр окрестных кочевий тибетцев, называется еще Накчу-цзон, где живут два равноправных правителя: один духовный (хамбо) и один светский (пансо).

Мы остановились лагерем саженой на 400 западнее монастыря, находящегося на левом берегу речки Дре-чу, левом притоке Накчу, верстах в 7-8 от последней. Никакого особого осмотра палаток не было. Выходил, между прочим, на поляну между лагерем и монастырем хамбо со светским (светский правитель был болен) и изъявил желание купить лошадей или лошака. Богомольцы показывали животных, но он давал столь низкие цены, что не стоялось ни одной сделки. Вечером казначей перерожденца Чэшой пришел ко мне и попросил дать 5 ланов серебра, будто бы требуемых хамбо. В противном случае последний, по его словам, хотел задержать нас и послать в Ахасу нарочного за справками. Хотя было обидно за такую выходку казначея, но пришлось помириться, памятуя пословицу: «Худой мир лучше доброй ссоры».

Подготовила Т. Д. АШЕЕВА

(Продолжение следует).

КАК ИСКОРЕНИТЬ В СЕБЕ РОБОСТЬ

Помните, как в последний раз вы остановились посреди комнаты, набитой незнакомыми людьми, не в силах выдать из себя ни слова? Да... Застенчивость не раз сажала вас в лужу. Многие склонны полагать, что робость - удел исключительно интровертов - людей, замыкающихся на своем внутреннем мире, неактивных и склонных к самоанализу. Но это - заблуждение. Как же победить в себе робость?

скромности, - и на душе станет спокойней.

КАК СПРАВИТЬСЯ

Как же справиться с этим чувством и если не изжить его совсем, то хотя бы притупить?

1. Попробуйте посмотреть в корень собственной застенчивости. Разберитесь, когда и в каких обстоятельствах это чувство возникает.

2. Попробуйте превратить ваше маниакальное самоосмысление в здравый самоанализ. Поймите, весь мир на вас не смотрит! Более того, некоторые люди заняты настолько, что даже не обращают внимания на себя самих. Самоанализ - это первая ступень к счастью.

3. Найдите в себе сильные стороны. Они в вас обязательно есть! Если бы все люди были одинаково хороши - жизнь была бы на редкость скучной штукой.

4. Научитесь любить себя. Запомните, вы - уникальны.

5. Не подстраивайтесь под остальных. Да, возможно, вы и не приковываете восторженных взглядов сослуживцев, но не всем же быть звездами!

6. Обратите внимание на других людей. Возможно, вам и недостает каких-то их качеств... Задумайтесь, что вам в них нравится, а что - нет, предположите, как бы вы вели себя на их месте.

7. Если чувство тревоги неминуемо накатывает на ваше сознание - просто дышите глубже.

Также с тревожным состоянием можно справиться посредством какой-нибудь деятельности. Тревога - это энергия, запертая в вашем теле. Потратьте ее на что-нибудь полезное.

Представьте себя в каком-нибудь приятном для вас месте: Закройте глаза, расслабьтесь, послушайте медленную музыку. Разыграйте в уме приятную ситуацию. Что вы слышите? Что вы делаете? Что вы чувствуете?

ОТВЛЕКЛИСЬ?..

Посмотрите на неприятную ситуацию с приятной стороны. Найдите в ней выгоду. Ведь везде есть свои плюсы...

Встречайте неприятности лицом к лицу. Они случаются. Их просто не нужно бояться.

Научитесь принимать отказы. Именно принимать, а не записывать на свой счет.

Перестаньте себя клеймить. Вы уникальны и прекрасны. Этого достаточно?

Стремитесь посещать те места, которые вам приятны. Где не придется лезть из кожи вон, чтобы кому-нибудь понравиться.

Обращайте внимание на собственные успехи. Похвалите, поздравьте и сделайте себе какой-нибудь маленький подарок.

ИНИЦИАЛЫ И ХАРАКТЕР

Полагают, будто о характере человека говорят его инициалы. Если верить исследованиям на эту тему, то буквы обозначают:

А - власть и сила;

Б - способность к большим чувствам;

В - непостоянство, отсутствие систематичности;

Г - таинственность;

Д - общительность, умение притягивать людей;

Е - умение мобилизоваться;

Ж - неуверенность;

З - склонность к сомнениям, материальным трудностям;

И - впечатлительность, напряженность;

К - большие запросы и нервозность в их достижении;

Л - мелочность, логика, большая избирательность;

М - трудолюбие и педантичность;

Н - большая энергия и творческие амбиции;

О - большая эмоциональность;

П - скромность, дистанция, но и одиночество;

Р - постоянное напряжение, сильная эмоциональность;

С - частые депрессии, угнетенность, нервозность;

Т - бесконечные поиски, погоня за идеалом;

У - испуг, интуиция;

Ф - нежность;

Х - сексуальные проблемы;

Ц - склонность к внешнему проявлению внутренних переживаний;

Ч - верность;

Ш - ревность, бескомпромиссность;

Щ - мстительность, развитые интеллектуальные способности;

Э - поиск психологического равновесия;

Ю - большие амбиции, отсутствие систематичности;

Я - интеллигентность, творческие способности.

КЛАССИКА

Разные Дома моды в этом сезоне представили множество вариантов классических моделей. И в основном это костюмы-двойки или даже костюмы-тройки мужского типа.

Используется в них твид, гладкая шерсть, смесовые ткани. Брюки прямые, ровные от бедра, с комфортным широким поясом и с заглаженными стрелками. В этом сезоне к ним прилагается достаточно короткий узкий пиджак мужского стиля с узкими лацканами.

Это прекрасный вариант для работающей девушки, потому что это удобно, неброско, тепло и не вызовет нареканий начальника в нарушении дресс-кода. Но если вам хочется пикантной нотки, то возьмите ориентир на 80-е годы и выберите более яркую цветовую гамму - например, розовый или синий цвет.

КЛЕШ ОТ КОЛЕНА

Брюки, слегка расклешенные книзу, можно считать, с одной стороны, переходом от классики к более ярким вариантам (рис. 1). С другой стороны, это наследие более ранних модных сезонов - например, 60-70-х годов, легкое дыхание которых также ощущается в коллекциях нынешней зимы.

В некоторых моделях штанины заужены сверху и очень сильно расклешены от колена.

А это уже прямая цитата из вольных времен хиппи, что также имеет свою отсылку к модному сезону зимы-2009.

Однако большинство Домов моды представляют более умеренные модели. Это все та же классика, однако с чуть более широкими книзу штанинами. Причем такие модели представлены не только у известных западных Домов моды, но и у российских.

БРЮКИ НА ВСЕ ВРЕМЕНА

Наверное, нет более удобной, практичной и просто любимой одежды для холодного времени года, чем брюки во всем их разнообразии. Давайте вместе посмотрим, какие же модели актуальны этой зимой.

ШИРИНА

Широкие модели можно считать самыми комфортными и удобными (рис. 2). Такие брюки поражают своими объемами и шириной. В некоторых моделях штанины просто расширяются от линии бедра, в других - прямо от пояса. Есть варианты, когда до и не вызовет нареканий начальника в нарушении дресс-кода.

полнительный объем собран в заглаженные и просторные складки у пояса, а иногда это просто объемная сборка.

Для таких брюк используются мягкие объемные ткани (например, буклированная шерсть). Естественно, они плохо смотрятся с заглаженными стрелками, и потому от них лучше отказаться.

Такой дополнительный объем выглядит скорее богемным, чем деловым. А потому широкие брюки могут вызвать неприятие у босса, который строго придерживается дресс-кода. К тому же они лучше смотрятся с стрижками кардиганами, кофточками или кожаными куртками-косухами.

ТРЕГГИНЦЫ

Многие дизайнеры нынешней зимой с удовольствием играли в своих коллекциях рокмотивами. Так что вполне естественным кажется возвращение в модные хиты брюк из мягкой черной кожи, которые являются неотъемлемой частью традиционного рокерского облика.

Однако зима-2009 предлагает гораздо более широкий выбор кожаных штанов, чем просто рокерские брюки. Например, классические по крою и силуэту брюки, но выполненные из мягкой кожи (к тому же не обязательно черной) (рис. 3).

Любители экстрима могут выбрать и довольно экзотические треггинсы (от английского «treggins»). Так называются облегчающие брюки-дудочки, но более просторные, чем традиционные лосины или леггинсы. В этом сезоне треггинсы выполнены из очень мягкой кожи, к тому же еще и с лаковым эффектом.

УЗКИЕ И КОРОТКИЕ

Однако далеко не все современные женщины являются в брючной моде поклонницами больших объемов. Обладательницы стройных фигур и длинных ровных ног обычно предпочитают облегчающие модели. В нынешнем сезоне для поклонников узких брюк, кроме экстремальных треггинсов, ведущие Дома моды предлагают зауженные книзу и укороченные брючки (рис. 4). Если искать аналогии в прошлых модных сезонах, то можно увидеть влияние скорее 60-х годов.

Такие брючки подчеркивают красивую линию бедра, узкий стройный силуэт, стройные ножки. Они очень женственные и в то же время близки демократичной уличной моде. И к тому же они одинаково хорошо выглядят с классическими пиджаками, женственными жакетами или трикотажными кардиганами.

ГОРЯЧАЯ ВЫПЕЧКА

Горячая выпечка к чаю - что может быть лучше? Вы можете побаловать вкусными ватрушками, булочками и другими вкусностями своих гостей и домашних. Приготовить их совсем не сложно.

КОРОЛЕВСКАЯ ВАТРУШКА

Потребуется: 200 г маргарина, 1 яйцо, 0,5 ч. л. соды, 0,5 стакана сахара, 2 стакана муки.

Для начинки: 500 г творога, 3 яйца, 0,5 стакана сахара, изюм, ванилин.

Приготовление. Все смешать, добавить муки, чтобы тесто было рассыпчатым. Разделить на две неравные части. Большую часть выложить на противень, разровнять, придать прямоугольную форму (толщина около 1 см), сделать небольшие бортики. Сверху выложить начинку. Меньшую часть теста натереть на крупной терке так, чтобы тертое тесто закрыло слой начинки. Выпечь, разрезать в теплом виде.

ТВОРОЖНЫЕ БУЛОЧКИ

Потребуется: 500 г творога, 350 г муки, 40 г сливочного масла, 130 г сахара, 2 яйца.

Приготовление. Творог протереть через сито, соединить с предварительно просеянной мукой, растопленным маслом, сахаром, яйцами. Замесить тесто и дать ему постоять. Тесто раскатать в виде цилиндра, нарезать на кружочки и сформовать булочки. Выпекать в духовке.

ЯБЛОЧНЫЕ ПОНЧИКИ

Потребуется: 300 г яблок, 1/2 л молока, 25 г дрожжей, 2 ч. л. сливочного масла, 3 ст. л. сахара, 500 г муки, 2 яйца, 1/4 ч. л. соли, 250 г растительного масла, 2 ст. л. сахарной пудры с ванилином.

Приготовление. Дрожжи развести в небольшом количестве теплого молока, добавить 1 ст. л. муки. Когда дрожжи поднимутся, перемешать их с остальным молоком, солью, сахаром, взбитыми яйцами. Положить просеянную муку, измельченные на тер-

ке яблоки, перемешать, укрыть и поставить в теплое место. Когда тесто поднимется, ложкой отделить от него кусочки и опускать в кипящее растительное масло. Готовые пончики посыпать сахарной пудрой, смешанной с ванилином.

ЖАРЕННЫЕ КРЕНДЕЛЬКИ

Потребуется: 1 стакан молока, 1/2 стакана сахара, пшеничная мука (по консистенции теста), 1 яйцо, 1 пакетик сухих дрожжей (8 г), 1/2 стакана анисовой водки, 1 апельсин или персик, масло растительное для фритюра, сахарная пудра и молотая корица для присыпки.

Приготовление. Молоко с сахаром довести до кипения, добавить мелко нарезанную мякоть апельсина или персика и снова довести до кипения. Охладить, влить водку. Соединить 2 стакана муки с сухими дрожжами, влить молочную смесь, добавить яйцо, 1/2 ч. л. растительного масла и замесить тесто довольно плотной консистенции, подсылая муку. Тесто нарезать порциями, раскатать жгутами и сформировать небольшие крендельки. Обжарить крендельки во фритюре до золотистой корочки и обсушить на бумажной салфетке. При подаче посыпать сахарной пудрой, смешанной с корицей.

Вкусная жизнь

БАНАНОВЫЙ ПИРОГ

«Зимой, когда выбор свежих фруктов не так велик, все равно хочется чего-то вкусенького с фруктами. Я, например, пеку простой банановый пирог.

Потребуется: 2 переспевших банана, 1 стакан сахара, стакан кефира или сметаны, 50 г сливочного масла, 1 яйцо, 2 стакана муки, 1 ч. л. соды, 1/2 ч. л. соли, 1/2 стакана грецких орехов.

Сахар насыпьте кастрюлю, добавьте 4-5 ст. л. воды и варите до коричневого цвета. Остудите до комнатной температуры. Должна получиться густая, тянущаяся, но льющаяся масса. Впрочем, можно не варить карамель, а просто использовать сахар.

Размягченное масло размешайте с карамелью и яйцом. Добавьте бананы и тщательно разотрите. Муку смешайте с содой и солью. Банановую массу смешайте с кефиром и крупно измельченными грецкими орехами, затем подмешайте муку с содой. Выпекайте одним коржом при температуре 220°C. Если верх начнет зарумяниваться, а середина будет еще сырой, закройте сковороду фольгой.

Подготовила С. БАЙМИНОВА.

Ойн баяр

СУУТА ЭЛИНСЭГЭЙ СОЛЫЕ ҮРГЭН...

БАР ХҮСЭТЭЙ САРААХАНАА ЭХИТЭЙ

Агын тойрогой Шулуутай нотаг тоонтотой улаалзай хүгдүүд омогой Дашадондог Самбуевич Самбуев уг унгараа Сараахатанай үри надахан болохо. Сарааха Хойто-Ага, Аргали, Шулуутай багтаа бар ехэ хүсэтэй хүн гэж суурханаан, барилдахадаа, нэгэшье шоргаа шоройдоогүй юм гээд Шулуутайнаа уг гарбалтай 91-дэхиеэ сагаалхаяа байхан Балданов Дугар ахай намда хөөрөө хэн. Сарааха үшөө үмсэ байхадаа, хотондонь шонын ороходо, намнажа хүсөөд, асаар хадхаж алахан юм гээд хэлсэдэг. Агын буряадууд олзо олохо гэжэ Амар мүнрэнэй мүлхэн дээгүүр 50-яад шаргада оруулан тэмээн хамбыда ябадаг байхан ха. Тэднэр бар хүсэтэй, юунхээшье айхагүй Сарааханаа передовщицаар табидаг байгаа. Сахан хүнгэрэг ехэ, харгы нэгэ, хажуу тээшээ алхамыш хэжэ болохогүй, үгы наа, сахан хүнгэрэгтэ шаадаашоод, сагаа бараха болоно. Урдаанаан хамбышан ябаа наань, хоёр передовщицууд урда урдаанаа уулзаха, хэлсээ хэхэдээ, үгөөрөө ойлголсоогүй наа, хэнинь унашатар нүгөөдээ шаанаб, тэрнэ харгыгаараа саашалха, харин дийлдэнгэн передовщицитай хамбы хажуу тээшээ зайлаад, харгы сүлөөлжэ үгэдэг байгаа хэн гээд Дугар ахай хөөрөө хэн.

Сараахын хүбүүн Самбу Эсэгийн дайнда газар тэнгэри нилээшөө юм гү гэхээр, гал дүлэн соогуур ами бээ хайрлангүй фашистнуудые бута сохилсожо, нотаг оронойн сахиоусад харалсаа юм гү, али уг удамыень залгаха заяатай Нимбу, Дашадондог, Дашинима гурбан хүбүүдэйн одо заяан абараа юм гү, дайснаа дараад, даагаяа хүүдээд, инаг хайрата Сэбжэд хани нүхэртөө, Долгоржаб, Дулма басагадтаа амиды мэндэ бусаха аза талаагтай байгаа. Абаны үхибүүдтэй дайн тухай балай хөөрэхэ дурагүй хэн. Нэгэтэ үбхэндэ ябажа байхадаа, үдэшлэн түүдэгэй хажууда

хуутараа, гурбан хүбүүдтээ хэлээ бэлэй:

- Эхэ эсэгийн буянгаар, орон нотагай үргэмжөөр амиды мэндэ дайннаа бусааб. Улаан хададаа, орон дэлхэйдээ шүтэжэ, мүргэжэ, сагаан эдээнэйнгээ дээжэ үргэжэ ябаарайгты.

... ТООЛОЛГЫН АЖАЛДАА ТОДО БЭРХЭ

Дашадондог Самбуев хара баганаа хүдөөгэй үхибүүдэй хэдэг бүхы ажал хэжэ шададаг хэн. Долоотой байхадань, абаны өөртэнь тааруухан бишыхан барюултай хажуур дархалжа үгөөд, үбхэ сабшажа хургаа хэн. Хажуурай, алхын, хүхын эшэ дархалхые, модо харуулдахые, хажуур дабтахые, эрэ хүнэй хэжэ ажал хүбүүдтээ заажа үгэдэг хэн. Хүбүүдтээ шэрүүншгэ, басагадтаа эмээхэй хүн байхан гэлсэхэ. Дашадондог долоотойноо бухал шэрэжэ, арбатайнаа тракторай косилкада хуугаа бэлэй. Оршолонто юртэмсэ тэрэндэ шэрүүхэн байгаа - энхэргэн эжынь хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэжэ наһа бараа, үншээрхын гашуудал амсахан хүн, тийгэбэшье Дулма, Долгоржаб эгэшинэрьшь хайрлан хаража ябаа бэлэй.

Дашадондог арбадахи класс дүүргэдэ, хүдөө ажахын дээдэ хургуулийн экономикын факультет 1971 ондо дүүргэһээр, нотагтаа колхозой ахалагша экономистаар хүдэлөө хэн.

Улаан-Үдэ зөөжэ ерээд, сельхозинституттай экономикын кафедрин хозрасчедой лабораторидо ажаллаа хэн. Тэрэ үедэ финансын министр Чимит Ванданович Еңдонов бэрхэ бэрхэ буряад хүбүүдые ажалда абаад, хурган хүмүүжүүдэг, үргэмжэлдэг байгаа, тэрэ Дашадондог Самбуевые Финансын министрствэдэ хүдөө ажахын мүнгэн зөөрөөр хангалгын таһагта ажаллахые дурадхаа хэн. Хэды жэл хажуудань хүдэлжэ, һайн хургуули гараһан аабдаа. һүүдэ Баргажанай аймагай финотделе даагшаар томилоо хэн. Д.С.Самбуев Баргажанда найман

жэл хүдэлхэдөө, хүтэлбэрилэгшын бэлэн бэшэ, харюусалгатай ажалда амжалтатай хүдэлөө, Баргажанай райфинотдел тэрэ үедэ Бүхэсоюзна социалист ажал мүрүсөөндэ илаад, урмашуулагдаа, магтаалда хүртөө бэлэй. Д.С.Самбуев Национальна банкда һүүлшын хореод жэл таһагые даагшаар хүдэлжэ байна. Тэрэ Буряад Республикын габыата экономист нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй юм.

Түбэд эмнэлгын мэдээжэ эмшэн, Шулуутай нотагһаа уг гарбалтай Чимитдоржи Дугаровта хандажа, нотаг хүбүүн Дашадондог Самбуев тухай һанамжаяа хубаалдахыень гуйбаб:

- Номгон даруу зантай, һайхан сэдхэлтэй, урагшаа һанаатай, хүн зондо туһалха гэжэ оролдодог хүн юм.

Нотагайнгаа барилдааша хүбүүдые дэмжэдэг, үргэмжэлдэг юм. Сарааха хүгшэн абаны барилдадаг байһан, Дашадондог залуудаа барилдадаг байһан ааб даа. Сараахатанай хотон хорёо соо суута элинсэгэ һажааһан бар хүсэтэй хүбүүн үри хэзээ нэгэтэ түрэхэл байха гэжэ шулуутайнхин хөөрэддэдэг, найддаг.

ӨӨРЭ НАНАМЖАНУУД

Наһан соогоо гүрэнэй мүнгэн зөөри тооложо тоһшожо, алмажа гамнажа байһан Дашадондог Самбуевичта нэгэ хэды асуудалда харюусахыень гуйбаб:

Асуудал: Мүнөө үе саг тухай ямар һанамжатайбта?

Харюу: Арад зоной баян байхада, гүрэн баян байха. Совет засагай үедэ шадабаряараа ажал хэгты, ажал хэжэ, олзо ологты, баяжаты гэхэн политика ябуулан наань, мүнөө байдалтад ондоо байха хэн. Гэр байрын асуудал хахадыншые наа шийдхэгдэһэн байха хэн. Хүн зон ажал хэжэ, олзо олохо, баян тарган болохо гэхэн эрмэлзэлтэй, урма зоригтой ажаһууха хэн. Мүнөө сагта эрдэм хургуулитай, олзо олоходо бэрхэ, сагай эрилтэ урасхалые наринаар мэдэрдэг хүнүүд хүл дээрэе гарана, олзо бардам ажаһууна гэжэ һананаб.

Асуудал: Дэлхэй дээрэ мэдээжэ хүнүүдэй хэнинь агууехэ гэжэ онсолон нэрлэхэ байһабта?

Харюу: Дэлхэй гурбан хуби газар уһа, арад зонийе гар дороо эзэмдэжэ абаад, албан татабари түлэһэн арадуудые һандаргаангүй, гүрэн түрын байгууламжа, хуулийн тогтоол (законотворчество), хэлхэ холбоон

(почто) болон сэрэгэй байгууламжын һуури табиһан Чингис Богдо хааные агууехэ хүн гэжэ буряад-монгол хүн хадаа һанажа, шүтэжэ, омогорхожо ябадагби.

Асуудал: Мүнөөнэй демократийе ямараар ойлгонот?

Харюу: Демократийе гүрэндэ хүрэхэмнай үдхэн ха даа. Пионер, комсомол хүмүүжэлтэй миний үеын зоной үзэл бодол ондоо боложо шадахааа болоо, үхибүүднэй, ашанар, гушанарнай ёшотой демократийе гүрэндэ ажаһууха байха гэжэ этигэнэб.

ЭЭМ ЭЭМЭЭ ДҮНГЭЛСЭН...

Дашадондог Самбуевич Роза Терентьевнатаа дүшэдэхи жэтэ нугын хоёр ангр шэнги, нуурай хоёр хүн шэнги ажабайдалай уудамда гар гараа барилсан, ээм ээмэ дүнгэлсэн, ан-бул ажаһуунад. Роза Терентьевна залуугайнаа зали алдаагүй, уриханаар энэбхилхэдэнь, гэр соо һарууа болоншон шэнги, нүхэрэйнгөө ажал хэрэгтэнь дулахан хандасаараа, анхарал оролдолгоороо ходел түшэг тулгуури боложо ябанал даа. Розын аба, эжынь Терентий Андреевич, Ксения Арсентьевна Далбаевтан хүрэгэн басаган хоёртоо үхибүүдэ үндэлгэхэдэнь, тон ехэ туһа хүргэһэн зон гэһшэ.

Роза Терентьевна наһан соогоо экономистаар ажаллаа, мүнөө наһанай амаралтада. Дарима басаганынь техникескэ эрдэмэй кандидат, ВСГТУ-да багшдаг. Зоригто элүүрые хамгаалгын министрствэдэ хүдэлжэ, Баяр дээдэ хургуули дүүргэдэ, Москва хотодо ажалтай юм.

Дашадондог Самбуевич Самбуевта жаран наһанай жаргал эдлэжэ, элинсэгэйнгээ нэрэ нэрлүүлжэ, амгалан тайбан, буян хэшэгтэй, дүрэн жаргалтай, элүүр энхэ ажаһуухатнай болотой гэжэ юрөөл табия даа.

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Д.С.Самбуев аха дүүнэртээ.

Хоншиёо бүрхөөһэн хонин хүрэг, Холуур суурханаан хурдан хүдэг, Буян хэшэг буланда хүртэг. Баян даа, баян Ульдэргэ шотаг!

Улзы һайхан Ульдэргын суутай түрүү хоншон, «Буряад Республикын АПК-гай габыата ажалшан» гэжэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Дамбаев Энхэ-Булат Энкеевич февральин 20-до 60 наһанайнгаа жабхаланта оёе тэмдэглэхэнь. Энэ һайхан дэмбэрэлтэй үдэрөөрнэ дашарамдуулан, хани халуунаар амаршалаад, зол жаргал хүсэн, хэдэн үгөөр намтарыень дурданаб.

Энхэ-Булат Энкеевич 1949 оной янгинама хүйтэн үбэл ажалша малша Энкеев Дамбатанай эгээл түрүүшын үри боложо, алтан дэлхэйдэ мүнцэлөө. Эсэгэнь, Энкеев Дамба Алексеевич, Яруунын сэнхир нуурнуудай эрьедэ оршодог Хорго гэжэ нотаг тоонтотой, үндэр сэлбэр бээтэй, ехэ ажалша, үнэн сэхэ хүн байһан юм. Эжынь, Цыренова Дулма Очировна, энэрхы һайхан һанаатай, номгон даруу зантай, амгалан тэнюун, бодийн сэдхэлтэй, хүндэ һанаагаа зободог, ехэ бурхан шажаңда нүзэгтэй маани мэгзэм сээжэ уншадаг хүн байгаа. Энкеевтын Энхэ-Булат хүбүүнэйнгээ удаа сэлбэрхэн Наран-Шэмэг, ёлогорхон харахан Жибзима, урин налгай зантай Ханца гээд гурбан басагадтай, эрхэ бэрхэ Баяр, эгээл одхоц Бадма гэжэ хүбүүдтэй боложо,

ЖАРАН НАНАНАЙ ЗОЛ ЖАРГАЛ

алтан дэлхэйн жаргал эдлэжэ хуугаа. Энэ үнэр баян аилай үхибүүдэ булта хургаалтай, эрхэнүүдшые наа бэрхэнүүд, ехэ дууша, хонгёо һайхан хоолойтойнууд, мүнөөшье һайхан дуугаа түрэ наранда дуулажа, нотагайнгаа зонийе баясууддаг юм. Энхэ-Булат Дамбаев аилай ехэ хүбүүн хадаа гэртэхиңдээ туһалалсадаг, табан дүүнэрээ харалсажа, гарын ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргэлсөө.

Энхэ-Булат Ульдэргынгөө дунда хургуули дүүргэһэнэй удаа Совет Армиин албанда 1968 онһоо 1970 он болотор, хоёр жэлэй туршада Владивосток хотодо ябаһан байна. Албанһаа ерээд, ДТ-75 тракторта хүдэлжэ, Ор-

хойто, Мунхантынгаа газар халжа, алтан шаргал таряа ургуулжа, ажалайнгаа ариухан намтар эхилээ бэлэй. Соёлма Цырендоржиевна Цыбиковтай хуби заяагаа холбожо, айл болоо хэн. Энэ бүлэ дүшөөд гаран жэл соо түрэл колхоздоо элдэб ажалда хүдэлөө. «Углуу» гэжэ хүнэй ехэ фермые даагшаар, үхэршэн, буруушанааршые хүдэлхэн намтартай, һүүлдэнь гэр бүлөөрөө үргэлтэй тахилгатай Эрезн буурал баабайнгаа бооридо Адуун Углууда, Шанаржада ба Орхойтын гүүртэнүүдтэ түрэхэ хониной отарада олон жэлдэ хүдэлжэ, 100 эхэ хонинһоо зуугаад гаран хурьгадые түрүүлжэ, ехэ амжалта туйлаһан

юм. Энхэ-Булат Энкеевичэй хэһэн ажалынь колхозой правлений ба районной зүгтөө олон дахин Хүндэлэлэй грамотануудаар тэмдэглэгдэхэй ба үнэтэ бэлэг сэлэг барюулагданхай юм. Хэһэн ажалдаа ехэ оролдотой, нарин нягта, сэхэ сэлбэр зон.

Энхэ-Булат Энкеевич һайхан хоолойгоороо дуугаа дуулан, хонидоо Хонти хадынгаа оройгоор адуулжа ябаханы холоһоо харагдадаг. Дамбаевтан долоон хүүгэдтэй, булта айл боложо түбхингэнхэйнүүд юм. Угаа уһанда хаяхагүй гэжэ зүб даа. Үхибүүдын булта ажалша, хургаалтай, гэртэхиңдэ ехэ хүндэлдэг юм. Мүнөөшье Энхэ-Булат Энкеевич хонин ажалаа одхон хүбүүн Зоригтындоо тушаажа, наһанайнгаа амаралтада гараба.

Хүндэтэ Энхэ-Булат Энкеевич!

Нотагайнгаа хүгжэлтэдэ ехэһэн хубитаяа оруулбат, Нангин уялгаяа дүүргэбэт. Наһанайнгаа амаралтада гаража, Олон ашанараа тойруулан, Налайхадажа хуухадатнай баярлажа, Нүхэдэйтнай зүгтөө халуунаар амаршаллаб, Юртэмсын бүхы һайханые хүсэлэб.

Цырен-Дулма ДОРЖИЕВА, ажалай ветеран. Ульдэргэ тосхон.

АМАРШАЛГАНУУД

Хүндэтэ манай эжы ба Гэрэлма дүү басагамнай! Таандагые түрэн үдэрөөртнай амаршалаад, ута наһа, удаан жаргал, элүүр энхэ, амгалан тайбан ябахыстнай хүсэнэбди!

Мүнүн шэнги мүнхэ наһатай, Оройгүй үндэр нэрэтэй, Оёоргүй сээһэн ухаатай, Дүрбэн тээшээ адли тэгшэ, Дура буялама гоё һайхан Хогодого ябахатнай болтогой!

Будзанаевтанай гэр бүлэ ба Эля басагантай.

Миний дунда ахайтан Ринчин-Нима Тудупович Дубчинов Дарисо Цыбонтовна нүхэртээ, алтан ойгоо тэмдэглэбэд. Яруунын аймагай Ульдэргэ нотагта ажаһуудаг.

Хүдөө ажахыдаа абьяастайгаар, унаһан малгайгаа абаха сүлөөгүй олон жэлнүүдтэ хүдэлнэ. Тооложо барахаар бэшэ грамотанууд, урмашуулгын бэлэгүүд болон Хүдөө ажахын габыата хүдэлмэрилгэһэ г.м. нэрэ солодо хүртэжэл байдаг.

Хуби заяанай һэлжүүртэ Хурдан зангаа эсэхгүй, Үндэр наһанай үзүүртэ Үбшэ зоболон үзэнгүй, Үдэр сагай тэмсэлдэ Үлзы ябахатнай болтогой гэжэ үрэлэбди.

Николай Гомбоевич МУНКОВИЧ, Цыпилма Тудуповна ДУБЧИНОВА, Наташа нүхэртээ, Эржэна, Вика ашатаа.

Зэдын аймагай Петропавловка тосхон.

XVII ЖАРАНАЙ ШАРА ШОРОЙ ХУЛГАНА ЖЭЛ - XVII ЖАРАНАЙ ШОРОЙ ШАРАГШАН ҮХЭР ЖЭЛ

ҮБЭЛЭЙ ПҮҮЛШЫН ХҮХЭГШЭН ҮХЭР НАРА ХАБАРАЙ ЭХИН УЛААН БАР НАРА

Буряад литэ	29	30	1	2	3	4	5
Европын литэ	23	24	25	26	27	28	1
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Лара понед.	Мягмар Марс вторник	Лагба Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	шарагшан Гахай	сагаан Хулгана	сагагшан Үхэр	хара Бар	харагшан Туулай	хүхэ Луу	хүхэгшэн Могой
Мэнгэ	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара
Лүүдал	хин	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула

25 (шэнын 1). Дүйсэн үдэр. Сагаалган. Сагагшан Үхэр, 6 сагаан мэнгын, шоройдо хуудалтай үдэр. Бурханда зальбарха, хэсэг даллага абхуулха, угаал үйлдэхэ, бэсэг зурхай зураха, дасан хиндэй тахил заһаха, ураг садан болохо, худалдаа хэхэ, өөрын ажамидаралда туһатай ажал хэхэ, гэр байрын хуури табиha, замда гараха, буянай эхи табиha тэргүүтэндэ һайн. Лама болохо, ном уншаха, эд юумэ газашань үгэхэ, хүрэнгэ эдхэхэ, урлаха, дархалха, эрдэм

ухаанда хуралсаха, сэргэ хүдэлгэхэ гэхэ мэтэдэ муу. Хүнэй үһэ абабал, наһан хорохо. Гарагай 5-да февральин 26 (шэнын 2). Хара Бар, 5 шара мэнгын, түмэртэ хуудалтай үдэр. Бурхан шүтээн бодхохо, һэргэхэ, орон гэрээ арамнайла, лама болохо, бэсэг зурхай зураха, санаар олгохо, эрдэмдэ һураха, бэри абаха, түрэхэ, хубсаһа эсхэхэ, тоосоо хэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, буянай үйлэ бүхэндэ һайн. Эм найруулха, түрэл садан болохо, ном

эхилэн заалгаха, урлан бүтээхэ, дархалха, замда гараха, хүүгэдые хүлдэ оруулхые тэбшэгты. Хүнэй үһэ абайа һаа, хараал, арсалдаа хэрүүл, тэмсэл болохо. Гарагай 6-да февральин 27 (шэнын 3). Харагшан Туулай, 4 ногоон мэнгын, огторгойдо хуудалтай үдэр. Бурханда зальбарха, ноёд һайдта бараалхаха, лама болохо, 8 лусууд тахиha, тахил үгэлгэ үгэхэ, хүн, мал ханаха, огторгойн үүдэ тахиha, гүрэм заһал хэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, гэр бүрихэ, бэри аба-

ха, хурим хэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ хэрэгүүдгэ һайн. Нэхэхэ, нүүдэл хэхэ, байшан гэр бариха, сэргэ хүдэлгэхэ, худалдаа тахиha, худалдаа хэхэ, нохой абаха үйлэнуудые хориглоно. Хүнэй үһэ абабал, эд зөөри ар-бажаха, адууһа мал үлдэхэ. Гарагай 7-до февральин 28 (шэнын 4). Хүхэ Луу, 3 хүхэ мэнгын, уһанда хуудалтай үдэр. Бурхан лусууд тахиha, харюулга хэхэ, «Чавдор», «Уһан балин», «Лудор», «Лусын балин» үргэхэ, эм найруулха, залаха, ном айлагдажа заалгаха, ноёд һайдта бараалхаха, дасан шүтээн бодхохо, буянай үйлэ бүтээхэ, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, худалдаа хэхэ, эд, мал абаха зүйлүүдтэ һайн. Бэри буулгажа, хүрэгэ оруулжа болохогүй, онго-со, хала, модон тээрмэ урлаха, хануур, төөнүүр хэхэ мэтэ сэргэти. Хүнэй үһэ абайа һаа, бэе миha-бид һайжарха. Гарагай 1-дэ мартын 1 (шэнын 5). Хүхэгшэн Могой, 2 хара мэнгын, уулада хуудалтай үдэр. Бурханаа тахиha, лама болохо, номын үүдэндэ орохо. Очир-пүрэвийн харюулга хэхэ, гэр байрын хуури табиha, үхэр, мори номгоруулха, ном уншаха, нүүдэл хэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, хурим хэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ үйлэнуудтэ һайн. Гэр байшангай хуури табиha, шэнэ гэр бариха, хүн, мал ханаха, төөнэхэ, бэри абаха, үгэхэ, шэнэ дэглэ хэхэ, эхэ хэрэг үүдэхэ, худалдаа наймаанда муу. Хүнэй үһэ абабал, эд зөөри ар-бажаха, адууһа мал үлдэхэ.

Гарагай 2-то үбэлэй һүүл-шын хүхэгшэн Үхэр нарын февральин 23 (хуушанай 29). Дүгжүүбэ үдэр. Шарагшан Гахай, 8 сагаан мэнгын, хиндэ хуудалтай үдэр. «Даваажин» үдэр. Бурханда зальбарал үйлдэхэ, сан табиюулха, хангал тахиюулха, һахиюуһанда үгэлгэ үгэхэ, тарни уншаха, лусууд ба тэнгэри тахиha, хэсэг даллага абаха, лама болохо, эм найруулха, дасан хинд бодхохо, бэри буулгаха, хурим хэхэ, гэр байшан бариха, замда мур гаргаха, хүрэнгэ эдхэхэ, архи нэрэхэ, ном заалгаха, гүлгэ тэжээхэдэ һайн. Наһа барагшые хүдөө табиha, ном уншажа эхилэхэ, холын замда гараха, модо отолхо, мал худалдаха, хүншүү гаргаха, тээрмэ бодхохо гэхэ мэтэдэ муу. Хүнэй үһэ абайа һаа, хүнэһэн зайли та төөрихэ. Гарагай 3-да февральин 24 (хуушанай 30). Балдан Памын хурал. Сагаан Хулгана, 7 улаан мэнгын, галда хуудалтай үдэр. Бурханда зальбарха, буянай үйлэ бүтээхэ, түмэрөөр урлаха, шэмэгзүүдхэл зүүхэ, шэнэ барилга ашаглалгада оруулха, худалдаа хэхэ, гэрлэхэ, туһатай үйлэ бүтээхэ, шэнэ ноёниие табиha, дайсанниие номгоруулха, дараха үйлэнуудтэ һайн. Холын замда гараха, эм найруулха, үзэл үзэхэ, мори урилдуулха, нохой тэжээхэ, үхибүү үргэжэ абаха, наһа барагшые хүдөө табиha, улай гаргаха, хүншүү хэрбоһондо муу. Хүнэй үһэ абабал, эрлигтэй ушарха. Гарагай 4-дэ февральин

Монголшууд Сагаан нарын - Сагаалганай Шэнын нэгэнэй эдэе сэхэл хүндэлжэ түхээрэдэг дүримтэй юм. Шэнын нэгэнэй эдээнэй үндэһэн хууринь дабхарлаһан бяслаг¹, эсвэл хавсай², ул бообо юм. Хэдэ дабхарлан түхээрэн үдэр, шэнь олон зүйлһөө шалтаг³ на. Монголшууд сэхэнхидээ Үндэһэн табагай эдэе бяслаг, бообо, хавсайе тэгшэ бэшэ тоогоор (3, 5, 7, 9) дабхарлан үргэдэг заншалтай. Олонхи ушарта 3 гү, али 5 дабхар байжа болоно. Гүрэн түрын ёһололой табагай эдэе юһэн дабхар бяслагтай гуримтай. Бяслаг, бообо, хавсайе зохидоор дабхарлан үргэһэнэй дараа үрмэ, ааруул, шара ба сагаан тоһо гэхэ мэтэ сагаан эдэегээр заалһаа шэмэхэ ёһотой. Мүн үзэм, ётон⁴, чавга⁴, бусад саарһагүй шэхээрээр шэмэжэ болоно. Харин саарһатай шэхэр ондоо, тусхай табалга хэхэ заһахада, зохимжотой байдаг. Табагай эдээнэй зохид байхыень бодожо, жэгдэ хэмжээнэй, сэбрэ үзэмжтэй байхыень оролдохонь шухала. Эдэегээ томо табалга заһахада, мүн лэ зохид бэшэ байдаг гээд бодохо ёһотой бди. бяслаг - тусгаар бэлдэһэн эз-хавсай - уһаар зууража, тоһондо шанаһан, уташаар бообо ётон - элһэн (бутархай) сагаан саахараар бэлдэһэн хоол чавга - жэмсэй нэрэ.

Сагаалганай Шэнын нэгэнэй эдэе заһалгада түхээрхэдэ хэрэгтэй зүйл

АРАДАЙ ДУНДАНАА БУРЬЯЛАН ГАРАПАН АМАН ЗОХЁОЛОЙ БАЯЛИГПАА

Мүнөө үедэ мандан һалбаржа байгаа уужам тэнигэр Монгол орон гээшэ үни холын, дээдэ үе саһаа эхилһэн баян дэлгэр түхэтэй ха юм. Олон тоото үлгэр, домогууд, магтаалууд - солонууд, сэсэн мэргэн оньһон үгэнүүд ба таабаринууд, хошоозугаа үгэнүүд г.м. аргагүй олон. Хүсэд бүрин тоо толгойһын мэдэхын аргагүй гээшэ ааб даа. Монголшуудай уг гарбал соо ухаан бодолоор түгэс хүн зон ажаһуугаа ёһотой. Эдэ зоной аша туһаар манай үе сэг хүртээр һагшагда һагшагдаһаар, үе дамжа дамжаһаар сэнтэй үнэтэй баялиг хүрэхэ ерһэн гэхэ байһаб. Арадай дундаһаа бурьялан халин гараһан аман зохёол олон янза. Эдэ баялиг соо һургаал, заабари үгэһэн ёһо заншалнууд байха. Бурхан шажан, мүргэл, обоо уулаа, уһа мүрэн, далайгаа, орон нюотагтаа магтаһан магтаал оодонууд бии гээшэ гээд яажа мартахаб... Саашадаа халха монголһоо оршуулһан бүгэдэ монголшуудай хүндэтэ ехэ Шэнэ жэл - Сагаан һара - Сагаалгантай нягта холбоотой нэгэ ёһо заншал тухай хэблэхэ хүсэлэнтэй байгаа. Эндэ юун тухай хэблэгдэхэб гэхэдэ, Сагаан нарын Шэнын нэгэндэ мур гарга-

ха, яажа энэ ёһо заншал бүтээдэг, ямар хуудалтай хүн, ямар һанал бодол, хүсэл шэбшэжэ ханаха, шүтэжэ мүргэхэ ёһотойб гэһэн удхатай. Ямарнууд үгэнүүдые дурдажа, аянгалан дуулан хэлэхэб. Аргагүй хүндэлэн дурдахада, дүрбэн зүгэй хорлолһоо һэргыһнэ гэдэг байна. Энэ оршуулга хожомдожо бүтэбэ. Теэд яахаб даа. Эрхим хүндэтэ «Дүхэрнэ» һониной уншагшадай анхаралда Чингис хаанай дэлхэйн Академинин академик мэргэд сонгоол Минчиндоржийн Намсарайн зохёол табинаб.

САГААН НАРЫН ШЭНЫН НЭГЭН

(Мур гаргаха ёһо заншал)
Хүгжэ, хүгжэ хүхэ ямаанай өөхэ үргөө.
Улалза, улалза улаан ямаанай өөхэ үргөө.
Аһа, аһа алаг ямаанай өөхэ үргөө.
Бадара, бадара Балганатай¹ шара тоһо үргөө. Жэлэй туршада хадагалагдаха Олзо оро - гал халхай, өөдөө, өөдөө, өөдөө. Омог ерэ - гал халхай, өөдөө, өөдөө, өөдөө. Галай эзэн Та - намайе сахигтүн². Саһан дээрэ унагалһан Сагагша гүүнэй Унаган юм аа хө. Сагай наадамда түрүүлһэн Могой хээр Моримни ээ хө. Уһан дээрэ унагалһан Ухаагша гүүнэй Унаган юм аа хө. Уласай наадамда түрүүлһэн Могой хээр Моримни ээ хө.
1. Галда хуудалтай хүнэй ханаха, дурдаха аянгалан дуулалга
Үйлэ ябадал бүхэнниие үгэжэ, Гэгээрэлээр тэдхэгшэ Үнэн эрхэтэ Дээдымни һүр һүлдэ Очир хадагалагша

«Тэни эртэг монгол хүнэй» Олоһон амидаралые Элдэгжэдууһатар Гэгээрүүлэн ивээгтүн¹. Изажа түгэсэһэн Сагдлашагүй гэрэлтэ Эхэ, эсэгэ Ябадал мүрые Хүдэлгэхэ хэрэгтэйе эһигэмэһэн. Номой хаанта түрые Олоһон мэтэ Наһангай буянаараа Сэдьхэһыение салхажа хайрһага. Орохо олзын үүдые Нээн буужа, Гараха гарзын хаалгые Хааха болтогой.
2. Жэлэй туршада халага-лагдаха Шэди эдэегээ нэмэ, нэмэ, нэмэ. Жэлэй туршада хадагалагдаха Шэмэтэ нэмэ үгэ, үгэ, үгэ. Газарай эзэн Та - Намайе сахигтүн. Оршолон дэлхэй дээрэ Олуулаа, түрүүлөө дөө хө. Оршолонгоийнгоо жаргал, зоболон Амсажа, элдэжэ Ябалаа даа хө.
Үгэнүүдэй удхын тайлбаринууд
¹ Балгана - эмэй зүйлдэ хэрэгтэй дэдэг нэгэ зүйл модон.
² Сахигтүн - сахиха, харгалзаха, хамгаалха, манаха.
³ Ивээгтүн - аша туһа, тэдхэмжэ, хамгаалал, үршөөл.
Дулма ДАРИЖАПОВА.
(Үргэлжэлэһынь хожом гараха).

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральна директор - ахамад редактор А.Л.АНГАРХАЕВ.
Редактор Г.Х.ДАШЕЕВА.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, Б.Г.БАЛЬЖИРОВ, М.В.КАЛАШНИКОВ, Н.Л.ПОСКОВ, И.В.СМОЛЯК (Буряад Республикын Правительство), А.С.КОРЕНЕВ, Ц.Б.БАТУЕВ, В.Р.БУЛДАЕВ, Н.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Т.В.САМБЯЛОВА (генеральна директорай 1-дхи орлогшо), Д.Б.ГУРОЛАРМАЕВА (редакторай орлогшо), С.Б.БАЙМИЦОВА (харюулгалта секретарь), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Л.В.ОЧИРОВА, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЬЕВА, В.Д.ЛАМДИНОВА.

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаринвиллин үйлэс, 23. Хэблэлэй байшан "Буряад үнэн". E-mail: uncn@mail.ru

Газетэ хэблэлэй 8 хууданан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хамтын хэһэг - 30080. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканская типография" г. Улан-Удэ довтолгоон дундэ үйлдэһэн газетэ 7000 хэһэг эрхэблэдэ. 670000, Улаан-Үдэ, Борсоевой үйлэс, 13. Директорайн телефон: 21-40-45. Сүлөө сэт. Б-0165-дахим номертой оор «Восточно-Сибирское межрегиональное территориальное управление» ФГУ-да бүрдэхэ үйлэ абантай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорай-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54 (факс), ген. директорай 1-дхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшон - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретаридаид - 21-60-21; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершины» журналнуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутандай ажабайдалай болон олонитын хүдэлмэрин, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээлэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламнын - 21-62-62, коммерческэ ажалтай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтеринин - 21-23-67.

Редакцида ороһон материалнууд шүүмжэлэгдэдэггүй, мүн авторнуудтаһа бусаагдадаггүй.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нотагай нэрэнүүдэй бэшэһые хэблэһээр улаан ушарга авторнуудын харюулгалтай Редакциин һанамжа авторайһытай адил бэшэ байжа мгал.

Сагаан харые угтуулан

ДАШИННИМАТАЙ ХАЙХАН ҮДЭР ДАМИРАНОВУУДАЙ ДУУНУУД ЗЭДЭЛБЭ

Бурдранынхид амаршална

сэгнэлтэ абанан «Ерхэ гээ бэлэйш» (үгэнэ Г. Дашабыловай) гэнэн дуус, мүн «Зугаалай» (үгэнэ Б.Батоевой) гэнэн хүхиюутэй, аятай сууряалан аялгатай дуус Россиин габьяата артистка Хажидма Аюржанаева олондо бэлэглэбэ.

Баян тембртэй, хайхан хоолойтой, Шэнэхээн (Хитад) тоонотой Бүтидэй Дондог «Алтарганын соло» монгол дуунай маягаар таталуулба. «Арун» гэнэн оротон арадай түбэй «Гулувун» гэнэн хатарай ансамбль «Сагаан хандагай» гэнэн ехэ удхатай хатар харуулба. Хүгжэмыень П.Н. Дамиранов зохиёон байха юм. «Арун» түбэй баяр ёһолоодо зориулан хүгжэмтэ хатарай композици (найруулга) харахадаа, оротон арадай ажабай-

ндондо болоһон мэдэжэ драматург Б-М. Пурбуевнай «Эрхэ наран» гэнэн зүжэгтэй багахан хэйһгтэ мүн эе лауреадай үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Россиин арадай артистка Марта Зориктуева, Россиин габьяата артистка Дарима Батомункуева гэгшэд ехэ бэрхээр наадажа, хараһад халуунаар угтаа, зүжэгтэйнь дуус шагнаа.

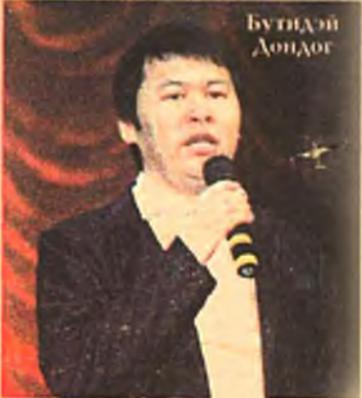
Буряадай гургалдай гүүлэдэг Бадма-Ханда Аюшеева тайзан дээрэ уригдажа, «Ульдэргэмни», «Загатаманай, мэндэ!» (үгэнэ В. Тугдэмэин) гэнэн шэнэ дуунуудыё шагнагшадай һонорто дурадхаба. Мүнөө үсын дуунуудыё гоёор дууладаг, эстрадын, шэнэ «одон» гүүлэдэг болоһон, Монголдө һураһан Дулма Сунрапова «Уч хөөрхий» гэнэн монгол дуу, мүн Х. Аоржанаеватай «Захяа дууень» ханшиншуулаа:

...Алас холын газарһаа
Айл аймагтаа бусаарай...

Тургөөр үнгэрдэг һаһан тухай, гэр бүлын харилсаан, үри хүүгэд, аша зээнэрэй холбоон тухан уянгата хайхан «Наһанайм нүхэр хайратай» гэнэн дуус (үгэнэ Ч. Дымчиковэй) олон конкурсын лауреат, гоёор дууладаг Чингис Раднаев гүйсэдхэжэ, халуун алыга ташалгаар үндэргдөө. Аба, эжы тухай монгол дууһинь олондо һайшаагдаба. Ерхээ байһан Сагаалганһе угтуулан, Сагаан харын хүндэлэдэ зориулагдаһан «С Бельим месяцем» гэнэн дууень «Домнио» гэнэн джаз-дуунай бүлэг олон хоолойн аялга нийлүүлэһи, ехэ зохидоор дуулаа, ёохорой дуу бэлэглэбэ.

Дамба Занданов

Бүтидэй Дондог

Хажидма Аюржанаева

Бэлгэцэй Ринчинов

Алтан ойngoо баярай үдэшэ декабрь нара соо тэмдэглэһэн бэлэгтэй композитор, Буряад Республикын Композиторнуудай холбооной түрүүлэгшэ, нёдондо жэлэй республикын Гүрэнэй шангай лауреат, олон конкурсуудта шалгарһан, Буряад Республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша Пүрбэ Найданович Дамирановай ойн баярай зохиёохы ажалда зориулагдаһан урин дулаахан, хүгжэм дуута үдэшэ хаяхан Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай танхим соо олон шагнагшадай хабаадалгатайгаар үнгэргэгдэжэ, эндэ сугларгшадай шөхөнэй шэмэг, нодонэй хужар болобо. Түрхэ сэдхэл хүдэлгэмэ дуунуудайнь үдэшыё республикын Гүрэнэй шангай лауреат Цэнгэ Ломбоев, габьяата артистка Надежда Мунконова гэгшэд хүтэлэһэн байһа.

Бэлэгтэй композитор, соёл искусствын оршондо бэрхэ хүтэлбэрилэгшэ, ниитын эдэбхитэн ябаһан Найдан Бадмацыренович эсэгынгээ дурасхаалда бэшэһэн «Сагай урасхал» гэнэн хүгжэмтэ зохиёольень морин хууршадай бүлэг (хүтэлбэрилэгшэ Генима Дондокова) ехэ зохидоор гүйсэдхөө. Түрэл тоонтын һаруул шарай байгуулһан «Нютагаа һаннаб» (үгэнэ Базар Цыбииковэй) гэнэн уянгата хайхан дуус республикын соёлой габьяата хүдэлбэрилэгшэ Наталья Сульимова ханшоурдажа, абынь дабтагдашагүй наггин дурасхаалай образ байшуулба:

«... Абынгаа дулаахан буусада
Лятай ульһиень жэгнүүлжэ,
Нютагтаа үлэһэн нүхэдөөрөө
Наадатай, зугаатай сэгнэһэб...»

Тиихэдэ үшөө нэгэ шэнэ дуу-тэрэнгийн хангалтай Тэлэмбэдэ зориулагдаһан дуус Россиин габьяата артист Дамба-Дугар Бочикоевтой суг гоёор дуулаа.

А.М.Хартиковай амаршалга

Үржэлтэй үнгэрһэн жэлээрнь Дамба-Дугар Доржневич амаршалха зуураа түрэл болоһон Буряад драмын театрай зүжэгүүдыё, нэрлэбэл, «Оловянные кольца Альманзора», «Гашуун шаанди», «Эрхэ наран» (Гүрэнэй шанда нёдондо хүртэгшэ), хаяхан табигдаһан Д.Сульимовай «Эртын хабар» гэнэн зүжэгүүдыё хүгжэм дуугаараа шэмэглээ гэжэ тэмдэглээд, хадаг, баглаа сэгсэг үрэлэй дээжэтэйгээр юбилярта барюулба.

Н.Б. Дамирановай «Угтаарай» гэнэн дууень Г. Цыдынжаповай нэрэмжэтэ оперо болон баледэй академическэ театрай дуушан, республикын габьяата артистка Бэлгэцэй Ринчиновца нарин хоолойгоор дуулахадаан, баян дээрэ республикын соёлой габьяата хүдэлбэрилэгшэ Васианий Акимов гүйсэдхэн дэмжээ. Республикын Уран зохиёолшодой холбооной түрүүлэгшэ, мэдэжэ поэт, Буддын шажанай Сангхын дид-хамба М.Р. Чойбоновой бэшэһэн үгэнүүд дээрэ зохиёогдон «Бүрэн хаан» гэнэн дууень Россиин габьяата артист Дамба Занданов дуулаба. Бүхы дуунда дуратайшуудда һайшаагдадаг Н.Дамирановай «Ургы» гэнэн дууень (үгэнэ Вл. Лубсановай) тэдэнэр хоюулаа хангинуулаа. «Жэлэй эрхим дуун» гэнэн конкурсно хабаадаһан, хайн

«Сагаан хандагай» хатар

далда сагаан үнгэтэй түл (тугал) түрэгжэ, зол жаргал, хайн ажануудал хүсэдэг байһан гэжэ хатарай маягаар, хүгжэмэй удхаар ойлгожо абанабди.

2006 оной «Алтарганын» лауреат, мүнөө «Урагшаа» гэнэн бүлэгтэй дуушан Сэсэг Аюшеева эхэ тухай мүнөө үсын дуу дуулаа, Бадма Цыденовэй хамта Сэлэнгийн гимн ехэ хайнаар гүйсэдхөө. «Гунниг» гэнэн хүгжэмтэ зохиёольень «Баяр» гэнэн хүгжэмтэй бүлэг шагнагшадай анхараалда дурадхаба. Республикын Гүрэнэй шангай лауреат

Дуунай хайндэр энэ үдэшэ бэлэглэһэн композиторта, Наталья Сульимова хани нүхэртэй М.Р. Чойбонов, ВАРК-ын вице-президент Ж.Б. Дашнев, «Арун» түбэй түрүүлэгшэ М.Б. Бадмаева, этническэ Буряадай ноутагай нэгдэлүүдэй вице-президент А.М. Хартиков гэгшэд халуун амаршалга хүргөө, бэлэг сэлэгүүдыё барюулаа. «Дашиниматай хайхан үдэр Дамирановуудай дуунууд зэдэлбэ, Пүрбэ Найдановичай 50 наһанай найр нааданда бүхы зон олоороо сугларба. ВАРК-ынгаа, өөрынгөө

бүлын зүгһөө хайхан аялга дуу бэшэдэг, Ярууныемнай суурхууддаг Пүрбэ Найдановичаа амаршалнаб, саашаадаа буянтай, бурхантай ябжа, олон дуу бэшэхэнь болтогой» гэнэн үрээл Ж.Б. Дашнев дамжуулаа. Оротон арадай наггин һүдэ хандагайн сагаан түл (тугал) түрэхэдэ, ажабайдалын хайжардаг гэнэн удхатай гоё хайхан хүгжэм зохиёондонь хара булганай арһанбэлэг М.Б. Бадмаева барюулба.

«Эсэгынгээ нэрэ дээрэ үргэжэ ябаһан абын хүбүүн уран бэлгэц харуулба, зохиёохы ажалыень үнийһөө ажаглажа ябадагби. Үргэн зүрхэ сэдхэлтэйгээр хүн зондоо хандажа, сонго, дуунуудаараа сэдхэлыемнай баяжуулжа, дэлхэйн аялга зэдэ-дүүлжэ ябахыешин, үшөө ехэ зохиёохы амжалтатай, хүүгэдэй баяр энээдэтэй, элүүр энхэ байхыешин буддын шажаптанай зүгһөө хүснэб, бэе бэе хайрлажа, үргэжэ ябахамнай болтогой», - гэжэ М.Р. Чойбонов үрээлэй дээжэ хүргэбэ. Түрэл арадаа, республикаа баясуулха түмэн аялга дуунуудаа зориулахыень А.М. Хартиков хүсөө. Аялга хайхан дуунуудаа арад зондоо үшөө олоор зохиёохыень угаа уһанда хаянгуй урагшаа дабшаха хүсэлтэй П.Н. Дамирановта булта хүсээл даа!

Бэлгэцэй ОРБОДОЕВА. ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: баярай үдэшин концерт дээрэ. Р-Н. БАЗАРОВАЙ фото.

САГААЛГАНДА УРИНАБДИ

КАФЕ Амар Сайн

с 25 февраля по 1 марта

Приглашаем на праздничные вечера «САГААЛГАН-2009»

В меню блюда национальной и европейской кухни

ул. Чертенкова, 78 (ост. «Сенчихина», Шишковка) т. 49-94-87

Развлекательная программа с участием звезд эстрады: Бурятии: Эрдэни Батсук, Цырен Шойжонимаев, Димид и другие

